

JUGOSLOVENSKI PREGLED

INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI

JANUAR 1957

1

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I — JANUAR 1957

Uredivački odbor

Pretsednik NIKOLA MINČEV *Članovi:* BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD „JUGOSLAVIJA“, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

STANOVNIŠTVO

Porast stanovništva i gustina naseljenosti 1 — 6

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Savezna narodna skupština 7 — 12

Zasedanje Savezne narodne skupštine..... 13 — 14

Razvoj radničkog samoupravljanja..... 15 — 22

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije 23 — 24

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1957 godinu 25 — 29

Crna metalurgija..... 30 — 32

Boksit 33 — 34

Hidro sistem Dunav — Tisa — Dunav..... 35

Lična potrošnja 36 — 38

Ekonomsko-finarsiski odnosi sa inostranstvom 39 — 40

KULTURA

Ekonomski instituti 41 — 42

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje 43 — 44

Sportisti na XVI olimpijadi u Melburnu 44

Deset godina Narodne tehnike-Saveza za tehničko vaspitanje 45 — 46

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovenski stav o događajima u Mađarskoj 47 — 52

Jugoslovenski stav o Sueckoj krizi 53 — 54

Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini..... 55 — 60

PORAST STANOVNIŠTVA I GUSTINA NASELJENOSTI

Brojno stanje stanovništva

Prema posljednjem popisu stanovništva, Jugoslavija je na dan 31. marta 1953. godine imala 16,936.573 stanovnika. Po proceni Saveznog zavoda za statistiku¹, koja se zasniva na statistici prirodnog kretanja (rađanja i umiranja) stanovništva i uzima u obzir povećanje nastalo pripajanjem delova srezova Kopar i Buje², Jugoslavija je na dan 31. decembra 1956. godine imala oko 18,041.000 stanovnika.

Od toga je u pojedinim narodnim republikama, užoj Srbiji, AP Vojvodini i Autonomnoj kosovsko-metohijskoj oblasti živelo:

Tabela 1

	Stanovništvo na dan 31. XII. 1956. god.	% učešća stanov- ništva NR (pokra- jina) u ukupnom stanovništvu FNRJ (odnosno NRS)
FNRJ	18,041.000	100,0
N.R. Srbija	7,362.000	40,8 (100,0)
Uža Srbija	4,697.000	26,1 (63,8)
AP Vojvodina	1,776.000	9,8 (24,1)
AKMO	889.000	4,9 (12,1)
N.R. Hrvatska	4,111.000	22,8
N.R. Slovenija	1,563.000	8,7
N.R. Bosna i Hercegovina	3,122.000	17,3
N.R. Makedonija	1,426.000	7,9
N.R. Crna Gora	457.000	2,5

Jugoslavija se među evropskim zemljama, po broju stanovništva, ubraja u zemlje srednje veličine. Poređenje i grupisanje evropskih zemalja s obzirom na broj stanovnika moguće je vršiti na osnovu sledećeg pregleda³:

Tabela 2

	Datum popisa	Poslednji popis stanovništva Broj stanovnika	Procena stanovništva sredinom 1954. godine
Albanija	30. IX. 1945	1,122.000	1,260.000
Austrija	1. VI. 1951	6,933.905	6,969.000
Belgija	31. XII. 1947	8,512.195	8,819.000
Bugarska	31. XII. 1946	7,022.206	7,500.000
Čehoslovačka	1. III. 1950	12,338.450	12,952.000
Danska	7. XI. 1950	4,281.275	4,406.000
Finska	31. XII. 1950	4,029.803	4,190.000
Francuska	10. V. 1954	42,843.520	43,000.000
Grčka	7. IV. 1951	7,632.801	7,901.000
Holandija	31. V. 1947	9,625.499	10,615.000
Irska	8. IV. 1951	2,960.593	2,933.000
Italija	4. XI. 1951	47,032.271	47,665.000
Jugoslavija	31. XII. 1953	16,936.573	17,340.000
Luksemburg	31. XII. 1947	290.992	306.000
Mađarska	1. I. 1949	9,204.799	9,691.000
Nemačka Demokratska Republika	31. VIII. 1950	17,600.000	17,070.000
Nemačka Savezna Republika	13. IX. 1950	47,695.672	49,516.000
Norveška	1. XII. 1950	3,278.546	3,392.000
Poljska	3. XII. 1950	24,976.926	26,500.000
Portugalija	15. XII. 1950	8,441.312	8,693.000
Rumunija	25. I. 1948	15,872.624	17,150.000
SSSR	17. I. 1939	170,600.000	200,200.000 ⁴
Španija	31. XII. 1950	27,976.755	28,751.000
Švajcarska	1. XII. 1950	4,714.992	4,923.000
Švedska	31. XII. 1950	7,041.829	7,214.000
Ujedinjeno Kraljevstvo	8. IV. 1951	50,225.224	51,059.000

¹ Privremena procena izvršena dodavanjem na procenu sredinom 1955. godine: a) registrovanog prirodnog priraštaja u periodu juli 1955 — septembar 1956. godine i b) prirodnog priraštaja za poslednje tromesečje 1956. godine, procenjenog na osnovu registrovanog priraštaja za poslednje tromesečje 1955. godine.

² Teritorija od 524 km² sa oko 61.000 stanovnika pripojena Jugoslaviji londonskim sporazumom od 5. oktobra 1954. godine.

³ Pregled sastavljen na osnovu podataka iz: Demographic Yearbook 1955, izdanje United Nations, 1956; za SSSR su podaci uzeti iz: Народное хозяйство СССР — Статистический сборник, Москва 1956.

⁴ Procena za april 1956; od toga u evropskom delu SSSR 156,700.000 stanovnika.

Ako se u gornjem pregledu navedene evropske zemlje, umesto po abecednom redu, poredaju prema broju stanovništva, dobiva se sledeći red: SSSR, Nemačka (uzveši zajedno Nemačku Demokratsku Republiku i Nemačku Saveznu Republiku), Ujedinjeno Kraljevstvo, Italija, Francuska, Španija, Poljska, Jugoslavija, Rumunija, Čehoslovačka, Holandija, Mađarska, Belgija, Portugalija, Grčka, Bugarska, Švedska, Austrija, Švajcarska, Danska, Finska, Norveška, Irska, Albanija, Luksemburg i Island.

Kao što se vidi, Jugoslavija s obzirom na broj stanovništva u pobrojanih 26 evropskih zemalja dolazi na osmo mesto. Po broju stanovništva joj je najpribližnija Rumunija, koja ima stanovništvo manje za svega nekoliko stotina hiljada. Od zemalja sa brojnijim stanovništvom Jugoslavija je najbliža Poljskoj, čije stanovništvo prevazilazi za više od 9 miliona stanovništvo Jugoslavije.

Kretanje ukupnog broja stanovništva

U Jugoslaviji su obavljena četiri opšta popisa stanovništva. Njima su utvrđena brojna stanja stanovništva na dane: 31. januara 1921. godine, 31. marta 1931. godine, 15. marta 1948. godine i 31. marta 1953. godine. Popisom od 1921. godine nije obuhvaćena teritorija cele predratne Jugoslavije, jer još nisu bili zaključeni svi mirovni ugovori, pa su pojedina područja bila pod okupacijom drugih država. Pri objavljivanju konačnih rezultata popisa uključene su procene za ta područja; tako da se podaci o ukupnom stanovništvu odnose na celu predratnu teritoriju Jugoslavije, te su uporedivi sa podacima popisa iz 1931. godine. U 1948. godini je popis izvršen na široj teritoriji nego 1931. godine, jer su obuhvaćeni i oslobođeni krajevi Istre i Slovenskog Primorja⁵. Popis 1953. godine je izvršen na istoj teritoriji kao i popis 1948. godine. Jugoslaviji su u 1954. godini pripojeni² delovi sadašnjih srezova Kopar i Buje, tako da se ni rezultati popisa stanovništva 1953. godine ne odnose na sadašnju teritoriju Jugoslavije.

Da bi se pratilo kretanje ukupnog broja stanovništva kroz određeni vremenski period, rezultati popisa su upotrebjeni procenama za teritorije koje popisom nisu obuhvaćene. Na ovaj način, prema proceni Saveznog zavoda za statistiku, rezultatima pomenutih popisa stanovništva odgovaraju sledeće procene stanovništva za današnju teritoriju FNRJ⁶:

Tabela 3

Godine popisa	U vreme popisa je imala površinu u km ²	Jugoslavija stanovnika	Procenjen broj stanov- ništva koje je živelo na današnjoj teritoriji Ju- goslavije (površina 255.804 km ²)
1921	247.542	11,984.911	12,545.000
1931	247.542	13,934.038	14,534.000
1948	255.280	15,772.098	15,842.000
1953	255.280	16,936.573	16,998.000

Radi tekućeg praćenja kretanja broja stanovništva statistika vrši godišnje procene ukupnog broja stanovništva. Tako je predratna statistika za period od 1919. do 1931. godine procenjivala stanovništvo po geometrijskoj progresiji⁷, a u periodu od 1932. do 1939. godine na bazi geometrijske progresije korigovane podacima o prirodnom priraštaju stanovništva⁸.

Savezni zavod za statistiku od 1947. godine daje, na osnovu procena republičkih zavoda za statistiku, brojno stanje stanovništva sredinom (na dan 30. juna) i krajem (31. decembra) svake godine. Ove procene se vrše na osnovu podataka statistike prirodnog kretanja stanovništva, sa izvesnim korekturama zbog unutrašnje (međurepubličke) i spoljne migracije.

⁵ Po ugovoru o miru sa Italijom od 17. februara 1947. godine Jugoslaviji su pripojeni Istra i Slovensko Primorje. Na tom području i na teritoriji Zadra, Lastova i Palagruža, koji su oslobođeni u toku rata, živelo je po talijanskom popisu od 21. aprila 1931. godine, ukupno 523.568 stanovnika.

⁶ Statistički godišnjak Jugoslavije, 1956. godina.

⁷ Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije za 1929. godinu.

⁸ Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije za 1940. godinu.

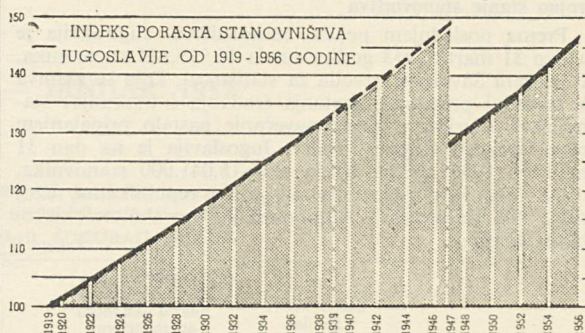
Na osnovu predratnih i posleratnih godišnjih procena ukupnog stanovništva koje se odnose na različitu teritoriju Jugoslavije, pa zbog toga nisu uporedive, u Saveznom zavodu za statistiku je izračunata vremenska serija podataka o ukupnom stanovništvu, koji bi, u intervalu od 1919 do 1956 godine, odgovarali sadašnjoj teritoriji FNRJ. Na osnovu te serije izračunat je i sledeći indeks porasta ukupnog stanovništva Jugoslavije (sa prekidom za interval 1940—1946 god., za koji se ne raspolaze podacima).

Tabela 4

Godina	Stanovništvo Jugoslavije Procena za teritoriju iz odnosne godine	sredinom godine Procena za današnju teritoriju FNRJ	Indeks porasta 1919=100,0
1919	11,707.000	12,220.000	100,0
1920	11,882.000	12,403.000	101,5
1921	12,059.000	12,587.000	103,5
1922	12,239.000	12,770.000	104,5
1923	12,422.000	12,965.000	106,1
1924	12,607.000	13,161.000	107,7
1925	12,796.000	13,356.000	109,3
1926	12,987.000	13,552.000	110,9
1927	13,181.000	13,760.000	112,6
1928	13,378.000	13,967.000	114,3
1929	13,577.000	14,175.000	116,0
1930	13,780.000	14,383.000	117,7
1931	13,982.000	14,584.000	119,3
1932	14,184.000	14,811.000	121,2
1933	14,369.000	14,994.000	122,7
1934	14,566.000	15,202.000	124,4
1935	14,767.000	15,409.000	126,1
1936	14,970.000	15,629.000	127,9
1937	15,172.000	15,837.000	129,6
1938	15,384.000	16,057.000	131,4
1939	15,596.000	16,277.000	133,2
1947	15,608.000	15,679.000	128,3
1948	15,829.000	15,901.000	130,1
1949	16,020.000	16,133.000	132,0
1950	16,278.000	16,346.000	133,8
1951	16,520.000	16,588.000	135,7
1952	16,731.000	16,798.000	137,5
1953	16,990.000	17,053.000	139,5
1954	17,340.000	17,340.000	141,9
1955	17,644.000	17,644.000	144,4
1956	17,899.000	17,899.000	146,5

Grafički prikazano, kretanje ukupnog broja stanovništva Jugoslavije izraženo je linijom indeksa porasta stanovništva u dijagramu 1.

Isprekidana linija na ovom dijagramu pokazuje porast stanovništva koji se mogao očekivati u intervalu od 1939 do 1947 godine da nije bilo Drugog svetskog rata. Brži

Dijagram 1

uspon isprekidane linije proističe iz pretpostavke⁹ da bi u tom intervalu priraštaj stanovništva bio jači nego ranijih godina, jer su u fertilno doba upravo ulazila brojno jaka godišta rođena posle Prvog svetskog rata (od 1921 do do 1926 god.). Razlika u nivou koji u 1947 godini dostiže isprekidana linija dijagrama i nivou sa koga u 1947 godini polazi linija indeksa posleratnog porasta stanovništva odražava ukupne demografske gubitke Jugoslavije (poginule, nestale, iseljene, smanjeni natalitet i povećani mortalitet) usled Drugog svetskog rata. Stanovništvo Jugoslavije je u toku i usled Drugog svetskog rata pretrpelo vanredno teške gubitke. Demografski ratni gubici Jugoslavije cene se na 2,5 miliona lica, od kojih 1,700.000 ratnih žrtava.

Po demografskim ratnim gubicima, izraženim u apsolutnom broju, Jugoslavija se ubraja među tri zemlje (SSSR, Poljska i Jugoslavija) koje su imale najviše ljudskih žrtava usled Drugog svetskog rata. Relativno izraženo, demografski ratni gubici Jugoslavije iznose oko 15% stanovništva u odnosu na broj iz 1941 godine. Viši procenat stanovništva izgubila je usled Drugog svetskog rata jedino Poljska.

Stanovništvo Jugoslavije je u posleratnom periodu pokazalo relativno brz porast. Zahvaljujući visokoj stopi prirodnog priraštaja, ono se povećalo za 14,2%. I pored ovako

⁹ Uvod u Knjigu I konačnih rezultata popisa stanovništva od 1948 godine, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1951.

UKUPNO STANOVNIŠTVO — PROCENA SREDINOM GODINE

Tabela 5

Godina	FNRJ	Srbija Svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	15,679.000	6,460.000	4,094.000	1,650.000	716.000	3,755.000	1,431.000	2,529.000	1,133.000	371.000
1948	15,892.000	6,547.000	4,147.000	1,667.000	733.000	3,788.000	1,443.000	2,582.000	1,162.000	379.000
1949	16,133.000	6,636.000	4,201.000	1,684.000	751.000	3,820.000	1,457.000	2,642.000	1,190.000	388.000
1950	16,346.000	6,734.000	4,290.000	1,680.000	764.000	3,851.000	1,473.000	2,662.000	1,229.000	397.000
1951	16,588.000	6,826.000	4,352.000	1,694.000	780.000	3,882.000	1,490.000	2,721.000	1,262.000	407.000
1952	16,798.000	6,900.000	4,407.000	1,700.000	793.000	3,913.000	1,498.000	2,791.000	1,280.000	416.000
1953	17,053.000	7,005.000	4,474.000	1,717.000	814.000	3,947.000	1,509.000	2,859.000	1,311.000	422.000
1954	17,340.000	7,114.000	4,540.000	1,737.000	837.000	3,996.000	1,521.000	2,932.000	1,345.000	432.000
1955	17,644.000	7,224.000	4,619.000	1,751.000	854.000	4,045.000	1,539.000	3,015.000	1,379.000	442.000
1956 ¹⁰	17,899.000	7,312.000	4,668.000	1,767.000	877.000	4,087.000	1,554.000	3,085.000	1,409.000	452.000

Indeks porasta stanovništva

Godina	FNRJ	Srbija Svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1948	101,4	101,3	101,3	101,0	102,4	100,9	100,8	102,1	102,6	102,2
1949	102,9	102,7	102,6	102,1	104,9	101,7	101,8	104,5	105,0	104,6
1950	104,2	104,2	104,8	101,8	106,7	102,6	102,9	105,2	108,5	107,0
1951	105,8	105,7	106,3	102,7	108,9	103,4	104,1	107,6	111,4	109,7
1952	107,1	106,8	107,6	103,0	110,7	104,2	104,7	110,4	113,0	112,1
1953	108,8	108,4	109,3	104,1	113,7	105,1	105,4	113,0	115,7	113,7
1954	110,6	110,1	110,9	105,3	116,9	106,4	106,3	115,9	118,7	116,4
1955	112,5	111,8	112,8	106,1	119,3	107,7	107,5	119,2	121,7	119,1
1956 ¹⁰	114,2	113,2	114,0	107,1	122,5	108,8	108,6	122,0	124,4	121,8

¹⁰ Privremena procena Saveznog zavoda za statistiku. Vidi napomenu pod 1

na naglog porasta, sadašnje brojno stanje stanovništva Jugoslavije se nalazi upravo na nivou koji bi, da nije bilo rata, bio dostignut u 1947. godini. Prema tome, sav priraštaj stanovništva Jugoslavije ostvaren od završetka rata do danas znači zapravo tek nadoknađivanje ratnih gubitaka. Naknađivanje apsolutnog broja demografskih ratnih gubitaka ne znači i rešavanje demografskih problema koje su ti gubici postavili, jer su ratni gubici veoma ozbiljno poremetili starosnu, polnu, ekonomsku i druge strukture stanovništva Jugoslavije.

Ako se kretanje razvoja stanovništva Jugoslavije posmatra po narodnim republikama, onda se vidi da porast stanovništva nije ravnomeran po narodnim republikama odnosno pokrajinama. Na osnovu procena republičkih zavoda za statistiku, pregled desetogodišnjeg porasta stanovništva po narodnim republikama, vidi se u tabeli 5.

U toku proteklih deset godina najviše je poraslo stanovništvo Makedonije (za 24,4%), zatim AKMO (za 22,5%), Bosne i Hercegovine (za 22,0%), i Crne Gore (za 21,8%). Najmanje je porastao broj stanovništva u AP Vojvodini (za svega 7,1%), zatim u Sloveniji (za 8,6%) i Hrvatskoj (8,8%), dok se porast u užoj Srbiji (za 14,0%) nalazi na sredini između relativno visokih porasta, koji se kreću preko 20%, i relativno niskih porasta, koji su ispod 9%.

Ovakvo neravnomeran porast stanovništva u pojedinim narodnim republikama menja, tokom vremena, i strukturu učešća stanovništva narodnih republika u ukupnom stanovništvu FNRJ. Te promene nisu ni nagle ni osetne, ali se u intervalu od deset godina ipak mogu primetiti.

Tabela 6

	Procenat učešća u ukupnom stanovništvu FNRJ (NRS)	
	1947. godine	1956. godine
FNRJ	100,0	100,0
N. R. Srbija	41,2 (100,0)	40,8 (100,0)
Uža Srbija	26,1 (63,4)	26,1 (63,8)
AP Vojvodina	10,5 (25,5)	9,8 (24,1)
AKMO	4,6 (11,1)	4,9 (12,1)
N. R. Hrvatska	24,0	22,8
N. R. Slovenija	9,1	8,7
N. R. Bosna i Hercegovina	16,1	17,3
N. R. Makedonija	7,2	7,9
N. R. Crna Gora	2,4	2,5

Razvoj ukupnog stanovništva Jugoslavije od 1947 do 1956. godine i učešće pojedinih narodnih republika i autonomnih jedinica u tom razvoju, grafički prikazano vidi se u dijagramu 2.

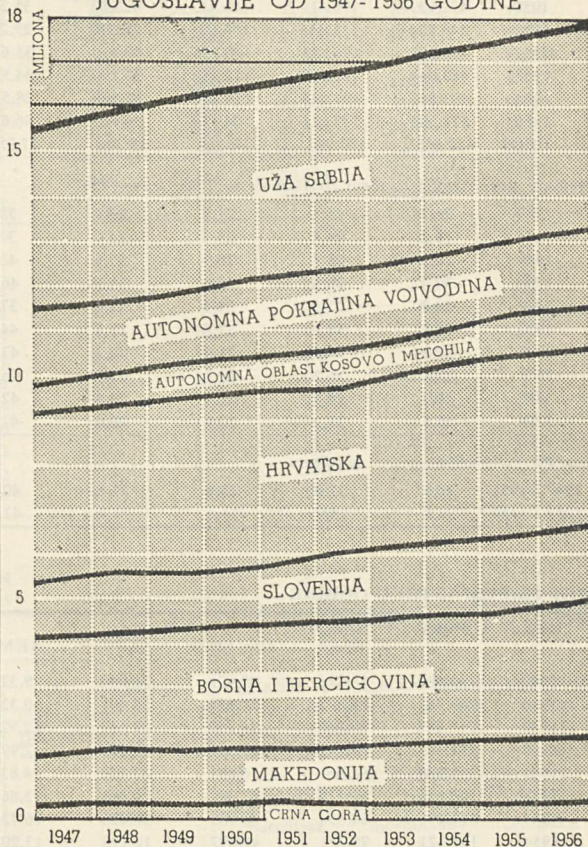
Narodne republike u kojima je, za ovih deset godina, stopa porasta broja stanovništva bila iznad prosečne povisile su procenat učešća svog stanovništva u ukupnom stanovništvu FNRJ. Povišenje učešća je utoliko veće što su u isto vreme u AP Vojvodini, N.R. Hrvatskoj i N.R. Sloveniji stope porasta stanovništva bile znatno ispod prosečnih. Ako se, radi međusobnog poređenja, razlike u procentima učešća pojedinih narodnih republika iskažu u relativnim brojevima, dobiva se da je učešće N.R. Makedonije poraslo za 9,7%, N.R. Bosne i Hercegovine za 7,4%, AKMO za 6,5% i N.R. Crne Gore za 4,2%, a da je učešće AP Vojvodine smanjeno za 6,7%, N.R. Hrvatske za 5,0% i N.R. Slovenije za 4,4%, dok je učešće uže Srbije ostalo nepromenjeno, jer njen porast stanovništva odgovara prosečnom porastu za celu FNRJ. U okvirima N.R. Srbije je učešće stanovništva AKMO povećano za 9,0%, dok je učešće AP Vojvodine smanjeno za 5,5%.

Prirodni priraštaj stanovništva

Kretanje ukupnog broja stanovništva zavisi od prirodnog priraštaja stanovništva, tj. od razlike između broja živorođenih i broja umrlih i od efekta spoljne migracije, tj. razlike između broja useljenih i broja iseljenih sa odgovarajućim područjima. Razmere u kojima je posle rata vršena imigracija odn. emigracija iz Jugoslavije nisu takve da bi mogle imati bitniji uticaj na kretanje ukupnog stanovništva Jugoslavije. Stoga se u razmatranju porasta stanovništva

kao osnovna komponenta javlja prirodni priraštaj, a efekat spoljne migracije se uzima u obzir kao korektura ukupnog broja stanovništva procenjenog na osnovu podataka o prirodnom priraštaju stanovništva.

RAZVOJ UKUPNOG STANOVNIŠTVA JUGOSLAVIJE OD 1947-1956. GODINE

Dijagram 2

Na osnovu statistike prirodnog kretanja stanovništva, koja za posleratni period raspolaže podacima počev od 1947. godine¹¹, dobiva se pregled broja živorođenih i nataliteta od 1947 do 1956. godine za FNRJ i po narodnim republikama, koji se vidi u tabeli 7.

Prema natalitetu, koji se kreće oko 28‰, Jugoslavija ulazi u red evropskih zemalja sa izuzetno visokim natalitetom, među koje se mogu ubrojiti još Poljska, sa stopom nataliteta višom od jugoslovenske i SSSR (uzet u celini), gde je stopa nataliteta nešto niža od prosečne jugoslovenske stope.

Ako se natalitet u Jugoslaviji posmatra po narodnim republikama, vidi se da je stopa u svim republikama iznad 20‰. Veoma visoka opšta stopa od 28‰ posledica je neobično visokih stopa nataliteta u AKMO (preko 40‰), u N.R. Makedoniji (oko 38‰) i N.R. Bosni i Hercegovini (preko 37‰).

Kretanje negativne komponente prirodnog priraštaja stanovništva, mortaliteta, vidi se iz pregleda u tabeli 8.

U periodu od 1947 do 1956. godine opšta stopa mortaliteta u Jugoslaviji pokazuje tendenciju pada, spuštajući se od preko 13‰ na oko 11‰. Područja neobično visokog nataliteta (AKMO, Makedonija, Bosna i Hercegovina) imaju u isto vreme i najviši mortalitet. U pogledu mortaliteta im se pridružuje AP Vojvodina, gde je natalitet ispod jugoslovenskog proseka.

¹¹ Statistika prirodnog kretanja stanovništva zasniva se na upisima slučajeva rođenja, smrti i venčanja u matične knjige uvedene na teritoriji FNRJ na osnovu Zakona o državnim matičnim knjigama od meseca maja 1946. godine.

BROJ ŽIVOROĐENIH U TOKU GODINE

Tabela 7

Godina	FNRJ	Srbija Svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	416.350	162.348	94.445	40.338	27.565	83.748	31.010	88.818	39.690	10.736
1948	446.188	175.128	106.480	40.856	27.792	88.603	31.662	91.846	47.352	11.591
1949	482.417	187.860	113.116	43.101	31.643	96.407	33.343	104.644	47.082	13.081
1950	492.993	198.519	120.412	42.885	35.222	95.174	35.156	102.680	48.560	11.904
1951	446.254	174.496	106.601	38.596	29.299	87.181	34.080	92.330	45.329	12.898
1952	498.172	196.925	120.796	40.510	35.619	91.225	33.444	112.216	51.054	13.308
1953	483.046	186.267	113.482	38.190	34.595	89.784	33.077	110.373	49.665	13.880
1954	493.567	191.164	114.880	37.689	28.595	89.309	31.828	115.854	50.984	14.428
1955	471.503	177.211	104.174	36.403	36.634	88.831	32.374	110.586	49.058	13.443
1956 ¹²	458.643	169.947	97.534	35.356	37.057	86.759	31.908	109.498	46.907	13.624

Godišnje stope nataliteta (broj živorođenih na 1.000 stanovnika)

1947	26,7	25,1	23,1	24,4	38,5	22,4	22,4	35,1	35,0	28,9
1948	28,2	26,7	25,7	24,5	37,3	23,5	22,7	35,6	40,7	30,6
1949	30,1	28,3	26,9	25,6	42,1	25,8	23,6	39,6	39,6	33,7
1950	30,3	29,5	28,0	25,5	46,1	24,9	24,6	38,6	40,3	30,0
1951	27,0	25,6	24,5	22,8	37,5	22,6	23,5	33,9	35,9	31,7
1952	29,8	28,5	27,4	23,8	44,7	23,4	23,0	40,2	39,9	32,0
1953	28,4	26,6	25,4	22,2	42,5	22,8	22,5	38,6	37,9	32,9
1954	28,4	26,7	25,3	21,7	46,1	22,3	20,9	39,5	37,9	33,4
1955	26,7	24,5	22,6	20,8	42,9	22,0	21,1	36,7	35,6	30,4
1956	25,6	23,2	20,9	20,0	42,3	21,2	20,5	35,5	33,3	30,1

Prosečne petogodišnje stope nataliteta

1947—1951	28,5	27,0	25,6	24,6	40,3	23,8	23,4	36,6	38,3	31,0
1952—1956	27,8	25,9	24,3	21,7	43,7	22,3	21,6	38,1	36,9	31,8

¹² Privremena procena Saveznog zavoda za statistiku.

BROJ UMRLIH U TOKU GODINE

Tabela 8

Godina	FNRJ	Srbija Svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	199.609	79.786	45.421	25.040	9.325	50.550	18.708	32.501	15.509	2.555
1948	213.787	86.472	51.657	24.491	10.324	52.188	17.884	36.804	16.764	3.675
1949	216.443	89.263	53.767	22.569	12.927	48.499	18.337	37.144	19.165	4.035
1950	211.535	89.842	53.361	23.490	12.991	47.080	16.917	35.991	18.023	3.682
1951	233.979	94.867	56.881	23.153	14.833	49.534	18.057	46.358	20.747	4.416
1952	196.870	81.737	47.387	20.483	13.867	43.284	15.195	34.817	17.978	3.859
1953	211.198	84.894	48.082	20.086	16.726	46.440	14.578	41.199	19.312	4.775
1954	187.521	75.811	44.497	18.113	13.201	41.071	14.897	35.158	16.722	3.862
1955	200.123	80.473	46.596	18.754	15.123	42.386	15.223	40.286	17.903	3.852
1956 ¹³	197.810	80.564	48.023	19.807	12.734	43.991	16.916	37.484	15.047	3.808

Godišnje stope mortaliteta (broj umrlih na 1.000 stanovnika)

1947	12,8	12,3	11,1	15,2	13,0	13,5	13,5	12,8	13,7	6,9
1948	13,5	13,2	12,5	14,7	14,1	13,2	12,8	14,2	14,4	9,7
1949	13,5	13,4	12,8	13,4	17,2	12,8	13,0	14,1	16,1	9,4
1950	13,0	13,4	12,4	14,0	17,0	12,3	11,8	13,5	14,7	9,3
1951	14,2	13,9	13,1	13,7	19,0	12,8	12,5	17,0	16,4	10,9
1952	11,8	11,8	10,8	12,1	17,4	11,1	10,5	12,5	14,0	9,3
1953	12,4	12,1	10,7	11,7	20,5	11,8	9,9	14,4	14,7	11,3
1954	10,8	10,6	9,8	10,4	15,8	10,3	9,8	12,0	12,4	8,9
1955	11,3	11,1	10,1	10,7	17,7	10,5	10,0	13,4	13,0	8,7
1956	11,1	11,0	10,3	11,2	14,5	10,8	10,9	12,2	10,7	8,4

Prosečne petogodišnje stope mortaliteta

1947—1951	13,4	13,2	12,4	14,2	16,1	12,9	12,7	14,3	15,1	9,2
1952—1956	11,5	11,3	10,3	11,2	17,2	10,9	10,2	12,9	13,0	9,3

¹³ Privremena procena Saveznog zavoda za statistiku.

Stopa mortaliteta u Jugoslaviji ne otkazuje mnogo od stopa mortaliteta u drugim evropskim zemljama čak je i niža nego u nizu ekonomski razvijenijih zemalja (Austrija 12,1‰, Belgija 11,9‰, Francuska 12,0‰), ipak je, s obzirom na starosnu strukturu stanovništva Jugoslavije, treba smatrati veoma visokom.

Relativno visoka opšta stopa smrtnosti u Jugoslaviji u velikoj je meri uslovljena visokom smrtnošću odojčadi, jer preko 25% od ukupnog broja umrlih otpada na odojčad, tj. decu u prvoj godini života. Sledeći pregled pokazuje da je u periodu od 1950 do 1954 godine prosečno preko 11% živorođene dece umiralo u prvoj godini života.

Tabela 9

	Broj umrle odojčadi na 1000 živorođenih
FNRJ	115,5
N.R. Srbija	112,1
Uža Srbija	96,4
AP Vojvodina	119,6
AKMO	115,6
N.R. Hrvatska	110,8
N.R. Slovenija	70,2
N.R. Bosna i Hercegovina	135,5
N.R. Makedonija	139,8
N.R. Crna Gora	89,0

Iz pokazanog nataliteta (Tabela 7) i mortaliteta (Tabela 8) u toku odnosnih deset godina rezultirao je sledeći prirodni priraštaj stanovništva (Tabela 10).

PRIRODNI PRIRAŠTAJ STANOVNIŠTVA

Tabela 10

Godina	FNRJ	Srbija Svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1947	216.741	82.562	49.024	15.298	18.240	33.198	12.302	56.317	24.181	8.181
1948	232.401	88.656	54.823	16.365	17.468	36.415	13.784	55.042	30.588	7.916
1949	265.974	98.597	59.349	20.532	18.716	47.908	15.006	67.500	27.917	9.046
1950	281.458	108.677	67.051	19.395	22.231	48.094	18.239	66.689	31.537	8.222
1951	212.275	79.629	49.720	15.443	14.466	37.647	15.963	45.972	24.582	8.482
1952	301.302	115.188	73.409	20.027	21.752	47.941	18.249	77.399	33.076	9.449
1953	271.848	101.373	65.400	18.104	17.869	43.344	18.499	69.174	30.353	9.105
1954	306.046	115.353	70.383	19.576	25.394	48.238	16.931	80.696	34.262	10.566
1955	271.380	96.738	57.578	17.649	21.511	46.445	17.151	70.300	31.155	9.591
1956 ¹⁴	260.833	89.383	49.511	15.549	24.323	42.768	14.992	72.014	31.860	9.816

Godišnje stope prirodnog priraštaja stanovništva (na 1.000 stanovnika)

1947	13,9	12,7	12,0	9,2	25,5	8,9	8,9	22,2	21,3	22,0
1948	14,7	13,5	13,2	9,8	23,8	9,6	9,9	21,3	26,4	20,9
1949	16,5	14,8	14,1	12,2	14,9	14,5	10,7	25,5	23,5	23,3
1950	17,3	16,1	15,6	11,5	29,1	12,6	12,8	25,1	25,6	20,7
1951	12,8	11,7	11,4	9,1	18,5	9,7	11,0	16,9	16,5	20,8
1952	18,0	16,7	16,6	11,7	27,3	12,3	12,5	27,2	25,9	22,7
1953	16,0	14,5	14,7	10,5	22,0	11,0	12,6	24,2	23,2	21,6
1954	17,7	16,1	15,5	11,3	30,3	12,0	11,1	27,5	25,5	24,5
1955	15,4	13,4	12,5	10,1	25,2	11,5	11,1	23,3	22,6	21,7
1956	14,6	12,2	10,6	8,8	27,7	10,5	9,7	23,3	22,6	21,7

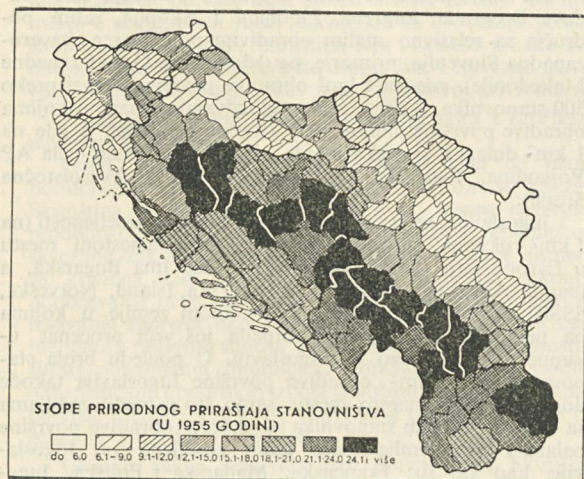
Prosečne petogodišnje stope prirodnog priraštaja

1947—1951	15,0	13,8	13,3	10,4	24,4	11,1	10,7	22,2	22,7	21,5
1952—1956	16,3	14,6	14,0	10,5	26,5	11,5	11,4	25,1	24,0	22,4

¹⁴ Privremena procena Saveznog zavoda za statistiku.

Od 1947 do 1951 godine prosečan godišnji priraštaj stanovništva je iznosio oko 242.000 lica ili oko 15 stanovnika na 1000. Od 1952 do 1956 godine, prirodni priraštaj je iznosio prosečno oko 282.000 lica godišnje, a stopa prirodnog priraštaja se za isto vreme popela na 16,5⁰/₀₀. Grafički prikazan raspored područja s obzirom na stopu prirodnog priraštaja vidi se iz kartograma 1:

Kartogram 1

Ako se prirodni priraštaj stanovništva u Jugoslaviji posmatra po narodnim republikama, izdvajaju se po visokom priraštaju: AKMO (26,5⁰/₀₀), Bosna i Hercegovina (25,1⁰/₀₀) i Makedonija (24,0⁰/₀₀), koje taj priraštaj ostvaruju visokim natalitetom, i pored relativno visokog mortaliteta. S druge strane, Vojvodina (10,5⁰/₀₀), Slovenija (11,4⁰/₀₀) i Hrvatska (11,5⁰/₀₀) se izdvajaju kao područja relativno niskog priraštaja.

U poređenju sa ostalim evropskim zemljama, Jugoslavija se ubraja među zemlje sa veoma visokom stopom prirodnog priraštaja stanovništva.

Tabela 11

	Stope prirodnog kretanja stanovništva (na 1000 stanovnika) u 1954 godini		
	nataliteta	mortaliteta	priraštaja
Austrija	14,9	12,1	2,8
Belgija	16,7	11,9	4,8
Bugarska	24,0	13,4	10,6
Čehoslovačka	20,5	10,4	10,1
Danska	17,3	9,1	8,2
Finska	21,3	9,1	12,2
Francuska	18,8	12,0	6,8
Holandija	21,6	7,5	14,1
Irska	21,1	12,1	9,0
Italija	17,9	9,2	8,7
Jugoslavija	28,4	10,8	17,7
Luksemburg	16,3	11,4	4,9
Mađarska	23,0	11,0	12,0
Nemačka Demokratska Republika	16,6	12,0	4,6
Nemačka Savezna Republika	15,7	10,4	5,3
Norveška	18,6	8,4	10,2
Poljska	30,5	11,6	18,9
Portugalija	22,7	10,9	11,8
Rumunija	23,7	11,5	12,2
SSSR	26,5	8,9	17,6
Španija	20,0	9,1	10,9
Švajcarska	17,0	10,0	7,0
Švedska	14,6	9,6	5,0
Ujedinjeno Kraljevstvo	15,6	11,4	4,2

Iz gornjeg pregleda, sastavljenog na osnovu podataka za 1954 godinu¹⁵ vidi se da je te godine najvišu stopu prirodnog priraštaja imala Poljska (18,9⁰/₀₀), i da se kao zemlje visokog priraštaja ističu: Jugoslavija (17,7⁰/₀₀), SSSR (17,6⁰/₀₀) i Holandija (14,1⁰/₀₀).

¹⁵ Demographic Yearbook, 1955, izdanje United Nations 1956.

Gustina naseljenosti

Uporedo sa porastom ukupnog stanovništva raste i gustina naseljenosti odnosno područja. Tako se od 47,8 u 1919 godini gustina naseljenosti Jugoslavije u 1956 godini povećala na 70,5 stanovnika po kvadratnom kilometru ukupne površine. Sledeći pregled pokazuje promene u gustini naseljenosti nastale po narodnim republikama u periodu od 1947 do 1956 godine:

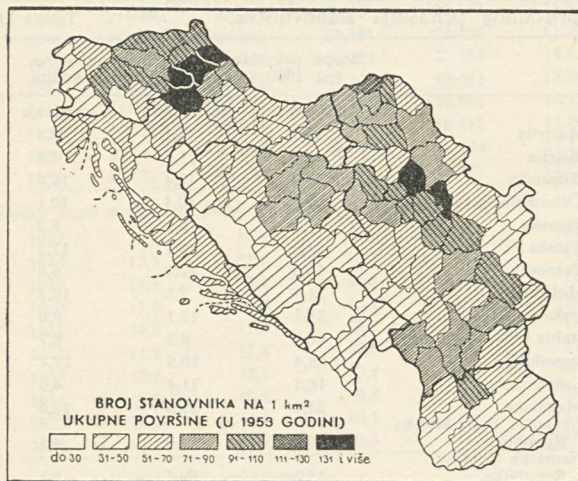
Tabela 12

	Ukupna površina u km ²	Broj stanovnika na 1 km ² ukupne površine u godini	
		1947	1956
FNRJ	255.804	61,3	70,5
N.R. Srbija	88.361	73,1	83,3
Uža Srbija	56.165	72,9	83,6
AP Vojvodina	21.506	76,7	82,6
AKMO	10.690	67,0	83,2
N.R. Hrvatska	56.553	66,4	72,7
N.R. Slovenija	20.226	70,7	77,3
N.R. Bosna i Hercegovina	51.139	49,4	61,0
N.R. Makedonija	25.713	44,1	55,5
N.R. Crna Gora	13.812	26,9	33,1

Porast gustine naseljenosti proporcionalan je porastu ukupnog broja stanovništva¹⁶. Zbog neravnomernog porasta stanovništva poređenje promena koje su, u pogledu gustine naseljenosti, nastale među pojedinim narodnim republikama pokazuje da je u 1947 godini najgušće naseljeno područje bila AP Vojvodina, a da danas ona to više nije, jer su je prevazišle i AKMO i uža Srbija. Sem toga, znatno su smanjene razlike koje su, u pogledu gustine naseljenosti, 1947 godine postojale između Hrvatske i Slovenije, s jedne strane, Bosne i Hercegovine i Makedonije, s druge strane.

I razlike u pogledu gustine naseljenosti koje postoje u okviru pojedinih narodnih republika dolaze do izražaja ako se naseljenost [prikaže] sledećim kartogramom (2):

Kartogram 2

Kako gustina naseljenosti iskazana kao odnos ukupnog stanovništva i ukupne površine odražava i površinu i stanovništvo, to se kao područja niskog stepena naseljenosti javljaju pretežno predeli u kojima su konfiguracija tla, klima ili drugi uslovi nepovoljni za život čoveka. Takvi su predeli dinarskih planina, gotovo cela Crna Gora i predeli visokih planina u Makedoniji, Sloveniji i Bosni i Hercegovini.

Za zemlje u kojima poljoprivreda predstavlja značajnu granu delatnosti, kao što je to slučaj s Jugoslavijom gde je oko 60% ukupnog stanovništva zavisno od poljoprivrede, gustina naseljenosti se može iskazati i kao odnos ukupnog stanovništva prema obradivoj površini.

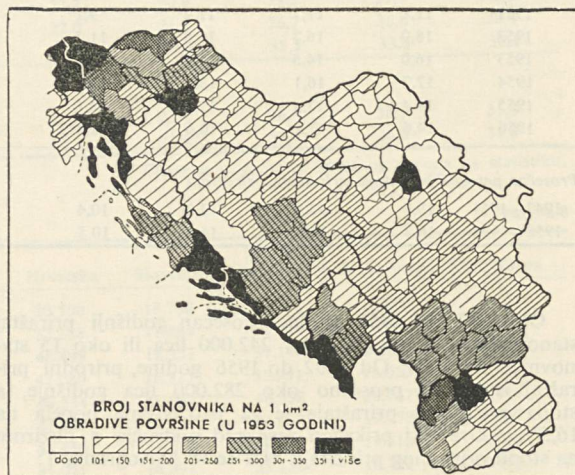
U Jugoslaviji na obradivu površinu otpada svega 39% ukupne površine, pošto ona nije ravnomerno raspoređena, te se na osnovu odnosa broja stanovništva i obradive površine dobiva sledeći pregled gustine naseljenosti u pojedinim narodnim republikama:

Tabela 13

	Obradiva površina u km ² (u 1955 god.)	Broj stanovnika na 1 km ² obradive površine u godini	
		1947	1956
FNRJ	101.000	155,2	177,2
N.R. Srbija	47.700	135,4	153,3
Uža Srbija	27.200	150,5	171,6
AP Vojvodina	16.800	98,2	105,2
AKMO	3.620	197,8	242,3
N.R. Hrvatska	22.100	169,9	184,9
N.R. Slovenija	5.660	252,8	274,6
N.R. Bosna i Hercegovina	17.100	147,9	180,4
N.R. Makedonija	6.700	169,1	210,3
N.R. Crna Gora	1.790	207,3	252,5

Ovaj specifični izraz naseljenosti, dat radi poređenja po srezovima u obliku kartograma (3) pokazuje opterećenost obradivih površina ukupnim stanovništvom.

Kartogram 3

Na kartogramu se asno izdvajaju područja oko gradova Beograda, Zagreba, Ljubljane i Skoplja, zatim područja sa relativno malim obradivim površinama (severo-zapadna Slovenija, primorje, pa delovi Crne Gore i zapadne Makedonije), gde na 1 km² obradive površine dolazi preko 300 stanovnika. S druge strane se izdvajaju oblasti u kojima obradive površine prelaze 50% ukupne površine, a gde na 1 km² dolazi u proseku manje od 150 stanovnika (cela AP Vojvodina, Posavina, Slovenija, severna i severoistočna Srbija).

Jugoslavija se u pogledu opšte gustine naseljenosti (na 1 km² ukupne površine) nalazi na sedamnaestom mestu u Evropi. Istu gustinu naseljenosti (68) ima Bugarska, a manju Albanija, Finska, Grčka, Irska, Island, Norveška, SSSR, Španija i Švedska, tj. većinom zemlje u kojima na neproduktivne površine otpada još veći procenat ukupne površine nego u Jugoslaviji. U pogledu broja stanovnika na 1 km² obradive površine Jugoslavija takođe dolazi na sedamnaesto mesto, samo što se među zemljama sa manjim brojem stanovnika po jedinici obradive površine nalaze i neke zemlje inače gušće naseljene od Jugoslavije, kao što su: Francuska, Mađarska i Poljska. Jugoslavija je po opštoj gustini naseljenosti ispod evropskog proseka (u 1954 godini 62 stanovnika na 1 km² ukupne površine), a daleko ispod proseka zemalja centralne Evrope (130 stanovnika na 1 km²). Razloge ovom treba tražiti u istorskom razvoju Jugoslavije.

Ogromni materijalni gubici i gubici stanovništva koje je Jugoslavija pretrpela u Prvom i Drugom svetskom ratu imaće još decenijama uticaja na razvoj stanovništva Jugoslavije.

M. B.

¹⁶ Vidi indeks porasta stanovništva od 1947 do 1956 godine na str. 2

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

Položaj i nadležnost

Savezna narodna skupština ustanovljena je Ustavnim zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti od 13. januara 1953. godine. Ona predstavlja produženje i nastavak Narodne skupštine FNRJ predviđene prvim jugoslovenskim saveznom Ustavom od 31. januara 1946. godine. Prvo predstavničko telo nove države bio je AVNOJ, koji je obrazovan 1942. godine i koji je trajao do sredine 1945. godine, kada se pretvorio u Privremenu narodnu skupštinu, koja je izvršila svoju ulogu donošenjem Zakona o Ustavotvornoj skupštini i za izbor te skupštine. Ustavotvorna skupština, izabrana na novembarskim izborima 1945. godine, izvršila je svoju funkciju donošenjem Ustava 31. januara 1946. godine i pretvorila se u Narodnu skupštinu FNRJ, u skladu sa tim Ustavom.

Položaj Savezne narodne skupštine se zasniva na ustavnom principu skupštinske vladavine, po kome su predstavnička tela najviši organi vlasti na svojoj teritoriji i u okviru prava odgovarajuće političko-teritorijalne jedinice. Saglasno tome, Savezna skupština je predstavnik suvereniteta naroda Jugoslavije i najviši organ vlasti federacije. Time su date kako osnovne karakteristike položaja Skupštine, tako i osnova za utvrđivanje njenih prava.

Ustavni zakon nije samo odredio prava Savezne narodne skupštine u vidu konkretne nadležnosti, već je ta prava postavio kao njenu isključivu nadležnost. Skupština je nosilac ovih prava:

Ustavne promene, savezno zakonodavstvo, referendum. Kao i po Ustavu od 1946. godine, savezni zakoni su trojaki: isključivi, osnovni i opšti zakoni.

Društveni plan, budžet i završni račun. Skupština donosi ove privredno-finansijske pravne akte svake godine, kao godišnje zakonodavne akte (iako ih u poslednje vreme ne naziva zakonom). Plan može biti i višegodišnji (perspektivan).

Osnovne političke odluke. Uloga Skupštine je u ovom pogledu obezbeđena njenim isključivim pravima da: odlučuje o pravcu spoljne politike, o pravcu privredne politike u okviru prava federacije, o osnovnim pitanjima i merama unutrašnje politike, u okviru prava federacije.

Izbori i razrešenja. Pored biranja i razrešenja odbora, komisija i funkcionera Skupštine, Savezna narodna skupština ima »izborna prava«, koja su od bitnog značaja za njeno mesto u organizaciji vlasti federacije i za ostvarenje principa skupštinske vladavine. Skupština bira i razrešava kako svoje izvršne organe — Pretsednika Republike i Savezno izvršno veće — tako i Savezni vrhovni sud i Vrhovni privredni sud.

Proглаšenje ratnog stanja, zaključenje mira i ratifikacija međunarodnih ugovora.

Ostala prava. Ova prava Skupštine nisu od manjeg političkog i pravnog značaja od prava koja su izložena. Skupština je isključivo nadležna i za: ocenu saglasnosti republičkog ustava sa saveznom Ustavom i republičkog i saveznog zakona sa saveznom Ustavom; davanje amnestije za krivična dela koja su određena saveznom zakonom; odobravanje promena granica između narodnih republika i rešavanje sporova oko razgraničenja republika; verifikaciju mandata; potvrdu statuta komora; davanje saglasnosti za slučaj oduzimanja imunitetskih prava; donošenje odluka o raspisivanju dopunskih izbora u slučaju prestanka mandata; potvrde uredba i potvrde obaveznog tumačenja (koje daje posebna komisija Skupštine).

Ustavni zakon predviđa ove pravne akte Skupštine: ustavni zakon, zakon o ustavnim amandmanima, redovni zakon, odluku, rezoluciju, poslovnik, deklaraciju, preporuku, a praksa je ustanovila unošenje u zapisnik.

Sastav i način rada

Današnja Savezna narodna skupština je izabrana 22. i 24. novembra 1953. godine. Ona je izabrana na vreme od 4 godine.

Skupštinu sačinjavaju dva doma: Savezno veće i Veće proizvođača. Savezno veće predstavlja spojena Savezno veće i Veće naroda, koja su postojala u strukturi Narodne skupštine FNRJ. Veće proizvođača je kao dom Savezne narodne skupštine prvi put osnovano Ustavnim zakonom od 13. januara 1953. godine.

Savezna narodna skupština ima 554 poslanika.

Savezno veće je sastavljeno od 352 narodna poslanika.

Građani su, na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog biračkog prava, u izbornim srezovima izabrali 282 poslanika, po normi: 1 poslanik na 60.000 stanovnika. Ostalih 70 narodnih poslanika ovog doma izabrala su kao predstavnike narodnih republika i autonomnih jedinica iz reda svojih članova republička veća narodnih skupština (po 10 narodnih poslanika) i Pokrajinsko veće APV odnosno Oblasno veće AKMO (6 odnosno 4 narodna poslanika). Tih 70 narodnih poslanika, pored toga što su članovi Saveznog veća, sačinjavaju veće naroda, koji nije poseban dom skupštine, već skupštinsko telo, što je posledica federativne strukture Jugoslavije. Ono je garant osnovnih načela i ustavnih odnosa savezne države. Veće naroda se obavezno sastaje kad se rešava o promeni Ustava, a fakultativno kada se rešava o saveznom društvenom planu ili nekom zakonu koji se tiče ravnopravnosti naroda Jugoslavije ili ustavom utvrđenih odnosa između federacije i narodnih republika.

Savezno veće ne može bez saglasnosti Veća naroda usvojiti ustavnu promenu, zakon ili drugi akt koje je Veće naroda pretresalo. Otud Ustav u slučaju nesporazuma predviđa traženje zajedničkog rešenja. Ako do ovog rešenja ne može doći, sporno pitanje se skida s dnevnog reda Saveznog veća i ne može se o njemu ponovo rešavati pre isteka godine dana od obustavljanja pretresa. Ako je nesporazum nastao u pogledu promene Ustava ili predloga Saveznog društvenog plana, pretres se odlaže za dva meseca, i po isteku toga vremena vodi se kratak ponovni pretres. Ako ni ponovna dva pretresa ne dovedu do sporazuma, Savezno veće se raspušta. Društveni plan koji je usvojilo Veće proizvođača stupa na snagu ako se do vremena početka primene Društvenog plana ne izabere novo Savezno veće.

Veće proizvođača je sastavljeno od 202 narodna poslanika, izabranih posrednim putem od radnika i službenika privrednih preduzeća, članova zemljoradničkih zadruga, zanatlija i zanatskih radnika. Veće proizvođača je novo predstavničko telo preko koga radnička klasa i drugi proizvođači utiču na vođenje politike u oblasti privrede, rada i socijalnog osiguranja i na donošenje drugih važnih odluka Skupštine (izbori, promene Ustava itd.). U Veću proizvođača su u Saveznoj narodnoj skupštini predstavljene proizvođačke i druge privredne organizacije, kao i individualni proizvođači, organizovani u zadrugama i zanatskim komorama. Poslanici u Veću proizvođača su izabrani po izbornim srezovima u okviru dve proizvođačke grupe: grupe industrije, trgovine i zanatstva i grupe poljoprivrede. Svako od ovih grupa pripada onoliki broj narodnih poslanika koliko odgovara njenom srazmernom učešću u ukupnom društvenom proizvodu Jugoslavije predviđenom u Društvenom planu. Tako prva grupa ima danas 135 a druga 67 poslanika.

Skupština po pravilu vrši svoja prava na odvojenim sednicama svojih domova, dok na zajedničkoj sednici bira i razrešava Pretsednika Republike, članove Saveznog izvršnog veća, pretsednike i sudije Saveznog vrhovnog suda i Vrhovnog privrednog suda i pretsednika, potpredsednika i sekretara skupštine, skupštinskih odbora i komisija, vrši proglašenje promene Ustava, saslušaava ekspozee i izveštaje o značajnim pitanjima i diskutuje o njima, donosi rezolucije i deklaracije.

Najvažniji poslovi u čijem rešavanju učestvuju ravnopravno oba doma, ali na odvojenim sednicama, jesu: odlučivanje o promeni Ustava, utvrđivanje Saveznog društvenog plana i saveznog budžeta, donošenje saveznih zakona iz oblasti narodne privrede, rada i socijalnog osiguranja, zakona o izboru i opozivu saveznih narodnih poslanika,

ratifikovanje međunarodnih ugovora iz oblasti narodne privrede, rada i socijalnog osiguranja, odlučivanje o produživanju mandata Skupštine.

Poslove iz nadležnosti Skupštine u čijem rešavanju ne učestvuju oba doma ravnopravno ili zajednički vrši Savezno veće. S druge strane, i Veće proizvođača je jedino nadležno za davanje preporuka za rad privrednih organa i za rad državnih organa i samoupravnih ustanova u pitanjima iz oblasti privrede, rada i socijalnog osiguranja, i za donošenje obaveznih odluka za rad navedenih organizacija, organa i ustanova, i to u okviru onih prava koja budu određena posebnim zakonima. Ti zakoni nisu još doneti.

Zakon, odnosno drugi akt za čije su donošenje nadležna oba doma Skupštine, usvojen je ako u oba doma bude izglasan u istovetnom tekstu. Ako to nije slučaj, pristupa se ponovnom pretresanju delova teksta koji se razlikuju, pa ako se tim putem ne postigne saglasnost, obrazuje se posebna komisija za rešavanje spora, sastavljena od podjednako broja članova oba doma. Ova komisija priprema i podnosi domovima predlog za rešenje spora. Ako ona ne nađe rešenje ili domovi predlog ne prihvate, Skupština se raspušta i raspisuju se izbori za novi sastav Skupštine.

Skupština za pretstavljanje, rukovođenje zajedničkim sednicama domova i vršenje drugih poslova predviđenih poslovnikom bira svog pretседника. Pretседник je najviši stalni funkcioner Skupštine. Pored pretседnika, Skupština ima i dva potpretседnika i jednog sekretara. Svi se oni biraju na vreme za koje traje mandat Skupštine. Svaki dom ima svog pretседnika koji rukovodi radom na sednici doma i vrši druge dužnosti predviđene poslovnikom. Pretседnici domova su više pretседavajući, ali u dosadašnjoj praksi se oni javljaju i kao pretstavnici domova. Pretседnici se biraju na godinu dana. Pored pretседnika, dom ima jednog potpretседnika i po tri zapisničara. Veće naroda nema stalnog pretседnika, već samo pretседavajućeg, koji se bira za svaki sastanak.

Savezna narodna skupština ima tri poslovnika: jedan zajednički, kojim se reguliše i rad na zajedničkim sednicama domova, i poslovnik svakog od domova. U poslovniku Saveznog veća nalaze se i odredbe za rad Veća naroda.

Poslovnici Skupštine su razrađeni pravni akti u kojima je predviđena skupštinska procedura. Osnovni nosioci inicijative skupštinskog rada jesu poslanici, odbori i komisije i Savezno izvršno veće. U praksi je Savezno izvršno veće skoro isključivi predlagač zakona i drugih akata Skupštine; po Ustavu je ono jedini ovlašćeni predlagač saveznog društvenog plana, budžeta i završnog računa. U početku rada Skupštine odbori su bili uzeli na sebe inicijativu za donošenje nekih zakona, i tu su inicijativu i doveli do kraja (Zakon o zdravstvenom osiguranju radnika i službenika, Zakon o opštem upravnom postupku, Zakon o stavljanju van snage glave XIV Ustava FNRJ od 1946). Isto tako, odbori su pripremili predloge pojedinih zakona ili ih pripremaju (nacrt zakona o vinu, o šumama, o prevozu železnicama i dr.).

Procedura rada na sednici domova je jednostavna. Njen glavni nosilac je poslanik. Poslanik ima prava ne samo da govori o predlogu koji je na dnevnom redu, nego i da čini predloge za stavljanje određenih pitanja na dnevni red i da podnosi amandmane sve do stavljanja određenog predloga na glasanje. Pretres je jedinstven, tako da se vodi istovremeno u načelu i u pojedinostima. Pojedinačni pretres je predviđen samo u pogledu promena Ustava, Društvenog plana i budžeta.

Pretres određenog predloga počinje podnošenjem izveštaja koji daje nadležni odbor. Kod većih predloga posle izveštaja reč dobiva pretstavnik Saveznog izvršnog veća odnosno predlagač zakona i drugih odluka Skupštine. Izveštilac i predlagač uvek imaju pravo da se izjasne o amandmanima. Ako se sa njima ne slože izveštilac i predlagač, o amandmanima glasa Skupština odnosno dom. Završni akt

pretresa je glasanje. Za glasanje je po pravilu dovoljna većina prisutnih glasova, pod uslovom da postoji kvorum. (Kvorum čini apsolutna većina poslanika). Kvalifikovana većina se traži samo u dva slučaja, i to za promenu Ustava i za izbor Predsednika Republike. Promena Ustava je usvojena ako za nju glasa tri petine članova svakog doma. Za Pretsednika Republike je izabran onaj kandidat koji je od ukupnog broja svih narodnih poslanika dobio većinu glasova. Glasanje se u skupštinskoj praksi vrši javno, mada postoji mogućnost da se vrši i tajno. Glasanje se po pravilu vrši dizanjem ruke i utvrđivanjem kako broja glasova »za« i »protiv«, tako i broja glasova poslanika koji su odustali od glasanja. Jedino je za izbor Pretsednika Republike obavezno tajno glasanje.

Zasedanje, radne sesije i sednice

Savezna narodna skupština je prema Ustavnom zakonu u »stalnom zasedanju«. Ovaj princip znači da ona u svako doba može biti pozvana na sastanak, ukoliko efektivno ne održava sednice, i da stalno zasedanje obuhvata i više ili manje stalni rad odbora i komisija Skupštine i domova. Ovaj princip se ogleda i u odredbi Skupštinskog poslovnika, po kojoj Skupština jedanput godišnje u letnjim mesecima ima svoj odmor, koji ne može trajati duže od tri meseca.

Skupština i domovi rade na sednicama. Skup sednica koje vezuje vremenski kontinuitet i izvršenje određenog dnevnog reda pretstavlja radnu sesiju. Skupština i domovi na ovim radnim sesijama vrše efektivno prava iz svoje nadležnosti.

Od decembra 1953 godine do kraja 1956 godine Skupština je održala 19 radnih sesija. Skupština je u toku prve godine rada imala 7 radnih sesija, u toku 1955 godine 6 a u 1956 godini 6 radnih sesija. Ove radne sesije su trajale prosečno četiri dana; ali ih je bilo i čije je trajanje prelazilo i više nedelje dana. U toku ovih radnih sesija najviše je održano sednica Saveznog veća (50), zatim Veća proizvođača (43), pa zajedničkih sednica oba doma (33). Veće naroda je imalo 7 sastanaka.

Ovaj manji broj radnih sesija Skupštine i kratko trajanje tih sesija rezultat su niza okolnosti. Još nova institucija, Skupština nije za kratko vreme od tri godine mogla da razvije sve oblike svojih delatnosti; ona se prvenstveno usredsredila na donošenje zakona i drugih akata. Postupak pripreme zakona je u Jugoslaviji relativno složen, pa i spor, s obzirom na svoju demokratsku širinu. Rad Skupštine na donošenju zakona pretstavlja kombinaciju posredne i neposredne demokratije, društvenog i državnog upravljanja. Proces izrade zakona ima karakter i društveno-političkog procesa, mada se on konačno odigrava i završava u Saveznoj narodnoj skupštini. Osim toga, u odborima se vrši svestran, a ponekad i dug pretres predloga o kojima rešava Skupština. Tako se predlozi po pravilu podnose u prilično završnoj formi. To naročito važi za zakonske predloge sastavljene kao razrađeni pravni tekstovi. Svi predlozi su praćeni obrazloženjima, a neki i više ili manje razrađenom dokumentacijom.

Sednice Savezne narodne skupštine su javne. Skupština nije ni u jednoj prilici koristila svoje pravo predviđeno u poslovniku da pojedinu sednicu i deo sednice proglasi tajnim.

Delatnost i oblici delatnosti

Skupština je u periodu od tri godine pretresla i donela 126 zakona i drugih normativnih akata. U donošenju 67 od njih su ravnopravno učestvovala oba doma. Veće proizvođača je uvek sazivano kad i Savezno veće. Savezno veće je samo donelo 59 zakona i akata, a Veće proizvođača je u okviru svoje isključive nadležnosti donelo odnosno potvrdilo desetak akata. (Najznačajniji su: preporuka o sazivanju Kongresa radničkih saveta i potvrde nekih statuta privrednih organizacija).

Najveći deo delatnosti Skupštine se izražavao u pretresu i donošenju zakona, uključujući tu i redovno donošenje Društvenog plana, budžeta i završnog računa, kao stalnih godišnjih akata.

Skupština nije bitno menjala Ustavni zakon od 1953 godine. Doneta su tri zakona izričitog ustavnog karaktera. Dva su zakoni o amandmanima i odnose se na izmenu člana 82 stav 1 i člana 107 stav 2 Ustavnog zakona, odnosno na izmenu članova 45—48 i 51 stav 2 Ustavnog zakona (izmene se tiču brojnog sastava Saveznog izvršnog veća i republičkog izvršnog veća, odnosno delokruga i načina rada Veća naroda). Treći zakon ustavnog karaktera je donet po postupku za donošenje ustavnih promena, a predstavlja sastavni deo Zakona o sudovima od 1954 godine. To su ustavna načela o sudovima, koja danas predstavljaju sastavni deo saveznog Ustava. Od ustavnog značaja je i zakon kojim je ukinuta glava XIV Ustava od 1946 godine i koja se odnosila na Javno tužništvo. Zakon o Javnom tužništvu od 1954 godine je redovni zakon, i on je izvršio jednu vrstu dekonstitucionaliziranja ustanove Javnog tužništva, s obzirom na njen karakter pravosudno upravnog organa.

Svrha najvažnijih novih zakona donetih u ovom periodu bila je razrada ustavnih načela u oblasti državnog i društvenog sistema. Skupština je najpre postavila pravnu osnovu celog novog mehanizma pravosudnih organa. To naročito važi za organizaciju i rad sudova, koji su postavljeni i razvijeni na širokoj i relativno novoj osnovi zakonima o sudovima, o privrednim sudovima, o vojnim sudovima, o parničnom postupku, pa i Zakonom o nasleđivanju. Zakoni o Javnom tužništvu, o vojnom tužništvu i o Javnom pravobranilaštvu su uglavnom dovršili pravnu izgradnju organa pravosudnog i pravnog mehanizma.

U oblasti izgradnje državnog sistema doneti su i zakoni o državnoj upravi, o saveznom organima uprave, o budžetima, o sanitarnoj inspekciji, o organima unutrašnjih poslova i o upravnom postupku. Ovi zakoni su postavili osnove i najvažnije okvire i instrumente za funkcionisanje i ulogu državne uprave u socijalističkoj demokratiji u današnjoj etapi materijalnog i kulturnog razvika naše zemlje.

Zakoni o uređenju opština i srezova i o nadležnosti narodnih odbora predstavljaju razradu ustavnog načela po kome je »samoupravljanje radnog naroda u opštini i srezu jedna od osnova društvenog i političkog uređenja Jugoslavije«. Ovi zakoni se odnose istovremeno na državni i društveni sistem, jer je lokalna samouprava istovremeno državna i politička institucija, koja ima i posredan značaj za ceo sistem samoupravljanja u opštini kao samoupravnoj osnovnoj društveno-ekonomskoj zajednici kao samoupravnoj socijalističkoj komunici. Ovi zakoni su postavili pravni osnov za donošenje statuta opština i srezova, omogućili formiranje većih i ekonomski sposobnijih lokalnih zajednica i sproveli u život izvesne prve postavke o komunici kao osnovnoj instituciji društvenog i državnog uređenja Jugoslavije.

Skupština je donela u ovom periodu i više zakona kojima se ostvaruje princip društvenog upravljanja u oblasti prosvete i kulture. Ta tendencija se ogleda u donošenju zakona o univerzitetima, o upravljanju školama, o radiodifuznim stanicama, o pozorištima, o filmu, o izdavačkim preduzećima i o novinskim preduzećima i ustanovama.

U ovom periodu su doneti i zakoni o prometu zemljišta i zgrada, o zaštiti stoke od stočnih zaraza, o zaštiti bilja od bolesti i štetočina, o prometu semenske robe, o zdravstvenom osiguranju radnika i službenika, o upravnim školama, o odlikovanjima, o zdravstvenom nadzoru nad životnim namirnicama i o zaštiti od požara. Takođe su doneti osnovni vojni zakoni: Zakon o narodnoj odbrani i Zakon o Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

Ostali zakoni su ili rešavali kakvo hitno ili redovno pitanje koje traži zakonsko regulisanje ili su predstavljali akt ratifikacije međunarodnih sporazuma ili su vršili izvesne, uglavnom manje, izmene ili dopune važećih zakona. Društveni planovi su isto tako bili skoro svake godine više puta podvrgnuti izvesnim nužnim izmenama i dopunama.

Mada je zakonodavstvo u proteklom periodu bilo najvažniji oblik delatnosti Skupštine, praksa skupštinskog rada pokazuje i niz drugih oblika koje predviđa Ustavni zakon ili koji su se javili u razviku pravnog i političkog sistema i same uloge koju Skupština, kao vrhovna institucija toga sistema neizbežno sve više zauzima.

Skupština je imala dve radne sesije, koje su prvenstveno bile posvećene načelnoj i političkoj debati. Krajem 1954 godine vođena je debata o spoljnoj politici a naročito o rešenju pitanja Trsta, a krajem novembra i početkom decembra 1956 godine debata o osnovnim postavkama naše privredne politike i Društvenog plana za 1957 godinu. Isto tako, krajem svake godine je sesija posvećena donošenju Društvenog plana i budžeta bila istovremeno i usmerena na načelno i političko pretresanje ekonomskih, državnih, političkih i drugih pitanja posredno i neposredno vezanih za predloženi plan ili budžet.

Skupština je u određenim slučajevima svoje političke debate i stavove izražavala u rezolucijama i preporukama, mada je upotreba ovih oblika delatnosti još uvek u početku.

Dva posebna oblika delatnosti skupštine: poslanička pitanja i godišnji izveštaj Saveznog izvršnog veća našla su svoje mesto u praksi rada Savezne narodne skupštine. Narodni poslanici su do kraja 1956 godine postavili 46 pitanja Saveznom izvršnom veću, i ono je dalo na njih svoje odgovore. U vezi s nekim odgovorima se vodio i pretres. Savezno izvršno veće je svake godine podnosilo svoj izveštaj Skupštini. Prvi izveštaj je obuhvatao period od 4 godine (1950—1953), a ostali izveštaji su se odnosili na godišnji period rada. Savezno izvršno veće je u izveštajima davalo ne samo dokumentarni pregled poslovanja Veća i savezne uprave, nego, u većoj ili manjoj meri, i prikaz politike Veća, rezultata te politike i uopšte prikaz stanja i budućeg rada.

Osnivanje saveznih privrednih komora i saveza komora i nekih drugih saveznih organizacija uticalo je na pojavu i nekih novih oblika delatnosti Skupštine. Tako je Skupština potvrđivala statute ovih organizacija, istina ne donoseći o tome poseban akt, primala i saslušavala izveštaje privrednih komora. Ovaj oblik delatnosti Skupštine je pravno i u praksi uveden, mada on ostaje da se razradi u konkretnoj delatnosti domova i Skupštine.

Odbori i komisije i njihove aktivnosti

U Skupštini postoje stalni odbori svakog doma i odbori i komisije Skupštine kao celine.

Savezno veće ima danas 9 stalnih odbora: za spoljne poslove, za organizaciju vlasti i upravu, za narodnu privredu, za socijalnu politiku i narodno zdravlje, za prosvetu, za budžet, zakonodavni odbor, mandatno-imunitetski odbor i odbor za pretstavke i žalbe. Veće proizvođača ima 7 stalnih odbora, i to: za narodnu privredu, za privredne organizacije, za pitanja rada i socijalnog osiguranja, za budžet, zakonodavni odbor, mandatno-imunitetski odbor i odbor za pretstavke i žalbe. Ovi odbori su unutrašnje radne celije domova i najvažnije pojedinačne unutrašnje poluge skupštinskog mehanizma. Saglasno tome, odbori imaju delokrug i ovlašćenja koji prevazilaze prava koja su imali odbori u ranijim skupštinama.

S gledišta delokruga i ovlašćenja se ističu kao poseban tip odbora u Saveznom veću odbori: za narodnu privredu, za organizaciju vlasti i upravu, za socijalnu politiku i narodno zdravlje, za prosvetu i za spoljne poslove, a u Veću proizvođača odbori: za narodnu privredu, za privredne organizacije i za pitanja rada i socijalnog osiguranja. Zajedničke karakteristike ovih odbora su sledeće: oni pretresaju i pripremaju predloge svih saveznih zakona odnosno međunarodnih ugovora koji su među njima raspoređeni, precizno pretresaju u svom delokrugu osnovna načela i politička pitanja o kojima rešavaju domovi i koja spadaju u prava i dužnosti federacije; pretresaju izvesna konkretna pitanja u vezi sa radom organa, ustanova i organizacija koji se bave delatnošću obuhvaćenom delokrugom odbora.

U drugu grupu bi dolazili zakonodavni odbori i odbori za budžet oba doma. Zakonodavni odbor pretresa sa zakonodavno-pravnog gledišta predloge svih zakona, osim Saveznog društvenog plana, budžeta i akata o njihovom izvršenju. Zakonodavni odbor se po pravilu ne bavi sadržinom zakona, ali nije lišen prava da predlaže suštinske izmene u zakonima. Zakonodavni odbor nikad prvi ne pretresa zakon; ali nijedan zakonski predlog ne može ići pred dom ako nije bio pretresan i usvojen u zakonodavnom odboru, osim navedenih jednogodišnjih planskih i budžetskih akata. Zakonodavni odbori su do 1954 godine bili uglavnom jedini odbori koji su u prvoj instanci i konačno pretresali i usvajali zakonske predloge bez obzira na sadržinu. Sada oni primaju i pretresaju zakonske predloge koje su drugi odbori pripremili ili pretresali. Oni nisu druga instanca u prethodnom zakonodavnom procesu. Oni su odbori koji rade paralelno sa drugim »stručnim« odborima, i to paralelni odbor sa, po pravilu, određenim i ograničenim delokrugom.

Odbori za budžet su slični zakonodavnom odboru kad se pojavljuju kao organi koji obavezu pregledaju zakonske predloge s gledišta novčanih izdataka radi davanja saglasnosti za izdatke koji nisu predviđeni budžetom. Ali odbori za budžet su slični i odborima prve grupe, jer i oni imaju svoj, i to isključivi, delokrug u pretresanju predloga saveznog budžeta i zakona o izvršenju budžeta.

Mandatno-imunitetski odbor i odbor za predstavke i žalbe su specijalni odbori. Prvi priprema za dom predloge u vezi sa imunitetskim pravima i mandatskim pitanjima i privremeno zamenjuje dom, u saglasnosti s predsednikom Skupštine, u davanju odobrenja na predlog za lišavanje slobode ili pokretanje odnosno nastavljajanje krivičnog postupka protiv člana doma u slučaju kad dom nije na okupu. Odbor za predstavke i žalbe proučava i pretresa predstavke i žalbe koje Skupštini upućuju građani, organizacije i ustanove i donosi odgovarajuće mere saglasno jednom posebnom postupku, koji propisuje kao jednu od svojih novina poslovnika svakog doma.

Odbori imaju precizna i ograničena ovlašćenja kojima se ukazuje na to da oni nisu organi vlasti, niti su supstitut, ili zamena, domova, već pomoćna unutrašnja radna tela Skupštine. Sve što rade, čine za Skupštinu, tj. radi svestrane i solidne pripreme akata i odluka domova i Skupštine. Poslovnici su nastojali da ova ovlašćenja preciziraju, da bi se sprečilo eventualno pretvaranje skupštinske vladavine u tzv. vladavinu odbora.

Jedine samostalne akte, akte upućene izvan Skupštine, koje odbori mogu donositi jesu rezolucija i preporuke. Od značaja je pravna priroda svih akata, relativno novih u pravnoj teoriji. Prema samim poslovnima, rezolucija se definiše kao akt kojim se »javno zauzima stav o određenim pitanjima iz delokruga odbora«, a preporuka kao akt kojim se »javno izražava savetodavno mišljenje u pogledu rada narodnih odbora, organa državne uprave, samoupravnih ustanova i privrednih organizacija«. Osim toga, razumljivo da su rezolucije i preporuke odbora akti pravno podređeni zakonima i odlukama Skupštine i da moraju biti »u saglasnosti sa njima«.

Za ulogu i rad odbora su karakteristične i odredbe poslovnika o pravu članova domova koji nisu članovi odbora da učestvuju u pretresu na sednici odbora, o zajedničkim sednicama odbora, o aktivnom odnosu odbora i Saveznog izvršnog veća, o pododborima i o učešću stručnjaka u radu odbora. Sve te odredbe dopunjuju fizičnom i ovlašćenja odbora kao aktivnih, živih i osetljivih radnih instrumenata domova i Skupštine.

Domovi prema poslovniku mogu osnivati i nove stalne ili privremene odbore i komisije. Poslovnici domova pod komisijama podrazumevaju tela koja imaju privremeni karakter i osnivaju se za izvesne (ad hoc) određene zadatke. Zasad su domovi obrazovali nekoliko anketnih komisija.

Pored odbora domova, Skupština ima i dva stalna skupštinska odbora, administrativni odbor i odbor za izbore, kao i pet stalnih skupštinskih komisija — za tumačenje zakona i za utvrđivanje autentičnih tekstova na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku. Poslovnik Skupštine pod komisijom podrazumeva stalno telo Skupštine

(to je jedinstvena komisija Skupštine kao celine, a ne zajednička komisija domova). Komisija za tumačenje zakona ima nadležnost koja je određena Ustavnim zakonom. S obzirom na to da su zakoni i drugi akti Skupštine ravnopravno autentični na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku, Skupština je (kao što je to već bilo u prošloj Skupštini) obrazovala posebne komisije koje utvrđuju autentični tekst na onom od ovih jezika na kome zakon nije bio donet.

Administrativni odbor se stara o izvršenju predračuna rashoda i prihoda Skupštine, donosi pravilnik o uređenju skupštinske administracije i o njenim službenicima i donosi izvesna rešenja radi primene odluke o nagradama i naknadama saveznih narodnih poslanika. Odbor za izbore je obrazovan samo da bi pripremio za zajedničku sednicu Skupštine predloge o izboru i razrešenju članova Saveznog vrhovnog suda, danas i Vrhovnog privrednog suda.

Procedura rada odbora i komisija Skupštine i njenih domova određena je poslovnima koje sami donose, uz naknadnu potvrdu Skupštine odnosno domova.

Odbori oba doma su do danas bili prilično aktivni; neki više, a drugi manje. Tako je u Saveznom veću odbor za organizaciju vlasti i upravu održao 110 sednica, za narodnu privredu 82, za prosvetu 50, a zakonodavni odbor 120 sednica. Ostali odbori održali su od 14 do 39 sednica. U Veću proizvođača najviše sednica održao je odbor za narodnu privredu: 92, dok su se ostali odbori znatno ređe sastali (od 16 do 36 sednica). Odbori za predstavke i žalbe su imali 74 sednica (Savezno veće) odnosno 35 sednica (Veće proizvođača). Odbori i komisije Skupštine su imali mali broj sednica.

U odborima i komisijama učestvuje oko 300 poslanika. Odbori domova su održavali povremeno i zajedničke sednice, i to na najčešće radi saslušanja ekspozea ili obrazloženja pojedinih predloga. Pojedini odbori su zajednički pretresali zakonske predloge. Tako su zakonodavni odbori oba doma održali 37 zajedničkih sednica.

Za rad odbora koji pripremaju zakonske predloge za dom karakteristično je često svestrano pretresanje predloga zakona i odluka. Pretresanje pojedinih predloga trajalo je i po 7 do 10 sednica (naprimer, predlozi godišnjih društvenih planova i budžeta, Zakona o nasleđivanju, Zakona o nadležnosti narodnih odbora opština i srezoza). U diskusiji o zakonskim i drugim predlozima u odborima je učestvovao veći broj članova odbora, a u više mahova i narodni poslanici koji nisu članovi odbora u kojima je pretres vršen. U radu odbora su učestvovali i pretstavnici Saveznog izvršnog veća, a uvek poverenik Veća. Zato je pretresanje zakonskih i drugih predloga u odborima domova imalo vid saradnje između skupštinskih odbora i Saveznog izvršnog veća. Diskusija u odborima se nije ograničavala na izjašnjavanje članova odbora da li se slažu ili ne sa podnetim predlozima, već su u tekstovima predloga na osnovu amandmana članova odbora vršene mnoge, pa i znatnije izmene, ponekad i u osnovnim postavkama podnetog predloga. Narodni poslanici su u odborima široko koristili svoje pravo podnošenja amandmana na predloge koji su pretresani u odborima. Zbog toga se događalo da su se tekstovi nekih zakonskih predloga posle pretresanja na sednicama odbora znatno razlikovali od tekstova prvobitnih predloga, koje je podnelo Savezno izvršno veće.

Nasuprot relativno intenzivnom i aktivnom radu na pretresanju zakonskih i drugih predloga, odbori su nedovoljno koristili pravo da od Saveznog izvršnog veća, državnih sekretara i potsekretara i drugih službenika savezne uprave traže obaveštenje o pojedinim pitanjima iz delokruga odbora. Isto tako, odbori nisu razmatrali pitanja koja se odnose na primenu zakona, na rad državnih organa niti je u nekom odboru bio pretresan izveštaj člana doma o stanju u srezu u kome je izabran.

Zajedničke komisije Skupštine i Saveznog izvršnog veća

Početkom 1955 godine su osnovane pojedine komisije kao zajednička tela Skupštine i Saveznog izvršnog veća, kojima je poverena priprema pojedinih značajnih zakona

ili grupa novih zakona. Te komisije su privremena tela, koja se osnivaju kao oblik saradnje Skupštine i Veća i novi oblik u mehanizmu pripreme saveznog zakonodavstva.

Prva od tih komisija, kojoj je poverena priprema reorganizacije lokalne samouprave, izradila je još u toku 1955 godine nacrt zakona o uređenju opština i srezova i o nadležnosti narodnih odbora, kao i nacrt uglednih statuta opštine i sreza. Time je komisija za komune i izvršila svoj zadatak.

Ostale zajedničke komisije su još u funkciji, i to: Komisija za propise o raspodeli društvenog prihoda, Komisija za propise o kreditnom i bankovnom sistemu, Komisija za propise o zadugarstvu, Komisija za propise o zanatstvu, Komisija za propise o invalidskom i penzionom osiguranju, Komisija za propise o organizaciji naučnog rada, Komisija za propise o radnim odnosima, Komisija za radničko samoupravljanje, Komisija za propise o organizaciji zdravstvene službe, Komisija za propise o udruživanju samoupravnih organizacija i ustanova, Komisija za propise o državnoj upravi i službenicima i Komisija za propise iz socijalne zaštite.

Dva zakonska nacrti iz rada ovih komisija su već postali zakoni (Zakon o državnoj upravi i Zakon o saveznim organima uprave). Komisija za radničko samoupravljanje je već 1956 godine pripremila oba svoja zakonska nacrti (o radničkom samoupravljanju i o izborima radničkih saveta), a to je krajem 1956 godine postigla i Komisija za propise o naučnom radu. Pripremljeni su i drugi nacrti zakona (o radnim odnosima, o komorama). Neke komisije završavaju pripreme zakonodavnih nacrti, a rad drugih još je u fazi proučavanja.

Sve ove komisije su Skupštini podnele i izveštaje o svom radu (jula 1956 godine).

J. Đ. — L.J. D.

I Z V O R I :

Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i o saveznim organima vlasti, v. »Novi Ustav FNRJ«, izd. »Službeni list FNRJ« 1956;

Poslovnici Savezne narodne skupštine, zbirka tekstova sa objašnjenjima, izd. »Službeni list FNRJ«, Beograd, 1954;

Zakon o pravima i dužnostima, izboru i opozivu saveznih narodnih poslanika, komentar, izd. »Službeni list FNRJ«, Beograd 1953;

Savezna narodna skupština — »Stenografske beleške«, knj. I i II sveska 1—7 i sveska 1—6, Beograd 1954 i 1955;

Bilten Savezne narodne skupštine, tom I, br. 1—11 Beograd 1954—1956.

FUNKCIONERI I SASTAV SKUPŠTINE

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

Pretsednik Moša PIJADE
Potpredsednici Vladimir SIMIĆ
Lidija ŠENTJURC
Sekretar Mitar BAKIĆ

SAVEZNO VEĆE

Pretsednik Vlada Zečević
Potpredsednik Vidoe Smilevski
Zapisničari Živko Bernot,
Muhidin Begić,
Obren Stišević.

NARODNI POSLANICI

Aceva Vera
Agbaba Milka
Aleksievski Dimitar
Aleksoski Boris
Andrić Nikola
Antunović Rista
Apostolski Mihajlo
Arsov Ljubčo
Avbelj Viktor
Avšić Jaka

Babić dr Ivo
Babić Ljubo
Babović Spasenija
Bajčević Vladislav
Bajković Filip
Bakarić dr Vladimir
Bakić Mitar
Bakrač Jozo
Batanović Milovan
Begić Muhidin
Begočić Vlado
Belinić Marko
Beljanski Jovan
Bernot Živko
Berus Anka
Bevk France
Biber Antun
Bilanović Danilo
Biljanović Vojislav
Bjelica Rako
Blažević Jakov
Bogdanov Dušan
Borovšak Helena
Borštnar Jože
Bošković Dobrovoje
Bošković Đorđe
Bošković Mirko
Bošković Radomir
Božović Vlado
Brajkovski Živko
Brajković Bogomir
Branković Pavle
Brecelj dr Marijan
Brejč Tomo
Brkić Zvonko
Brković Savo
Broz Josip-Tito
Buljan Vice
Burić Hasan

Car Pero
Čekić dr Jovan
Crvenkovski Krste
Cvetić Bosa
Cvetković Marijan
Cvijetić Nikola
Čalić Dušan
Čolaković Rodoljub
Čirić Branimir
Čosić Dobrica
Čurčić Živojin
Čuruvija Tode
Dačić Jovan
Danilović Uglješa
Dapčević Peko
Davidović Radivoj
Demir Firuz
Devedžić Dušan
Dimitrijević Mito
Dimitrijević Živan
Divjak Vujo
Dobrić Tomažo
Dodik Petar
Doronjski Stevan
Došen Ilija
Dražović Ratko
Drušević Miloško
Dudić Zorka
Dugonjić Ratomir

Đaković Spasoje
Đurđević Čedomir
Đurđić Dušan
Đureta Stjepan
Đuričić Blažo

Fajfar Anton
Farkaš Nandor
Filipović Krsto
Francić Franjo
Frntić Beška

Gajić Vaso
Galić Ale
Garčević Gojko
Gaši Aliuš
Gavrić Mijat
Gaži Franjo
Gigov Strahil
Gizdić Drago

Gonja Miroslav
Gošnjak Ivan
Gregorić Pavle
Hadži-Vasilev Mito
Hamza Dževdet
Hasanagić Hilmića
Hasani Sinan
Hercegović Adem
Hercigonja Pavao
Hodža Fadil
Hodža Mustafa
Hrzenjak Juraj
Hukić Mehmedalija
Humo Avdo

Ibraimi Jašar
Ivić Stjepan
Ivković Ljubomir
Jakić Nikola
Jakić Rade
Janevski Blaško
Jankes Grga
Jardas Eduard
Jelić Pero
Jelenković ing. Vojislav
Jendrašić Bolta
Jokić Đurica
Jokić Jovica
Jovanović Blažo
Jovanović Dragoljub
Jovanović Đura
Jovanović Đura
Jovanović Petar
Jovičević Vlado
Jovović Desimir
Jurinčić Niko

Kapor Čedo
Karabegović Osman
Karaivanov Ivan
Kardelj Edvard
Kekić Danilo
Kladarin Đuro
Kmezić Nikola
Kolar Josip
Koliševski Lazar
Komar Slavko
Komatina Radomir
Kostić Velimir
Kovačević Milija
Kovačević Nikola
Krajačić Ivan

Krajačić Soka
Krajačić Ivan
Krajačić Soka
Krajačić Ivan

Krajačić Ivan
Krajačić Ivan
Krajačić Ivan
Krajačić Ivan

Krajačić Ivan
Krajačić Ivan
Krajačić Ivan
Krajačić Ivan

Lazarević Jovica
Ledinek Miloš
Leković Voja
Lepanac Radoš
Leskošek Franc
Levtik ing. Jože
Lozo Pavao
Lukačić Stevica
Lukić Dragiša
Ljujić Velibor

Maček Ivan
Maglajlić Šefket
Majhen Vlado
Mandžić Pašaga
Manojlović Nada
Marinko Miha
Marjanović Joco
Marković Milan
Marković Moma
Marković Nemanja
Markovski Krste
Martinović Milan
Maslarić Božidar
Maslović Novak
Materić Ilija
Mažar Drago
Mihajlović Rista
Mihaljević Niko
Mijatović Cvjetin
Milenković Stojan
Miletić Dobrovoje
Milojević Miroje
Milosavljević Milosav
Milosavljević Milovan
Miljovski Kiril
Minčev Nikola
Minić Miloš

Mitević Metodi
Mitić Ranko
Mitrić Radomir
Mitrović Mitra
Mladenović Tanasije
Mojsav Lazar
Motika Ivan
Mrzović Karlo
Mrkoci Marko
Mrksić Luka
Mugoša Andrija
Mugoša Dušan
Muidović Zehra

Naceva Mara
Nad Jožef
Nad Kosta
Naumovski Krume
Naumovski Naum
Nedeljković Radisav
Nedeljković
Radisav-Raja
Neorčić Milijan
Nikolić Dragomir
Nikolić Živojin
Nikolić Panto
Nikšić Đorđe
Nikšić Toma
Nimani Džavid

Novaković Grujo

Pajković Đoko
Panin Brana
Papić Radovan
Patrić Katarina
Pavlačić Mika
Penezić Slobodan
Perović Puniša
Perović Franc
Petelin Andrej
Pijade Moša
Planojević Mileva
Počuča Mile
Polić Zoran
Popit Franc
Popivoda Krsto
Popov Blagoj
Popović Koča
Popović Milentije
Popović Mirko
Popović Svetislav
Popovski Elisije
Potrč Jože
Pribić Milan
Prokić Milorad
Prušević Ramiz
Pucar Đuro
Pulja Imer

Radić Vaso
Radivojević Stojan
Radmilović dr Jerko
Radoković Živorad
Radosavljević
Dobrovoje
Radovanović Milija
Rajović Radošin
Ranković Aleksandar
Raos Ante
Redžić Enver
Regent Ivan
Rehak Laslo
Relić Petar
Ribar dr Ivan
Rikanović Ilija
Rkman Boža
Roje Ante
Romac Paško
Romić Janko

Sabo Mikloš
Saili Dragutin
Salaj Đuro
Savić Brano
Sejfula Kemal
Sekulić Nikola
Simić Dragan
Simić Vladimir
Simonić Franc
Slani Milan
Smilevski Vidoe
Spevak Juraj
Spirovski Ilija
Sremec dr Zlatan

Stambolić Petar
Stanojević Svetomir
Stilinović Marijan
Stišević Obren
Stojković Stojadin
Stojnić Velimir
Sulejmani Hivzi
Suljić Fuad
Sunarić dr Ivo
Šaćiri Ismet
Šakiri Reis
Šarac dr Zaim
Šćepanović Jevto
Sęgrt Vlado
Šentjurs Lidija
Šestan Josip
Šibl Ivan
Šiftar Ivan
Šiljegović Boško
Šimić Franjo
Široka Kolj
Šnuderl dr Maks
Šoti Pal
Špiljak Miko
Špiranec Josip
Štrbo Aleksa

Talevski Blagoj
Temenugov Mito
Tepavac Ilija
Tikvicki Geza
Todorović Mijalko
Tomić Božidar
Tomić Momir
Tomić Vida
Trajković Josif
Trifu Aurel
Tucman Josip
Urošević Staniša
Vasiljević Živan
Veselinov Jovan
Veselinov Stanka
Vidmar Josip
Vlahović Veljko
Vlahović Radovan
Vojvodić Todor
Vrabić Olga
Vrdoljak Anto
Vučković Sreten
Vujanović Todor
Vukasović Milan
Vukmanović Svetozar

Zafirov Ljubomir
Zagorac Dževdet
Zec Antun
Zečević Vlada
Zeković Veljko
Zihrić Boris
Zmajić Josip
Zorić Milorad
Žavcer ing. Pavel
Žanko Miloš
Živanović Ljubomir
Žižić Živko
Žuvić Marijan

VEĆE PROIZVOĐAČA

Pretsednik Ivan Božičević
Potpredsednik Vojin Popović
Zapisničari: Isidor Borić,
Đuro Čorković,
Anton Šturm,

Ikonić Branislav

Jagodić Marija
Jakić Nenad
Janežič Andrej
Janković Nikola
Jauk Josip
Jazbinšek August
Jelić Anton
Jelenić Čedomir
Jokić Borisav
Jovanovski Dimče

Lukić Radivoje

Mačesić Božidar
Maksimović Mirojko
Malogorski Ivan
Marković Stjepan
Marković Trifun
Matačković Mijo
Medan Savo
Mehmedagić Mesud
Mehović Halid
Micić Nikola
Mihajlović Slavka
Mihl Franjo
Mijatović Risto
Milaković Miloš
Milanović Dragutin
Miličević Danilo
Milivojević Zivadin
Milošević Cvetko
Milutinović Velimir
Mladenović Branislav
Mladenović Mile
Musabegović Enver

Petronijević Vuk

Petrov Aco
Petrovski Bora
Pinterić Ivan
Popović Dragutin
Popović Stevo
Popović Vojimir
Popović Vojin
Pošćić Abram
Premate Dragutin
Prodanović Milan
Prvčić Stjepan

Stopar Viktor

Subotić Jagoš
Susić Huso
Šalja Rasim
Šarac Spasoje
Šegota Nikola
Šeholi Imer
Šišul Anton
Škrinar Vili
Špiljak Franjo
Šterban Karlo
Štrbac Milan
Šturm Anton
Šubat Andrija
Šumanovac Pavle

NARODNI POSLANICI

Andelić Rajko
Andelić Uroš
Antić Životije
Arh Franc
Asanović Dušan

Čolak Petar
Čović Jovanka
Čupić Grga

Dokić Savo
Dragaš Rade
Drog Vitorio
Družić Ivo
Đaković Slobodan
Đurić Božidar
Đurić Mijo

Erceg Tripo

Filep Lajoš
Frntić Antun

Cazi Josip
Conić Aleksandar
Cvetković Dragoslav

Gajić Pero
Glavaški Marija
Goševski Trajan
Grabovac Marko
Grešak Ivan
Gril Danila

Čorković Đuro
Čosić Živorad
Čeh Drago

Hamer Franjo
Hribar Janez
Humek Paula

Kavaj Greta
Kesić Radivoj
Kevago Istvan
Kevrešan Emil
Klarić Šćepan
Klobučar Viktor
Kmečik Mišo
Knežević Danilo
Knežević Filip
Knežević Joka
Knežević Nikola
Kocijan Vinko
Korpić Koloman
Koso Josip
Kotle Nikola
Krasnić Zeč
Krkvarić Oto
Krmelj Maks
Krstić Miroslav
Kukrić Milka
Kurt Anton

Lapčević Dobrivoje
Lazarević Pavle
Lemo Mijo
Lesjak Albin
Lončar Martin
Lovrić Nikola

Namlidžiju Skender
Naumovski Marko
Nestorovski Cvetan
Nikolić Božidar
Novak Franjo

Obrovac Drago
Ožegović Mile

Paljoj Čazim
Papler Slavko
Parić Josip
Paunović Sveta
Pavlov Milivoje
Pećanac Bogdan
Pešić Dušan
Petričević Dušan

Sadžak Nikola
Sarajlić Midhat
Savić Đuro
Sazdevski Mladen
Sefer Mujo
Sekić Dušan
Selaković Žarko
Skubić Stjepan
Sladić Ramiz
Smajić Ramo
Sojeva Dževat
Stamenković Dragi
Stanačević Sredoje
Stanojković Lazar
Stevanović Borisav
Stojanović Stanoje

Sadzak Nikola
Sarajlić Midhat
Savić Đuro
Sazdevski Mladen
Sefer Mujo
Sekić Dušan
Selaković Žarko
Skubić Stjepan
Sladić Ramiz
Smajić Ramo
Sojeva Dževat
Stamenković Dragi
Stanačević Sredoje
Stanojković Lazar
Stevanović Borisav
Stojanović Stanoje

Tadić Simo
Temelkovski Borko
Tomas Mato
Tomašević Dobrosav
Tomić Tadija
Trajanovski Dragan
Trifunac Milivoj
Trivunčić Bogdan
Tureček Jaroslav

Varičak Ilija
Vasiljevski Jovan
Veber Norbert
Vig Istvan
Vipotnik Albin
Vraštanić Tihomir
Vučković Rade
Vukić Milan

Zlatić Mihailo
Zorko Edo
Zorko Marica
Žižić Milutin
Župunski Žarko

ODBORI I KOMISIJE SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Administrativni odbor: Predsednik Milosav Milosavljević, sekretar Mirko Popović. Članovi: Živko Brajkovski, Ivo Družić, Bolta Jendrašić, Čedo Kapor, Vlado Majhen, Milan Marković, Ilija Materić, Dragoslav Cvetković, Josip Zmajić.

Odbor za izbore. — Predsednik Ilija Došen, sekretar Živko Žižić, Članovi: Ivan Regent, Velibor Ljubić i Nikola Sekulić.

Komisija za tumačenje zakona. — Predsednik dr Zaim Šarac, sekretar, Gojko Garčević, Članovi: Jože Levstik, Josip Cazi, Janez Hribar, Lazar Mojsov, ing Vojin Popović, Petar Relić i Norbert Veber.

Komisije za utvrđivanje autentičnih tekstova zakona i drugih akata skupštine: Za tekstove na srpskom jeziku: Zivan Dimitrijević, Žarko Župunski, Dobrica Čosić; Za tekstove na hrvatskom jeziku: Boris Bakrač, dr Zlatan Sremec, dr Miloš Zanko; Za tekstove na slovenačkom jeziku: France Bevk, Franjo Novak, Tone Fajfar; Za tekstove na makedonskom jeziku: Strašo Hristov, Lazar Mojsov, Kiro Miljovski.

ODBORI SAVEZNOG VEĆA

Odbor za spoljne poslove. — Predsednik Veljko Vlahović, potpredsednik Karlo Mrazović, sekretar Lazar Mojsov. Članovi: Vladimir Bakarić, Jože Borštnar, Stevan Doronjski, Fadil Hodža, Franjo Gaži, Mito Hadži-Vasilev, Blažo Jovanović, Ivan Karaivanov, Lazar Kolikševski, Nikola Kovačević, Miha Marinko, Božidar Maslarić, Cvjetin Mijatović, Kosta Nad, Milijan Neoričić, Mile Počuča, Jože Potrč, Đuro Pucar, Enver Redžić, Ivan Regent, dr Ivan Ribar, Petar Stambolić, Marjan Stiliновиć, Vlado Segrt, Josip Šestan, Boško Šiljegović, Vida Tomšić, Josip Vidmar, Mitar Bakić, Anka Berus, Vljako Begović, Jožef Nad.

Odbor za organizaciju vlasti i upravu. — Predsednik Vladimir Simić, potpredsednik Đurica Jojkić, sekretar dr Ivo Sunarić. Članovi: Rista Antunović, Muhidin Begić, Antun Biber, Vojo Biljanović, Dušan Bogdanov, Zvonko Brkić, Nikola Cvjetić, Rato Dugonjić, Stjepan Ivić, Vlado Krivić, Miloš Ledinec, Nemanja Marković, Andrija Mugoša, Dušan Mugoša, Naum Naumovski, Dragomir Nikolić, Grujo Novaković, Franc Perovšek, Elise Popovski, Milija Radovanović, Ante Roje, Paško Romac, Dragutin Salić, Nikola Sekulić, Mileva Planojević, Blagoje Talevski, Dušan Đurđić, Jaka Avšič.

Odbor za prosvetu. — Predsednik Boris Zihlerl, potpredsednik Miloš Zanko, sekretar Tasa Mladenović. Članovi: Ivo Babić, Franc Bevk, Aljuš Gaši, Danilo Bilanović, Đuro Klaradin, Joco Marjanović, Krste Markovski, Kiril Miljovski, Mitra Mitrović, Milijan Neoričić, Puniša Perović, Đuro Hrženjak, Josip Vidmar, Miroslav Gonja, Zorka Dudić, Mita Hadživasilev, Mirojko Druilović, Cvjetin Mijatović.

Odbor za narodnu privredu. — Predsednik Petar Stambolić, potpredsednik Tone Fajfar, sekretar Jeto Šćepanović. Članovi: Viktor Avbelj, Marko Belinić, Dušan Čalić, Radivoje Davidović, Blažo Đuričić, Mika Špiljak, Vojislav Jelenković, Đuro Jovanović, Šefket Maglajić, Vicko Krstulović, Boge Kuzmanovski, Voja Leković, Pašaga Mandžić, Miloš Minić, Džavid Nimani, Pal Šoti, Blagoje Popov, Franc Simonić, Vidoe Smilevski, Ilija Tepavac, Todor Vujasinović, Ante Raos, Tode Kurtović, Đuro Pucar, Jože Borštnar, Franc Perovšek, Radomir Komatina, Nikola Jakšić.

Odbor za socijalnu politiku i narodno zdravlje. — Predsednik Lidija Šentjurs, potpredsednik Isa Jovanović, sekretar Todor Vujasinović. Članovi: Dmitar Aleksievski, Spasenija Babović, dr Jovan Cekić, Tode Čuruvija, Mijat Gavrić, Rade Jakšić, Desimir Jovović, Sejfula Kemal, Soka

Krajačić, Milka Kufrin, Nada Manojlović, Dobrivoje Miletić, Miloje Milojević, Mara Naceva, Miko Pavlačić, Jože Potrč, Ilija Rikanović, Božo Rkman, Stojadin Stojković, Ismet Sačiri, Vlado Segrt, Vida Tomšić, Stanka Veselinov, Todor Vojvodić, Pavle Žavcar, Tomo Brej, Haso Burić, Bosa Cvetić.

Odbor za budžet. — Predsednik Radisav-Raja Nedeljković, potpredsednik Luka Mrkšić, sekretar Adem Hercegovac. Članovi: Nikola Andrić, Mihailo Apostolski, Jožo Bakrač, Živko Bernot, Čeda Đurdević, Marjan Žuvić, Nikola Jakšić, Edo Jardaš, Ibrahim Jašar, Josip Kolar, Novak Mastilović, Drago Mažar, Rista Mihajlović, Firuz Demir, Andrej Petelin, Živan Vasiljević, Radomir Komatina, Vlado Božović.

Zakonodavni odbor. — Predsednik dr Maks Šnuderl, potpredsednik Ninko Petrović, sekretar dr Jerko Radmilović. Članovi: Bogomir Brajković, Savo Brković, Živan Dimitrijević, Mito Dimitrijević, Ilija Došen, Spasoje Đoković, Gojko Garčević, Drago Gidzić, Ivan Kreft, Dr Hinko Krizman, Radoš Lepenac, Metod Mitevski, Zehra Muidović, Tomo Nikšić, Petar Relić, Dr Zaim Šarac, Ivan Šiftar, Kolj Široka.

Mandatno-imunitetski odbor. — Predsednik Elise Popovski, potpredsednik Vice Buljan, sekretar Olga Vrabčić. Članovi: Hilmiha Hasanagić, Pavle Jovičević, Franjo Simić, Milan Vukasović.

Odbor za prethvatke i žalbe. — Predsednik Grga Jankež, potpredsednik Radošin Rajević, sekretar Sreten Vučković. Članovi: Jaka Avšič, Pero Car, Tode Kurtović, Ljubomir Žafirov.

ODBORI VEĆA PROIZVOĐAČA

Odbor za narodnu privredu. — Predsednik Dragi Stamenković, potpredsednik ing. Ivan Pinterić, sekretar Mladen Sazdevski. Članovi: ing Boris Bakrač, ing Đorde Blagojević, Ante Bojanić, Nenad Jakšić, ing Filip Knežević, Dobrivoje Lapčević, Radivoje Lukić, Miloš Milaković, Franjo Mihl, Branislav Mladenović, ing Vojin Popović, Janko Rudolf, Andrija Šubat, Borko Temelkovski, Dušan Sekić, Edo Zorko, Milan Prodanović i Sveta Paunović.

Odbor za privredne organizacije. — Predsednik Josip Cazi, potpredsednik Josip Bosnar, sekretar Rade Vučković. Članovi: Živorad Čosić, Drago Čeh, Božidar Đurić, Mijo Đurić, Pero Gajić, Ivan Grešak, Maks Krmelj, Pavle Šumanovac, Ramo Smajić, Jagoš Subotić, Dragi Trajanovski i Milan Štrbac.

Odbor za pitanja rada i socijalnog osiguranja. — Predsednik Norbert Veber, sekretar Marija Jagodić. Članovi: Jovanka Čović, Emil Kevrešan, Mišo Kmečik, Isidor Brdarić, Cvetan Nestorovski, Stjepan Prvčić, Spasoje Šarac, Vili Škrinar, Anton Šturm, Simo Tadić, Mato Tomas, Jaroslav Tureček i Bora Petrovski.

Odbor za budžet. — Predsednik Nikola Kotle, potpredsednik Ivo Družić, sekretar Nikola Sadžak. Članovi: Nikola Bosanac, Tripo Erceg, Slavko Papler, Stanoje Stojanović, Viktor Stopar i Stevo Popović.

Zakonodavni odbor. — Predsednik Janez Hribar, potpredsednik Dušan Asanović, sekretar Čedomir Jelenić. Članovi: Stane Benić, Bogdan Pećanac, Aleksandar Conić, Radivoje Kesić, Danilo Knežević, Petar Radmanović, Nikola Šegota, Dobrosav Tomašević.

Mandatno-imunitetski odbor. — Predsednik Grga Kavaj, potpredsednik Đuro Savić, sekretar Skender Namlidžiju. Članovi: Milan Bosnić, Rudi Rogelj, Milutin Žižić (jedno mesto upražnjeno zbog ostavke narodnog poslanika).

Odbor za prethvatke i žalbe. — Predsednik Savo Medan, potpredsednik Paula Humek, sekretar Momir Bošković. Članovi: Dimče Jovanovski, Mirojko Maksimović, Marica Zorko i Drago Obrovac.

ZASEDANJE SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

od 26 novembra do 7 decembra 1956

Savezna narodna skupština na sednicama održanim od 26 novembra do 7 decembra 1956 godine (sa prekidom od četiri dana zbog praznika 29 novembra) razmatrala je osnovne smernice ekonomske politike u 1957 godini i usvojila više zakona i odluka.

Ovo skupštinsko zasedanje započelo je odvojenim sednicama Saveznog veća i Veća proizvođača na kojima je utvrđen dnevni red.

Savezno veće je u ovim danima održalo svoju 45, 46 i 47 sednicu, a Veće proizvođača 40 i 41 sednicu. Na ovim sednicama su od strane oba doma stavljeni na dnevni red i usvojeni odluka o izmenama i dopunama saveznog društvenog plana za 1956 godinu; završni račun FNRJ za 1954 godinu i odluka o potvrdi uređaba Saveznog izvršnog veća.

Savezno veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je: Zakon o opštem upravnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Uvodni zakon za zakon o parničnom postupku, Zakon o izmenama i dopunama Osnovnog zakona o odnosima roditelja i dece, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o stipendijama i Potvrdu statuta Stalne konferencije gradova.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, izabralo je svoje delegate u odbor za sazivanje Kongresa radničkih saveta.

Na 26-oj zajedničkoj sednici oba doma, koja je održana 26 novembra, potpredsednik SIV-a Svetozar Vukmanović podneo je ekspozice o osnovama društvenog plana za 1957 godinu, a diskusija o smernicama ekonomske politike u 1957 godini, kojoj je za osnovu služio ekspozice, vođena je na zajedničkim sednicama oba doma koje su održane 27 i 28 novembra i 4, 5, 6, i 7 decembra 1956 godine.

Razmatranje predloga Društvenog plana i izlaganje mogućnosti i mera za razvoj privrede u 1957 godini sadržano je u ovim poglavljima ekspozice: proizvodnja i mere za njen razvoj; društveni proizvod i osnovne proporcije u njegovoj podeli; povećanje potrošnje stanovništva; investiciona politika u 1957 godini; podela sredstava prema organima upravljanja; spoljna trgovina i platni bilans; mere za povećanje produktivnosti rada. Na kraju potpredsednik Vukmanović je Skupštini posebno ukazao pažnju na to da privredni uspeh u 1957 godini naročito zavisi od pravilnog postavljanja i rešenja ovih problema: poljoprivrede, saobraćaja, produktivnosti rada i revizije ukupnog obima investicija.

Učesnici u debati: 27 novembra 1956: Nikola Jakšić — o poljoprivredi; Mladen Sazdevski — o poljoprivredi; Čedo Kapor — o saobraćaju; Rudi Rogelj — o zanatstvu; Dragan Trajanovski — o poljoprivredi; Rato Dugonjić — o položaju narodnih odbora i o budžetskoj politici; Norbert Veber — o životnom standardu, platnom sistemu i produktivnosti rada; Pašaga Mandžić — o poreskom sistemu, finansiranju narodnih odbora, budžetskoj potrošnji; Ivan Šiftar — o poljoprivredi; Jovica Lazarević — o poljoprivredi; Ilija Materić — o platnom sistemu i produktivnosti rada, o stanbenom pitanju u industrijskim mestima; Blažo Đuričić — o regulaciji reka i o saobraćaju; Svetozar Vukmanović — o standardu, poljoprivredi, produktivnosti rada, platnom sistemu, budžetskoj potrošnji i investicijama; Josip Trajković — o zaostalim područjima; Kemal Sejfula — o zanatstvu; Juraj Hrženjak — o poljoprivredi, o platama, produktivnosti rada; Slavko Komar — o poljoprivredi; **28 novembra:** Albin Lesjak — o nabavci sirovina, rekonstrukciji industrijskih preduzeća i o fondovima za kadrove; Peko Dapčević — o saobraćaju; Grujo Novaković — o školstvu; Jaka Avšič — o poboljšanju stanja opština, zanatstvu, kreditima, nezaposlenosti u nekim krajevima; Josip Kolar — o socijalnoj i zdravstvenoj politici; Zehra Muđović — o stanberoj izgradnji, školskom prostoru i u komunalnim problemima; Pavle Šumanovac — o poljoprivredi; **4 decembra:** Savo Medan — o građevinarstvu; Huso Sušić — o produktivnosti rada i sistemu plata; Ištvan Vig — o poljoprivredi i pojavi prinudne likvidacije preduzeća;

Hivzi Sulejman — o zaposlenosti i zaostalim područjima, o korišćenju kapaciteta; Todor Vujašinović — o produktivnosti rada i platnom sistemu, i o rekonstrukciji preduzeća; Nikola Kmezić — o poljoprivredi; Svetozar Vukmanović — o platnom sistemu i produktivnosti rada; Pavle Jovičević — o proizvodnji uglja; Nikola Minčev — o investicionoj politici; Radivoj Davidović — o proračunu društvenog proizvoda i dohotka, poljoprivredi, platnom sistemu i produktivnosti rada; Radoš Lepenac — o standardu, poljoprivredi, porezima i taksama; Eduard Jardas — o investicijama u riječku luku, o lokalnim investicionim fondovima; Avdo Humo — o budžetskom sistemu i budžetskoj politici; **5 decembra:** Vladimir Bakarić — o poljoprivredi; Hasan Brkić — o izvozu-uvozu; Kiril Miljovski — o ličnoj potrošnji, cenama, poljoprivredi i nerazvijenim rejonima; Franc Arh — o platnom sistemu; Geza Tikvicki — o poljoprivredi; Milija Kovačević — o poljoprivredi; **6 decembra:** Josip Cazi — o platnom sistemu i produktivnosti rada; Vuk Petronijević — o poljoprivredi i zadržarstvu; Franjo Šimić — o proizvodnji duvana; Dragutin Milanović — o kvalifikovanim kadrovima; Blagoj Popov — o organizaciji proizvodnje u preduzećima i o nerazvijenim područjima; Vili Škrinar — o platnom sistemu, produktivnosti rada; Antun Kurt — o društvenoj kontroli utroška investicija, uvozu opreme i o kooperaciji industrijskih preduzeća; Josip Šestan — o racionalnijem građenju; Koloman Korpić — o poljoprivredi; Čedomir Jelenić — o ugostiteljstvu, trgovini i platnom sistemu u trgovini; Dušan Sekić — o preradačkoj industriji, rekonstrukcijama preduzeća, poljoprivredi; Dimitar Aleksievski — o zaostalim područjima; Jože Levstik — o produktivnosti rada, sistemu plata, životnom standardu i poljoprivrednoj proizvodnji; Drago Čeh — o platnom sistemu, produktivnosti rada i kvalifikovanim kadrovima; Karlo Šterban — o platnom sistemu, kvalifikaciji radnika; Mijo Lemo — o građevinarstvu; Viktor Aybelj — o investicionoj politici, produktivnosti rada, platnom sistemu, budžetskoj potrošnji; Vida Tomšić — o životnom standardu platnom sistemu, budžetskoj potrošnji, dečijoj zaštiti, prosveti, zdravstvu i socijalnom staranju; Petar Dodik — o izdržavanju dece palih boraca, poreskom sistemu u poljoprivredi; Ilija Varičak — o kooperaciji između preduzeća; Tomo Brejc — o poljoprivredi i platnom sistemu; **7 decembra:** Drago Gizdić — o platnom sistemu; Vlado Majhen — o fondu za kadrove; Antun Frntić — o železničkom saobraćaju; Andrej Janežić — o privrednim instrumentima i stimulaciji na proizvodnju; Miloš Ledinek — o platnom sistemu, produktivnosti rada, i o poljoprivredi.

Potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj govorio je u Saveznoj narodnoj skupštini 7 decembra 1956 god. o događajima u Mađarskoj (vidi informaciju: str. 47—52) i o razviku naše privrede i našeg društveno-političkog sistema.

Između ostalog, potpredsednik Kardelj je rekao:

»Mi ne možemo radnim ljudima Jugoslavije reći da poboljšanje životnog standarda zavisi od ovakve ili onakve odluke Saveznog izvršnog veća ili Savezne narodne skupštine. To poboljšanje treba postići radom, borbom za veću produktivnost rada. Ono što Savezna narodna skupština, Savezno izvršno veće, kao i republički organi i narodni odbori u tom pravcu mogu i — pored onih mera koje će morati da predvidi Savezni plan — treba da učine, to je prvenstveno sledeće:

boriti se za to da postavljeni principi i ciljevi zaista budu podržani od svih naših društvenih faktora;

boriti se za veću produktivnost rada;

boriti se za svestranu štednju i za pravilnije usmeravanje materijalnih sredstava u one privredne grane koje će nam omogućiti da najbržim tempom povećavamo fondove potrošne robe;

boriti se za bolju organizaciju snabdevanja gradova i industrijskih centara razvijanjem moderno-tehnički opremljene trgovine i uskim povezivanjem sa poljoprivrednim dobrima, zadržugama, ekonomijama, preduzećima itd.;

boriti se za strogu kontrolu zakonitosti rada i finansiskog poslovanja svih preduzeća i ustanova;

boriti se za pravilnije poslovanje trgovinske mreže i za veću kontrolu građana nad tom mrežom;

boriti se za unapređenje poljoprivredne proizvodnje kako u socijalističkom sektoru, tako i na privatnim gazdinstvima prvenstveno preko organizacije zadrugarstva.

Samo pod uslovom ako ćemo i dole preduzeti sve ove i druge slične akcije u pravcu izmene materijalnih odnosa (podvukao E. K.) onda će i mere koje će predvideti novi Savezni plan na temelju izmenjene ekonomske politike moći da donesu odgovarajuće rezultate.

A takvi rezultati su nam danas neophodno potrebni ne samo u interesu naših radnih ljudi nego i u interesu daljeg razvijanja našeg političkog sistema, a time i socijalizma uopšte. Tu nema alternativa. Treba preduzeti sve mere da se taj zadatak ostvari. Na toj bazi mi ćemo onda moći smelije da idemo dalje i u razviku mehanizma socijalističke demokratije, što je takođe naš neodložni zadatak.

* * *

Na poslednjoj od ovih sednica 7 decembra 1956 godine Skupština je donela sledeću

REZOLUCIJU

Savezna narodna skupština, imajući u vidu dosadašnje postignute rezultate privrednog razvika zemlje, a naročito u toku 1956 godine, smatra da su time stvoreni uslovi za povišenje životnog standarda stanovništva a posebno radnika i službenika, čemu treba da budu podređeni osnovni odnosi u raspodeli nacionalnog dohotka kao i mere koje će Savezno izvršno veće preduzeti u oblasti privrede.

Za ostvarenje ovog osnovnog zadatka naše ekonomske politike potrebno je obezbediti opšti porast proizvodnje, a posebno proizvodnje potrošnih dobara, kao i da se stvore potrebni uslovi za brži porast produktivnosti rada u svim granama privrede.

U oblasti industrije potrebno je osigurati punije korišćenje raspoloživih kapaciteta i takvu strukturu proizvodnje koja će odgovarati potrebama unutrašnje potrošnje kao i potrebama povećanja spoljnotrgovinske razmene.

U narednoj godini potrebno je preduzeti mere koje će omogućiti da se sve privredne grane prilagode promenama u investicionoj politici čije će težište biti na većim ulaganjima u poljoprivredu, saobraćaj, komunalno-stanbenu izgradnju, rekonstrukcije i racionalizacije.

Zaostajanje poljoprivredne proizvodnje umanjuje postignute rezultate u drugim privrednim oblastima i sve više se javljaju kao smetnja bržem i skladnijem razviku cele privrede. Njeno dalje zaostajanje ograničilo bi mogućnosti povećanja životnog standarda i pooštalo bi postojeće teškoće u ishrani stanovništva i platnom bilansu zemlje.

Dosadašnja iskustva i opšti uslovi, stvoreni industrijalizacijom zemlje, zahtevaju takav pravac razvika poljoprivrede koji će obezbediti što brži porast obima njene proizvodnje.

S obzirom na značaj i složenost problema koje treba rešavati u poljoprivredi biće potrebno, već u narednoj godini, pripremiti i razraditi perspektivni program unapređenja poljoprivrede, kako bi se imala određena i jasna dugoročna osnova njenog razvika.

Polazeći od ovog potrebno je preduzeti organizacione i druge mere kao i povećati sredstva koja će obezbediti i usmeriti razvitak poljoprivredne proizvodnje, naročito na poljoprivrednim dobrima, radnim i zemljoradničkim zadrugama.

Važan faktor u povećanju poljoprivredne proizvodnje, a osobito povećanju prinosa po jedinici površine, predstavljaju melioracioni radovi u izrazitim poljoprivrednim rejonima. U investicionoj politici potrebno je dati prioritet rekonstrukciji postojećih melioracionih objekata i izgradnji novih čiji će efekat na proizvodnju biti brži.

Jedan od bitnih uslova za ostvarenje pomenutih zadataka u našoj ekonomskoj politici predstavlja što brže podizanje produktivnosti rada. Zato je potrebno u planu za 1957 godinu posebnu pažnju posvetiti daljem poboljšanju opštih uslova u privredi, koji će stimulirati privredne organizacije u borbi za veću proizvodnju, ekonomičnost poslovanja i veći radni učinak.

Poseban značaj u tome ima platni sistem. Potrebno je nastaviti proučavanja kako bi što pre izgradili platni sistem koji će u većoj meri potsticati na produktivniji rad i ekonomičnije poslovanje privrednih organizacija. Ovine cilju treba da posluže i praktične mere koje bi se preduzele već u toku 1957 godine.

U društvenom planu treba predvideti takav obim i strukturu investicija koji neće dovesti u pitanje ostvarivanje zadataka podizanja životnog standarda i dalju stabilizaciju tržišta, i da bi se potstakao brži razvoj onih privrednih oblasti i delatnosti čije zaostajanje ometa dalji privredni razvoj zemlje.

Jedan od važnih zadataka naše ekonomske politike, u narednoj godini treba da bude dalje povećanje izvoza čime treba da se prošire naše mogućnosti uvoza sirovina i potrošne robe, kao i da se stvore uslovi za smanjivanje deficita platnog bilansa. Saveznim društvenim planom treba staviti težište na povećanje izvoza industriskih proizvoda, a u izvozu poljoprivrednih proizvoda imati u vidu potrebe unutrašnjeg tržišta i zadatak povišenja životnog standarda.

Jačanje narodne odbrane ostaje i dalje važan sastavni element naše politike, u kom cilju treba društvenim planom obezbediti sredstva na nivou iz 1956 godine.

Društveni plan treba da obezbedi mogućnosti za dalje dosledno razvijanje radničkog samoupravljanja i komunalnog sistema.

Polazeći od toga da privredni razvoj zahteva i odgovarajući porast budžetske potrošnje, ali istovremeno imajući u vidu da taj razvoj određuje i okvire u kojima se može kretati ova potrošnja, treba obezbediti odgovarajući nivo budžetskih rashoda i veću stabilnost u priticanju prihoda.

Savezna narodna skupština smatra da društveni planovi narodnih republika, srezova i opština treba da budu postavljeni na osnovama iznetim u ovoj rezoluciji kako bi se potpunije ostvarili osnovni zadaci ekonomske politike zemlje.

U ovoj rezoluciji obuhvaćena su samo osnovna pitanja koja treba da budu rešena Saveznim društvenim planom. Pojedinačni konkretni predlozi narodnih poslanika nisu mogli da se uvrste u ova osnovna pitanja. Savezna narodna skupština preporučuje Saveznom izvršnom veću i odborima za privredu da ove pojedinačne predloge uzmu u obzir prilikom donošenja Saveznog društvenog plana, kao i prilikom donošenja odgovarajućih mera i propisa u toku 1957 godine.

* * *

26 i 27 decembra 1956 godine

Na 33 i 34-oj zajedničkoj sednici Saveznog veća i Veća proizvođača, koje su održane 26 i 27 decembra 1956, Skupština je saslušala ekspoziciju člana Saveznog izvršnog veća Mijalka Todorovića o Saveznom društvenom planu za 1957 godinu; izveštaj državnog sekretara za promet robom Marjana Brečelja o situaciji i predviđanjima u vezi sa tržištem; ekspoziciju o predlogu saveznog budžeta za 1957 godinu koji je podneo državni sekretar za poslove finansija Avdo Humo; obrazloženje izdataka za narodnu odbranu državnog sekretara, generala armije Ivana Gošnjaka i predračun prihoda i rashoda Saveznog državnog sekretarijata za unutrašnje poslove za 1957 godinu koji je obrazložio državni sekretar Svetislav Stefanović.

Na odvojenim sednicama (48, 49 i 50-oj sednici Saveznog veća i 42 i 43-oj sednici Veća proizvođača) oba doma su, pored ostalog, usvojila sledeće:

Savezni društveni plan za 1957 godinu (vidi informaciju str. 25—29). Savezni budžet za 1957 godinu, Završni račun FNRJ za 1955 godinu, Odluku o potvrdi uredbi Saveznog izvršnog veća i Odluku o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi FNRJ za premiranje povećane proizvodnje uglja.

Savezno veće, kao isključivo nadležno, po hitnom postupku usvojilo je Zakon o određivanju izbora za narodne odbore.

V. P.

RAZVOJ RADNIČKOG SAMOUPRAVLJANJA

Upravljanje preduzećima pre uvođenja radničkog samoupravljanja

Jedna od osnovnih tekovina socijalističke revolucije u Jugoslaviji bila je revolucionarna promena u karakteru njene privrede — stvaranje društvene svojine i novih odnosa u proizvodnji. Još u toku Narodnooslobodilačke borbe i neposredno posle oslobođenja kroz specifične oblike podružljavanja uslovljene karakterom revolucije (konfiskacija imovine narodnih neprijatelja i izdajnika, oduzimanje ratne dobiti i dr.) znatan deo privrednih preduzeća postao je opštenarodna imovina. Nacionalizacijama sprovedenim 1946 i 1948 godine u državnu svojinu su prešla sva preduzeća u oblasti industrije i rudarstva, saobraćaja i veza, spoljne trgovine, unutrašnje trgovine i ugostiteljstva, kao i ceo bankovni sistem, tako da je u privatnoj svojini ostao samo deo zanatstva i veći deo poljoprivrede.

Do 1946 godine upravljanje državnim privrednim preduzećima, njihova organizacija i položaj nisu bili regulisani opštim zakonskim propisima. Nova preduzeća osnovana su posebnim uredbama, kojima je određivan njihov naziv (firma), unutrašnja organizacija, visina obrtnih sredstava i način upravljanja. Preduzećem je rukovodio upravni odbor imenovan od nadležnog ministra. Kasnijim uredbama predviđalo se samo postavljanje direktora. Preduzećima pod sekvestrom rukovodio je upravitelj imenovan od nadležnog ministarstva. Samostalnost preduzeća bila je tada minimalna, jer su im ministarstva neposredno postavljala proizvodne zadatke, dodeljivala sirovine, pogonsko gorivo, kredite za obrtna sredstva, vršila podelu proizvoda itd. Karakteristično je da su u ovom periodu osnovana i glomazna preduzeća čija je organizacija obuhvatala celu zemlju, naprimer: Državno autobusko saobraćajno preduzeće (DASP), Državno preduzeće za promet robom i tekstilom, Državno trgovačko preduzeće „Narodni magazin” i neka druga. Ova preduzeća imala su zemaljske direkcije u federalnim jedinicama, kao i poslovnice i zastupništva u većim privrednim centrima.

I organizacija državne uprave u oblasti privrede imala je u ovom periodu krajnje centralistički i administrativni karakter. Tako je, naprimer, krajem 1944 godine pri Povereništvu za trgovinu i industriju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije bila osnovana Državna uprava narodnih dobara (DUND), sa zadatkom da upravlja svim industriskim preduzećima u državnoj svojini. Godine 1945 rukovođenje ovim preduzećima preneto je na Ministarstvo industrije DFJ, ali su pitanja imovinskih i drugih pravnih odnosa i dalje ostala u nadležnosti Državne uprave narodnih dobara.

Posle donošenja Ustava FNRJ, 31 januara 1946 godine, izvršena je prva znatnija reorganizacija državne uprave u oblasti privrede. Obrazovana su ministarstva za pojedine grane privrede (naprimer: Ministarstvo industrije, Ministarstvo rudarstva, Ministarstvo trgovine i snabdevanja, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva itd.) i Savezna planska komisija. U okviru privrednih ministarstava obrazovane su glavne i savezne uprave, koje su imale da dovedu u bližu vezu preduzeća sa ministarstvom.

Osnovnim zakonom o državnim privrednim preduzećima, od 24 jula 1946 godine, su postavljeni osnovni principi organizacije i poslovanja državnih privrednih preduzeća. Mnogi od tih principa ostali su na snazi i posle uvođenja radničkog samoupravljanja. Po zakonu preduzeće ima svojstvo pravnog lica, tako da je ono samo imovinom koja mu je data na upravljanje odgovaralo za svoje obaveze. Država dodeljuje preduzeću osnovna i obrtna sredstva, i ono kao samostalna ekonomska organizacija stupa u imovinsko-pravne odnose s drugim preduzećima. Preduzeće posluje po principu privrednog računa, na osnovu plana, koji je sastavni deo državnog privrednog plana. Preduzeća su se delila na preduzeća opštedržavnog, republičkog, pokrajinskog, oblasnog i lokalnog značaja i bila su pod administrativno-operativnim rukovodstvom odgovarajućih državnih organa.

Celokupnim poslovanjem preduzeća neposredno je upravljao direktor kao predstavnik države i jedini organ upravljanja. Direktor je za svoj rad odgovarao samo administrativno-operativnom rukovodiocu. Ostali organi preduzeća imali su samo savetodavna ovlašćenja.

Sprovođenjem Osnovnog zakona o državnim privrednim preduzećima administrativno upravljanje privredom i državni oblik svojine nad sredstvima za proizvodnju dolaze do punog izražaja. Brzi tempo privrednog razvoja i jačanje državnog sektora privrede zahtevali su razvijanje organizacije državne uprave u oblasti privrede, da bi bila sposobna da rukovodi velikim brojem privrednih preduzeća. Stoga je sredinom 1947 godine izvršena reorganizacija državnog privrednog aparata u pravcu prenošenja izvesnih privrednih funkcija na niže državne organe. Tada su obrazovane generalne i glavne direkcije.

Generalne i glavne direkcije su obrazovane radi uspešnijeg rukovođenja preduzećima pojedinih grana privrede. One su bile neposredni administrativno-operativni organi ministarstava za upravljanje preduzećima, a ujedno i viši oblik udruživanja preduzeća. Generalne i glavne direkcije, pored operativnih, imale su i planske i regulatorne funkcije. Njihova uloga nije bila samo operativno razrađivanje osnovnih planova na pojedina preduzeća i kontrola ostvarenja tih planova, već su one imale široku nadležnost u pogledu razmeštanja osnovnih sredstava, podelu obrtnih sredstava, sklapanja ugovora o nabavci sirovina odnosno o prodaji gotovih proizvoda, itd.

Ovom reorganizacijom jedan deo preduzeća izuzet je iz nadležnosti saveznih organa i stavljen pod upravu republičkih organa odnosno narodnih odbora. Time je ojačala materijalna baza narodnih republika i samoupravnost narodnih odbora.

Početkom 1950 godine sprovedena je treća reorganizacija državne uprave u oblasti privrede, koja već odlučno označava pravac ka decentralizaciji i demokratizaciji upravljanja privredom. Ovom reorganizacijom ukinuta je većina saveznih privrednih ministarstava, a osnovani su savezni saveti i generalne direkcije Vlade FNRJ. Dok su ranija ministarstva operativno rukovodila privredom, dotle saveti zadržavaju uglavnom samo regulativne funkcije i opšte usklađivanje delatnosti srodnih grana privrede ili onih koje su u međusobno užoj vezi. Sada su i skoro sva preduzeća koja su se nalazila pod upravom saveznih organa preneti pod upravu republičkih organa, a mnoga preduzeća iz nadležnosti republičkih organa u nadležnost narodnih odbora.

Sistem administrativnog upravljanja privredom odigrao je pozitivnu ulogu u razvitku naše privrede i društveno-političkih odnosa uopšte. On je omogućio da se obnovi ratom razorena privreda, da se osnovne snage i sredstva usmere na industrijalizaciju i elektrifikaciju zemlje, i da se izgradi materijalna baza za dalji privredni, socijalni i kulturni razvitak i za odbranu nacionalne nezavisnosti.

Kretanje indeksa industriske proizvodnje u ovom periodu pokazuju sledeći podaci (1939 = 100):¹

	1939	1946	1947	1948	1949	1950
Industrija — ukupno	100	79	121	150	167	172
Sredstva rada	100	121	241	352	462	510
Materijal za reprodukciju	100	76	113	138	154	160
Potrošna roba	100	84	130	165	171	165

O tome je Boris Kidrič 1951 godine rekao sledeće: „Danas treba konstatovati da je stari način privredivanja, koliko god je u njemu bilo i nepotrebnih grešaka i pojedinih prekasno napuštenih administrativnih metoda, u celini bio neophodan ako smo hteli s jedne strane ekonomski srušiti privatni kapitalizam, a da s druge strane podignemo materijalne proizvodne snage na onaj stepen koji je neophodan za stvarnu socijalističku izgradnju zemlje. Možemo konstatovati i više. Upravo činjenica da je administrativni sistem našeg privredivanja svoju ulogu, u celini uzev, izvršio sa uspehom omogućava nam danas da prelazimo na

¹ „Indeks” Saveznog zavoda za statistiku br. 10/1955.

nov planski i finansijski sistem, koji već pretstavlja čvrstu materijalnu osnovicu ne samo radničkim savetima, nego i celokupnom daljem razvitku socijalističke demokratije¹.

U toku administrativnog upravljanja privredom izgradio se postepeno novi odnos radnika prema socijalističkom preduzeću i razvijala njihova svest o zajedničkim interesima društva. Učešćem u radu sindikalnih organizacija u preduzećima, putem socijalističkog takmičenja, koje se razvilo naročito u prvim posleratnim godinama, putem proizvodnih savetovanja radnici su se pripremali za upravljanje preduzećima.

Prve elemente organizovanog uticaja radnika na upravljanje preduzećima nalazimo već u Zakonu o radničkim poverenicima iz 1945. godine. Radnički poverenici su, kao zakonski predstavnici radnika, bili u stalnoj vezi sa državnim organima, upravom preduzeća i sa sindikalnom organizacijom. Zadatak im je bio da štite socijalne i privredne interese radnika i pomažu unapređenje proizvodnje. Dalji korak u tom pravcu predstavljala je odredba Osnovnog zakona o državnim privrednim preduzećima, o pravu sindikalne podružnice preduzeća da direktoru podnosi predloge o produktivnosti rada, poboljšanju uslova rada, životnih uslova radnika i o personalnim pitanjima. Time je radni kolektiv preduzeća vršio određeni uticaj na upravljanje preduzećima. Značajnu ulogu u pripremanju radničke klase za preuzimanje uloge upravljača imale su sindikalne i partijske organizacije, koje su organizovale ideološko-politički rad i raspravljale probleme proizvodnje i unutrašnjih odnosa u preduzećima. Karakteristično je, naprimjer, i to da su u ovom periodu mnogi direktori preduzeća izrasli iz redova najboljih i najsvesnijih radnika. Mnogi od ovih direktora uspeali su srazmerno brzo i uspešno da ovladaju upravljanjem preduzećem.

Administrativni sistem upravljanja privredom počeo je u toku daljeg razvika da ispoljava mnoge negativne pojave i tendencije. Najveća opasnost pretila je od birokratizma, kao društvene pojave neminovne u sistemu u kome se upravljanje privredom pretvori u monopol državnog aparata. Tendencije birokratizma nisu preovladale usled dosledne borbe za decentralizaciju i demokratizaciju državne vlasti i upravljanje privredom, koja se vodila već u okviru toga perioda. Početne glomazne i centralističke organizacione forme relativno brzo su napuštene, decentralizacija i osamostaljivanje nižih organa bio je stalan proces. U vreme kada je uloga države bila najjače izražena posvećivala se naročita pažnja jačanju narodnih odbora kao organa lokalne samouprave i što širem ostvarenju principa narodnog samoupravljanja. Istovremeno je stalno jačana pravna i ekonomska individualnost privrednih preduzeća. To se naročito izražavalo u decentralizaciji i uprošćenju metoda privrednog planiranja i davanju preduzećima sve veće samostalnosti u njihovim poslovnim vezama. Znatnu ulogu u ograničavanju birokratskih tendencija imala je činjenica da je velika većina rukovodećeg kadra izašla iz naroda i u toku Narodno-oslobodilačke borbe i socijalističke izgradnje ostala vezana s narodom.

Sve više je prodiralo saznanje da državna svojina nad sredstvima za proizvodnju i državno upravljanje privredom predstavljaju samo nižu, početnu fazu razvika socijalističkih odnosa, koja ne sme trajati duže nego što je to neophodno. Postalo je jasno da državu i njen aparat ne treba smatrati jedinom nepogrešivim graditeljem i glavnom snagom socijalističkog društva, već da se ono može dalje razvijati samo svesnom aktivnošću i neposrednim učešćem proizvođača i građana u rešavanju svih privrednih i društvenih pitanja. To je značilo da ulogu države u oblasti privrede treba ograničiti na one funkcije koje su na datom stepenu razvika još nužne, a da u prvi plan treba da dođe odlučujuća uloga proizvođača, koji će imati zakonom zagarantovana demokratska prava na učešće u upravljanju preduzećima i biti materijalno neposredno zainteresovani za njihov što uspešniji rad.

U takvim uslovima su se već u toku 1949. godine pojedini direktori počeli savetovati s grupama najboljih radnika o raznim pitanjima upravljanja preduzećem. Podnoseći ekspozice o Zakonu o Narodnim odborima u Narodnoj skupštini FNRJ 28. maja 1949. godine potpredsednik Vlade

Edvard Kardelj je, između ostalog, o tome rekao: „Tu nerazvijenu spontanu formu treba još bolje razviti, pretvoriti je u stalnu formu neposredne saradnje radnika u upravljanju našim preduzećima. Takve i slične forme učešća radbenika u upravljanju državom su veliki korak dalje u razvijanju naše socijalističke demokratije i one zaista pretvaraju u praksu princip neposrednog učešća proizvođača u upravljanju privredom, kojega su postavili Marks i Engels. Kod nas je takva forma postala moguća zbog visoke svesti naše radničke klase i njene tesne povezanosti sa Komunističkom partijom. Tu formu naše narodne demokratije treba razvijati ne samo u širinu, nego i po vertikalnoj liniji u tom smislu, da će i viši organi privredne uprave privući neposrednoj saradnji radnika-proizvođača“.

Neposrednu pripremu za ostvarenje radničkog samoupravljanja predstavljalo je Uputstvo Privrednog saveta Vlade FNRJ i Centralnog odbora Saveza sindikata Jugoslavije, doneto krajem 1949. godine. Na osnovu ovog uputstva su u nizu najvećih preduzeća obrazovani radnički saveti kao savetodavni organi. Njihov zadatak je „da aktivno učestvuju u izvršenju svih najvažnijih pitanja preduzeća, da budno prate i pomažu unapređenje proizvodnje u preduzeću“.

Isprva su u raznim granama industrije bili osnovani radnički saveti u 215 većih preduzeća, sa ukupno 8.230 članova (od toga 5.157 radnika). Izbor se vršio tajnim glasanjem na skupu svih radnika i službenika preduzeća. Broj preduzeća sa radničkim savetima stalno se povećavao, tako da ih je sredinom 1950. godine bilo oko 520, sa ukupno 14.328 članova (od toga oko 10.000 radnika).

Osnovna načela radničkog samoupravljanja

26. juna 1950. godine Narodna skupština FNRJ donela je Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva. U uvodu zakona kaže se da se on donosi radi postupnog ostvarenja upravljanja preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva, prema socijalističkom načelu da društvenom proizvodnjom treba da upravljaju neposredno sami proizvođači, kao i radi daljeg razvika demokratskih načela narodnog samoupravljanja.

Zakon postavlja osnovna načela radničkog samoupravljanja, a naročito prava i dužnosti radnog kolektiva i organa upravljanja preduzećem. Ta osnovna načela sastoje se u sledećem¹:

Radni kolektiv-nosilac socijalističkog demokratskog prava upravljanja preduzećem².— Privrednim preduzećima kao opštenarodnom imovinom, upravljaju u ime društvene zajednice, u skladu sa zakonima i drugim pravnim propisima, radni kolektivi. S obzirom na to da je pravo samoupravljanja proizvođača u privredi utvrđeno Ustavnim zakonom od 13. januara 1953. godine, radni kolektiv stiče pravo na upravljanje preduzećem njegovim osnivanjem i ono mu ne može biti oduzeto, sem u slučajevima predviđenim zakonom (naprimjer u slučaju prinudne likvidacije).

Radni kolektiv upravljanje preduzećem uglavnom ne ostvaruje neposredno, već preko radničkog saveta, kao svog predstavničkog organa, i preko upravnog odbora i direktora preduzeća. Izuzetak su preduzeća sa manje od 30 radnika i službenika, u kojima ceo kolektiv vrši prava i dužnosti radničkog saveta.

Radni kolektiv je nosilac prava upravljanja preduzećem i njemu su za svoj rad odgovorni i radnički savet i upravni odbor i direktor preduzeća. Ta odgovornost ogleda se u pravu radnog kolektiva da bira radnički savet i da ga opoziva, bilo u celosti bilo pojedine članove, i pre isteka njihovog mandata. Pošto je upravni odbor za svoj rad neposredno odgovoran radničkom savetu, to znači da radni kolektiv ima mogućnost pune kontrole i nad radom

¹ S obzirom na to da su pojedine odredbe zakona u toku izgradnje novog privrednog sistema prestale da važe (naprimjer, ukinuta su viša privredna udruženja, nema više direktivnih državnih privrednih planova, itd.) ili su izmenjene kasnijim propisima, ovaj prikaz je dat na osnovu sadašnjeg stanja.

² Termin „pravo upravljanja“ upotrebljava se i u jednom drugom smislu. Njime se označava i imovinsko pravo na stvari kojima upravlja preduzeće, tj. pravo na posedovanje, korišćenje i raspolaganje ovim stvarima.

upravnog odbora. Slično važi i za direktora preduzeća, jer radnički savet može predložiti njegovo smenjivanje, a preko svojih predstavnika učestvuje u odlučivanju o tome predlogu.

Iz navedenih ovlašćenja radnog kolektiva proizilazi da su svi organi preduzeća dužni da mu polažu račun o svom radu. Zakon nije izričito propisao na koji način oni treba da obavestavaju kolektiv o svom radu i rezultatima poslovanja preduzeća, već je to ostavio praksi.

Radnički savet.— Zakon je dao originalno rešenje za spajanje kolektivnosti u upravljanju preduzećem sa individualnim rukovođenjem u toku procesa rada. Po njemu radnički savet i upravni odbor rade kao kolegijalna tela i donose svoje odluke samo na sednicama, a direktor ih sprovodi u život rukovodeći neposredno procesom rada.

Radnički savet je najviši organ upravljanja preduzećem. On na svojim sednicama odlučuje o osnovnim pitanjima privredne delatnosti, organizacije i unutrašnjih odnosa u preduzeću. U isključivi delokrug radničkog saveta spadaju naročito sledeći poslovi: donošenje pravila preduzeća, pravilnika o radnim odnosima, tarifnog pravilnika, pravilnika o premijama i drugih unutrašnjih propisa preduzeća; odobravanje godišnjeg privrednog plana i završnog računa, odlučivanje o osnovnim sredstvima, o zajmovima za investicije i za dopunska obrtna sredstva; odobravanje periodičnih obračuna ukupnog prihoda i podela dela dobiti koji preduzeću ostaje na samostalno raspolaganje; odlučivanje o obrazovanju fondova preduzeća i o upotrebi sredstava tih fondova; odlučivanje o važnijim organizacionim pitanjima, naprimer o spajanju preduzeća sa drugim preduzećem, o osnivanju novih pogona ili samostalnih preduzeća; odlučivanje o uclanjenju u komore odnosno privredna udruženja i biranje predstavnika u njihove organe; kao i odlučivanje o ostalim pitanjima koja na osnovu propisa ulaze u delokrug radničkog saveta.

Radnički savet bira upravni odbor i vrši nadzor nad njegovim radom. Ovaj nadzor vrši se na taj način što radnički savet razmatra izveštaje upravnog odbora i daje mu smernice za dalji rad.

Radnički savet sastoji se od 15 do 120 članova, a bira se na godinu dana. Broj članova određuje se pravilima preduzeća, a zavisi od njegove veličine i organizacione strukture.

Izbori za radnički savet vrše se opštim, jednakim i neposrednim pravom glasa, putem tajnog glasanja. Oni se održavaju početkom svake godine, po odobrenju završnog računa, a najkasnije do kraja aprila meseca. Izbore sprovodi izborna komisija, koju imenuje radnički savet preduzeća. Aktivno i pasivno biračko pravo imaju svi radnici i službenici preduzeća koji imaju opšte biračko pravo.

Kandidatsku listu može podneti sindikalna podružnica, kao i najmanje jedna desetina od ukupnog broja radnika i službenika preduzeća. Pored potpunih kandidatskih lista mogu se podneti i nepotpune. Sastav kandidatske liste (potpune i nepotpune) mora biti takav da se očuva srazmerni odnos između radnika koji rade neposredno u proizvodnji ili u osnovnoj privrednoj delatnosti i ostalih radnika i službenika.

Izabranim se smatraju oni kandidati koji su dobili najveći broj glasova, bez obzira na kojoj su listi kandidovani.

U većim preduzećima sa više pogonskih ili poslovnih jedinica izbor radničkog saveta može se vršiti po izbornim jedinicama. U tom slučaju svaka izborna jedinica bira u radnički savet određeni broj članova.

Nadzor nad zakonitošću izbornog postupka vrši narodni odbor opštine i sreski sud. Protiv eventualnih nepravilnosti pojedinih izbornih radnji ili izbora uopšte mogu sreskom sudu podneti žalbu: nadležni organi narodnog odbora opštine, javni tužilac, sindikalna organizacija preduzeća, kao i svaki kandidat i predlagatelj kandidatske liste. Ako sud utvrdi nepravilnosti koje su od uticaja na rezultat izbora, izbori se poništavaju i raspisuju novi.

Upravni odbor.— Upravni odbor sastoji se od 3 do 11 članova, uključujući u taj broj i direktora, koji je po svom položaju član upravnog odbora.

Upravni odbor na osnovu zaključaka i smernica radničkog saveta neposredno upravlja preduzećem, a u skladu sa zakonom i pravilima preduzeća. I upravni odbor, kao i radnički savet, donosi svoje zaključke kolektivno na sednicama, dok operativno izvršenje tih zaključaka spada u delokrug direktora i ostalih rukovodnih službenika. Delokrug upravnog odbora je trojak: on podnosi predloge o pitanjima koja spadaju u isključivi delokrug radničkog saveta; razrađuje i stara se o sprovođenju zaključaka radničkog saveta; samostalno odlučuje o važnijim tekućim ekonomskim pitanjima koja su mu zakonom ili pravilima preduzeća data u nadležnost. Tako, naprimer, upravni odbor rešava o postavljenju službenika na rukovodeća mesta; rešava o žalbama radnika i službenika na rešenja direktora u pitanjima radnog odnosa; stara se o unapređenju proizvodnje, poboljšanju uslova rada, itd.

Da bi se obezbedio pravilan sastav upravnog odbora i očuvao karakter radničkog samoupravljanja, zakon je odredio da najmanje 3/4 članova upravnog odbora moraju biti radnici koji rade neposredno u proizvodnji odnosno u osnovnoj privrednoj delatnosti preduzeća; da se u novi upravni odbor može birati najviše jedna trećina članova upravnog odbora iz prethodne godine, i da niko ne može biti član upravnog odbora više od dve godine uzastopno. Da bi se članovi upravnog odbora zaštitili od eventualne samovoljnosti direktora ili ma kog drugog organa preduzeća, zakon određuje da se članu upravnog odbora ne može otkazati radni odnos za vreme trajanja mandata niti se on može bez svoje saglasnosti premestiti na drugo radno mesto.

Funkcija članova radničkih saveta i upravnih odbora je počasna i oni ne primaju nikakvu platu za svoj rad u organima radničkog upravljanja, već samo naknadu izgubljene zarade zbog učešća na sednicama ovih organa. Pored funkcija u organima radničkog upravljanja, oni nastavljaju da rade na svojim radnim mestima u preduzeću.

Direktor preduzeća.— Direktor preduzeća predstavlja preduzeće, izvršava zaključke i smernice radničkog saveta i upravnog odbora, organizuje poslovanje preduzeća i neposredno njime rukovodi uz pomoć ostalih stručnih rukovodilaca.

Direktor je u isto vreme i organ radničkog upravljanja i predstavnik države. Kao takav, on je neposredno odgovoran za to da rad preduzeća bude u skladu sa zakonskim propisima. Stoga ima pravo i dužnost da obustavi izvršenje onog zaključka radničkog saveta ili upravnog odbora za koji smatra da je u suprotnosti sa važećim propisima. Ako organ koji je takav zaključak doneo i dalje ostane pri njemu, direktor je dužan da sporno pitanje podnese na rešenje narodnom odboru opštine.

Funkcija direktora preduzeća nije izborna, već njega postavlja narodni odbor opštine na osnovu javnog konkursa, a na predlog posebne komisije pri narodnom odboru, u kojoj jednu trećinu čine predstavnici radničkog saveta odnosno preduzeća. Radnički savet može predložiti i smenjivanje direktora ako on ne vrši pravilno svoje dužnosti. Postupak oko smenjivanja sprovodi se na način sličan kao i pri postavljenju.

Direktor prima na rad radnike i službenike, obezbeđuje radnu disciplinu i vrši unutrašnji raspored radnika i službenika na pojedina radna mesta (izuzev službenika na rukovodećim položajima, koje postavlja i raspoređuje upravni odbor). On donosi rešenja o otkazu službe radnicima i službenicima (izuzev rukovodećem osoblju, o čemu takođe odlučuje upravni odbor). Direktor su za svoj rad u preduzeću neposredno odgovorni svi radnici i službenici, i on je ovlašćen da izriče disciplinske kazne za lakše povrede radne discipline, dok je za teže povrede discipline nadležan disciplinski sud preduzeća, čije članove imenuje radnički savet.

Protiv rešenja direktora u pogledu radnih odnosa svaki radnik ima pravo žalbe upravnom odboru, koji konačno rešava.

Podela funkcija u upravljanju preduzećem.— Podela dužnosti u upravljanju jugoslovenskim preduzećima izvršena je tako da se razlikuju dve posebne, iako uzajamno usko

vezane funkcije: upravljanje preduzećem i rukovođenje procesom rada.

Upravljanje preduzećem obuhvata donošenje načelnih odluka o organizaciji i radu preduzeća, opšte planiranje i određivanje poslovne politike preduzeća. Tu funkciju vrši radni kolektiv preko radničkog saveta i upravnog odbora.

Rukovođenje procesom rada sastoji se u neposrednom izvršenju odluka donetih na nivou funkcije upravljanja preduzećem i u stručnom operativnom rukovođenju poslovanjem preduzeća. Ovu funkciju ostvaruje direktor preduzeća, lično i preko ostalih izvršnih rukovodilaca.

Celishodnost takve načelne podele funkcija proizilazi iz činjenice da je za upravljanje na višem nivou manje potrebna uska stručnost, a više opšte poznavanje problema, upravljačka sposobnost i zdravo rasuđivanje. Radnički savet, kao kolegijalni organ u kome se nalaze najbolji i najuzdignutiji radnici i službenici preduzeća, ima uslova da obezbedi potrebne kvalitete, s obzirom na to da njegove odluke predstavljaju rezultat znanja i iskustva svih ili bar većine njegovih članova. S druge strane, u operativnom rukovođenju tehničkim procesom i tekućim komercijalnim, finansijskim i drugim poslovanjem preduzeća — direktoru i stručnom rukovodstvu obezbeđena je neophodna samostalnost i inicijativa.

Prvi izbori radničkih saveta i prva iskustva

Neposredno posle donošenja Zakona o upravljanju preduzećima Vlada FNRJ donela je Uputstvo za sprovođenje prvih izbora radničkih saveta i upravnih odbora. Uoči ovih izbora sindikalne i partiske organizacije u celoj zemlji organizovale su svestranu i živu političku aktivnost, objašnjavajući načela radničkog samoupravljanja i izbornog postupka.

Izbori za prve radničke savete održani su od avgusta do oktobra 1950 godine.

Do kraja oktobra 1950 god. izbori su održani u 6.319 preduzeća, sa ukupno 974.932 radnika i službenika. Od ukupnog broja upisanih u biračke spiskove glasalo je 84%, dok 16% nije glasalo, većim delom zbog sprečenosti (službeni put, bolest, odsustvo i sl.). U preduzećima sa 30 i više radnika i službenika izabrano je ukupno 114.313 članova radničkog saveta; 34.730 članova radničkog saveta bilo je u preduzećima sa manje od 30 radnika i službenika. U izvesnom broju preduzeća u kojima je ranije bio izabran radnički savet sa savetodavnim funkcijama nisu vršeni izbori, već im je produžen mandat s tim što su dobili upravne funkcije. Broj članova u ovim radničkim savetima iznosio je 6.123. Prema tome, u radničkim savetima bilo je ukupno 155.166 članova.

Između 114.313 izabranih članova radničkih saveta bilo je:

	Broj	%
radnika zaposlenih neposredno u proizvodnji	85.944	75,18
žena	20.895	18,19
udarnika	20.894	13,46
racionalizatora, novatora i pronalazača	1.663	1,06
članova upravnih odbora sindikalnih podružnica	25.599	17,80
članova i kandidata KPJ	40.598	26,16
odlikovanih ordenom ili medaljom rada	3.562	2,35

Posle izbora održana su u svim preduzećima prva zasedanja radničkih saveta, na kojima se birao upravni odbor i vršio prijem upravljanja preduzećem. To je za radne kolektive bio veliki događaj, jer su od toga dana oni počeli upravljati preduzećem. U mnogim preduzećima su u znak sećanja na ovaj istorijski događaj postavljene spomen-ploče.

Radnički saveti su u ovo vreme uglavnom rešavali pojedine konkretne probleme proizvodnje, finansijskog i komercijalnog poslovanja, dok kompleksnom ekonomskom problematikom preduzeća uglavnom još nisu bili ovladali. Najviše uspeha su radnički saveti, a i upravni odbori, postigli u rešavanju onih pitanja koja su radnicima, u vezi s njihovim radom na radnom mestu, bila najbliža i naj-

razumljivija. Međutim ti problemi često nisu rešavani sistematski i u uzajamnoj vezi sa ostalim problemima preduzeća, već onako kako su se — manje ili više stihiski — pojavljivali u toku rada preduzeća.

Rad radničkih saveta je u prvo vreme bio intenzivniji, a njihove sednice češće nego što je to bio slučaj sa upravnim odborima. Uzrok ove pojave bio je taj što su radnički saveti u prethodnom periodu kao savetodavni organi stekli izvesna iskustva, dok ih upravni odbori još nisu imali. Pored toga, i partiske i sindikalne organizacije posvećivale su više pažnje radničkim savetima. Tome su doprinele i nepravilne tendencije nekih direktora da zadrže stvarno upravljanje u svojim rukama, pri čemu su smatrali da radnički savet manje nego upravni odbor ograničava njihovu vlast.

U ovom periodu su postojale i objektivne smetnje za širi razvitak radničkog samoupravljanja: znatni ostaci ranijeg sistema administrativnog upravljanja privredom, kako u postojećoj organizaciji državne uprave i u važećim pravnim propisima, tako i u svesti i u navikama ljudi u državnoj upravi i privredi. Samo postojanje generalnih i glavnih direkcija, i pored njihovog donekle izmenjenog karaktera u pravcu pretvaranja u viša privredna udruženja pod upravom radnih kolektiva udruženih preduzeća, kočilo je u znatnoj meri samostalnost preduzeća zbog još stalno jakih administrativnih elemenata u upravljanju višim privrednim udruženjima. Međutim, kako su se u radničkim savetima i upravnim odborima viših privrednih udruženja nalazili predstavnici udruženih preduzeća, njihova pomoć u razvijanju radničkog samoupravljanja bila je značajna. Potreba za sve većim osamostaljivanjem preduzeća, kao i potreba da se nađu odgovarajuće forme udruživanja u privredi — dovela je do toga da su viša privredna udruženja ukinuta u toku 1951 godine.

Sam metod planiranja putem direktivnih državnih privrednih planova u znatnoj meri je ograničavao samostalnost preduzeća, a finansijski i platni sistem nije pružao materijalnu bazu za dovođenje u vezu neposrednih ličnih interesa radnika sa interesima preduzeća i društvene zajednice. Ova privremena protivrečnost između radničkog samoupravljanja, kao osnove novog privrednog sistema, i zadržavanja administrativnih metoda rukovođenja privredom počela je postepeno da se otklanja tek u narednom periodu. Obrazovanje radničkih saveta zahtevalo je izgradnju novog privrednog sistema koji će organima radničkog samoupravljanja omogućiti što veću samostalnost i slobodu akcije u okviru socijalističkih odnosa u proizvodnji da bi mogli u punoj meri razviti svoju inicijativu i stvaralačke snage. Stoga je trebalo hitno izmeniti sistem planiranja, sistem plata i raspodele dohotka, kao i odnose između državnih organa i privrednih organizacija. Otklanjanje ove protivrečnosti je proces koji još nije završen. U govoru održanom na zasedanju Savezne narodne skupštine 8 decembra 1956 godine potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj je rekao o ovom procesu, između ostalog, sledeće: „To novo, naravno, ne može se prosto iskonstruisati u glavama i nametnuti društvu. Nove forme treba da se rađaju, a i rađaju se neprekidno iz samih društvenih protivrečja koja su svojstvena razviku društva na prelazu od kapitalizma ka socijalizmu, tj. iz samih potreba društvenog i ekonomskog napretka“.

Dalji razvitak radničkog samoupravljanja

Od početka 1952 godine do danas radničko samoupravljanje je vršilo odlučan uticaj ne samo na izgradnju novog privrednog sistema, nego i na razvitak celokupnog državnog i društvenog uređenja.

Na osnovu Opšteg zakona o narodnim odborima od 1952 godine u sreskim i gradskim narodnim odborima su obrazovana veća proizvođača kao drugi dom, koji, zajedno sa sreskim većem, ravnopravno odlučuje o svim pitanjima privrednog života i razvika sreza odnosno grada. Ustavni zakon od 13 januara 1953 godine uskladio je naš ustavni sistem sa nastalim promenama i utvrdio načelo samoupravljanja proizvođača u privredi kao jedno

od bitnih načela društvenog i političkog uređenja Jugoslavije. Na osnovu Ustavnog zakona obrazovana su veća proizvođača i u republičkim narodnim skupštinama i Saveznoj narodnoj skupštini. Putem veća proizvođača radni kolektivi preduzeća i drugi proizvođači stekli su pravo da, preko svojih izabranih predstavnika, učestvuju u odlučivanju o poslovima komunalne i šire društvene zajednice, kao i u utvrđivanju i podeli nacionalnog dohotka, naročito onog dela koji se daje za podmirenje zajedničkih potreba društva.

Za dalje jačanje uloge radničkog samoupravljanja od posebnog je značaja obrazovanje komora i privrednih udruženja. Njihov osnovni zadatak je da rade na unapređenju pojedinih grana privrede, da razvijaju kooperaciju i specijalizaciju među preduzećima, da sarađuju sa državnim organima u donošenju privrednih propisa i mera i da rade na učvršćenju i razvijanju dobrih običaja u poslovanju preduzeća. Organe upravljanja komora i privrednih udruženja sačinjavaju predstavnici koje biraju radnički saveti učlanjenih preduzeća.

U toku 1954 godine radničko samoupravljanje je uvedeno i u one privredne organizacije koje njime prvobitno nisu bile obuhvaćene, kao što su: železnice, pošte, komunalna preduzeća i neka druga. Iako je bilo mišljenja da na železnicama i poštama, zbog specifičnosti zadataka i organizacija tih službi, nema uslova za primenu principa radničkog samoupravljanja, iskustva su pokazala da je radničko samoupravljanje u njima ne samo moguće, nego i da daje bolje rezultate negoli raniji način upravljanja.

Iskustva radničkog samoupravljanja bitno su uticala i na razvitak samoupravnosti ustanova u oblasti narodnog zdravlja, socijalnog osiguranja, školstva, prosvete, kulture i u nekim drugim oblastima. Za razliku od radničkog samoupravljanja, u ovim organizacijama primenjen je princip društvenog upravljanja.

Novo komunalno uređenje, sprovedeno krajem 1955 godine, još je više povezovalo radničko samoupravljanje sa drugim oblicima društvenog upravljanja, a naročito sa lokalnom samoupravom u opštini, kao „osnovnoj političko-teritorijalnoj organizaciji samoupravljanja radnog naroda i osnovnoj društveno-ekonomskoj zajednici stanovnika na području opštine“.

Posle svih ovih promena ekonomski i pravni položaj privrednih preduzeća iz osnova se izmenio. Ona više nisu „državna privredna preduzeća“, već osnovne organizacije socijalističke privrede, zasnovane na društvenoj svojini nad sredstvima za proizvodnju i samoupravljanju proizvođača. Prava i dužnosti državnih organa ograničena su na regulisanje opštih pitanja i uslova njihove organizacije i poslovanja i to isključivo putem zakona i drugih pravnih propisa koje donose predstavnička tela, kao i na nadzor nad primenom tih propisa. Društvenim planovima koje donose najviša predstavnička tela federacije, republike, sreza i opštine vrši se samo opšte usklađivanje, usmeravanje i regulisanje privrednog razvika i utvrđuju instrumenti i mere za sprovođenje ekonomske politike koju su ta tela usvojila.

Radni kolektivi upravljaju preduzećima samostalno u okviru zakonskih propisa u koje spada i društveni plan i čiji su osnovi dovoljno široki za razvijanje samostalne delatnosti. Tu spada i ispunjavanje finansijskih obaveza prema društvenoj zajednici određenih društvenim planovima. Kolektivi preko svojih organa upravljanja, a u okviru važećih pravnih propisa samostalno odlučuju o proizvodnji, kupovini, prodaji, o unutrašnjoj organizaciji preduzeća, o platama i radnim odnosima, kao i o podeli onog dela rezultata viška rada koji ostaje preduzeću na samostalno raspolaganje. Oni slobodno izlaze na tržište, rukovodeći se interesima preduzeća, a time po pravilu ostvaruju i opšte društvene interese, pošto tržište nije ostavljeno stihiji, već na njemu deluju svesni elementi društvenog plana, usklađujući neposredne ekonomske interese preduzeća sa interesima društvene zajednice.

Novi platni sistem omogućio je da se neposredni lični interes svakog člana kolektiva dovede u sklad sa interesom preduzeća kao celine, a time i sa opštim društvenim inte-

resima. I pored nedostataka, ovaj platni sistem obezbedio je zainteresovanost radnika za veću produktivnost rada, jer se rad uglavnom plaća prema ostvarenom učinku, a premijama se potstiču naročiti uspesi u poboljšanju rada. Pored toga, radnici su zainteresovani za uspeh preduzeća kao celine, jer učestvuju u njegovom dohotku, bilo učešćem u dobiti bilo na taj način što se određeni deo dohotka koristi za investicije preduzeća ili za one investicije komune koje služe podizanju društvenog standarda na području komune (stanovi, prosvetne, kulturne, zdravstvene i druge ustanove).

Treba, međutim, naglasiti da navedeni principi nisu mogli doći do punog izražaja. Razlozi tome istaknuti su u rezoluciji IV plenuma Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije od decembra 1955 godine, koja je ujedno ocrtala novi kurs u ekonomskoj situaciji i našim postojećim ekonomskim odnosima koji se... kako iz objektivnih tako i iz subjektivnih razloga prilično sporo menjaju. Činjenica je, naprimera, da je sadašnja materijalna baza samostalnog delovanja radničkih saveta i komuna kod nas još uvek veoma uska.

I pored ovih teškoća i nedostataka radničko samoupravljanje je postalo mnogo šire i potpunije negoli u vreme njegovog uvođenja. S većima proizvođača ono je u organizaciji državne vlasti dobilo svoju odgovarajuću dopunu, počev od komune pa do federacije. Veća proizvođača obezbedila su odlučan uticaj proizvođača, u prvom redu radničke klase, na rešavanje onih pitanja koja su ostala u nadležnosti državnih organa, a naročito na donošenje društvenog plana i pravnih propisa koji su od značaja za privredu. Radni kolektivi su kroz komore i privredna udruženja stekli mogućnost da na demokratskoj osnovi rešavaju one zadatke koje više ne vrše ili ne treba da vrše državni organi, ali koji se moraju obavljati zajednički (tj. manje ili više centralizovano). U komorama i privrednim udruženjima oni preko svojih izabranih predstavnika rade na s jedinjavanju svojih interesa u unapređivanju pojedinih privrednih oblasti i grana u okviru tih oblasti, kao i na usklađivanju interesa privrednih organizacija sa interesima društva kao celine.

Sa gledišta radničkog samoupravljanja od bitnog je značaja da ceo ovaj privredni i društveni sistem, i njegove organizacione forme obezbeđuju s jedne strane najveću — pri datom stepenu ekonomskog razvika — moguću samostalnost preduzeća i inicijativu neposrednih proizvođača, a s druge strane svesno usmeravanje privrednog razvika u pravcu koji najbolje odgovara konkretnim potrebama izgradnje socijalizma i socijalističkih društvenih odnosa u zemlji.

Neposredni proizvođači preko radničkih saveta i upravnih odbora sami upravljaju preduzećima u kojima rade, preko komora i privrednih udruženja objedinjuju, usklađuju i koordiniraju delatnost pojedinih privrednih grana i oblasti, naročito u cilju opšteg unapređenja njihove proizvodnje i prometa, a preko veća proizvođača u predstavničkim telima ravnopravno sa drugim domom odlučuju o društvenom planu, podeli i upotrebi rezultata viška rada, kao i o svim zakonima i drugim propisima kojima se regulišu pitanja privrede, radnih odnosa i druga bitna pitanja. Ceo ovaj mehanizam, iako još nije potpuno izgrađen, čini jednu jedinstvenu organsku celinu, povezanu horizontalno, u okviru komune i širih političkih teritorijalnih i društveno-ekonomskih zajednica, i vertikalno, u okviru pojedinih privrednih oblasti.

U ovom mehanizmu radni čovek — proizvođač je stavljen u takve uslove da sam ceni i odlučuje o veličini društvenih potreba i da može uticati na sve odlučujuće društvene organe, i to kako na osnovu svoje svesti, tako i na osnovu svojih neposrednih ličnih materijalnih, socijalnih, kulturnih i drugih interesa.

U ovom periodu su redovni izbori radničkih saveta održani početkom 1952, 1953, 1954 i 1955 godine. U 1951 godini izbori nisu održani, stoga što su prvi radnički saveti i upravni odbori bili izabrani krajem 1950 godine, pa im je mandat bio produžen na 1951 godinu. Isto tako, posebnim zakonom je bio produžen mandat radničkim savetima izabranim 1954 godine. Ovo produženje nastalo je uglavnom zbog toga što su početkom 1955 godine, u vreme kada je trebalo da se održe izbori, preduzeća bila zauzeta donošenjem novih tarifnih pravilnika i nekim drugim zadacima, a u izvesnoj meri na to su uticali i predlozi da se trajanje mandata radničkih saveta produži na dve godine.

Broj i struktura radničkih saveta i upravnih odbora izgleda ovako:

BROJ I STRUKTURA ČLANOVA UPRAVNIH ODBORA U PREDUZEĆIMA SA 7 I VIŠE RADNIKA¹

Godina	Ukupno	Od ukupnog broja članova upravnih odbora bilo je:					
		radnika zaposlenih neposredno u proizvodnji		žena		omladine do 25 god.	
		svega	%	svega	%	svega	%
1952	41.965	30.422	72,5	4.343	10,3	...	...
1953	42.561	31.895	74,9	4.161	9,9	2.708	6,4
1954	54.462	41.717	76,6	5.392	9,9	3.381	6,2
1956 ²	59.522	44.412	74,6	6.894	11,6	4.806	8,1

¹ Izvor: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku br. 35/1955 i br. 38/1955

² Stanje na dan 31-VII-1956 prema prethodnim statističkim rezultatima.

BROJ I STRUKTURA ČLANOVA RADNIČKIH SAVETA U PREDUZEĆIMA SA 7 I VIŠE RADNIKA¹

Godina	Ukupno	Od toga u preduzećima				Od ukupnog broja članova radničkih saveta bilo je:					
		sa 30 i više radnika	sa 7 do 29 radnika	radnika zaposlenih neposredno u proizvodnji svega	%	žena		omladine do 25 god.		ponovo izabranih u radnički savet	
						svega	%	svega	%	svega	%
1952	157.294	105.018	52.276	80.538	76,7	13.401	12,7	...	...	32.316	30,8
1953	157.874	105.540	52.334	81.418	77,1	13.817	13,1	9.175	8,7	37.272	35,3
1954	201.296	115.479	85.817	90.102	78,0	12.520	10,8	8.936	7,7	38.267	33,1
1956 ²	208.975	122.217	86.758	94.819	77,6	15.785	12,9	13.554	11,1	46.172	37,8

¹ Izvori: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku br. 35/1955 i br. 38/1955

² Stanje na dan 31. VII. 1956 prema prethodnim rezultatima.

Radnički saveti savladauju upravljanje preduzećima u jednom dosta dugom procesu učenjem na praksi i u borbi protiv zaostalosti, starih shvatanja i navika. Zahvaljujući stečenim iskustvima oni su u ovom periodu postigli napredak u rešavanju osnovnih problema organizacije i rada preduzeća. S obzirom na ulogu organa radničkog samoupravljanja, kao i s obzirom na to da se njihov rad ne može posmatrati odvojeno od delatnosti i uspeha privrednih preduzeća kojima upravljaju, može se s pravom tvrditi da su veliki uspesi koje je naša privreda, i pored izuzetnih teškoća, postigla u proteklih 6 godina — ustvari rezultat sistema radničkog samoupravljanja.

Pored uspeha u pogledu poboljšanja kvaliteta i asortimana proizvoda, o tim rezultatima govore i sledeći podaci o kretanju indeksa industrijske proizvodnje u periodu od 1951—1956 godine (1939—100)¹:

	1951	1952	1953	1954	1955	1956 (I—X)
Industrija — ukupno	166	164	183	208	242	264
Sredstva rada	534	582	757	785	917	1001
Materijal za reprodukciju	153	156	169	193	228	252
Potrošna roba	162	142	160	184	207	224

Radnički saveti u većini preduzeća redovno održavaju sednice, i to po pravilu jedanput mesečno, iako zakonom predviđeni minimalni rok iznosi 6 nedelja. Radnički

¹ „Indeks” Saveznog zavoda za statistiku, br. 10/1956.

saveti većine preduzeća na sednicama razmatraju sve bitne probleme organizacije i poslovanja u njihovoj celini i uzajamnoj vezi. Pored toga, organi radničkog samoupravljanja sve više vode računa ne samo o interesima preduzeća, nego i o uskladjivanju tih interesa sa potrebama komune i šire društvene zajednice.

Rezultati jedne ankete koju je početkom 1956 godine sproveo Savezni zavod za statistiku² potvrđuju neka od ovih opštih zapažanja. Anketa je obuhvatila 582 preduzeća, izabrana po metodu uzorka.

U mnogim preduzećima uspešno se savladauju neke ranije slabosti u pogledu međusobnih odnosa i razgraničenja delokruga nadležnosti između radničkog saveta, upravnog odbora i direktora. Dok je ranije bilo slučajeva potcenjivanja uloge direktora i stručnih kadrova u preduzeću, kasnije su ovi slučajevi uglavnom išezli. S druge strane, skoro i nije bilo slučajeva u kojima bi direktor morao da se posluži svojim pravom obustavljanja zaključaka radničkog saveta ili upravnog odbora.

Interes radnih kolektiva za upravljanje preduzećem i tesna veza članova organa radničkog samoupravljanja sa radnim kolektivom znatno su se pojačali. U mnogim preduzećima radnički savet na sastancima radnog kolektiva (zborovima radnika) podnosi izveštaj o svome radu i o rezultatima poslovanja preduzeća i upoznaje kolektiv sa važnijim problemima preduzeća.

² Statistički bilten br. 57/1956, izdanje Saveznog zavoda za statistiku, Beograd, avgust 1956.

ODRŽANE SEDNICE RADNIČKIH SAVETA U 1955 GODINI

Vrsta delatnosti	Broj obuhvaćenih preduzeća	Ukupan broj sednica	Prosečan broj sednica na jedan radnički savet	Svega	Postotak održanih sednica po mesecima											
					Januar	Februar	Mart	April	Maj	Juni	Juli	August	Septembar	Oktobar	Novembar	Decembar
Ukupno	582	6.779	12	100	7	8	13	10	8	8	8	8	7	8	8	10
Industrija	260	3.341	13	100	6	7	14	11	8	7	7	8	7	7	8	10
Poljoprivreda	46	461	10	100	7	9	12	10	9	7	7	8	7	7	7	11
Građevinarstvo	41	341	8	100	7	9	13	11	7	9	6	9	6	6	9	9
Saobraćaj	30	308	10	100	8	8	11	8	8	8	7	7	7	9	9	10
Trgovina naveliko	40	491	12	100	7	9	13	10	8	7	7	7	6	7	9	11
Trgovina namalo	108	1.220	11	100	7	8	11	8	6	7	9	8	8	10	8	11
Ugostiteljstvo	57	617	11	100	7	7	11	11	8	9	8	7	8	9	7	10

PITANJA O KOJIMA JE RASPRAVLJAO RADNIČKI SAVET

Vrsta delatnosti	Broj preduzeća	Plan preduzeća i završni račun	Tarifni pravilnik	Izveštaj o radu upravnog odbora	Troškovi proizvod., kvalitet i realizacija	Norme, proizvodnost rada i racionalizacija	Rad, odnosi (žalbe, otkazi, premeštaji, prekovrem. rad itd.)	Hig.-tehnička zaštita rada (od dela, zagrevanje itd.)	Radna disciplina (izostajanje, zakašnjavanje, nemar u radu itd.)	Socijalno i zdravstveno osiguranje	Stručno uzdizanje radnika	Raspodela dobiti	Privredni kriminal	Problemi komune	Ostala pitanja
<i>a) Broj preduzeća čiji je radnički savet raspravljao pitanja</i>															
U k u p n o	582	572	575	537	530	394	505	467	504	368	445	432	373	259	438
Industrija	260	257	260	237	245	230	227	229	227	192	216	219	157	124	202
Poljoprivreda	46	46	45	42	45	40	39	35	40	28	33	17	20	18	34
Građevinarstvo	41	41	41	40	39	38	40	37	34	32	36	36	33	21	35
Saobraćaj	30	30	30	26	29	19	28	28	27	20	24	25	25	18	20
Trgovina naveliko	40	39	40	39	30	13	33	28	35	21	29	30	31	23	34
Trgovina namalo	108	103	104	101	93	33	87	71	88	42	59	66	74	32	75
Ugostiteljstvo	57	56	55	52	49	21	51	39	53	33	48	39	33	23	38

b) Broj sednica na kojima su se raspravljala pitanja

U k u p n o	1.844	1.480	2.040	2.028	1.103	1.886	1.104	1.513	700	901	878	676	395	3.667
Industrija	1.009	772	966	982	662	877	610	663	393	460	480	252	199	1.870
Poljoprivreda	138	108	133	147	105	147	54	110	50	47	21	25	25	232
Građevinarstvo	129	107	149	132	89	172	82	85	65	82	57	67	28	336
Saobraćaj	99	66	107	119	50	103	70	106	37	44	56	54	23	155
Trgovina naveliko	94	90	153	100	27	115	50	99	29	42	67	54	37	253
Trgovina namalo	264	224	304	308	92	280	143	243	73	121	129	158	54	543
Ugostiteljstvo	111	113	228	240	78	192	95	207	53	105	68	66	29	278

c) Postotak preduzeća u kojima su se raspravljala pitanja

U k u p n o	100	98	99	92	91	68	87	80	87	63	76	74	64	45	75
Industrija	100	99	100	91	94	88	87	88	87	74	83	84	60	48	78
Poljoprivreda	100	100	98	91	98	87	85	76	87	61	72	37	43	39	74
Građevinarstvo	100	100	100	98	95	93	98	90	83	78	88	88	80	51	85
Saobraćaj	100	100	100	87	97	63	93	93	90	67	80	83	83	60	67
Trgovina naveliko	100	98	100	98	75	33	83	70	88	53	73	75	78	58	85
Trgovina namalo	100	95	96	94	86	31	81	66	81	39	55	61	69	30	69
Ugostiteljstvo	100	98	96	91	86	37	89	68	93	58	84	68	58	40	67

U nekim preduzećima radnički saveti sprovodili su referendume o pojedinim pitanjima od neposrednog interesa za sve članove kolektiva, a naročito u slučajevima kada se predlagalo da se deo dobiti namenjen povećanju plata upotrebi za proširenje preduzeća, izgradnju stanova i slično. Na referendumu su se radnici tajnim glasanjem izjašnjavali o predlogu, a odluka doneta većinom glasova bila je za radnički savet obavezna.

Da radni kolektivi prate rad svojih organa, pokazuje činjenica da ima dosta slučajeva u kojima su kolektivi opozvali radnički savet ili pojedine njegove članove koji nisu opravdali dato im poverenje, a takođe i slučajeva da je radnički savet smenio upravni odbor odnosno predložio smenjivanje direktora preduzeća. Pomenuta anketa daje o tome sledeće podatke:

U velikim preduzećima, naročito u onima sa više udaljenih pogona, gradilišta, rudnika i sl., ukazala se potreba za izvesnom decentralizacijom organizacije radničkog samoupravljanja, i to putem obrazovanja pogonskih radničkih saveta i upravnih odbora. Uvođenje organa radničkog samoupravljanja u pogonima i drugim većim jedinicama preduzeća omogućilo je da se radnički savet i upravni odbor preduzeća kao celine oslobode od rešavanja mnogih sitnijih pitanja i problema pojedinih pogona. Time je u upravljanje ovim velikim preduzećima uključen znatno veći broj radnika. Organima radničkog samoupravljanja u pogonima date su u početku samo savetodavne funkcije. Ali postepeno im se daju i odlučujuće funkcije o onim pitanjima koja oni mogu, u okviru jedinstvene politike koju svojim zaključcima postavljaju radnički saveti odnosno upravni odbori preduzeća, samostalno da rešavaju.

OPOZIV ČLANOVA RADNIČKOG SAVETA

Vrsta delatnosti	Obuhvaćenih preduzeća	Preduzeća u kojima je bilo opoziva		ukupan broj opozvanih	na 1000 članova radn. saveta opozvano	Razlog opoziva (u %)					Na predlog (u %)			
		broj	%			nemarnost	privredni kriminal	ostali razlozi	organa vlasti	direktora	organa samoupravljanja	kolektiva	političke organizacije	
U k u p n o	582	162	28	453	29	36	21	47	6	10	48	22	14	
Industrija	260	85	33	260	30	49	13	38	3	3	51	27	17	
Poljoprivreda	46	10	22	30	28	33	20	47	3	60	33	3	—	
Građevinarstvo	41	9	22	26	21	11	19	69	—	12	77	12	—	
Saobraćaj	30	15	50	33	33	21	18	61	—	3	24	24	49	
Trgovina naveliko	40	3	8	7	10	—	14	86	—	14	86	—	—	
Trgovina namalo	108	28	26	50	26	20	56	24	6	18	46	24	6	
Ugostiteljstvo	57	12	21	47	45	13	36	51	34	6	49	11	—	

SMENJIVANJE ČLANOVA UPRAVNOG ODBORA

Vrsta delatnosti	Obuhvaćenih preduzeća	Preduzeća u kojima je došlo do smenjivanja		Ukupan broj opozvanih	nemarnost	Razlog (u o/o)			Na predlog (u o/o)			
		broj	%			privredni kriminal	ostali razlozi	organa vlasti	direktora	organa samo-upravljanja	kollektiva	političke organizacije
U k u p n o	582	112	19	192	39	27	42	7	12	64	11	17
Industrija	260	44	17	82	31	13	56	6	4	48	16	27
Poljoprivreda	46	9	20	13	39	23	38	8	39	54	—	—
Građevinarstvo	41	8	20	19	53	16	32	5	5	89	—	—
Saobraćaj	30	11	37	14	36	14	50	—	—	43	7	50
Trgovina naveliko	40	5	13	5	40	40	20	—	40	60	—	—
Trgovina namalo	108	23	21	40	20	58	23	3	25	50	18	5
Ugostiteljstvo	57	12	21	19	32	37	32	32	5	58	—	5

SMENJIVANJE DIREKTORA PRIVREDNIH PREDUZEĆA

Vrsta delatnosti	Obuhvaćenih preduzeća	Preduzeća u kojima je došlo do smenjivanja		Ukupan broj smenjenih direktora	nemarnost	Razlog (u o/o)			Na predlog (u o/o)			
		broj	%			privredni kriminal	ostali razlozi	organa vlasti	organa samo-upravljanja	kollektiva	političke organizacije	
U k u p n o	582	44	8	54	13	22	65	70	7	15	7	
Industrija	260	15	6	16	19	31	50	88	—	—	13	
Poljoprivreda	46	7	15	11	27	—	73	55	27	9	9	
Građevinarstvo	41	1	2	1	—	100	—	100	—	—	—	
Saobraćaj	30	3	10	3	—	33	67	100	—	—	—	
Trgovina naveliko	40	1	3	1	—	—	100	—	—	100	—	
Trgovina namalo	108	9	8	11	—	18	82	64	—	27	9	
Ugostiteljstvo	57	8	14	11	9	27	64	64	9	27	—	

U mnogim preduzećima je znatno usavršen metod rada radničkog saveta odnosno upravnog odbora. Radnički saveti u ovim preduzećima doneli su svoj poslovnik za rad na sednicama, solidno pripremaju materijal za sednicu i dostavljaju ga blagovremeno članovima radi prethodnog proučavanja. Mnoga preduzeća štampaju ili umnožavaju periodične informacije (biltene) o rezultatima poslovanja preduzeća, a neka veća preduzeća redovno izdaju fabričke listove, koji prikazuju život i probleme preduzeća i donose napise namenjene ekonomskom i stručnom obrazovanju radnika. Mnogi radnički saveti obrazovali su komisije koje proučavaju određena pitanja i daju predloge radničkom savetu, omogućavajući time da njegov rad bude efikasniji.

Međutim još postoje znatne razlike između pojedinih privrednih grana, pa i između preduzeća iste grane u pogledu napretka koji je postignut. Tako su razvijenije forme i metodi rada organa radničkog samoupravljanja u većim industriskim i rudarskim preduzećima, dok je u tom pogledu mnogo slabije stanje na poljoprivrednim dobrima, u građevinskim preduzećima, odnosno u trgovini, zanatstvu i ugostiteljstvu. Naročito u malim preduzećima sa manje od 30 radnika i službenika organi radničkog samoupravljanja često ne vrše svoje zakonom određene funkcije, te dolazi do toga da, naprimer, poslovođa uglavnom sam upravlja preduzećem.

U radu organa radničkog samoupravljanja još ima dosta nedostataka i slabosti, ne samo objektivne, nego i subjektivne prirode. Nisu retke pojave da organi radničkog samoupravljanja ne pružaju dovoljno otpora kršenju propisa, a naročito praksi traženja i korišćenja šupljina u propisima kada je to navodno u interesu preduzeća. Ima takođe labavosti prema privrednom kriminalu i prema neodgovornom trošenju sredstava preduzeća. U kolektivu još ima nepravilnog odnosa rukovodstva preduzeća prema kritici, pa čak i gušenje kritike. S druge strane, i način iznošenja te kritike nije uvek prikladan, tako da ona ne postiže uvek u potpunosti svoj cilj.

Otklanjanje slabosti ili njihovo svođenje na najmanju meru, uslovljeno je daljom izgradnjom privrednog sistema i jačanjem materijalne baze radničkog samoupravljanja. Ekonomsko i političko obrazovanje radnika je i dalje jedan od osnovnih uslova za dalji razvitak radničkog samoupravljanja. U tom su pogledu političke i društvene organizacije, a naročito sindikati, postigle znatne rezultate. Svake godine desetine hiljada radnika učestvuju u raznim formama opšteg i ekonomskog obrazovanja. Za ovo se koriste predavanja i seminari na radničkim univerzitetima i u samim preduzećima, dnevna i sindikalna štampa i razne druge forme. Međutim i u tom pogledu ima još mnogo da se učini, a naročito da se usavrše metodi obrazovanja radnika, da bi radnici mogli u punoj meri pratiti rad organa upravljanja preduzećima i sa više uspeha učestvovati u borbi za povećanje produktivnosti rada.

P. K.

IZVORI:

Osnovni zakon o upravljanju privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva („Sl. list FNRJ” br. 43/1950, ispravka u br. 47/1950).

Zakon o vršenju izbora radničkih saveta privrednih preduzeća („Sl. list FNRJ” br. 1/1952).

Uputstvo za sprovođenje izbora radničkih saveta i upravnih odbora privrednih preduzeća („Sl. list FNRJ” br. 8/1956).

Uredba o osnivanju preduzeća i radnji („Sl. list FNRJ” br. 51/1953, izmene i dopune u br. 8/1954, 11/1954, 30/1954, 47/1954 i 13/1955).

Uredba o upravljanju osnovnim sredstvima privrednih organizacija („Sl. list FNRJ” br. 52/1953, izmene i dopune u broju 8/1954, 25/1954, 32/1954; 7/1955 i 35/1955).

Uredba o platama radnika i službenika privrednih organizacija („Sl. list FNRJ” br. 11/1956).

Uredba o raspodeli ukupnog prihoda privrednih organizacija („Sl. list FNRJ” br. 54/1954, izmene i dopune u br. 28/1955, 1/1956, i 10/1956).

Uredba o udruživanju privrednih organizacija („Sl. list FNRJ” br. 54/1953, izmene i dopune u br. 27/1954, 13/1955, 43/1954 i 23/1956).

Uredba o prestanku preduzeća i radnji („Sl. list FNRJ” br. 51/1953, izmene i dopune u br. 49/1956).

TREĆI PLENUM CENTRALNOG VEĆA SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

Treći plenarni sastanak Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije održan je 14 i 15. decembra 1956. godine u Beogradu. Plenum je razmatrao pitanje životnog standarda radnika i službenika i položaja radničke omladine. Učesnicima su ranije bile dostavljene teze za diskusiju, koje su sadržale i obiman dokumentarni materijal, kao rezultat dveju anketa sprovedenih početkom i sredinom prošle godine.

U diskusiji je učestvovalo više od četrdeset članova CV SSJ i gostiju, među kojima i potpredsednik Saveznog izvršnog veća Svetozar Vukmanović—Tempo.

Plenum je završen usvajanjem zaključaka o životnom standardu i o položaju radničke omladine.

Povišenju životnog standarda treba da budu podređeni odnosi u raspodeli nacionalnog dohotka i sve mere u privredi.

III plenum CV SSJ ocenjujući dosadašnja kretanja nivoa životnog standarda stanovništva, a posebno radnika i službenika, konstatovao je da je, uprkos nesumnjivom napretku u posleratnom periodu, tokom poslednjih nekoliko godina došlo do stagnacije pa čak i delimičnog opadanja životnog standarda.

„Plenum smatra da dostignuti stepen razvitka materijalnih proizvodnih snaga, koji je postignut zahvaljujući ogromnim naporima radbenika naše zemlje, predstavlja danas realnu materijalnu osnovu za brže i konstantno podizanje životnog standarda radnika i službenika“ — i daje svoju podršku smernicama naše nove ekonomske politike, koja u prvi plan stavlja korišćenje ovih mogućnosti, postizanje tog cilja. Naročito je značajno stanovište izraženo u nedavno donetoj Rezoluciji Savezne narodne skupštine o osnovama Društvenog plana za 1957. godinu, prema kome povišenju životnog standarda radnih ljudi treba da budu poređeni odnosi u raspodeli nacionalnog dohotka i privredne mere organa vlasti.

„Ostvarenje ovih zadataka — kaže se u zaključcima Plenuma — zavisi u prvom redu od napora koji ćemo svi zajedno uložiti na doslednom sprovođenju takve ekonomske politike, u razvijanju maksimalne inicijative svih radbenika na otklanjanju uzroka i savlađivanju teškoća koje utiču na postizanje željenog cilja“.

Povećanje proizvodnje i produktivnosti rada je, kako je istaknuto u zaključcima, jedan od prvorazrednih faktora od kojih zavisi podizanje životnog standarda. Ovo je najvažniji zadatak organa radničkog samoupravljanja i sindikalnih organizacija i organa. Plenum posebno ističe da je s tim u vezi neophodno obezbediti dosledno ostvarenje naše ekonomske politike, naročito u pogledu racionalnog korišćenja raspoloživih sredstava (u prvom redu se ima u vidu investiciona politika), rekonstrukcija i modernizacije postojećih kapaciteta, razvoja privrednih delatnosti koje neposredno služe proizvodnji robe za široku potrošnju i unapređenje poljoprivrede.

Tesna saradnja između preduzeća, putem kooperacije ili na drugi način, i blagovremeno obezbeđenje preduzeća sirovinama i energijom su uslov za postizanje veće i kvalitetnije proizvodnje.

Plenum smatra da bi sistematskija primena naučnih dostignuća u proizvodnji omogućila uspešnije korišćenje osnovnih sredstava i sirovina. Proces proizvodnje bi se usavršavao ako bi stručni organi — instituti ili biro, osnovani bilo u okviru preduzeća, bilo u okviru stručnih udruženja i komora pružali stručnu pomoć preduzećima. Da bi preduzeća postigla veće rezultate u svom razvoju i usavršavanju, potrebno je obezbediti im veće fondove i posvetiti ozbiljnu brigu tome kako i na šta se ti fondovi troše.

Plenum pridaje naročiti značaj rešavanju problema platnog sistema u privredi, koji bi morao maksimalno da stimuliše podizanje produktivnosti rada i povećanje proizvodnje i njene ekonomičnosti. To bi se moglo postići time što bi se sistemom osiguralo da povećanje produktivnosti rada neposredno utiče na povećanje plata radnika i službenika, fondova preduzeća i prihoda komune. U pogledu platnog sistema Plenum stoji na gledištu da bi trebalo

uskладiti odnose plata radnika i službenika u samoj privredi, i između privrede, državne uprave i javnih službi, i da bi, osim toga, trebalo posvetiti pažnju unutrašnjim odnosima u raspodeli plata u kolektivima, a naročito uspostavljanju stimulativnih raspona.

Porast realne plate treba — ističe se u zaključcima Plenuma — da bude obezbeđen u skladu s povećanjem proizvodnje i produktivnosti rada, a jednom dostignuti nivo realne plate mora se održavati. Da bi se to postiglo, nivo realne plate bi morao postati obavezna proporcija u svim našim tekućim i perspektivnim planovima — uz efikasno obezbeđenje (putem instrumenata, intervencijama, iz društvenih rezervi i sl.) ostvarenja ciljeva koje zajednica, na ovom području, stavlja pred sebe. Ova težnja se ne bi mogla realizovati ukoliko se ne utvrdi efikasan sistem proučavanja i praćenja realne plate i drugih važnijih pokazatelja životnog standarda. Poseban stručno-studiski centar bi trebalo da se prihvati toga posla.

Nivo realne plate ne zavisi samo od raspodele nacionalnog dohotka, od politike zajednice kao celine. Stanovi, snabdevanje gradova i industrijskih centara, cene komunalnih i zanatskih usluga, to su elementi životnog standarda koji u velikoj meri zavise od sredstava i politike lokalnih zajednica. Jedan od važnih preduslova podizanja realne plate i nivoa životnog standarda uopšte u rešavanju ovih problema predstavlja veće angažovanje narodnih odbora, uz pomoć sreskih i opštinskih sindikalnih veća.

Nezaposlenim radnicima i službenicima trebaće posvetiti više brige a naročito nastojati da im se osigura ponovno zaposlenje. Mogućnost za to je u ovlašćenju narodnih odbora da obavežu privredne organizacije da upošljavanje ne mogu vršiti mimo biroa za posredovanje rada.

Stanbeni problem predstavlja jedan od najosetljivijih elemenata našeg životnog standarda. Plenum Centralnog veća zaključio je da bi njegovom rešavanju moglo da doprine kada bi narodni odbori preduzeli na sebe ulogu organizatora i nosioca celokupne stanbene izgradnje; kada bi se u celini povećala sredstva za izgradnju stanova (povećanjem stanbenog doprinosa ili na neki drugi način), uz stvaranje tehničkih i materijalnih uslova da se povećana sredstva realizuju; kada bi se unapređenjem građevinske operative i industrije građevinskog materijala, omogućilo sniženje cene stanbene izgradnje i kada bi se masovnije razvijala jevtina montažna gradnja.

U cilju jačeg posticanja na stanbeni izgradnju predlaže se smanjenje participacije pri korišćenju kredita iz stanbenog fonda i davanje prava investitorima da raspolazu svojim stanbenim fondom (uključujući i stanove koje njihovi radnici i službenici napuštaju prilikom preseljenja u novogradnju).

Snabdevanje i društvena ishrana mogu znatno da se poboljšaju time što bi se u okolini gradova i industrijskih centara proširili povrtarski pojasevi; ako se sa zadrugama i poljoprivrednim dobrima blagovremeno ugovaraju isporuke povrća, voća, mesa i mleka; time što bi se osigurala sredstva za nabavku vozila i izgradnju hladnjača i skladišta; ako se, jednom rečju, fondovi lokalnih zajednica, namenjeni u ove svrhe, racionalno i uspešno koriste.

Jedan od nužnih preduslova poboljšanja snabdevanja radnih ljudi je proširenje trgovinske mreže, unapređenje njene organizacije, poslovanja i tehničke opremljenosti. Neophodno je obezbediti potreban broj kvalifikovanih kadrova. Da bi se to postiglo neophodno je poticati osnivanje i aktivnost saveta potrošača i povećati interesovanje potrošača za rad trgovine putem njihovog učešća u raspodeli dobiti preduzeća ili radnje u kojoj se snabdevaju. Tamo gde trgovinska mreža nije dovoljno razvijena, ili gde je to iz nekog drugog razloga preporučljivo, trebalo bi, odgovarajućim izmenama propisa — omogućiti osnivanje potrošačkih zadruga ili konzumnih radnji pojedinih privrednih organizacija.

Socijalno osiguranje je područje na kome naročito mnogo dolazi do izražaja staranje zajednice o radnim ljudima. Dalje proširivanje prava osiguranika trebalo bi ubuduće vršiti postupno — kako bi ono odgovaralo našim realnim ekonomskim mogućnostima i kako se ne bi javljala

potreba sužavanja već ustaljenih prava. I postojećim sredstvima može se učiniti mnogo više — ako se suzbijaju zloupotrebe i rasipništva. Jačanje ekonomskog interesa osiguranika, preduzeća i lokalnih zajednica za štednju sredstava socijalnog osiguranja jedan je od puteva da se to postigne.

Očuvanje realne vrednosti penzije trebalo bi ostvariti uspostavljanjem realnog odnosa plata i penzija i usklađivanjem penzija s porastom plata, odnosno s povećanjem životnih troškova.

Centralno veće SSJ je istaklo potrebu većeg staranja o radu zdravstvenih ustanova, naročito u industriskim centrima, i dalo je podršku osnivanju zdravstvenih stanica u preduzećima. Osim toga u zaključcima je naglašena potreba stvaranja boljih uslova za osnivanje dečjih ustanova; biće neophodno da se propisima reguliše njihov status, da im se pruže olakšice u snabdevanju i smanje obaveze prema društvenoj zajednici. Svi ti uslovi trebalo bi da omoguće pojevtinjenje usluga dečjih ustanova.

Odmor radnika i službenika mora ubuduće mnogo češće da bude predmet interesovanja i aktivnosti sindikalnih organizacija i rukovodstava. Društva „Priatelja prirode“ bi samostalno delovala u sastavu i pod opštim rukovodstvom sindikata. Ona bi preuzela na sebe rad na stvaranju pogodnijih uslova za odmor radnih ljudi, za koji su neophodni bolji materijalni uslovi (proširenje kapaciteta i gradnja novih radničkih odmarališta, podizanje kampova i izletišta, organizovanje turističke štednje i sl.). Stalan doprinos države i privrednih organizacija učinio bi mnogo za razvoj radničkog turizma, a obezbedio bi se odgovarajućim instrumentima Saveznog društvenog plana i drugim propisima.

U zaključcima Plenuma se ističe da briga za podizanje životnog standarda mora da dođe u prvi plan celokupne aktivnosti sindikalnih organizacija.

Na kraju zaključaka III plenuma CV SSJ o problemima životnog standarda kaže se: „Od aktivnosti sindikata, od njihovog stalnog praćenja i izučavanja svih problema koji utiču na životne uslove radnih ljudi, od upornosti i borbe za njihovo rešavanje, umnogome zavisi da li će se u stvorenim uslovima i koristeći postojeće mogućnosti u većoj ili manjoj meri, uspeti u podizanju životnog standarda radnika i službenika, a time i daljem razvijanju snaga socijalizma“.

Svestrano koristiti postojeće mogućnosti poboljšavanja radnih i životnih uslova radničke omladine.

„Problemi i teškoće omladine, koji rezultiraju iz brze industrijalizacije naše zemlje, rešavaju se — po oceni III plenuma CV SSJ — sporo, necelovito i bez dovoljne koordinacije zainteresovanih faktora. Zbog toga životni i radni uslovi radničke omladine nisu uvek i svuda obezbeđeni na nivou koji je danas ostvarljiv“.

Centralno veće smatra da postoje realne mogućnosti da se ovi problemi uspešnije rešavaju. Zato je potrebno preduzeti niz mera; jedna od najvažnijih je pojačavanje aktivnosti na svestranom i pravilnom vaspitanju mladih radnika. Radničku omladinu treba više politički i društveno aktivizirati i to kroz učešće u organima radničkog i društvenog samoupravljanja i kroz preuzimanje ozbiljnih i odgovornih društvenih obaveza. Osnovni zadaci na ovom području su: pronalaženje odgovarajućeg mesta za stručne škole u okviru reforme školstva; omogućavanje kontinuiteta u školskom i vanškolskom obrazovanju radnika (kako bi mladi radnici imali uslova da dođu do najvišeg obrazovanja i kako bi se ostvario veći priliv inteligencije iz radničkih redova), obezbeđivanje većih sredstava za stručno i opšte obrazovanje mladih radnika i donošenje novog zakona o učenicima u privredi, kojim bi se povoljnije rešila osnovna pitanja radničkog podmlatka.

Poboljšanje životnih i radnih uslova radničke omladine moglo bi se postići prihvatanjem sledećih predloga Centralnog veća SSJ: povišavanjem nagrada učenika u privredi i materijalnom stimulacijom omladinaca za izbor svih zanimanja koja oskudevaju u podmlatku; donošenje novih propisa o domovima i internatima škola učenika u privredi

(koji bi dali osnova za povećanje njihovog broja); otvaranjem većeg broja menzi i restorana u kojima bi se hranili učenici u privredi (koji ne stanuju u domovima i internatima); razvijanjem ustanova i organizacija koje se bave organizovanjem godišnjeg i nedeljnog odmora i osiguranjem većih sredstava za ovu svrhu.

Pojačanje pravne zaštite mladih radnika zahteva strožije kažnjavanje prekršaja prema radničkoj omladini, ponovno uvođenje mandatnog postupka za inspektore rada, i dopunu Krivičnog zakonika, koja bi omogućila da u slučaju prestupa protiv mladih radnika u radnom odnosu tužbu podnose ne samo oštećeni — već i javni tužilac ili sindikalna organizacija.

Viši ugled ustanova i škola radničke omladine obezbeđuje se poboljšanjem kvaliteta nastavnika i vaspitača u školama i domovima učenika u privredi, boljom opremom nastavnim sredstvima i inventarom i pogodnim školskim, radioničkim i internatskim prostorijama, i povećanjem plata nastavniciima stručnih škola i vaspitačima.

Rešavanje problema stručnih kadrova za našu privredu ne da se zamisliti bez tačnog utvrđivanja naših tekućih i perspektivnih potreba u stručnim kadrovima; bez jedinstvenih kriterijuma o njihovom profilu (što pretpostavlja izradu nomenklatura zanimanja i jedinstvenih nastavnih i ispitnih programa); bez efikasnog metoda prekvalifikacije; bez veće pomoći stručnih centara i savetovališta mladim radnicima koji tek treba da se opredele za određeno zanimanje i bez uspešnijeg rada organa društvenog samoupravljanja u stručnim školama.

Stručno osposobljavanje će, kako se očekuje, biti uspešnije kada se sprovede reforma školstva (nekim najnužnijim izmenama u okviru te reforme treba prići i pre njenog konačnog usvajanja). Tako treba ukloniti neke neopravdane razlike u stručnom školovanju između pojedinih republika. Te razlike postoje jer nema jedinstvenog jugoslovenskog profila stručnih kadrova po granama delatnosti ni jedinstvenih udžbenika za niže stručne škole. Da bi rad na stručnom osposobljavanju mladih radnika bio brži i kvalitetniji, Centralno veće smatra da treba što pre doneti propise o sticanju stručne spreme priučavanjem; obavezati preduzeća da pomažu radnicima koji se usavršavaju u stručni; forsirati otvaranje periodičnih škola u sreskim mestima i industriskim centrima; smanjiti obaveze preduzeća koje imaju industriske škole prema fondu za kadrove; utvrditi mesto škola za visokokvalifikovane radnike u školskom sistemu; pristupiti otvaranju viših radničkih škola i drugih sličnih škola i uneti u sve programe stručnog obrazovanja radnika društveno-ekonomska znanja.

Vaspitanje i kulturno-zabavni život radničke omladine treba da doprinesu formiranju radnih navika i ljubavi i poštovanja prema radu, aktiviziranjem radničke omladine u društvenom životu. Klubovi mladih proizvođača i slične institucije mogu da obogate kulturni i uopšte društveni život mladih radnika. Kulturnim, radnim, naučnim ili sportskim akcijama treba okupljati radničku, srednjoškolsku i seljačku omladinu radi njihovog međusobnog povezivanja.

Briga sindikalnih organizacija i organa o radničkoj omladini mora ubuduće biti mnogo veća nego dosad, naročito o omladini zaposlenoj kod privatnih poslodavaca. „Radnička omladina traži i zaslužuje da se njeni problemi kompleksno rešavaju. Rešavanje ovih problema iziskuje veću i stalnu saradnju između rukovodstava i organizacija Saveza sindikata i Narodne omladine“.

Stalno i sistematsko staranje o radničkoj omladini preuzeće na sebe posebne komisije koje će se osnivati pri opštinskim, sreskim i republičkim sindikalnim većima i pri Centralnom veću SSJ. Slične komisije trebalo bi stvarati i u preduzećima pri radničkim savetima.

„Sreskim sindikalnim većima i sindikalnim podružnicama stavlja se posebno u zadatak — kaže se na kraju zaključaka, briga za uvlačenje omladine u organe radničkog samoupravljanja, za jačanje njene odgovornosti, za njeno svestranije i punije angažovanje u različitim oblastima privrednog, društvenog i političkog života, jednom reči za povećanje sveukupne aktivnosti radničke omladine u rešavanju opštih i svojih problema“.

A. V.

SAVEZNI DRUŠTVENI PLAN ZA 1957 GODINU

Društveni plan za 1957 godinu zasniva se na smernici ekonomske politike koje su došle do izraza u poznatoj rezoluciji IV Plenuma socijalističkog Saveza radnog naroda Jugoslavije održanog 25. novembra 1955. godine u Beogradu.

Važniji momenti u razvoju privrede u 1956 godini

Privredna politika u 1956 godini je postavila u središte dva osnovna ekonomsko-politička zadatka, koji su postali aktuelni naročito posle perioda brzog i neravnomernog razvitka privrede. Prvi se zadatak sastojao u otvaranju procesa postepene konsolidacije privrednih prilika, pri čemu je pre svega trebalo početi sa sređivanjem i aktivnijim regulisanjem osnovnih odnosa na unutrašnjem tržištu. Drugi, paralelan, zadatak bio je da se obezbedi stabilniji nivo životnog standarda, sa sigurnijim izgledima na njegovo postepeno poboljšanje, naročito što se tiče gradskog stanovništva i posebno radnika i službenika.

Za ostvarenje ovih zadataka su bile predviđene odgovarajuće mere u pravcu daljeg porasta materijalne proizvodnje i izvesnog postepenog menjanja njene strukture radi osiguranja veće proizvodnje dobara za potrošnju stanovništva. Ove promene u strukturi proizvodnje su potrebne i poželjne zbog toga da bi se sa vremenom otklonila jedna od osnovnih disproporcija u dosadašnjem razvitku: disproporcija između proizvodnje potrošnih dobara i proizvodnje sredstava za proizvodnju. Ove promene su od podjednakog značaja kako za postizanje stabilnijeg i homogenijeg unutrašnjeg razvitka privrede, tako i za stvaranje materijalnih uslova za poboljšanje životnog standarda stanovništva.

Druga grupa mera je bila upravljena na ograničavanje i regulisanje unutrašnje kupovne snage, sa ciljem da se kupovni fondovi i novčana tražnja potpunijski usklade sa realnim mogućnostima i obimom i strukturom raspoloživih robnih fondova za potrošnju. Poznato je da je ekspanzija kupovne snage u ranijim godinama bila jedan od uzročnika nestabilnih i nesređenih odnosa na tržištu. Otuda je ograničavanje investicija, uz čvršće regulisanje budžetskih rashoda i budžetske potrošnje uopšte, dobilo u 1956 godini primarni značaj.

Privrednu aktivnost u protekloj godini karakteriše pre svega nejednak razvoj proizvodnje u osnovnim privrednim oblastima.

Industrijska proizvodnja je ostvarila dalji uspon od 10% prema prethodnoj godini, čime je njen obim prema 1952 godini povećan za čitavih 62%. Time su bila ostvarena predviđanja u pogledu razvoja industrijske proizvodnje u celini, uz izvesna odstupanja kod pojedinih industrijskih grana. Odgovarajući napredak je postignut i u drugim privrednim oblastima, sa izuzetkom poljoprivrede.

Nasuprot ovakvom razvoju drugih grana, poljoprivredna proizvodnja je prema prethodnoj godini zabeležila osetan pad od 12%. Zbog značajnog mesta i udela poljoprivrede u čitavoj privredi, njen pad je bio dovoljan da osujeći porast ukupne nacionalne proizvodnje, pa je usled toga u 1956 godini izostalo povećanje društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, čija će visina prema prethodnoj godini ostati uglavnom nepromenjena.

S obzirom na ovakav razvoj materijalne proizvodnje, mere regulisanja kupovne snage i unutrašnje potrošnje su dobile još više u značaju sa gledišta sređivanja tržišta i usklađivanja kupovne snage sa datim materijalnim mogućnostima. Kretanje ukupne potrošnje i njenih osnovnih vidova bilo je u poređenju sa 1955. godinom (u %):

Lična potrošnja	99,2
Budžetska potrošnja	100,0
Rashodi narodne odbrane	100,0
Ukupne investicije u osnovna sredstva	93,0
U k u p n o	97,3

Kao što se vidi, mere ograničavanja su najjače došle do izražaja na području investicija. Obim investicija će u 1956 godini biti manji za oko 27 milijardi dinara ili 7% prema prethodnoj godini, i iznosiće oko 395 milijardi, prema 422 milijarde dinara u 1955 godini. Uz smanjivanje obima investicija, došlo je i do izvesnih promena u njihovoj strukturi. Promene se ogledaju u apsolutnom i relativnom smanjivanju investicija u industriji, pri čemu su istovremeno ostvarena veća investiciona ulaganja u poljoprivredu. Ulaganja u ostale privredne oblasti ostala su po obimu uglavnom nepromenjena.

Budžetski rashodi i rashodi narodne odbrane zadržani su u okvirima prethodne godine, što je i razumljivo kada se ima u vidu da u 1956 godini nije ostvareno povećanje društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka.

Međutim protivno intencijama Društvenog plana, došlo je do izvesnog opadanja lične potrošnje. Ova potrošnja je po stanovniku opala za oko 2,5%. Osnovni razlog smanjenja lične potrošnje leži u prošlogodišnjoj niskoj poljoprivrednoj proizvodnji zbog koje tržište nije bilo dovoljno snabdeveno nizom poljoprivrednih proizvoda. Povećani uvoz osnovnih prehranbenih artikala je obezbedio normalnu potrošnju i stabilnost cena ovih artikala, ali time nije bila otklonjena nestašica drugih poljoprivrednih proizvoda.

Opšti statistički podaci o troškovima života i realnim platama pokazuju da se realna potrošnja gradskog stanovništva zadržala na nivou od prethodne godine. Plate radnika i službenika su za 11 meseci 1956. godine porasle za 5%, dok je opšti indeks cena na malo roba i usluga prema istom periodu prošle godine bio veći za 4,5%. Od ove opšte pojave je bilo odstupanja u nekim gradovima i industrijskim centrima, gde je skok cena poljoprivrednih proizvoda i usluga bio značajniji nego na drugim mestima. Pad poljoprivredne proizvodnje i smanjeni prihodi poljoprivrednih proizvođača su takođe prouzrokovali smanjenje lične potrošnje na selu.

I pored toga što je u 1956 godini izostalo povećanje ukupnog društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, u ovoj godini su postignuti izvesni značajni privredni rezultati, zahvaljujući u prvom redu razvoju industrijske proizvodnje i merama regulisanja unutrašnje potrošnje. Oba ova činioca su doprinela znatnijem povećanju naše spoljnotrgovinske razmene, čiji je ukupan obim prema prethodnoj godini povećan za preko 50 milijardi dinara odnosno za 22%. Naročito povoljnu okolnost predstavlja osetan porast izvoza, koji je u odnosu na prošlu godinu veći za oko 20 milijardi dinara ili 24%.

U isto vreme je ostvareno znatnije povećanje obrtnih sredstava i zaliha u privredi, i to kako u sirovinama i predmetima lične potrošnje, tako i u gotovoj opremi. Time je u procesu dalje stabilizacije privrede ostvaren jedan važan element, čiji će se značaj u 1957 godini naročito ispoljiti. Ovaj povoljni obrt u formiranju zaliha je bio omogućen i većim korišćenjem inostranih sredstava u prošloj godini.

Veća industrijska proizvodnja i veći uvoz, uz aktivnije regulisanje kupovne snage, stvorili su u 1956 godini povoljnije uslove za mirniji i stabilniji razvoj tržišta. Mada dati materijalni okviri nisu doveli do povećanja unutrašnje potrošnje, oni su omogućili stabilnije kretanje tržišnih cena. U kojoj je meri postignuto smirivanje cena, vidi se iz sledećeg pregleda:

Indeksi cena 1955 i 1956. godine

	1955 1954	XI : 1956 XI : 1955	prosek od I—XI 1956 prosek od I—XI 1955
godišnji prosek			
Cena na veliko			
Industrijski proizvodi	105	98	103
Poljoprivredni proizvodi	114	104	105
Cena na malo			
Industrijski proizvodi	106	102	104
Poljoprivredni proizvodi	124	103	103
Usluge	120,6	109,8	109
Opšti indeks cena			
na malo robe i usluga	112,0	102,5	104,5

Kao posledica formiranja skladnih odnosa na tržištu kretanje cena bilo je znatno sporije nego prethodne godine, te se u tom smislu može govoriti o prvim znacima stabilizacije unutrašnjeg tržišta. Pri tome treba ipak istaći da je u 1956 godini izostao jedan važan činilac stabilizacije — veća poljoprivredna proizvodnja.

Opšta ocena 1956 godine pokazuje da je politika stabilizacije dala pozitivne rezultate, kako u pogledu izvesnog sređivanja unutrašnjih odnosa u privredi, tako i u pogledu povoljnijeg razvoja izvoza i formiranja neophodnih zaliha. Ovi momenti su naročito značajni sa gledišta 1957 godine, u kojoj se, zahvaljujući ovim rezultatima, može očekivati brži razvoj privredne aktivnosti, i na toj osnovi dalje pozitivne promene u celoj raspodeli.

Značaj postignutih rezultata ipak umanjuje činjenica da su oni postignuti pri nepromenjenoj visini nacionalnog dohotka i uz veću upotrebu inostranih sredstava, pri čemu je izostalo i povećanje lične potrošnje. Kao što je već istaknuto, glavni razlog tome leži u niskoj odnosno smanjenoj poljoprivrednoj proizvodnji. Pad poljoprivredne proizvodnje nije samo negativno uticao na visinu nacionalnog dohotka, već se nepovoljno odrazilo i na stanje poljoprivrednog tržišta, životni standard stanovništva i na industrisku proizvodnju koja prerađuje poljoprivredne sirovine. Takvo stanje u poljoprivredi je učinilo da ostale mere na području stabilizacije privrede nisu dale izrazite rezultate. Prema tome, dalji koraci u pogledu razvoja privrede i njene konsolidacije su tesno vezani za temeljnije promene stanja u poljoprivredi.

Drugi razlog leži u nedovoljnom porastu produktivnosti rada u celoj privredi. Mada je produktivnost u nepoljoprivrednim delatnostima u 1956 godini nešto povećana, to povećanje nije srazmerno neiskorišćenim rezervama za podizanje produktivnosti koje se u privredi kriju.

U tome je određenog udela imala i nedograđenost našeg privrednog sistema, u kome su neka važnija pitanja ostala otvorena ili nisu postupno rešena. Ona su se zbog toga javljala kao smetnja normalnijem funkcionisanju privrede i bržem porastu produktivnosti rada.

Osnovni privredni zadaci u 1957 godini

Društveni plan za 1957 godinu po izboru zadataka i svojim bitnim elementima znači odlučnije i doslednije sprovođenje u život glavnih intencija nove ekonomske politike, utvrđene na četvrtom plenumu SSRN Jugoslavije. U formulisanju privrednih zadataka vodilo se računa o materijalnim okvirima i datoj strukturi proizvodnih snaga, koji u znatnoj meri opredeljuju tempo i razmere željenih promena na liniji nove ekonomske politike. Strukturne promene u materijalnim odnosima se ostvaruju postepeno, a paralelno sa njima se mogu vršiti i dalje progresivne izmene u institucionalnim okvirima na kojima počiva naš privredni sistem. Polazeći od sadašnjih objektivnih okvira, Društveni plan za 1957 godinu je ipak bio u mogućnosti da obeleži novi i odlučniji korak u ostvarivanju naše dugoročnije privredne politike.

Definišući bliže privrednu politiku, Društveni plan određuje konkretne zadatke koji treba da budu ostvareni u 1957 godini. Ti su zadaci, sažeto izloženi, sledeći: nastavljanje politike stabilizacije privrede, povećanje lične potrošnje i životnog standarda stanovništva, naročito radnika i službenika, kome zadatku Društveni plan daje primarni značaj, opšte povećanje proizvodnje, posebno proizvodnje potrošnih dobara, i stvaranje povoljnijih uslova za brže povećanje produktivnosti rada u svim granama privrede, osetnije menjanje strukture investicija, da bi se potstakao brži razvoj onih privrednih oblasti čije zaostajanje ometa dalji privredni napredak zemlje, povećanje izvoza i smanjivanje deficita platnog bilansa, formiranje obrtnih zaliha i rezervi, kao bitne pretpostavke za stabilnije funkcionisanje privrede.

Društveni plan nalaže dalje usavršavanje privrednog sistema, kako bi se u skladu sa dostignutim stepenom razvitka privrede omogućilo slobodnije privređivanje preduzeća i komunala i još dalje razvila materijalna baza radničkog samoupravljanja i komunalnih zajednica.

Proizvodnja u 1957 godini

Težište povećanja proizvodnje će i u 1957 godini biti na industriji. Veći uvoz sirovina i reprodukcionog materijala će omogućiti potpunije korišćenje industriskih kapaciteta i njihov normalniji rad. U povećanju proizvodnje će imati udela i novi kapaciteti koji stupaju u redovan pogon. Povećanje industriske proizvodnje će se stimulirati većom tražnjom na unutrašnjem tržištu i povoljnijim mogućnostima plasmana u inostranstvu. Društveni plan, na bazi napred navedenih okolnosti i raspoloživih proizvodnih kapaciteta, ocenjuje da će industriska proizvodnja prema 1956 godini porasti za 13% odnosno prema 1955 godini za 23%.

Posmatrana u svojoj osnovnoj strukturi, industriska proizvodnja će po nameni biti sledeća:

Indeksi industriske proizvodnje po nameni

	1956:55	1957:55	1957:56
Sredstva rada	107	123	115
Materijal za reprodukciju	111	126	114
Potrošna roba	107	119	111

Industrisku proizvodnju će karakterisati veći porast proizvodnje potrošne robe nego u prethodnoj godini. Zbog usporenijeg porasta zaliha, raspoloživi robni fondovi za potrošnju stanovništva će se ustvari povećati za 15%, dakle više nego što raste proizvodnja potrošne robe. Znatniji porast proizvodnje sredstava rada proistiće iz potrebe da se potpunije obezbedi tehničko opremanje onih privrednih oblasti gde su dosadašnja ulaganja bila nedovoljna. Sem toga, većom proizvodnjom opreme treba da se osigura i povećanje izvoza, u kome oprema dobiva jedno od istaknutijih mesta.

Obimu i navedenoj strukturi industriske proizvodnje je cilj kako porast lične potrošnje i proširenje unutrašnjeg tržišta, tako i osetnije povećanje izvoza. Ona dobrim delom treba da osigura i poželjne promene u strukturi investicija predviđene u ovoj godini.

S obzirom na obim i strukturu investicija, Društveni plan predviđa da će u 1957 godini građevinska delatnost biti veća za 8%. Zadaci građevinarstva se naročito ističu u stanbeno-komunalnoj izgradnji, gde se znatnije povećavaju investicije nego i u jednoj prethodnoj godini.

Porast privredne aktivnosti će zahtevati proširenje obima svih saobraćajnih usluga. Društveni plan ocenjuje da će obim ovih usluga porasti za 7%.

Indeksi saobraćajnih delatnosti u 1957 godini

	(1956—100)
Železnički saobraćaj	104,5
Pomorski saobraćaj	113,8
Rečni saobraćaj	108,8
Vazdušni saobraćaj	118,3
Drumski saobraćaj	113,8
U k u p n o	107,0

Porast obima saobraćajnih usluga će izazvati dalje naprezanje saobraćajnih kapaciteta. Da bi se na ovom području postiglo neophodno poboljšanje, upotrebiće se veća sredstva za proširenje ovih kapaciteta, za rekonstrukcije i bolje održavanje prevoznih sredstava i saobraćajnih objekata.

Društveni plan je dao vrlo istaknuto mesto merama za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, imajući u vidu sve ozbiljnije reperkusije njenoga zaostajanja na opšti tempo razvoja i stabilnost privrede, na životni standard stanovništva, stanje bilansa plaćanja itd.

Daljem razvoju poljoprivredne proizvodnje u 1957 godini doprineće: povećanje ulaganja u poljoprivredu preko krupnih socijalističkih gazdinstava i zemljoradničkih zadruga; proširenje poljoprivredne službe i poboljšanje njenoga rada; veća raspoloživa sredstva za primenu raznih tehničkih mera; mere za sređivanje tržišta.

Ukupna ulaganja u poljoprivredu iznosiće 37 milijardi dinara, što pretstavlja povećanje od oko 28⁰/₀ u odnosu na ocenu izvršenih ulaganja u 1956 godini.

Ističu se povećana ulaganja za izvođenje programa melioracionih radova. U toku nekoliko narednih godina treba rešiti problem odvodnjavanja na najvažnijim poljoprivrednim rejonima i postepenog navodnjavanja većih zemljišnih kompleksa, da bi se ublažilo negativno dejstvo klimatskog faktora, usled koga je poljoprivreda izložena nestabilnosti i velikim godišnjim oscilacijama u proizvodnji. Vrednost ovih radova će u 1957 godini iznositi oko 11 milijardi dinara. Iz ovih sredstava će otpočeti i gradnja sistema kanala Dunav—Tisa—Dunav u Vojvodini.

Pored toga, Društveni plan predviđa šire uvođenje mehanizacije na poljoprivrednim dobrima i drugim socijalističkim gazdinstvima, kao i primenu, posredstvom zemljoradničkih zadruga, mehanizacije na individualnim gazdinstvima. Domaćom proizvodnjom i uvozom će se poljoprivredi obezbediti veći broj traktora, poljoprivrednih mašina i oruđa za rad.

U 1957 godini će se nastaviti sa još intenzivnijom primenom veštačkih đubriva i drugih hemijskih sredstava. Potrošnja veštačkih đubriva treba da dostigne visinu od 800.000 tona. Kakav je to napredak u toku jedne godine, može se videti po tome što će se u ovoj godini upotrebiti 80 kg. đubriva po ha obradive površine, prema 53 kg u 1956 i 10 kg u 1953 godini. Veća proizvodnja kvalitetnog semena pšenice i semena hibridnog kukuruza omogućiće da se ovim semenom zaseju veće površine pšenicom i kukuruzom.

Na ovaj način, kombinacijom dugoročnih i kratkoročnih mera, teži se na jednoj strani da se sa vremenom postigne stabilizacija poljoprivredne proizvodnje, a na drugoj da se primenom mehanizacije, hemijskih sredstava, kvalitetnog semena itd. deluje na neposrednije i brže povećanje poljoprivrednih prinosa.

Obim i karakter mera i uopšte znatnija materijalna sredstva daju mogućnost da se najveći deo zamišljenih akcija sprovedi putem zadruga i zadržanih poslovnih saveza, koji, zajedno sa poljoprivrednim dobrima i drugim krupnim gazdinstvima, treba da postanu sve izrazitiji ekonomski i društveni činilac unapređenja poljoprivrede.

Društveni plan stavlja znatan akcenat na razvoj i efikasnost poljoprivrednih službi, na njihovu tesnu vezu sa praktičnom primenom mera u poljoprivredi. On takođe podvlači ulogu lokalnih organa u preduzimanju sitnih mnogobrojnih i u isto vreme svakodnevnih i sistematskih akcija koje mogu mnogo doprineti bržem razvoju poljoprivrede. Razvoj poljoprivrednih službi i organizovanje i finansiranje takvih akcija omogućeni su u našem sistemu institucijom lokalnih fondova za unapređenje poljoprivredne proizvodnje.

Mere za povećanje produktivnosti rada

Iako se rešavanje ovog kompleksnog zadatka, koji zavisi od mnogobrojnih faktora i njihovog sinhronizovanog delovanja ne iscrpljuje merama jedne godine, Društveni plan celim svojim sklopom teži da stvori što povoljnije opšte uslove za povećanje produktivnosti rada. Među te opšte uslove spada pružanje boljih mogućnosti za snabdevanje privrede sirovinama iz domaće proizvodnje i uvoza, čime se stvara šira i sigurnija baza za redovnije i normalnije funkcionisanje privrednih organizacija. Bolja snabdevenost

sirovinama i reprodukcijom materijalom, uz povoljnije uslove plasmana na domaćem i stranom tržištu, omogućiće da se potpunije koriste raspoloživi kapaciteti i postojeća radna snaga. U našim uslovima potpunije korišćenje kapaciteta i zaposlene radne snage igra važnu ulogu i može znatno doprineti povećanju produktivnosti rada.

Predviđenim promenama u strukturi investicija izdvajaju se za rekonstrukcije i racionalizacije veća sredstva nego dosada, i ona treba da posluže proširenju sadašnjih kapaciteta i otklanjanju uskih grla u proizvodnji, usled kojih ni postojeći kapaciteti nisu bili u dovoljnoj meri iskorišćeni. Manjim rekonstrukcijama i racionalizacijama se znatno mogu poboljšati tehnološki procesi i osigurati racionalnija unutrašnja organizacija preduzeća, a samim tim i njihov veći proizvodni kapacitet. Investiciona politika u 1957 godini je uopšte orijentisana na to da stimulira ona ulaganja koja sa najmanje sredstava i u što kraćem roku mogu dati najpovoljniji proizvodni efekat.

U cilju stvaranja veće materijalne zainteresovanosti proizvođača izvršeno je povećanje plata radnika i službenika, pri čemu se u većoj meri povećavaju plate kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika. Društveni plan predviđa i veća sredstva za stručno osposobljavanje privrednih kadrova, kao i bolju organizaciju stručnoga školstva.

Društveni plan nalaže da se tokom 1957 godine izvrše neophodne promene u sadašnjem platnom sistemu i raspodeli prihoda privrednih organizacija, kako bi se stvorili što stimulativniji uslovi za racionalnije i ekonomičnije poslovanje, odnosno kako bi platni sistem u većoj meri stimulirao radne kolektive i pojedince na povećanje produktivnosti rada.

Stvaranje ovih povoljnih opšteprivrednih uslova treba da bude podržano inicijativom i aktivnošću samih privrednih organizacija, od kojih se očekuje znatno širi stepen međusobne kooperacije, dalja specijalizacija proizvodnje i uvođenje savremenijih oblika organizacije rada. Fondovi kojima samostalno raspolazu privredne organizacije mogu se korisno upotrebiti u ovom pravcu.

Društveni proizvod i osnovne proporcije u njegovoj raspodeli

Povećanje proizvodnje će u 1957 godini omogućiti brži porast društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka. Na bazi predviđene proizvodnje porast društvenog proizvoda treba da iznosi oko 10%, pri čemu je poljoprivredna proizvodnja računata na nivou 1955 godine. Pošto je u 1955 godini izostalo njegovo povećanje, to će porast društvenog proizvoda za dve godine (1956 i 1957) iznositi godišnje prosečno oko 5%, a po stanovniku oko 4%.

Kretanje društvenog proizvoda (u cenama 1956 godine i milijardama dinara)

	1955	1956	1957	$\frac{1957}{1956}$
Društveni proizvod	1.634	1.625	1.794	
Indeks	100,0	99,4	109,8	110,4
Po stanovniku (u dinarima)	93.092	91.012	98.778	
Indeks	100,0	97,8	106,1	108,5

Porast društvenog proizvoda osigurava veća sredstva za unutrašnju potrošnju. Pored toga, privreda će u 1957 godini raspolagati i dodatnim inostranim sredstvima, tako da će obim raspoloživih sredstava biti nešto veći nego društveni proizvod.

U politici raspodele Društveni plan se pre svega rukovodi težnjom da u 1957 godini osigura povećanje lične potrošnje, a zatim stvaranje neophodnih društvenih rezervi i zaliha radi nastavljanja procesa stabilizacije privrede. Društveni plan za povećanje obima investicija nalazi izvor u većem korišćenju inostranih sredstava, dok obim neproduktivnih izdataka više usklađuje sa ekonomskim mogućnostima zemlje.

Indeksi kretanja društvenog proizvoda i pojedinih vidova potrošnje

	1956	1957
	1955	1956
Ukupni društveni proizvod	99,4	110,4
Individualna potrošnja	99,2	109,3
Budžetski rashodi	100,5	105,4 ¹
Rashodi narodne odbrane	99,2	99,0
Socijalno osiguranje	111,8	109,8
Ukupne društvene investicije	93,4	106,3
Od toga		
društvene investicije iz domaćih		
sredstava	93,3	102,4
Uvozna oprema	94,3	151,8

Društveni plan predviđa da će lična potrošnja porasti za 9%. Obim ove potrošnje će iznositi 908 milijardi dinara i biće za 77 milijardi veći nego prethodne godine.

Ukupni budžetski rashod će iznositi 216 milijardi dinara i biće prema 1956 godini za 11 milijardi ili 5,4% veći. Rashodi za narodnu odbranu ostaju uglavnom na istom nivou i iznosiće 162,5 milijarde, što od nacionalnog dohotka čini 10,2%.

Visina rashoda za socijalno osiguranje će iznositi 152,2 milijarde prema 138,6 u ovoj godini. Ovi rashodi rastu za 9,6% zbog povećanog broja osiguranika i većih izdataka na zdravstvenu zaštitu, dečije dodatke i penzije.

Ukupan obim društvenih investicija zajedno sa inostranim sredstvima će iznositi 421 milijardu prema 395 milijardi u 1956 godini. Društvene investicije bez inostranih sredstava predviđaju se u visini od 371 milijardu dinara, prema 362 u prethodnoj godini, što predstavlja porast od 2,4%. Na ovaj način udeo ukupnih društvenih investicija iz domaćih sredstava opada u društvenom proizvodu od 24,6% u 1955 i 22,3% u 1956 na 20,5% u 1957 godini.

U raspodeli društvenog proizvoda su izdvojena sredstva za formiranje dodatnih društvenih rezervi i obrtnih zaliha u privredi. Visina dodatnih obrtnih zaliha iznosi oko 80 milijardi dinara, dok je za društvene rezerve izdvojen iznos od 60 milijardi dinara. Predviđene društvene rezerve i obrtne zalihe treba da osiguraju privredu od većih iznenađenja i oscilacija i obezbede stabilnija kretanja u privredi i na tržištu.

Povećanje lične potrošnje

Robni fondovi koji će u 1957 godini biti raspoloživi omogućuju realno povećanje potrošnje stanovništva. Društveni plan predviđa da će fondovi industrijske robe biti veći za 18%, od čega će se najpretežniji deo obezbediti iz tekuće proizvodnje i na račun nešto sporijeg porasta zaliha nego u prethodnoj godini. Porast ovih fondova će se delom osigurati i većim uvozom gotove industrijske robe. Što se tiče prehranbenih proizvoda, obezbeđen je uvoz osnovnih predmeta ishrane za normalnu potrošnju, dok će fondovi ostalih poljoprivrednih proizvoda zavisiti od poljoprivrednih prinosa u ovoj godini. Na taj će način povećanje lične potrošnje pretežnim delom počivati na većim fondovima industrijske robe.

U politici povećanja lične potrošnje primarno mesto se daje povećanju životnog standarda radnika i službenika, u kojem cilju se predviđa odgovarajuće povećanje plata u privredi i administraciji. Ukupan efekat povećanja plata će iznositi 36 milijardi dinara. Plate kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika i službenika se povećavaju za 12%, a polukvalifikovanih i nekvalifikovanih za 7%. Povećanje plata i njihovo diferenciranje u korist visokokvalifikovanih i kvalifikovanih radnika i službenika će omogućiti da plate deluju stimulativnije na povećanje produktivnosti rada i bolje iskorišćavanje postojećih rezervi u privredi.

Da bi se zagarantovalo realno povećanje plata i životnog standarda, Društveni plan, pored mera koje obezbeđuju

¹ U budžetskim rashodima nije sadržano najnovije povećanje plata državnih službenika.

povećanu industrijsku proizvodnju, predviđa još i sledeće mere: bolje usklađivanje obima i strukture izvoza poljoprivrednih proizvoda sa potrebama unutrašnje potrošnje, naročito što se tiče nekih osnovnih prehranbenih proizvoda; blagovremeni uvoz koji će poboljšati asortiman i snabdevenost tržišta industrijske potrošne robe; usporiće se trošenje sredstava za investicije i druge vidove unutrašnje potrošnje, kako pritisak ove tražnje ne bi na početku godine remenio realno povećanje potrošnje stanovništva, i boljim tehničkim opremanjem trgovine poljoprivrednih proizvoda pomoći će se da se dovoz poljoprivrednih proizvoda u velike gradove i potrošne centre ubrza i učini efikasnijim.

Društveni plan stavlja u zadatak lokalnim organima da racionalnijom upotrebom sredstava lokalnih fondova, boljom organizacijom službe i aparata snabdevanja i uopšte većom brigom za snabdevanje gradskog stanovništva podrže i sa svoje strane opšte napore na povećanju životnog standarda radnika i službenika.

Društveni plan kao novinu propisuje obavezu Saveznog izvršnog veća da prati kretanje realnih plata i u okviru svojih ovlašćenja preduzima mere odnosno po potrebi predlaže Narodnoj skupštini promene u Društvenom planu, sa ciljem da se u pogledu životnog standarda u 1957 godini obezbedi utvrđena politika.

Obim i struktura investicija

Društvene bruto-investicije su u 1957 godini predviđene u visini od 421 milijarde dinara prema 422 u 1955 i 395 milijardi u 1956 godini. Međutim visina investicija iz domaćih sredstava je samo neznatno veća od one u 1956 godini, i iznosi 371 milijardu, prema 387 u 1955 i 362 milijarde u 1956 godini.

Povećanje ukupnih investicija se zasniva na mogućnostima većeg korišćenja inostranih sredstava čija je namena vezana isključivo za investicije. Neznatan porast investicija iz domaćih sredstava proizilazi iz potrebe većeg održavanja i zamene osnovnih sredstava u privredi, čiji obim raste iz godine u godinu. On je istovremeno pokriven odgovarajućom proizvodnjom investicionih roba u zemlji. S obzirom na to, kao i na činjenicu da su tokom 1956 godine stvorene izvesne zalihe ovih roba, Društveni plan ocenjuje da predviđeni nivo investicija neće izazivati poremećaje na tržištu opreme i drugih investicionih dobara.

Politiku investicija u 1957 godini obeležava naglašena težnja da se u dosadašnjoj strukturi investicionih ulaganja izvrše osetnije promene, kako bi se dalo više prostora za razvoj onih privrednih oblasti i delatnosti čiji razvoj u narednim godinama treba ubrzati.

Sumarni prikaz promena u strukturi investicija daje se u sledećem pregledu, u kome je, prema predviđanjima Društvenog plana, data približna ocena utroška investicionih sredstava po privrednim oblastima i delatnostima.

Obim i struktura investicija 1955—1957 godine
(u milijardama dinara po tekućim cenama)

	1955		1956		1957	
	iznos	struk- tura %	iznos	struk- tura %	iznos	struk- tura %
Industrija i rudarstvo	210,6	49,8	171,0	43,3	160,0	38,0
Poljoprivreda	23,6	5,6	29,0	7,3	37,0	8,8
Vodoprivreda	...	...	3,5	0,9	5,7	1,4
Šumarstvo	8,8	2,1	7,0	1,8	8,8	2,1
Građevinarstvo	11,1	2,6	12,5	3,2	17,0	4,0
Saobraćaj	77,8	18,5	80,0	20,2	85,5	20,3
Trgovina i ugostiteljstvo	19,6	4,6	18,5	4,7	18,5	4,4
Zanatstvo	3,6	0,9	3,5	0,9	4,0	1,0
Privreda-ukupno	355,1	84,1	325,0	82,3	336,5	80,0
Društveni standard	67,1	15,9	70,0	17,7	84,5	20,0
Društvene investicije-ukupno	422,2	100,0	395,0	100,0	421,0	100,0

Prikazanu strukturu odlikuje pre svega to što se u njoj poboljšava relativni udeo neprivrednih investicija, koje u 1957 godini čine 20% svih investicija, prema 17,7% u 1956 godini. Povećanje neprivrednih investicija je značajno i u apsolutnom iznosu, pošto ono samo u toku jedne godine iznosi preko 14 milijardi dinara ili oko 20%. Društveni plan ovu promenu u strukturi investicija tretira kao sastavni element politike poboljšanja životnog standarda gradskog stanovništva, pošto će najveći deo ovih sredstava poslužiti ubrzanju stanbene i komunalne izgradnje.

Druga bitnija promena je povećanje investicionih ulaganja u poljoprivredu. Ovo povećanje iznosi 8 milijardi dinara. Time relativni udeo poljoprivrednih investicija raste na 8,8%, prema 7,3% u 1956 godini. Na liniji poboljšanja strukture investicionih ulaganja se nalazi i povećanje investicija u saobraćaju, čiji porast u ovoj godini iznosi oko 7%.

Što se tiče investicija u industriji, njihovo relativno učešće u poslednje dve godine opada, kako u strukturi ukupnih, tako i u strukturi privrednih investicija. Razmera ovog opadanja se vidi iz činjenice da će udeo ovih investicija u 1957 godini biti smanjen na 38%, prema 49,8% u 1955 godini. Time se postiže ravnomerniji raspored investicionih sredstava na pojedine privredne oblasti i delatnosti, sa težnjom da se obezbedi uravnoteženiji i skladniji razvoj privrede u 1957 godini i u narednim godinama.

Za ulaganje u industriju je karakteristično i menjanje unutrašnje strukture. Društveni plan predviđa promenu dosadašnjeg kursa industriskih investicija u pravcu angažovanja većih sredstava za racionalizacije i rekonstrukcije postojećih industriskih kapaciteta. Pri tome će se favorizovati ona ulaganja kojima se postiže najbrži i najveći efekat u povećanju proizvodnje, a naročito proizvodnje potrošnih dobara i proizvodnje koja povoljno utiče na platni bilans. Kroz selekciju investicionih programa koju Društveni plan predviđa treba, prema tome, da dođu do izražaja kratkoročnija i efikasnija ulaganja.

Spoljna trgovina i platni bilans

Društveni plan za 1957 godinu računa sa daljim povećanjem izvoza, čiju bazu predstavlja porast industriske proizvodnje. Celokupno povećanje izvoza se odnosi na industriske proizvode, pošto se poljoprivredni izvoz smanjuje u izvesnoj meri radi uravnoteženijeg snabdevanja unutrašnjeg tržišta.

Obim izvoza u 1957 godini

	u milijardama dinara			Indeksi	
	1955	1956	1957	1956 1955	1957 1955
Ukupan izvoz	77,0	96,0	109,3	124,6	113,8
Izvoz industriskih proizvoda	50,7	63,8	79,3	125,8	124,3
Izvoz poljoprivrednih proizvoda	26,3	32,2	30,0	122,4	93,2

Znatnije povećanje izvoza se predviđa u proizvodima crne i obojene metalurgije, zatim metalne industrije, brodogradnje i elektroindustrije, gde inače postoje dosta široke i neiskorišćene mogućnosti za povećanje proizvodnje za izvoz. Nastavljanje programa rekonstrukcija i racionalizacija treba ovim industriskim granama da omogući brže i efikasnije prilagođavanje zahtevima inostranih tržišta. U tu svrhu su delom angažovana devizna sredstva Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu, koja uzima na sebe i kreditiranje izvesnih dugoročnijih izvoznih operacija.

Povećanje izvoza će sem toga biti potstaknuto merama stabilizacije unutrašnjeg tržišta i potpunijim usklađivanjem

investicione i opšte potrošnje sa potrebama platnoga bilansa. Plasman izvoznih viškova će olakšati i proširenje naših spoljnotrgovinskih veza sa inostranstvom.

Povećani izvoz će samo jednim delom poslužiti smanjivanju deficita trgovinskog i platnog bilansa, pošto će se on istovremeno koristiti za povećanje uvoza reprodukcionih dobara i gotovih proizvoda u cilju boljeg snabdevanja unutrašnjeg tržišta.

Povećanje uvoza za reprodukciju od 11 milijardi ili 15% treba da omogući ravnomernije snabdevanje industrije sirovinama i da osigura porast proizvodnje u prerađivačkoj industriji, koja je najviše zavisna od uvoza sirovina. Uvoz gotovih proizvoda za ličnu potrošnju se povećava za preko 30% i dostići će cifru od blizu 12 milijardi dinara. U isto vreme se platnim bilansom osigurava i znatan uvoz hrane, na koji otpada oko 30% celokupnog uvoza. U našem uvozu se 1957 godina naročito ističe većim mogućnostima korišćenja inostranih sredstava za uvoz opreme na osnovu zaključenih dugoročnih kreditnih i drugih aranžmana.

Našu spoljnu trgovinu i platni bilans će u 1957 godini na taj način karakterisati znatnije povećanje izvoza i uopšte robne razmene sa inostranstvom. Kao što su poslednje godine pokazale, to povećanje povoljno utiče na razvoj proizvodnih snaga i jačanje naše privrede. U 1957 godini će se sem toga ostvariti i povoljnije relacije između izvoza i uvoza, što će omogućiti izvesno sužavanje deficita, kako trgovinskog tako i platnog bilansa. Međutim, deficit će i pored toga biti znatan, zbog velikog uvoza hrane i spoljnotrgovinske pasive poljoprivrede. Ovo govori o tome kakav značaj razvoj poljoprivredne proizvodnje ima za postepeno izravnjanje deficita trgovinskog i platnog bilansa.

*
*
*

Društveni plan za 1957 godinu je izvršio izvesna mestimična poboljšanja u privrednom sistemu i instrumentima raspodele, koja će olakšati uslove poslovanja privrednih organizacija i doprineti stabilnijem formiranju i elastičnijem raspolaganju sredstvima društvenih fondova. Tako se u nekim privrednim granama odnosno grupama preduzeća predviđa slobodnije trošenje amortizacionog fonda, kao i finansiranje izdataka za investiciono održavanje na teret materijalnih troškova privrednih organizacija. Otplate anuiteta po zajmovima iz opšteg investicionog fonda će se ubuduće vršiti pre saveznog poreza na dobit, čime se ova otplate znatno olakšava privrednim organizacijama. U nekim privrednim granama je smanjena kamata na osnovna sredstva. Društveni plan daje mogućnost srezovima da do 10% sredstava svojih pojedinih fondova upotrebe za pokriće budžetskih rashoda, čime se raspodela sredstava elastičnije prilagođava specifičnim potrebama srezova.

Međutim, nezavisno od ovih promena, Društveni plan nalaže da se tokom 1957 godine pristupi studioznijoj razradi i usavršavanju privrednog sistema, kako bi se već u ovoj godini proširilo ekonomsko stimuliranje za efikasnije poslovanje preduzeća. Promene u sistemu treba da budu na liniji daljeg jačanja materijalne baze radničkog samoupravljanja i komunalnih zajednica, pa prema tome i na liniji stvaranja uslova u kojima će se njihovo privređivanje moći vršiti u širim okvirima. Društveni plan je za takve poduhvate predvideo odgovarajuće manevarske rezerve, koje, između ostalog, treba da posluže i potrebama usavršavanja i razvijanja našeg privrednog i komunalnog sistema u pravcu dalje stabilizacije i razvika socijalističkih društvenih odnosa.

N. Č.

CRNA METALURGIJA

Snažniji razvoj crne metalurgije u Jugoslaviji nastupio je tek u okviru programa posleratne izgradnje socijalističke privrede. Jugoslavija je iz predratnog razdoblja nasledila rudnike gvozdene rude Ljubiju i Vareš, železare Zenicu, Vareš, Jesenice, Ravne i Štore, kao i kasnije sagrađene malu železaru u Smederevu, valjaonicu lima u Zemunu i malu visoku peć u Sisku. Po završetku Drugog svetskog rata su u vremenu od 1945 do 1946 godine obnovljena postrojenja železara i rudnika. Već u 1947 godini proizvodnja crne metalurgije bila je veća nego pre rata. Godine 1945 preduzeti su obimni istraživački radovi u cilju pronalaženja nove količine rude i utvrđivanja rudnih rezervi. Istražuju se i nalazišta ostalih sirovina potrebnih crnoj metalurgiji. U kratkom vremenu su pripremljeni i stvoreni uslovi razvoja crne metalurgije (proizvodi se ugalj za plin potreban železarama, proširuje industrija šamota i drugog vatrostalnog materijala, itd.). Paralelno sa proširenjem kapaciteta visokih peći pristupilo se podizanju savremenih koksara.

Kretanje proizvodnje

Proizvodnja gvozdene rude, sirovog gvožđa, sirovog Martenovog čelika i elektročelika i gotovih valjanih, vučenih i kovanih čeličnih proizvoda u 1939 g. i od 1946 do 1955 g. u hiljadama tona kretala se ovako:

Godina	Gvozdена ruda	Sirovo gvožđe	Sirovi čelik Martenov	Elektro-čelik	Valjani, vučeni i kovan čelik
1939	667	101	232	2,8	153,9
1946	399	84	201	0,5	112,7
1947	739	162	306	5,2	199,8
1948	878	172	358	10,4	258,6
1949	835	190	387	13,6	264,4
1950	731	212	414	14,0	291,1
1951	582	248	420	14,3	316,6
1952	676	273	425	17,0	308,9
1953	795	270	495	20,3	338,6
1954	1.111	356	588	28,0	438,2
1955	1.398	514	759	46	539,1

Godine 1946 proizvodnja crne metalurgije nije dostizala nivo iz 1939 godine. 1947 godine, sa obnovom i rekonstrukcijom, znatno se premaša predratna proizvodnja. Proizvodnja gvozdene rude bila je u porastu sve do kraja 1948 godine, kada se pristupilo smanjivanju izvoza. U narednim godinama proizvodnja opada sve do kraja 1951 godine, da bi se u sledećim godinama naglo i sve jače povećavala, u skladu sa porastom proizvodnje sirovog gvožđa i gotovih čeličnih proizvoda. Odnos proizvodnje rude prema proizvodnji sirovog gvožđa iznosio je 1939 godine 6,6 : 1, da bi postepeno opadao, tako da je 1955 godine iznosio samo 2,7 : 1.

Proizvodnja sirovog gvožđa bila je od 1946 godine pa nadalje u dosta blagom porastu sve do kraja 1952 godine, da bi se u narednim godinama znatno povećala. To je ostvareno puštanjem u pogon novih visokih peći u Zenici. Slično je kretanje i u proizvodnji sirovog čelika i gotovih čeličnih proizvoda.

Proizvodnja elektročelika je u posleratnom vremenu stalno rasla: od 2.800 tona u 1939 godini na 46.000 tona u 1955 godini, ili za 1.540%. Učešće elektročelika u ukupnoj proizvodnji čelika u 1939 godini iznosilo je oko 1,2%, a u 1955 5,73%.

U svetskoj proizvodnji sirovog čelika, koja je 1939 godine iznosila oko 136 miliona tona, Jugoslavija je učestvovala samo sa oko 0,172%, a u evropskoj proizvodnji bez SSSR-a sa oko 0,4%. Godine 1955 učešće Jugoslavije u svetskoj proizvodnji sirovog čelika, koja je iznosila oko 269,4 miliona tona, povećalo se na oko 0,3%, a u evropskoj proizvodnji bez SSSR-a na oko 0,865%. Svetska proizvodnja sirovog čelika porasla je u tom vremenu za oko 98%, evropska proizvodnja bez SSSR-a za oko 58%, a proizvodnja naše zemlje za oko 242%.

Prilikom podizanja valjaonica i prerađivačkih pogona trebalo je voditi računa i o potrebi privrede za pojedinim asortimanima. Pri tome je uzeta u obzir proizvodnja samo onih vrsta čelika za koje su u zemlji stvarno postojali uslovi ekonomične proizvodnje. Tako se ukupna proizvodnja valjanog, vučenog i kovanog čelika od 1939 do 1955 godine povećala za oko 250%. Međutim proizvodnja pojedinih asortimana se u istom vremenu povećala ovako:¹

profila za oko	175%
debelog i srednjeg lima za oko	590%
tankog i finog lima	100%
cevi	500%
hladnovaljanih traka	60%
vučene žice	100%
kovanog čelika	4.150%

S obzirom na stalni porast domaće potrošnje čeličnih proizvoda, trebalo je stalno uvoziti znatne količine valjanog čelika, a naročito sve vrste limova, belog lima, hladnovaljanih traka i žice, kao i specijalnih profila i visokolegirane vrste profila, za čiju proizvodnju u zemlji ne postoje uslovi. Od 1954 godine su se naročito u proizvodnji šina, profila, betonskog gvožđa i cevi pojavili viškovi, te je bilo moguće izvoziti gotove čelične proizvode. U 1956 godini taj izvoz premaša 150.000 tona.

Proizvodnja crne metalurgije se po svom fizičkom obimu kretala iznad porasta fizičkog obima industrijske proizvodnje.

Indeksi kretanja obima industrijske proizvodnje i proizvodnje crne metalurgije u 1939 godini i od 1946 do 1955 godine, kretali su se ovako:

Indeks 1939 — 100		
Godina	Obim industr. proizvodnje	Obim proizvodnje crne metalurgije
1939	100	100
1946	79	78
1947	121	123
1948	150	147
1949	167	152
1950	172	151
1951	166	160
1952	164	176
1953	183	207
1954	208	265
1955	242	347
1956	266	393

Ako procentualni porast obima industrijske proizvodnje i obima proizvodnje crne metalurgije posmatramo u vremenu od 1947 do 1952 godine, u vremenu od 1952 do 1956 godine i u ukupnom vremenskom razmaku od 1947 do 1956 godine, onda vidimo da je u procentima prosečni porast iznosio:

U periodu			
	1947 — 1952	1952 — 1956	1947 — 1956
U fizičkom obimu industrijske proizvodnje	6,8	13,75	9,99
U fizičkom obimu proizvodnje crne metalurgije	7,8	23,96	14,56

Novi kapaciteti sagrađeni do kraja 1956 godine u skladu su sa pronađenim i istraženim izvorima sirovina. Rezerve gvozdene rude iznose danas preko 250 miliona tona. Prema sadržaju metala rad visokih peći i električnih peći za proizvodnju sirovog gvožđa obezbeđen je za narednih sto godina. Osim gvozdene rude, za proizvodnju sirovog gvožđa se koriste i svi gvoždenosni otpaci iz prerade piritu i pirotina u sumpornu kiselinu u obliku piritnih izgotetina i crveni mulj iz prerade boksita u glinicu u industriji aluminijuma.

¹ Prema statističkim podacima udruženja jugoslovenskih željezara.

Izgradnja preduzeća

Najveći deo sredstava namenjenih crnoj metalurgiji uloženi su u gradnju kombinata **železare u Zenici**. U prilog podizanju ove železare išla je i lokacija samog preduzeća koja leži u centru zemlje, u neposrednoj blizini rudnika gvozdene rude Vareša, u sredini srednjobosanskog ugljenog basena (rudnici uglja Kakanj, Breza i Zenica) i na samoj obali reke Bosne. Zenica dobiva jeftinu električnu energiju iz novosagrađenih velikih hidrocentrala (Jablanice, Jajca i Zvonika) i iz termocentrale u Kaknju i u Zenici. Novosagrađenom prugom Sarajevo—Šamac spojena je sa svim glavnim centrima potrošača čelika u zemlji.

U Zenici su sagrađene dve visoke peći, kapaciteta od po 200.000 tona sirovog gvožđa godišnje. Treća peć² istog kapaciteta dograđuje se tokom ove godine. Ovim će se kapacitet proizvodnje sirovog gvožđa povećati na ukupno 600.000 tona godišnje.

Pokraj stare čeličane kapaciteta 80.000 tona sirovog Martenovog čelika, podignuta je nova čeličana sa 7 peći, sa ukupnim kapacitetom od novih 520.000 tona sirovog čelika godišnje. Kad bude dovršena još jedna Martenova peć kapaciteta 100.000 tona, ukupni kapacitet ove Martenove čeličane iznosiće oko 700.000 tona. Dve električne peći već proizvode oko 13.000 tona elektročelika, a gradi se još jedna elektrolučna peć kapaciteta 25.000 tona elektročelika godišnje.

Posle rata su sagrađene nove valjaonice pruge. To je novi bluming za valjanje, sa kapacitetom proizvodnje od oko 450.000 tona čeličnih ingota u polufabrikat. Ovaj bluming u kombinaciji sa kontinuirnom prugom, snabdeva novu valjaonicu kapaciteta 150.000 tona srednjih profila godišnje, novu sitnu valjaoničku prugu za valjanje oko 70.000 tona lakih i sitnih profila godišnje i valjaonicu žice za proizvodnju toplovaljane žice i lakog betonskog gvožđa u količini od oko 80.000 tona godišnje. Puštena je u pogon i nova valjaonica bandaža, sa kapacitetom od 15.000 tona kolskih slogova. Ona radi u sastavu nove teške kovačnice, opremljene teškim kovačkim presama od 800 t., 1.850 t. i 5.100 t. pritiska i sa 7 parnih čekića. Teška kovačnica može da proizvede oko 10.000 tona teških otkivaka godišnje. Sa dovršenjem završnih valjaoničkih pruga i kovačnice, železara će davati tržištu godišnje oko 520.000 tona železničkih šina sa kolosečnim priborom, teških, srednjih i lakih nosača, profila, fazonskog čelika, betonskog čelika, žice, bandaža i kolskih slogova, kao i teških otkivaka.

U zeničkoj železari je podignuta nova koksara, sa kapacitetom od oko 650.000 tona koksa i potrebnim fabrikama nuzprodukata, kao što su fabrika amonijevog sulfata, katrana i sirovog benzola.

Paralelno sa gradnjom železare proširivan je rudnik **gvozdene rude u Varešu** i podizana je železara u Ilijašu kod Sarajeva koja treba da proizvodi valjke i kokile za potrebe preduzeća crne metalurgije i centrifugalno livene gvozdene cevi. U Varešu su u pogonu još dve stare visoke peći kapaciteta oko 70.000 tona sirovog gvožđa. U rudniku Varešu je prvobitni kapacitet od 200.000 tona proširen posle rata na 1.400.000 tona rude godišnje. Po dovršenju izgradnje ukupan kapacitet rudnika iznosiće oko 1.750.000 tona.

U rudniku Ljubiji su obnovljena postrojenja oštećena u ratu, otvoreni su novi rudnici i uvedena je mehanizacija. Godišnji kapacitet ovog rudnika od 600.000 tona odlične rude, limonita i siderita može se održati za dugi niz godina.

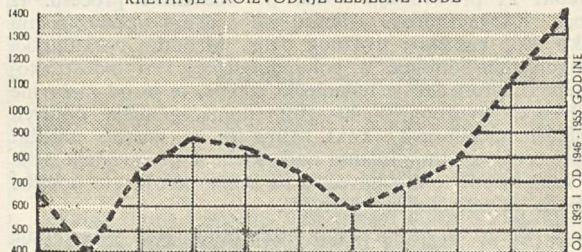
U Sloveniji je potpuno rekonstruisana i proširena **železara u Jesenicama**. Kapacitet predratnih visokih peći povećan je, modernizacijom pogona, na oko 140.000 tona sirovog gvožđa godišnje. Gradnjom novih Martenovih peći i električnih peći kapacitet proizvodnje sirovog čelika povećan je od predratnih 145.000 tona na oko 250.000 tona sirovog čelika godišnje. U valjaonicama je postavljena nova valjaonica debelog i srednjeg lima, kapaciteta 65.000 tona gotovih proizvoda, izvršena je rekonstrukcija i mehanizacija

valjaonice tankog lima, kapaciteta 40.000 tona, sa lužionicom i cinkovaonicom, povećan je kapacitet grube pruge i valjaonice žice. U prerađivačkim pogonima je povećan kapacitet proizvodnje vučene žice i hladnovaljanih traka. Železara danas može da snabdeva tržište sa oko 180.000 tona gotovih čeličnih proizvoda visoke vrednosti, koji po kvalitetu ne zaostaju za inostranima.

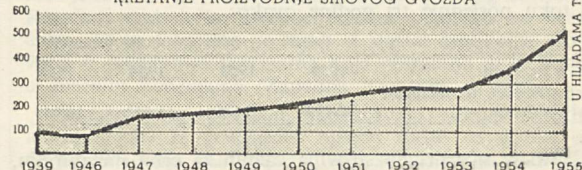
Železara Ravne ima kapacitet od oko 54.000 tona sirovog čelika, od kojeg oko 60% elektročelika. Ta je železara specijalizovana za proizvodnju visokolegiranih i specijalnih vrsta čelika. Železara u sopstvenoj livnici i kovačnici čelika prerađuje ovaj čelik u odlivke i otkivke potrebne metaloprerađivačkoj, brodogradilišnoj i drugoj industriji u zemlji. Železara proizvodi i sve vrste alatnog čelika, razne vrste skupocenog alata, gibnjeve potrebne automobilske industriji i saobraćaju, kolske slogove za vozila i niz drugih gotovih obrađenih predmeta.

Železara u Štorama je specijalizovana za proizvodnju sirovog lima. Specijalno sirovo gvožđe, dobiveno iz novosagrađenih električnih peći, kapaciteta 20.000 tona sirovog gvožđa, prerađuje se većim delom u novopodignutoj livnici gvožđa. U livnici se proizvode kokile i valjci za potrebe crne metalurgije i druge industrije i raznovrsni mašinski liv. U rekonstruisanoj i mehanizovanoj valjaonici prerađuje se godišnje oko 30.000 tona sirovog čelika iz sprovedne Martenove peći. Kapacitet valjaonice iznosi oko 28.000 tona lakih i finih profila.

KRETANJE PROIZVODNJE ŽELJEZNE RUDE

KRETANJE PROIZVODNJE SIROVOG GVOŽĐA

Železara u Sisku je pre rata imala samo visoku peć, sa malim kapacitetom od 20.000 tona sirovog gvožđa godišnje. Sada tamo rade tri visoke peći, kapaciteta oko 140.000 tona sirovog gvožđa godišnje, sa postrojenjem za pripremu rude i koksa i postrojenjem za sinterovanje sitne rude. Železara se gvozdenom rudom snabdeva iz rudnika Ljubije. U novosagrađenim Martenovim pećima, koje se lože mazutom iz obližnje rafinerije nafte, proizvodi se godišnje oko 100.000 tona sirovog čelika, koji se većim delom u savremenoj, novopodignutoj valjaonici prerađuje u bešavne cevi, od najmanjeg promera do 400 mm. Ova proizvodnja bešavnih cevi, koje su se do pre nekoliko godina isključivo uvozile, sasvim podmiruje domaće potrebe u industriji nafte, metaloprerađivačkoj industriji, građevinarstvu i rudarstvu. U prerađivačkim pogonima se proizvode sve vrste vučenih, cinkovanih i bitumeniziranih cevi. Gradi se postrojenje za proizvodnju čeličnih boca za komprimirane gasove, koje uvozimo, a koje su nam sa razvojem industrije — sve potrebne. Kapacitet valjaonice iznosi oko 60.000 tona toplovaljanih cevi.

Smederevska železara je rekonstruisala sve pogone. Nova čeličana, sa dve Martenove peći i jednom električnom peći, ima kapacitet od oko 54.000 tona sirovog čelika godišnje. Čelik se prerađuje u sopstvenoj valjaonici tankog i finog lima, u kojoj postoji novosagrađena lužionica i

² Ona je jednim delom izgrađena kao rezervni agregat.

cinkovaonica. Kapacitet valjaonice je 35.000 tona lima. godišnje. Želazara snabdeva polufabrikatom i malu valjaonicu lima u Zenunu, čiji je kapacitet 5.000 tona lima godišnje. Želazara u sopstvenoj kovačnici izrađuje raznovrstan poljoprivredni i drugi kovani ili presovani alat.

U fabrici kablova u Svetozarevu sagrađena je valjaonica žice, koja, sem bakra, valja čeličnu žicu i betonsko gvožđe. Njen kapacitet je oko 30.000 tona čeličnih proizvoda godišnje.

U Crnoj Gori se kod Nikšića još gradi moderna želazara za proizvodnju visokokvalitetnih i legiranih vrsta čelika. U čeličani su do danas podignute jedna Martenova i jedna električna peć sa ukupnom proizvodnjom od oko 36.000 tona sirovog čelika godišnje. U gradnji su nove peći, tako da će ukupan kapacitet čeličane iznositi oko 140.000 tona sirovog čelika (od toga oko 40% elektročelika). Sav čelik će se prerađivati u valjaonicama profila, valjaonici tankog i finog lima, sa lužionicom i cinkovaonicom, valjaonici hladnovaljanih traka i u postrojenju za vučenje i ljuštenje čelika. Proizvodnja će dostići oko 80.000 tona gotovih čeličnih proizvoda godišnje. Želazara će sagrađiti i livnicu čelika kapaciteta 4.000 tona odlivka godišnje. Dosada su sagrađene gruba valjaonička pruga, kapaciteta 100.000 tona polufabrikata i teških profila, valjaonica tankog i finog lima, kapaciteta 35.000 tona, i valjaonica hladnovaljanih traka, kapaciteta 12.000 tona.

* * *

Jugoslavija ne raspolaže ugljom koji bi se mogao upotrebiti za proizvodnju koksa po klasičnom procesu. Iz toga razloga domaće koksare još i danas upotrebljavaju oko 90% kamenog uvoznog uglja. Međutim zahvaljujući dugotrajnim opitima u poluindustrijskoj i u industrijskoj razmeri, pronađen je tehnološki proces, te je od mešavine 50—60% uvoznog i 40—50% domaćeg uglja dobiven odličan metalurški koks. Time će se znatno ublažiti opterećenje platnog bilansa onda kada se proizvodnja uglja u zemlji bude toliko povećala da može pokriti sve potrebe zemlje za tehnološkim gorivom.

Uporedo sa povećanjem proizvodnje crne metalurgije porasla je i proizvodnja osnovnih ferolegura potrebnih za proizvodnju čelika. Porast proizvodnje ferolegura kretao se u toku poslednje tri godine ovako:

Proizvod	(U tonama)			
	1939	1953	1954	1955
Ferossilicijum, feromangan i ferohrom	12.199	10.605	11.551	16.648

Što se tiče drugih sirovina važnih za crnu metalurgiju, znatan je porast proizvodnje vatrostalnog materijala neophodnog za gradnju i održavanje metalurških i drugih zagreivnih peći. Šamotni materijal se u manjem opsegu proizvodio i pre rata, a proizvodnja sintermagnezita i magnezitnih i hromomagnezitnih opeka otpočela je tek od 1953 godine u novosagrađenoj fabrici »Magnohrom« u Kraljevu. Istovremeno je znatno proširena proizvodnja šamota, tako da se danas crna metalurgija vatrostalnim materijalom snabdeva skoro isključivo iz domaće proizvodnje.

Proizvodnja vatrostalnog materijala kretala se ovako:

Godina	(U tonama)		
	šamota	sintermagnezita	magnezitnih i hrom-magn. opeka
1939	19.369	2.000	—
1947	30.533	230	—
1950	49.325	—	—
1955	86.376	44.703	11.950

Povećanje proizvodnje crne metalurgije, a naročito povećanje proizvodnje elektročelika, omogućeno je i velikim povećanjem proizvodnje električne energije, naročito jeftine energije iz novosagrađenih hidrocentrala. Proizvodnja električne energije kretala se u posleratnom vremenu ovako:

(U milionima KWh)

Godina	Ukupno	hidroenergije	termoenergije
1939	1.173	566	607
1947	1.453	598	855
1950	2.408	1.175	1.233
1955	4.340	2.610	1.730

Povećanje produktivnosti rada donekle je obezbeđeno povećanjem proizvodnosti samih proizvodnih metalurških agregata. To pokazuje sledeća tabela:

Proizvodne metalurške peći	Broj peći		U tonama za jednu peć i godinu.	
	1939	1956	proizvodnja 1939	kapacitet 1956
Visoke peći odnosno električne peći za sirovo gvožđe	4	10	26.250	77.000
Martenove peći u čeličanicama	13	23	17.800	47.000
Električne peći-čelik	1	9	2.800	7.800

Iz gornjeg pregleda se vidi da je proizvodnost postrojenja kod visokih peći porasla za oko 180%, kod Martenovih peći za oko 165%, kod električnih peći za oko 178%.

U cilju što veće štednje u železarama su u sve novo-sagrađene pogone visokih peći uključena postrojenja za pripremu rude i koksa. Pritom su sagrađena postrojenja za sinterovanje siderita, limonita i sitne rude ili prašine iz grotla samih peći, koja bi inače ostala neiskorišćena.

Pre rata su u Jugoslaviji postojale samo male i srednje visoke peći, sa korisnim volumenom od 70 do najviše 135 m³. Nove visoke peći u Zenici imaju obim od oko 860 m³. Predratne Martenove peći u čeličanicama imale su kapacitete od 10 do maksimalno 60 tona uloška. Posle rata su najvećim delom građene peći kapaciteta od 60 tona, 100 tona i nagibne peći od 180 tona po izlivu.

Kapacitet najveće grube valjaoničke pruge bio je pre rata oko 180.000 tona ingota, težine od najviše oko 2,5 t. po komadu, a danas u Zenici radi savremeni bluming kapaciteta od oko 450.000 tona ingota od oko 5 tona težine po komadu.

Ako u pojedinim fazama prerade crne metalurgije u zemlji uporedimo kapacitet proizvodnje u 1939 godini sa kapacitetom proizvodnje krajem 1956 godine, dobićemo ovakvu sliku:

Proizvod	(U hiljadama tona)		
	Proizvodnja u 1939 g.	Kapacitet proizvodnje krajem 1956 g.	Indeks porasta % (1939=100)
Gvozdena ruda	667	2.050	318
Sirovo gvožđe	101	770	765
Sirovi Martenov čelik	232	1.070	460
Elektročelik	2,8	70	2.500
Gotovi čelični proizvodi	153,9	oko 920	600

Prikazani kapaciteti neće biti potpuno iskorišćeni sve dok se ne završe oni kapaciteti koji se još grade.

Do potpunog izvršenja sada predviđenog programa treba završiti još sledeće proizvodne kapacitete:

		400.000 tona godišnje	
gvozdene rude od		280.000	„ „
sirovog gvožđa od		154.000	„ „
sirovog Martenovog čelika od		72.000	„ „
elektročelika od		30.000	„ „
gotovih čeličnih proizvoda od oko			

Kapaciteti koji su dosada sagrađeni omogućuju onoliko količinsku proizvodnju kolika je potreba zemlje u narednim godinama. Zbog deficitarnosti u izvesnim asortimanima, a naročito u limovima, trakama i specijalnim vrstama profila i čelika, i ubuduće će biti potrebno uvoziti veće količine valjanog čelika. S druge strane, Jugoslavija će u toku idućih pet godina biti u stanju da izvozi veliki broj proizvoda crne metalurgije koji se pojavljuju kao višak.

F. Š.

BOKSIT

Boksiti se u Jugoslaviji prostiru celom dužinom obale Jadranskog Mora, od Istre preko Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore do albanske granice. U manjim količinama ima ih još i u Bosni i nešto u Sloveniji.

Jugoslavija je još pre II svetskog rata bila poznata po proizvodnji boksita. Predratna proizvodnja boksita, zajedno sa Istrom, iznosila je 32% evropske proizvodnje boksita i bila na prvom mestu u Evropi. Sva proizvedena količina uglavnom se izvozila. Domaća potrošnja bila je minimalna, tako da industrija aluminijuma u zemlji nije bila izgrađena. Proizvodnja aluminijuma počela je 1937 godine i dala tada svega 232 tona, a 1939 godine 1.795 tona. Od 1915 do 1944 godine proizvedeno je oko 7.300.000 tona boksita, a svega oko 11.000 tona aluminijuma, za što je bilo dovoljno oko 50.000 tona boksita. Najveći broj boksitnih rudnika bio je u rukama inostranog kapitala. Strani kapital izvlačio je, zahvaljujući niskim nadnicama i primitivnim uslovima eksploatacije, ogroman profit. Boksit se eksploatisao u našim tzv. „pasivnim“ krajevima, Hercegovini, Dalmaciji i Istri.

Proizvodnja boksita u Jugoslaviji pre rata kretala se ovako:

(u metričkim tonama)									
God.	Proizvodnja	God.	Proizvodnja	God.	Proizvodnja	God.	Proizvodnja	God.	Proizvodnja
1931	64.842	1932	67.085	1933	80.855	1934	84.829	1935	216.197
1936	300.077	1937	355.551	1938	405.478	1939	718.594	1940	288.273

Relativno visoki nivo proizvodnje boksita zasnivao se na niskim nadnicama. Izvoz skoro celokupne količine proizvedenog boksita, a i beznačajna domaća potrošnja bile su glavne karakteristike predratnog stanja ove grane.

Rezerve boksita. — Jugoslavija dolazi u red bogatijih zemalja u boksitnim rudama. Ukupne svetske rezerve boksita po izveštaju Palija (Palley²) cene se na oko 2 milijarde tona, a rezerve boksita u Jugoslaviji ocenjene su na 100 miliona tona.

Odnos Jugoslavije prema drugim zemljama u pogledu rezervi boksita vidi se iz sledeće tabele:

SVETSKJE REZERVE BOKSITA³

(u milionima tona)		
Zemlja	Rezerve svih kategorija	Sadržaj u % Al_2O_3 ⁴
Francuska	60	61
Grčka	60	57
Italija	5—10	7
Jugoslavija	100	60
Mađarska	250	46—65
Rumunija	20	57
SSSR	50	58
SAD	50	50
Britanska Gvajana	65	61
Haiti	30	47
Jamajka	315	200
Surinam	50	59
Australija	20	39
Brazilijska	150	61
Francuska Zapadna Afrika	50	60
Zlatna Obala	230	53
Indija	250	60
Indonezija	25	54
Malaja	10	56
Njasa	20	42
Island	2	21
Kina	200	56—65
Ukupno ceo svet	2.000	

Bilansne rezerve ili — kako se kod nas nazivaju — „komercijalne rezerve“ boksita kategorije A + B + C₁⁵ polovinom 1956 godine iznosile su 128 miliona tona, sa 55,4% Al_2O_3 i 3,52% SiO_2 .

¹ Zajedno sa Istrom.

² Podaci: Resources for Freedom, Vol. II, juni 1952.

³ Podaci: Resources for Freedom, Vol. II, juni 1952.

⁴ Sadržaj Al_2O_3 je sadržaj aluminijum-trioksida, iz koga se dobiva aluminijum. Ukoliko ga ima više, utoliko je boksit boljeg kvaliteta.

Na današnjem stepenu istraženosti ove rezerve (po narodnim republikama) iznosile su:

Narodna republika	u hiljadama tona	Sadržaj u %	
		Al_2O_3	SiO_2
Hrvatska	23.400	50,0	4,19
Bosna i Hercegovina	45.000	55,4	2,80
Crna Gora	59.799	57,8	3,80
Ukupno	128.260	55,4	3,52

Naša ležišta boksita nisu dovoljno proučena i istražena. Rezerve kategorije C₁ predstavljaju 65% od ukupnih rezervi kategorije A + B + C₁. Najviše su istražena ležišta boksita u Crnoj Gori, jedva poznata do 1949 godine. Rezerve kategorije A + B iznose 47% u odnosu na rezerve A + B + C₁. U Jugoslaviji nisu istražene čitave oblasti, kao Lika, Crna Gora, Livno — Duvno, Ključ, Prozor i druge. Vanbilansne rezerve iznose, po onome što se danas zna, oko 100 miliona tona. Na osnovu svega ovoga može se zaključiti da je uopšte uzev stepen istraženosti boksita u Jugoslaviji veoma mali.

U odnosu na druge rude obojenih metala boksiti na današnjem stepenu istraženosti tla naše zemlje predstavljaju najveću sirovinu bazu. Boksiti mogu perspektivno poslužiti za znatno povećanje domaće industrije aluminijuma; za povećanje našeg platnog bilansa putem izvoza, do izgradnje novih velikih kapaciteta aluminijumske industrije; i za dalji privredni razvoj nerazvijenih rejona, jer se gotovo sva ležišta boksita nalaze u zasada privredno nerazvijenim krajevima.

Srednji kvalitet⁷ boksita u Jugoslaviji vidi se iz pregleda:

	Crna Gora	Hercegovina	Drniš	Maslenica
Gubitak žarenjem	12.60%	13.50%	20.43%	23.84%
Al_2O_3	57.80%—58.50%	56.00%	49.37%	48.44%
SiO_2	3.10%—3.90%	2.05%	4.51%	4.98%
TiO_2	3.50%	3.10%	3.00%	2.50%
Fe_2O_3	22.30%—22.20%	25.35%	22.65%	20.21%

Pored titana i gvožđa, naši boksiti sadrže i vanadjuma. Analizama rađenim u Švajcarskoj utvrđeno je da sadrže i urana. Prateći metali dosada kod nas nisu korišćeni, iako je rađeno na tehnološkom procesu njihovog korišćenja. Rezultati tehnološke prerade boksita relativno su veoma dobri. To je dokazano ne samo u našim fabrikama glinice već i u inostranim fabrikama koje prerađuju naše boksite u znatnim količinama (Zapadna Nemačka, Italija).

Sadašnje rezerve boksita omogućavaju veliku proizvodnju aluminijuma. Iz postojećih rezervi može se dobiti oko 18 miliona tona aluminijuma, ako se računa sa rudničkim iskorišćavanjem od 80% i sa korišćenjem svega 85% ukupnih rezervi boksita, pri potrošnji od 4.8 tona boksita za 1 tonu aluminijuma⁸. Izgrađeni kapaciteti za proizvodnju glinice od oko 60.000 tona godišnje mogu se snabdevati boksitom više od 600 godina. Samo dosada otvorene rezerve boksita omogućavaju mnogo veću proizvodnju glinice odnosno aluminijuma.

Proizvodnja

Proizvodnja boksita u Jugoslaviji stalno je rasla, uporedo sa povećanjem proizvodnje boksita u svetu. Proizvodnja boksita u Jugoslaviji iznosila je u 1955 godini 17,7% od evropske proizvodnje (bez SSSR-a) ili 4,9% od svetske proizvodnje. Odnos proizvodnje boksita u zemlji prema proizvodnji boksita u svetu vidi se u tabeli: „Proizvodnja boksita u svetu od 1949—1955 godine“.

Proizvodnja boksita porasla je naročito poslednjih godina. Od 11 miliona tona u 1951 godini svetska proizvodnja boksita narasla je u 1955 godini na 16,1 miliona tona. Proizvodnja boksita u Evropi bez SSSR-a iznosila je u 1955 godini 4,5 miliona tona, odnosno 27,4% svetske proizvodnje.

⁵ Rudne rezerve date po klasifikaciji koje se primenjuju u našoj zemlji. Rezerve A kategorije — vidljive rezerve, B kategorije — moguće, odnosno dokazane rezerve, a C₁ kategorije — verovatne rezerve.

⁶ Sadržaj SiO_2 je sadržaj silicijum-dioksida, koji je štetan sastojak. Ukoliko ga ima više, utoliko je boksit slabijeg kvaliteta.

⁷ Srednji kvalitet boksita prikazuje istovremeno kvalitet rudnih rezervi kategorije A + B + C₁.

PROIZVODNJA BOKSITA U SVETU 1949—1955 GODINE⁹

(u hiljadama тона)							
Zemlja	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
SAD ¹⁰	1167	1356	1878	1693	1605	2038	1847
Jamajka ¹¹	...	...	...	419	1.238	2.098	2.238
Brazilijska	16	18	19	14	19	28	32
Britanska Gvajana ¹²	1.785	1.608	2.034	2.323	2.145	2.346	2.203
Surinam	2.153	2.067	2.699	3.168	3.275	3.361	3.122
Ukupno Amerika	5.122	5.049	6.630	7.617	8.282	9.871	9.442
Austrija	6	1	8	15	18	18	19
Francuska	785	805	1.124	1.115	1.163	1.274	1.497
Zapadna Nemačka	2	4	5	7	8	4	4
Grčka	49	77	197	346	328	353	500
Mađarska ¹³	598	615	734	1.171	1.197	1.224	1.315
Italija	105	153	174	283	249	294	326
Rumunija ¹³	1	1	10	10	15	15	16
Španija	12	12	11	12	5	5	7
Jugoslavija	346	201	453	577	462	680	791
Ukupno Evropa	1.905	1.869	2.716	3.537	3.445	3.868	4.474
Francuska Zapadna	...	14	...	99	328	442	493
Afrika	147	117	113	76	117	166	118
Zlatna Obala ¹⁴	2	4	4	2	2	2	3
Mozambik	149	135	135	177	447	610	614
Ukupno Afrika	43	65	68	64	66	76	82
Indija	678	531	642	344	149	166	264
Indonezija	...	...	...	22	155	168	225
Malaja	6	0,1	...	2	8	...	...
Kvemoj	727	596	710	432	378	410	571
Ukupno Azija	5	3	5	7	4	6	6
Austrija	635	725	794	816	884	930	1.020
SSSR ¹⁵	8.543	8.379	10.990	12.587	13.440	15.695	16.127
Sve zemlje ukupno							

Jugoslavija se sa svojom proizvodnjom nalazi na trećem mestu u Evropi, iza Francuske i Mađarske. Kretanje proizvodnje boksita u Jugoslaviji vidi se iz ovog pregleda:

(u hiljadama тона)							
God.	Proizvod.	God.	Proizvod.	God.	Proizvod.	God.	Proizvod.
1939	718.594	1946	70.562	1947	88.408	1948	143.950
1949	346.640	1950	206.061	1951	498.285	1952	613.439
1953	477.557	1954	686.689	1955	791.017		

Za poslednju 41 godinu proizvedene su kod nas sledeće količine boksita: od 1915—1944 godine 7,300.000 tona, a od 1946—1955 godine 3,922.608 tona. Ukupno 11,222.608 tona.

U periodu od poslednjih 10 godina proizvedeno je blizu 54% ukupnih količina proizvedenih za ranije tri decenije. Međutim proizvodnja upoređena sa rezervama boksita — nije bila naročito velika. Ona nije velika ni u poređenju sa proizvodnjom boksita drugih evropskih zemalja bogatih boksitom (Francuske, Mađarske).

Porast proizvodnje boksita zavisice od politike koja se bude vodila u iskorišćavanju boksitnih rezervi. Povećanje proizvodnje zavisi od toga koliko će iznositi proizvodnja aluminijuma u zemlji i koliko će se, uporedo sa povećanjem te proizvodnje, izvoziti i boksit, i u kojim količinama. Ukoliko se tendencija povećanja proizvodnje boksita nastavi i narednih godina — a to je najverovatnije —, ona za kratko vreme može dostići nivo od 1 milion tona. Međutim, gledajući iz današnje perspektive — a s obzirom na raspoložive rezerve, njihov teritorijalni razmeštaj, transportne uslove — proizvodnja boksita u Jugoslaviji može se maksimalno popeti na oko 1,5 miliona tona godišnje.

Proizvodnja boksita u Jugoslaviji dolazi iz ovih eksploatacionih područja:

(u metričkim tonama)			
	1953	1954	1955
Rovinj	114.795	164.107	174.362
Drniš	89.364	176.431	205.808
Mostar	163.204	213.517	227.039
Nikšić	93.179	90.000	140.041
Ostali	17.015	42.634	43.767
Ukupno	477.557	686.689	791.017

⁹ U zavisnosti od kvaliteta boksita za 1 tonu aluminijuma troši se 4—5 tona boksita. Od 2 do 2,5 tona boksita proizvodi se 1 tona glinice, a od 2 tona glinice 1 tona aluminijuma. Za proizvodnju aluminijuma danas se uglavnom u celom svetu koristi boksit.

¹⁰ Podaci: American Bureau of Metal Statistics, juni 1956.

¹¹ Suvi ekvivalent sirove rude.

¹² Procenjena suva ruda.

¹³ Izvoz.

¹⁴ Procenjeno.

Domaća potrošnja i izvoz

Jugoslavija je tradicionalni izvoznik boksita. Od 1915 do zaključno 1955 godine od 11,222.608 tona proizvedenog boksita izvezeno je 10,600.000 tona. U periodu od 1946 do zaključno 1955 godine od 3,922.608 tona proizvedenog boksita izvezeno je 3,343.756 tona ili 87%.

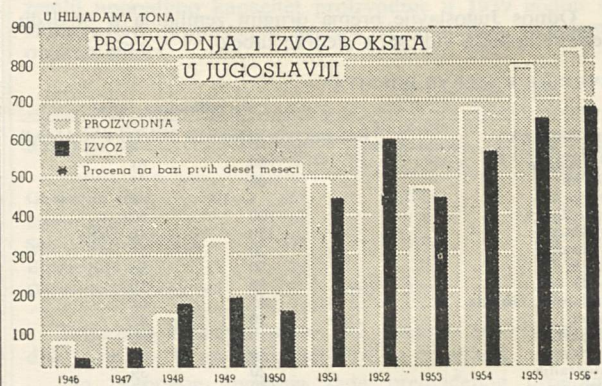
Kretanje izvoza boksita iz Jugoslavije vidi se iz sledećeg pregleda:

(u hiljadama тона)							
Godina	Izvoz	Godina	Izvoz	Godina	Izvoz	Godina	Izvoz
1939	266.513	1946	32.867	1947	50.397	1948	175.218
1949	184.087	1950	152.992	1951	448.504	1952	612.716
1953	465.530	1954	562.097	1955	658.348		

Usled nezatne domaće potrošnje ukupna proizvodnja boksita zavisila je od mogućnosti plasmana boksita na inostrana tržišta. Boksit se uglavnom izvezio u Zapadnu Nemačku i u Italiju, što se vidi iz pregleda:

(u metričkim tonama)		
	1954	1955
Nemačka	461.475	565.942
Italija	96.348	92.360
Ostale zemlje	4.274	46
Ukupno	562.097	658.348

Ukupna vrednost izvezenog boksita u vremenu od 1946—1955 godine iznosi 6.952 miliona deviznih dinara (1 \$ = 300 dinara), što čini 5,8% od ukupnog izvoza obojene metalurgije, odnosno 1,15% od ukupnog izvoza Jugoslavije. Promene u izvozu boksita mogu se očekivati tek posle ostvarenja izgradnje industrije aluminijuma. Do toga vremena izvoz boksita će se nastaviti, jer to iziskuju potrebe platnog bilansa prema inostranstvu i doprinos koji proizvodnja boksita daje razvoju privredno zaostalih krajeva (Istra, Dalmacija, Hercegovina, Crna Gora).

Domaća proizvodnja boksita počela je rasti posle puštanja u pogon Tvornice glinice i aluminijuma u Kidričevu. Struktura domaće potrošnje boksita, tj. količine boksita koju su boksitni rudnici isporučili domaćim potrošačima, izgleda ovako:

(u hiljadama тона)			
	1953	1954	1955
Industrija aluminijuma	26.576	89.020	69.395
Industrija cementa	5.660	37.382	28.868
Ostalo	4.096	3.141	32.263
Ukupno	36.338	129.543	131.084

Do izgradnje novih kombinata aluminijuma domaća potrošnja boksita neće se povećavati.

E. K.

HIDRO SISTEM DUNAV—TISA—DUNAV

Savezno izvršno veće je 10 oktobra 1956 godine usvojilo predlog komisije stručnjaka i donelo odluku da se u 1957 godini pristupi gradnji sistema Kanala Dunav—Tisa—Dunav, koja će se izvoditi u dve etape od po pet godina.

* * *

Vojvodina je najveće i najrazvijenije poljoprivredno područje Jugoslavije. Zauzima 8,5% od ukupne površine naše zemlje, a daje preko 50% tržnih viškova žita i 75% viškova masnoće i šećera. Ali Vojvodina je ozbiljno ugrožena podzemnim i nadzemnim vodama, koje joj svake godine nanose ogromnu štetu. Poljoprivreda u ovoj pokrajini od poplava i unutrašnjih voda svake godine pretrpi štetu od 14 milijardi dinara, a od suše se gubi oko 13 milijardi dinara.

Suvišna voda i suša svake godine prouzrokuju štetu od 27 milijardi dinara. Toliko se odvaja godišnje za uvoz prehranbenih artikala.

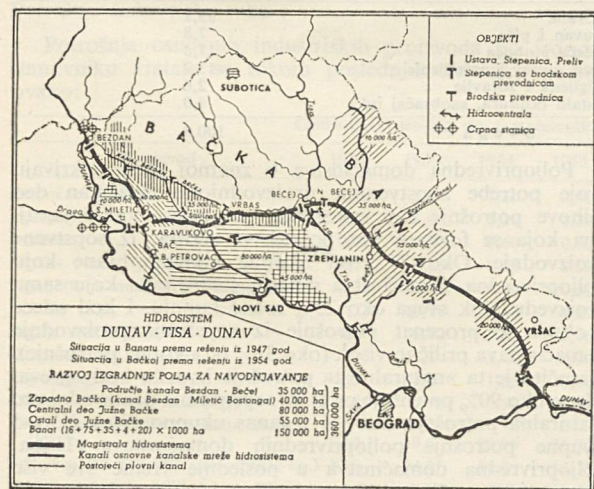
* * *

Prema odluci Saveznog izvršnog veća o gradnji sistema Kanala Dunav—Tisa—Dunav u prvoj etapi gradiće se kanali u Bačkoj: Beždan—Srpski Miletić—Savino Selo, Savino Selo—Vrbas, Savino Selo—Novi Sad i Bogojovo—Karavukovo. U Banatu: kanal Tamiš—Dunav i prosecanje potporonjske vododelnice.

U drugoj etapi gradiće se kanali: u Bačkoj kanal Karavukovo—Bač—ušće Mostonge, Bač—Bački Petrovac i kanal Jegrička. U Banatu: regulacija kanala Tisa—Tamiš i Karavukovski Kanal.

Magistrala svuda koristi prirodna korita i već izgrađene kanale. U Bačkoj biće potrebno izgraditi dve magistrale u dužini od oko 80 km., — od Beždana do Vrbasa. Od Vrbasa do Bečeja magistrala ulazi u široka korita Crne Bare. Na ušću Crne Bare u Tisu projektovana je moderna dvostruka ustava sa brodskom komorom kod Bečeja. Tako će se u Bačkoj korišćenjem starih kanala i korita od 140 km., koliko će iznositi dužina magistrale, nanovo izgraditi samo 80 km.

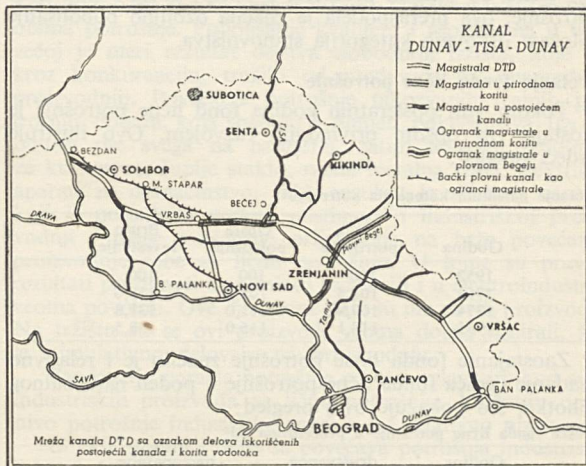
Banatska magistrala iznosi 140 km. Ona u svom dužnjem potezu koristi korita i doline Karaša i Baruge u dužini od 15 km. Od Tamiša do blizu Vrbica magistrala ide postojećim kanalom Bržava—Terezija, u dužini 45 km., što čini trećinu njene ukupne dužine.

Ovakvo tehničko i lokaciono rešenje će putem sastavljanja glavnih magistrala ovih kanala kod Bečeja, spojiti dva glavna dela Vojvodine, Bačku i Banat, u jedan jedinstveni hidroekonomski sistem. Glavne magistrale kanala predviđene su tako da vezuju što širu mrežu već postojećih

kanala. Izborom ovakve njihove lokacije najbolje će se koristiti korita već postojećih kanala, te će se time postići velike uštede u investicionim ulaganjima.

Na etapnu izgradnju upućuje više faktora. Izvršeni su obimni radovi na pripremama i projektima glavnih magistrala. U toku su studije za korišćenje voda iz kanala za energetiku i plovidbu. Ekonomski objekti pojedinih delova ovog hidrotehničkog sistema zahtevaju dalje studije kako bi se izgradnja prilagodila opštem privrednom napretku i spremnosti komune i proizvođača da sistem koriste. Iz sredstava Federacije će se finansirati samo osnovna kanalska mreža, a gradnja ostalih objekata — zalivne mreže, saobraćajnih objekata, hidrocentrala i sl. — ukoliko se na takvu gradnju odluče pojedine privredne organizacije, odnosno komune, finansiraće se iz redovnih kredita.

Tako zamišljen i projektovan, hidrotehnički sistem kanala Dunav—Tisa—Dunav rešava probleme odvodnjavanja i navodnjavanja. Najvažniji problemi koji će se rešiti izgradnjom kanala su:

Isušenje zemljišta na površini od blizu 1,250.000 hektara; zalivanje preko 360.000 hektara, a kasnije i 800.000 hektara zemljišta; zaustavljanje procesa zaslanjivanja zemljišta, a omogućavanje da se dosada zaslanjeno zemljište počne osposobljavati za obradu. (Zaslanjivanjem je ugroženo oko 215.000 HA.) Iskorišćavanje vodne energije za proizvodnju električne energije koja će biti ravna sadašnjoj celokupnoj proizvodnji Vojvodine, a to znači preko 125 miliona KW godišnje; Kanal Dunav—Tisa—Dunav služi i za plovidbu: za tranzitni i unutrašnji saobraćaj.

Obzirom na obim ulaganja i veličinu preduzetog poduhvata, hidrotehnički sistem Dunav—Tisa—Dunav pretstavljaće rentabilan objekat. Za vrlo kratko vreme će se ulaganja u njega isplatiti. Projekat gradnje kanala predviđa da se istovremeno sa glavnom magistralom uporedo grade odvodni i zalivni kanali, te će se tako zajedno sa gradnjom vršiti i eksploatacija. Izgradnja sistema kanala stajace ukupno 37 milijardi dinara. Prosečno će se na izgradnju trošiti 4 milijarde dinara godišnje. Jednogođišnji prihod sa zalivnih polja iznosiće 16 do 20 milijardi dinara. Korist od izgrađenog sistema kanala Dunav—Tisa—Dunav, može se u celini sagledati kada se uporede potrebne investicije za izgradnju kanala i štete koje nastaju usled poplava i suša u Vojvodini a koje se cene na 27 milijardi dinara.

Kanal će, pored ekonomskog, biti i od velikog društveno-političkog značaja. On će uticati ne samo na smanjenje strukture proizvodnje, nego i na strukturu poseda i društveno-ekonomske odnose. U cilju navodnjavanja i organizacije proizvodnje nužno će se nastavljati i razvijati dalje udruživanje individualnih proizvođača u vodne zajednice. Tako će ceo ovaj sistem, odnosno njegovo, korišćenje, dejstvovati u pravcu povezivanja seljaka postepenog podruživanja proizvodnje, a to znači i izgradnje novih, socijalističkih društvenih odnosa na vojvodanskom selu.

S. Š.

LIČNA POTROŠNJA¹

Posleratne godine karakterišu vanredni naponi za brže podizanje privrednog potencijala zemlje, kao osnove za uspješnije rešavanje životnog standarda. Ovi naponi su opredelili i položaj fonda lične potrošnje u podeli nacionalnog dohotka, strukturu proizvodnje i strukturu investicija, od čega zavisi nivo životnog standarda.

Deficitarnost platnog bilansa i, usled toga, ograničavanje uvoza robe za široku potrošnju, a i reprodukcionog materijala za domaću proizvodnju — takođe su onemogućavali brži porast standarda.

Za posleratne godine karakteristična je preraspodela fonda lične potrošnje u korist širih slojeva naroda, tj. radničke klase i sitnih i srednjih seljaka. Iako posle rata nije došlo do bitnijih promena u opštoj visini fonda lične potrošnje, ova preraspodela je značila ozbiljno poboljšanje položaja osnovnih kategorija stanovništva.

Kretanje fonda lične potrošnje

Tokom svih posleratnih godina fond lične potrošnje je zaostajao za opštim privrednim razvojem. Ovo ilustruje sledeći pregled:

Kretanje pojedinih kategorija potrošnje²

Godina	Lična potrošnja	Opšta potrošnja	Bruto investicije
1952	100	100	100
1953	102,5	101,0	116,6
1954	109,9	111,0	131,8
1955	118,1	116,0	138,5

Zaostajanje fonda lične potrošnje značilo je i relativno opadanje učešća fonda lične potrošnje u podeli nacionalnog dohotka, što pokazuje ovaj pregled:

Učešće fonda lične potrošnje u procentima od²

Godina	društvenog proizvoda	nacionalnog dohotka
1952	56,9	63,3
1953	53,0	57,5
1954	51,5	58,4
1955	50,0	56,5

Gornje dve tabele ilustruju zaostajanje fonda lične potrošnje prema opštem privrednom razvoju. Očigledno je da je sadašnje učešće fonda lične potrošnje u podeli nacionalnog dohotka nisko, a da je učešće drugih vidova potrošnje relativno visoko. U vremenu od 1952 do 1955 godine je zabeležen porast fonda lične potrošnje. Međutim dok je ukupni fond lične potrošnje rastao za to vreme po stopi od oko 6% godišnje, dotle je nacionalni dohodak rastao za oko 7%, a ukupne investicije za preko 12%. Dosadašnja investiciona ulaganja nisu dovela do odgovarajućeg porasta lične potrošnje. To je posledica prilično jednostrane strukture investicija. Najveći deo investicija ulagao se u industriju, i to pretežno u baznu industriju. Ulaganja u prerađivačku industriju koja proizvodi robu za ličnu potrošnju i u poljoprivredu bila su mala. Nivo proizvodnje u ovim granama nije porastao u srazmeri sa ukupnim porastom industrijske proizvodnje. Dok je ukupna industrijska proizvodnja u 1955 godini bila viša za oko 61% prema 1948 godini, proizvodnja industrijske robe za ličnu potrošnju je u isto vreme porasla za svega 25%. Poljoprivredna proizvodnja stagnira približno na predratnom nivou. Zaostajanje u proizvodnji robe za ličnu potrošnju vrlo je izraženo u posleratnim godinama. Takvo kretanje i struktura proizvodnje usporavali su porast fonda lične potrošnje.

Nedostatak potrebnih rezervi je u proteklom periodu bio jedan od faktora koji je nepovoljno dejstvovao na razvoj lične potrošnje. Usled toga su, naročito u godinama kada je poljoprivredna proizvodnja podbacivala, bile veće teškoće u razvoju lične potrošnje. Naročito se negativno odražavao na razvoj lične potrošnje nedostatak dovoljnih rezervi u hrani.

1. U ovoj informaciji dat je prikaz razvoja lične potrošnje u užem smislu. Naime, ovde nije prikazan razvoj ostalih elemenata životnih uslova. Tu pre svega dolazi problem stanova i stambenih uslova, prosvete, kulture, socijalne zaštite i zdravstva kao i drugih oblasti o čijem razvoju vodi računa društvena zajednica.

2. Iz dokumentacije Saveznog Društvenog plana za 1957 godinu.

Struktura lične potrošnje

Za sadašnju strukturu fonda lične potrošnje karakteristično je pre svega visoko učešće ishrane i prilična ujednačenost potrošnje između pojedinih kategorija stanovništva. Prema podacima ankete o porodičnim budžetima četveročlanih radničkih i službeničkih domaćinstava³ Saveznog zavoda za statistiku, u 1955 godini je struktura lične potrošnje ovih domaćinstava bila ovakva:

Vrsta troškova	(u %)	
	Struktura troškova života anketiranih četveročlanih domaćinstava u 1955 godini	
	radnika	službenika
Ishrana	55,8	53,0
Duvan i piće	5,5	5,1
Odeća i obuća	14,3	14,9
Stan	2,7	3,4
Ogrev i osvetljenje	6,1	6,2
Pokućanstvo	4,7	4,2
Higijena i zdravlje	3,2	3,4
Kulturni i društveni život	4,4	5,4
Ostalo	3,3	4,4
Ukupno	100,0	100,0

U strukturi lične potrošnje radničkih i službeničkih domaćinstava izrazito je jako učešće troškova ishrane, a relativno nisko učešće izdataka za kupovinu industrijske robe i za usluge. Ovakva struktura, međutim, rezultira delom iz međusobnih odnosa cena. Troškovi za stanovanje, naprimer, učestvuju relativno malo u ukupnim troškovima života ovih porodica, jer su zakupnine vrlo niske. Stoga cene do izvesne mere deformišu strukturu lične potrošnje.

Visoko učešće izdataka za ishranu rezultat je relativno niskih realnih prihoda radnika i službenika. Usled toga se potrošnja kreće u granicama podmirjenja egzistencijalnih potreba, a tu ishrana ima prioritet. Male razlike u visini ličnih dohodaka kod radnika i službenika raznih kvalifikacija i zanimanja potenciraju u gradu tendenciju ujednačavanja strukture potrošnje.

Struktura potrošnje poljoprivrednih domaćinstava ukazuje na to da se potrošnja kreće takođe u granicama podmirivanja osnovnih potreba. Anketa o seoskim gazdinstvima Saveznog zavoda za statistiku iz 1954/55 ekonomske godine pokazuje ovakvu sliku:

Vrsta troškova	(u %)	
	Struktura lične potrošnje poljoprivrednih domaćinstava u 1954/55 godini	
Ishrana	55,1	
Duvan i piće	7,8	
Odeća i obuća	17,3	
Stan, ogrev i osvetljenje	13,2	
Higijena i zdravlje	2,6	
Ostalo (kultura, saobraćaj itd.)	4,0	
S v e g a	100,0	

Poljoprivredna domaćinstva u znatnoj meri pokrivaju svoje potrebe sopstvenom proizvodnjom. Značajan deo njihove potrošnje čini takozvana prirodna potrošnja, tj. ona koja se formira bez posredstva tržišta, iz sopstvene proizvodnje. Oko 77% od ukupne količine hrane koju poljoprivredna domaćinstva potroše jeste hrana koju sama proizvedu, dok svega oko 23% hrane kupuju. I kod odeće i obuće je procenat potrošnje iz sopstvene proizvodnje domaćinstava prilično visok (oko 31% od ukupne potrošnje). Naročito je ta »naturalnost« potrošnje izrazita kod ogreva, gde se oko 90% potrošnje pokriva sopstvenom proizvodnjom. Naturalna potrošnja čini još i danas ukupno blizu 2/3 od ukupne potrošnje poljoprivrednih domaćinstava. Istina, poljoprivredna domaćinstva u poslednje vreme sve više ulaze u sferu tržišne razmene. Ali to je dugotrajan proces koji zavisi od niza faktora, a pre svega od uspeha u povećanju poljoprivredne proizvodnje i njene tržišnosti.

3. Podaci ankete o četveročlanim domaćinstvima u kojima je samo jedan član porodice zaposlen. Usled toga su to porodice koje imaju nešto niže prihode od proseka svih radničkih i službeničkih porodica, pošto je prosečna zaposlenost u porodici oko 1,3.

Ishrana

Sadašnju ishranu karakteriše relativno zadovoljavajuća kaloričnost, u kojoj je naročito visoko učešće žita. Potrošnja važnijih proizvoda kretala se poslednjih godina ovako:

Godišnja potrošnja po 1 stanovniku ²				
Vrsta proizvoda	Jed. mere	1953	1954	1955
Žita (u znu)	kg.	222,0	217,0	218,0
Pirinač	"	0,7	1,0	1,6
Meso i riba	"	23,0	23,0	23,9
Masnoće	"	8,0	8,3	9,6
Šećer	"	8,0	9,0	10,8
Mleko	lit.	100,0	97,0	115,0
Jaja	kom.	45,0	42,0	53,0
Krompir	kg.	68,0	64,0	60,0
Pasulj	"	6,0	8,0	8,6
Ostalo povrće	"	68,0	54,0	82,0
Voće	"	61,0	33,0	37,0

Potrošnja žita u Jugoslaviji je velika. Ona iznosi oko 220 kilograma godišnje po stanovniku. Karakterističan je stalan porast potrošnje šećera i pirinča. Potrošnja stočnih proizvoda je dosta niska, a nekih proizvoda prilično nestabilna (mleko, jaja), što je slučaj i sa potrošnjom povrća i voća.

Ovakva struktura ishrane rezultat je niza faktora. Pre svega, ona je odraz niskog nivoa lične potrošnje uopšte. Stanovništvo je orijentisano na jeftiniju hranu, a to je žito. Ali ovakva struktura ishrane proizlazi i iz sadašnje strukture poljoprivredne proizvodnje, uvoza i izvoza, navika itd.

Kaloričnost ishrane kreće se po godinama različito. Ona varira između 2.600 do 2.800 kalorija dnevno po stanovniku. Struktura kaloričnosti nije povoljna, što ilustruju sledeći podaci:

(u procentima)			
Struktura kaloričnosti	1953	1954	1955
Ukupna kaloričnost ishrane	100,0	100,0	100,0
U tome:			
a) kalorije biljnog porekla	81,7	81,6	79,3
od toga: žita	68,0	68,6	65,6
b) kalorije životinjskog porekla	18,3	18,4	20,7
od toga: meso i riba	5,8	5,8	5,8

Neuravnoteženost u sadašnjoj strukturi ishrane jedna je od bitnih karakteristika ishrane. Na jednog stanovnika dolazi dnevno svega 17 grama belančevina životinjskog porekla. Mala potrošnja stočarskih proizvoda je osnovna slabost sadašnje ishrane.

Potrošnja industrijske robe

Potrošnja osnovnih industrijskih proizvoda po jednom stanovniku kretala se tokom poslednjih nekoliko godina ovako:

Godišnja potrošnja po 1 stanovniku ²				
Proizvod	1952	1953	1954	1955
Pamučne tkanine (m ²)	4,7	5,0	7,20	7,40
Vunene „ (m ²)	0,94	1,0	1,30	1,30
Svilene „ (m ²)	0,30	0,50	0,60	0,60
Kožna obuća (pari)	0,53	0,55	0,55	0,58
Ugalj (tona na 1 grad. stanovnika.)	0,33	0,21	0,40	0,46
Posuđe (kg.)	0,27	0,18	0,20	0,29
Šuplje staklo (kg.)	0,39	0,52	0,61	0,76
Radio-aparati (kom.) 4	2,3	2,1	3,40	4,90
Sapun (kg.)	1,0	1,0	1,20	1,40
Duvanske preradevine (kg.)	0,80	0,73	0,90	0,90
Električna energija za domaćinstva (KWh)	17,3	20,6	22,90	26,70
Pribor za jelo (na hilj. stanovnika; kg.)	12,9	14,2	16,0	17,70
Bičikli (kom. na hilj. stanovnika.)	...	...	50,70	80,50
Nameštaj kućni (na hilj. stanovnika; garnitura)	4,8	4,9	4,90	6,20
Razna ostala metalna roba lične potrošnje (kg.)	0,17	0,14	0,12	0,20

4 Broj novokupljenih radio-aparata (na hilj. stanovnika), a ne ukupan broj.

Poslednjih godina u potrošnji industrijske robe zabeležen je vidan napredak. Za tri godine, tj. do 1955 godine u odnosu na 1952 godinu, potrošnja industrijske robe je povećana za oko 30—35%. Ali taj porast je došao posle opadanja potrošnje u periodu 1951—1952 godine, pa je osnova od koje je započeo ponovni porast potrošnje bila niska. Za ove protekle tri godine, uz već pomenutu tendenciju porasta potrošnje, karakteristično je: da je kvalitet i asortiman industrijske robe veoma poboljšan, a naročito u odnosu na vreme od 1948 do 1952 godine, i menjanje strukture potrošnje industrijske robe u pravcu bržeg porasta potrošnje takozvanih trajnih potrošnih dobara. S obzirom na to da su u kvalitetu i asortimanu industrijske robe u poslednje vreme postignuti veoma povoljni rezultati, ovo u odnosu na 1952 godinu znači realno i veće povećanje potrošnje nego što to proizlazi samo iz pokazatelja fizičkog obima potrošnje. Poboljšanje kvaliteta i asortimana u najvećoj je meri rezultat dejstva slobodnog tržišta, koje je, kroz konkurenciju, tražilo od preduzeća da unapreduju proizvodnju. Povećanje potrošnje takozvanih trajnih potrošnih dobara, koja spadaju u domen pokućanstva (to se odnosi pre svega na nameštaj, zatim tekstilni predmeti za kućanstvo, šuplje staklo, razna metalna roba, električni aparati za domaćinstvo, itd.), rezultat je znatnog uspeha koji je poslednjih godina postignut u industrijskoj proizvodnji i njene postepene orijentacije na brže povećanje proizvodnje robe za ličnu potrošnju. U tome su pravcu rezultati postignuti u metalnoj industriji i u elektroindustriji veoma povoljni. Ove dve grane dale su niz novih proizvoda. Na tržištu su se ovi proizvodi veoma dobro plasirali, što je stimulatивно delovalo na proizvodnju.

Tendencija porasta potrošnje postoji uglavnom kod svih industrijskih proizvoda za ličnu potrošnju. Međutim opšti nivo potrošnje industrijske robe je još relativno nizak.

U 1956 godini i dalje se povećava potrošnja industrijske robe, i naročito proširuje njen asortiman. U toj godini je naročito povoljno delovao povećani uvoz gotove robe. Prvi put posle 1948 godine je ostvaren uvoz gotove industrijske robe u širem obimu.

Potrošački krediti odigrali su na tržištu pozitivnu ulogu u formiranju dopunske kupovne snage za kupovinu industrijske robe. Sistem potrošačkih kredita se od 1953 godine šire primenjuje. Otada pa do septembra 1956 godine ukupan saldo potrošačkih kredita je dostigao nivo od preko 36 milijardi dinara. Ova dodatna kupovna snaga omogućila je povećanu realizaciju industrijske robe.

Visina prihoda i struktura potrošnje

Visina potrošnje je jedan od osnovnih faktora koji utiču na njenu strukturu. Međutim na strukturu utiče i niz drugih faktora, kao što su demografski, zatim navike itd. Tako se formiraju i određene zakonitosti u strukturi potrošnje.

Struktura troškova radničkih i službeničkih četvorčlanih domaćinstava u 1955 godini, prema anketi Saveznog zavoda za statistiku, formirala se na pojedinim visinama prihoda ovako:

(u procentima)								
Radnička domaćinstva					Od toga:			
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
0—186 din.	100,0	61,2	6,3	9,6	3,0	10,0	2,9	7,0
186—211 „	100,0	57,3	6,0	9,7	4,3	9,9	4,0	11,8
211—236 „	100,0	56,4	5,5	9,2	4,3	9,2	5,7	12,7
236—260 „	100,0	57,6	5,4	10,3	4,3	8,2	3,6	10,8
260—286 „	100,0	54,6	5,6	10,8	4,4	7,9	4,7	12,0
286—311 „	100,0	51,8	5,2	12,0	4,9	9,0	4,5	12,6
311—336 „	100,0	55,4	5,5	10,1	4,4	7,9	3,6	13,1
preko 336 „	100,0	50,0	4,7	10,1	4,8	7,0	9,7	13,7
Službenička domaćinstva								
0—186 din.	100,0	62,8	5,4	8,3	4,3	11,0	1,1	7,2
186—211 „	100,0	58,8	5,1	9,4	3,7	11,0	1,7	8,8
211—236 „	100,0	54,8	4,8	9,9	4,1	9,8	3,8	10,2
236—260 „	100,0	54,1	5,1	10,2	4,5	9,6	3,5	11,2
260—286 „	100,0	51,4	5,4	10,4	4,3	9,6	4,6	12,5
286—311 „	100,0	50,3	5,2	11,4	4,3	9,4	4,6	13,5
311—336 „	100,0	49,3	5,1	11,7	4,3	9,8	5,1	13,8
preko 336 „	100,0	45,5	4,3	14,2	4,6	9,1	5,3	14,3

I = Godišnja visina prihoda (u hiljadama), II = Ukupno troškovi života, III = Hrana, IV = Piće i duvan, V = Odeća, VI = Obuća, VII = Stan, ogrev, osvetljenje, VIII = Pokućanstvo, IX = Ostalo.

Prema postojećim podacima već citirane ankete, kod radničkih domaćinstava sa prihodima do 186.000 dinara godišnje žitarice učestvuju sa oko 58% u ukupnoj kaloričnoj vrednosti ishrane, a meso i prerađevine, jaja i mleko sa 18,5%. U domaćinstvima sa prihodima preko 335.000 dinara godišnje učešće žitarica u ukupnoj kaloričnoj vrednosti ishrane pada na oko 45%, a povećava se učešće mesa, jaja, mleka i prerađevina na oko 28%. S porastom prihoda raste i ukupna kalorična vrednost ishrane. Prema citiranoj anketi kaloričnost ishrane u radničko-službeničkim domaćinstvima sa prihodima od preko 335.000 dinara prihoda bila je veća za preko 20% nego u domaćinstvima sa prihodima do 185.000 dinara. Te zakonitosti su zabeležene i u kretanju potrošnje u drugim zemljama. Treba, međutim, istaći da rezultati dobiveni kod nas ukazuju na relativno slabu elastičnost potrošnje u radničkim i službeničkim domaćinstvima. To znači da iako se struktura potrošnje s porastom prihoda menja, da su te promene relativno male. Usled niskog nivoa lične potrošnje radnika i službenika i pri porastu prihoda učešće troškova na ishranu i na druge egzistencijalne potrebe ostaje relativno visoko. Analize na osnovu ankete pokazuju da pri porastu prihoda od 1% troškovi na ishranu rastu za oko 0,70%. To je još veoma visok procenat, i on pokazuje da današnji nivo lične potrošnje još ne zadovoljava ni potrebe u ishrani. Usled toga pri porastu prihoda raste u visokom procentu i tražnja za hranom, uz bitniju promenu strukture ishrane.

Slične tendencije postoje i kod poljoprivrednih domaćinstava. Samo su one tamo, usled još nižeg nivoa realne potrošnje, izraženije. Stoga je u strukturi potrošnje u poljoprivrednim domaćinstvima opadanje ishrane znatno sporije nego u radničkim i službeničkim domaćinstvima.

Kretanje stanovništva i lična potrošnja

Posle rata je došlo i do veoma bitnih promena u stanovništvu. U vezi sa standardom je karakteristično: visoka stopa porasta stanovništva i relativno brze promene u ekonomskoj strukturi stanovništva. I jedan i drugi faktor sami po sebi traže relativno brz tempo porasta fonda lične potrošnje.

Jugoslavija je imala sredinom 1956 godine 17,899.000 stanovnika, prema 16,998.000 — po popisu od 31 marta 1953 godine. U toku tri godine ukupno stanovništvo je poraslo za 846.000, ili prosečno godišnje oko 280.000. To je stopa porasta od 1,6% godišnje. Već sama ta činjenica, pored ostalog, govori o neophodnosti povećanja proizvodnje potrošne robe i povećanja fonda lične potrošnje, kako bi se zadovoljile potrebe koje nastaju usled prirasta stanovništva.

Posleratni razvoj je, međutim, doveo i do relativno brzih promena u ekonomskoj strukturi stanovništva. Sledeći pregled pokazuje te promene:

Ekonomska struktura stanovništva po delatnosti

(u hiljadama)					
Godina	Ukupno stanovništvo	Poljoprivredno	Od toga: %	Nepoljoprivredno	Indeks porasta nepoljoprivrednog stanovništva
1921	12.545	9.935	79,2	2.610	20,8
1931	14.534	11.162	76,8	3.372	23,2
1939	16.220	11.435	70,5	4.785	29,5
1948	15.842	10.646	67,3	5.196	32,7
1953	16.998	10.403	61,2	6.595	38,8
1956 ^a	17.899	10.417	58,2	7.482	41,8

Promene ekonomske strukture stanovništva traže same po sebi povećanje fonda lične potrošnje. Prelazak u nepoljoprivredno velikog dela stanovništva, znači stvarno poboljšanje njegovih životnih uslova za koje je nužno bilo obezbeđivati povećanu proizvodnju robe lične potrošnje kako ove izmene ne bi značile eventualno pogoršanje položaja u standardu drugih kategorija stanovništva.

^a Procena Saveznog zavoda za statistiku.

Veliki deo povećanog nepoljoprivrednog stanovništva ostao je i dalje da živi na selu, na poljoprivrednim domaćinstvima. Ovaj prelazni oblik stanovništva karakterističan je za sadašnji stepen privrednog razvoja u Jugoslaviji. Po prethodnim rezultatima popisa stanovništva od 1953 godine, u poljoprivrednim domaćinstvima živelo je 11,334.000 stanovnika, od kojih se 1,313.000 bavilo zanimanjem van poljoprivrede. U nepoljoprivrednim domaćinstvima je u isto vreme živelo 5,594.000 stanovnika, od kojih su 268.000 bili poljoprivrednici. Prema tome, u poljoprivrednim domaćinstvima bilo je 11,6% nepoljoprivrednika, a u nepoljoprivrednim domaćinstvima 4,8% poljoprivrednika.

Ovaj faktor je imao značaja i za kretanje životnog standarda pojedinih kategorija stanovništva. Jer životni standard poljoprivrednih domaćinstava ne zavisi više samo od prihoda iz poljoprivrede; on se dobrim delom formira i iz prihoda van poljoprivrede. Tako, naprimer, u ukupnim novčanim prihodima poljoprivrednih domaćinstava prihod van gazdinstva čine preko 40%. U manjim gazdinstvima, tj. do 3 ha., oni čine čak oko 55%.

Obrnuto opet, veza nepoljoprivrednih domaćinstava sa poljoprivredom je još dosta jaka. Oko 32% nepoljoprivrednih domaćinstava ima posed zemlje. Ona svoj fond lične potrošnje formiraju delom i iz poljoprivredne delatnosti.

Sve ovo ukazuje na vanredno raznolike uslove i tendencije pod kojima se formira životni standard pojedinih kategorija stanovništva. Tempo porasta lične potrošnje nije bio dovoljan da obezbedi stabilniji životni standard. Brze promene u ekonomskoj strukturi stanovništva bile su praćene velikim porastom novčanih prihoda stanovništva, za kojima su zaostajali raspoloživi fondovi. Tako su kupovni fondovi stanovništva porasli za 40% prema 1953 godini, dok su raspoloživi robni fondovi u isto vreme porasli za svega oko 18%. Tražnja je bile veća od ponude. Usled toga su rastle cene robe lične potrošnje. U 1956 godini one su bile više za 14% prema 1953 godini. Najviše su rastle cene hrane i poljoprivrednih proizvoda uopšte. U 1956 godini one su bile više za oko 22% prema 1953 godini. U tim uslovima naročito je bio nestabilan životni standard onih kategorija stanovnika čiji su prihodi relativno fiksni. To su pre svega radnici i službenici u gradovima. Povoljniji je bio položaj poljoprivrednih domaćinstava. Njihova kupovna snaga se u proteklih godinama relativno brzo povećavala dodatnim novčanim prihodima iz zaposlenosti van poljoprivrede — koja je osetno rasla — i većim prihodima iz poljoprivrede, ali ne usled povećanja proizvodnje i prodaje poljoprivrednih proizvoda, već zbog stalnog porasta njihovih cena. Iako postojeća statistička služba ne omogućava tačnije sagledanje kretanja potrošnje pojedinih kategorija stanovništva, potrošnja radnika i službenika se, međutim, može ilustrovati podacima o kretanju realne potrošnje četvoročlanih radničkih i službeničkih porodica:

Indeks realne lične potrošnje četvoročlane porodice^a

godina	radnika	službenika
1939	100	100
1952	147	78
1953	141	81
1954	155	90
1955	141	86

Do 1954 godine je postojala tendencija blagog porasta realne potrošnje radničkih i službeničkih porodica. Međutim u 1955 godini je zabeležen pad realne potrošnje. To je rezultat već istaknutih uslova pod kojima se razvijala lična potrošnja uopšte, a naročito brzog povećanja cena poljoprivrednih proizvoda.

Razvoj novčanih prihoda poljoprivrednih domaćinstava i pomeranje »makaza cena« u korist poljoprivrednih proizvoda ukazuje na to da je porast lične potrošnje poljoprivrednih domaćinstava u proteklom periodu bio relativno brz. Štaviše, u 1955 godini je taj porast bio praćen izvesnim padom realne potrošnje radničkih i službeničkih domaćinstava u gradu.

B. Š.

^a Teoretska lista Saveznog zavoda za statistiku

EKONOMSKO-FINANSISKI ODNOSI SA INOSTRANSTVOM

Jugoslavija je pre rata bila u osnovi nerazvijena zemlja, sa obeležjem polukolonijalne eksploatacije,¹ prinuđena na ekonomski nepovoljan razmenu sa inostranstvom. Tek posle revolucije i oslobođenja pristupilo se politici ekonomskog razvoja kojoj su glavni cilj snažne i duboke promene u pravcu podizanju nivoa proizvodnih snaga, jačanja obima proizvodnje, promene u strukturi proizvodnje i potrošnje, kao i promena obima i strukture robne razmene sa inostranstvom. U kojoj meri je ovakav razvoj delovao na razmenu, vidi se iz podataka o strukturi izvoza i uvoza po stepenu obrade²:

	I z v o z		U v o z	
	1939	1955	1939	1955
Sirovine	55,4%	37,9%	19,8%	41,8%
Obična obrada	39,2%	46,2%	26,3%	18,2%
Visoka obrada	5,4%	15,9%	53,9%	40,0%
	100%	100%	100%	100%

Opšta karakteristika je da se izvoz sirovina, tj. neobrađenih proizvoda smanjuje, a uvoz povećava, dok se sa proizvodima visoke obrade, uglavnom industriskim, dešava suprotno. Promena strukture razmene robe sa inostranstvom u korist industriskih proizvoda rezultat je razvoja privrede. Ali industrijalizacija je dovela od izvesnih pojava koje su i inače karakteristične za privrede koje prolaze kroz iste ili slične promene. Jedna od tih pojava je deficitarnost trgovinskog bilansa, pa i platnog bilansa, usled velikih izdataka za industrijalizaciju, za narodnu odbranu, zbog suša itd.

Trgovinski bilans Jugoslavije (izražen u milionima dinara) za prošlih 10 godina je sledeći:

Godina;	I z v o z	U v o z	Deficit	Izvoz u % uvoza
1947	49.107	49.822	715	98,56%
1948	89.084	91.945	2.861	96,89%
1949	59.609	88.446	28.837	67,40%
1950	46.307	69.202	22.895	66,92%
1951	53.618	115.116	61.498	46,58%
1952	73.958	111.925	37.967	60,08%
1953	55.794	118.591	62.797	47,05%
1954	72.113	101.819	29.706	70,83%
1955	76.976	132.288	55.312	58,19%
*1956	96.000	141.000	45.000	68,00%

* Privremeni podatak

Od 1947 i 1948 godine, kada je bilans bio skoro izravnat, deficit se izrazio naročito u godinama koje dolaze posle sušnih godina — u 1951, 1953, 1955 god. Deficitarnost trgovinskog bilansa pokazuje da se unutrašnja potrošnja u velikom obimu popunjavala robom iz inostranstva, naročito uvozom opreme. To istovremeno pokazuje da je snažna posleratna izgradnja privrede (industrijalizacija) delovala u pravcu stvaranja deficita. S druge strane, nerazvijenost proizvodnih kapaciteta (što posebno važi za poljoprivredu) zahtevala je uvoz velikih količina hrane i nekih sirovina, naročito posle sušnih godina. Deficit tekućeg platnog bilansa, koji je neposredna posledica tekućeg trgovinskog deficita, izravnava se, međutim u znatnom obimu ekonomskom pomoći iz inostranstva (uglavnom od SAD, a takođe od Velike Britanije i Francuske). Na ime pomoći od SAD i tripartitne pomoći (SAD, Velike Britanije i Francuske) Jugoslavija je primila u milionima dinara:

1951	44.580
1952	30.492
1953	41.172
1954	27.076
1955	34.196

1. Ukoliko se u svetu nivo proizvodnih snaga podiže, utoliko je snažnija težnja da se pojedine privrede preko svetskog tržišta vežu sa ostalim privredama, a na bazi ekonomične međunarodne podela rada. Ovakva podela rada nije samo opredeljena snagama razvoja međunarodne privrede, kao ekonomska nužnost, nego se takođe nameće i dejstvom svih ostalih elemenata, a prvenstveno geografskih, klimatskih itd. Naše mesto u međunarodnoj razmeni jednim delom je već određeno materijalno-prirodnim uslovima, a s druge strane zavisi i od stepena razvoja proizvodnih snaga. Pri ovome se mora imati u vidu činjenica da se uključujemo u svetsku podelu rada pod određenim istorijskim i društveno-političkim uslovima.

2. Proračunato na bazi vrednosti uvoza i izvoza pojedinih kategorija robe.

Kao i sve druge zemlje koje snažno razvijaju privredu, Jugoslavija je jedan deo svojih potreba finansirala sredstvima iz inostranstva. Ali dok su ova sredstva dosada bila u vidu pomoći, otsada će se koristiti u obliku kredita. To je moguće upravo zato što je Jugoslavija razvila domaću proizvodnju do te mere da može ulaziti u veću robnu razmenu sa inostranstvom. Robna razmena sa inostranstvom zavisi ne samo od povećanja obima i menjanja strukture proizvodnje, nego i od snižavanja troškova proizvodnje, čime se stiče konkurentna sposobnost na međunarodnom tržištu.

U okviru opšteg porasta obima razmene, spoljna trgovina se sve više orijentiše na eliminisanje posrednika, tako da se sirovine i visoko obrađena roba (oprema, potrošna roba) nabavljaju na izvoru. Jugoslavija teži sa jedne strane da sopstvenim industriskim izvozom plaća uvoz sirovina, a na drugoj strani da se uvoz gotove robe (uglavnom iz Zapadne Evrope) plaća onim artiklima koji se na tim tržištima traže (neke sirovine, a zatim proizvodi preradivačke industrije).

Geografsko kretanje razmene ne pokazuje velike promene po regionima. Evropa je još izrazito naš glavni partner sa 2/3 obima razmene. Ali se i tu jasno vidi razlika prema predratnoj situaciji, kada su dve do tri zemlje imale u razmeni sa Jugoslavijom skoro monopolistički položaj. Danas je razmena sa Evropom ravnomernije raspoređena, a sem toga više učestvuju drugi kontinenti, s kojima pre rata gotovo nije bilo razmene. Ravnomerniji raspored razmene omogućava spoljnoj trgovini veću sigurnost. Naročito u toku poslednje 2 do 3 godine postignuti su značajniji uspesi u formiranju svestranijih ekonomskih veza, zasnovanih na dugoročnijoj potrebi razmene dobara.

I ako do danas još nije rešeno pitanje dugoročnog međunarodnog finansiranja zemalja koje se razvijaju, Jugoslavija je posle rata sprovela vrlo obiman program razvoja i industrijalizacije. Za to je dobila samo tri dugoročna zajma (dva od Međunarodne banke za obnovu i razvoj i jedan od Exim-banke, SAD), u ukupnom iznosu od nešto preko 120 miliona dolara. Ovim zajmovima je finansiran deo uvoza investicione opreme. Oprema koja se nabavljala preko toga plaćena je iz tekućih sredstava ili je nabavljana putem srednjoročnog kreditiranja, što je bilo neekonomično. Jugoslovenska privreda se finansirala iz inostranstva vrlo oskudno, znatno ispod potreba. Ovo je pogoršavalo tekući platni bilans. Na njega je prebacivan deo tereta dugoročnog finansiranja, tako da je bio veoma opterećen i deficitarn. To je uslovlilo obimne mere intervencije na polju spoljnotrgovinskih poslova i tekućih plaćanja, a što je dovelo do stvaranja složenog deviznog sistema.

Za pregled finansijskih odnosa sa inostranstvom potrebno je imati u vidu da je Jugoslavija bezmalo sa svim zainteresovanim zemljama sklopila sporazume kojima su regulisana potraživanja inostranstva za nacionalizovanu stranu imovinu. Ukupna suma tih obaveza iznosila je nešto preko 75 miliona dolara. Do kraja 1955 godine otplaćen je 41 milion dolara (oko 54%). Ovo dugovanje nije opterećeno kamatom:

Krajem 1954 god. ukupan jugoslovenski dug u inostranstvu (bez nacionalizovane imovine) iznosio je oko 390 miliona dolara, zajedno sa ukupnim tekućim kratkoročnim zaduženjem. Struktura zaduženja po ročnosti je:

Dugoročni dugovi	28%
Srednjoročni	43%
Kratkoročne obaveze	29%

Veoma je visoko učešće srednjoročnih, donekle i kratkoročnih obaveza, a nisko dugoročnih dugova.

Ovo pokazuje da Jugoslavija nije dobivala dovoljno dugoročnih sredstava, usled čega su se investicione potrebe morale podmirivati srednjoročnim (naročito) i kratkoročnim kreditima, što predstavlja naročiti teret.

Ukupno zaduženje privrede prema inostranstvu je ipak relativno malo i kretalo se u vremenu od 1952 do 1954 godine oko nivoa od 2/3 ukupnog obima spoljne trgovine. Ukupno zaduženje, je relativno nisko po obimu, ali nepovoljno po strukturi ročnosti.

Ovakva situacija zahtevala je da se s jedne strane podiže nivo proizvodnih snaga i obim proizvodnje, kako bi se tako pojačavala kreditna sposobnost, a s druge strane se nastoji da se produži rok postojećeg duga i pronade mogućnost obezbeđenja novih kredita u inostranstvu kojima bi se finansirao dalji razvoj. Ovi zadaci se rešavaju intenzivnije od 1955. godine.

S porastom ukupnog obima robne razmene sa inostranstvom jugoslovenska privreda se potpunije uključuje u međunarodnu razmenu. Time se ne samo uspostavljaju jače ekonomske veze u okviru međunarodne podele rada, nego se stvaraju i povoljniji uslovi za otplatu dugova. U pogledu dugoročnih obaveza to znači da se otplate, čak i kada apsolutno rastu, pojavljuju kao relativno manji deo ukupnog izvoza i uvoza, a u pogledu kratkoročnih obaveza moguće je ići i na veći obim kratkoročnog zaduženja, ali koji će se skladnije postaviti prema ukupnom obimu izvoza i uvoza.

Ukupni obim spoljne trgovine (tj. uvoz i izvoz zajedno) iznosio je (u milionima dolara):

1952	620
1953	581
1954	580
1955	697

Prema procenama izvršenja obim za 1956. godinu iznosi oko 780 miliona dolara, a u 1957. godini će iznositi znatno više. Godina 1956. predstavlja značajan zaokret u pravcu većeg obima razmene. U takvoj situaciji — pošto se kratkoročni dugovi nisu povećavali u tom vremenu, već su nešto smanjeni, i pošto oni pretežno služe za finansiranje tekuće razmene — ovi krediti su došli u povoljniji odnos prema obimu razmene.

Posebno pitanje su predstavljale tzv. srednjoročne obaveze, koje su nastale uglavnom u vremenu od 1950. do 1953. god. Ovim kreditima, u uslovima kada nisu postajale mogućnosti za dovoljno dugoročno kreditiranje, finansiran je uvoz opreme za investicije. Srednjoročni krediti su pretežno zaključeni sa visokim kamatama i oprema je skupo plaćana, tako da su predstavljali nužan, ali težak teret. Zato se pristupilo njihovom konsolidovanju. Ukupan obim srednjoročnih obaveza bio je krajem 1954. god. oko 168 miliona dolara. Od toga je oko 2/3 otpadalo na obaveze u Velikoj Britaniji i Zapadnoj Nemačkoj. Sa Velikom Britanijom i Zapadnom Nemačkom zaključeni su u 1956. godini sporazumi kojima su kamatne stope bitno smanjene, a rokovi otplate produženi do 12—14 godina.

U toku 1955. i 1956. godine zabeleženi su napredak na polju dugoročnog finansiranja. Sa SSSR-om je zaključen investicioni kredit od 110 miliona dolara (sa 2% kamate na 10 godina), sa Poljskom kredit od 20 miliona dolara (2%, na 10 godina), sa Čehoslovačkom 50 miliona (2%, 10 godina). U avgustu 1956. godine zaključen je sa SSSR i sa Nemačkom Demokratskom Republikom kredit od 175 miliona dolara (2% kamate na 20 godina), za finansiranje izgradnje industrije aluminijuma. Ovi zajmovi će se realizovati tokom sledećih 4 do 6 godina.

Među kreditima koji su zaključeni pojavljuje se i jedan potpuno nov tip kao što je, naprimer, aluminijumski sporazum. Dugoročnim zajmovima iz inostranstva ne podmiruje se samo devizno finansiranje uvoza opreme, nego se pokrivaju i celokupni troškovi izgradnje. Ovakvim dugoročnim finansiranjem se, s jedne strane, ne opterećuju unutrašnja sredstva, što je važno za stabilnost unutrašnjeg tržišta, a s druge strane, dugoročnim sredstvima iz inostranstva pokrivaju se tekuće potrebe, odnosno finansira se tekući platni bilans (napr. uvozom hrane i sirovina kroz realizaciju dugoročnog kredita). Odnos je upravo suprotan prema ranijem, kada se tekući platni bilans opterećivao potrebama dugoročnog unutrašnjeg finansiranja investicija. Tekuće potrebe se najvećim delom i dalje podmiruju nabavkama američkih poljoprivrednih viškova (pšenice, masnoća, pamuka). I ovde je oblik nov u tome što se nabavke vrše

na dugoročni kredit, (30 do 40 godina), sa plaćanjem u devizama ili u dinarima, uz nisku kamatnu stopu. Tako se sadašnji uvozni teret raspoređuje na vrlo dug period.

Za sadašnji finansiski položaj zemlje važnu ulogu imaju i drugi finansiski aranžmani koji su zaključeni u 1955. i 1956. godini. Ovamo pre svega dolazi regulisanje starih uzajamnih obaveza sa nizom zemalja. Naročito je značajan sporazum sa Zapadnom Nemačkom, kojim se dobilo nešto preko 70 miliona dolara, sporazum o starim potraživanjima sa Mađarskom (85 miliona dolara); zaključeni su dugoročni aranžmani za nabavku potrošne robe u Čehoslovačkoj (20 miliona dolara), za nabavku sirovina u SSSR-u (54 miliona dolara) i kredit u zlatu od SSSR (30 miliona dolara).

Od 1950. do 1952. godine sistem spoljnih privrednih veza Jugoslavije bio je određen administrativnim planiranjem, a to znači putem sistema kvantitativnih instrumenata, trgovinskih i deviznih. Sa promenom deviznog režima u leto 1952. godine, težište se stavlja na kvalitetne elemente, tj. na koštanje, i nastoji se da se na razmenu deluje putem cena i tržišnih odnosa. Ali ovo nije pružilo očekivane rezultate, jer su se, zbog postojanja deficita platnog bilansa, stalno uspostavljala nova ograničenja. To se odrazilo uglavnom u dva pravca. S jedne strane je formiran veliki broj različitih deviznih kursova (mnogostruki kursovi), koji su se ubližili pretežno kroz koeficijente. Ovo je dobrim delom bilo posledica toga što se domaći nivo cena razlikovao od inostranog i što su domaći pariteti cena (struktura) bili drukčiji nego inostrani. S druge strane su se formalizovali nerealno i neekonomski visoki devizni kursovi za uvoz, što je bilo naličje povlašćenih deviznih kursova za bitna plaćanja (oprema, hrana, državne obaveze i dr.). Na ovaj način je devizni sistem postajao složen i nepregledan. Zato se radi na njegovom uprošćavanju što zavisi od materijalnih uslova i popravljavanja platnog bilansa.

Posleratni sistem trgovinskih i platnih veza sa inostranstvom postao je izrazito bilateralan. Bilateralnost je bila nužna za uspostavljanje ravnoteže prema svakom pojedinačnom tržištu. Sada se radi na njenom uprošćavanju pošto ona ipak smeta kretanje ka ekonomičnijem uključivanju u međunarodnu podelu rada. Ove godine se ispoljila težnja da se ekonomske veze Jugoslavije sa inostranstvom uključe u opšte kretanje ka labavljenju bilateralizma i jačanju multilateralizma. Kao prvi znak ovoga došao je sporazum sa zemljama EPU, da se jedan deo sredstava (10%) u tim zemljama može slobodno transferisati između njih. Za širi prelazak na multilateralizam neophodna je stabilnost unutrašnjeg tržišta. Uspeši u tom pravcu — uz povoljne spoljne uslove — u 1956. godini pozitivno su delovali na razvoj trgovinskih i finansiskih veza Jugoslavije sa inostranstvom.

Za opšte smernice razvoja ekonomskih odnosa sa inostranstvom karakterističan je govor potpredsednika Saveznog izvršnog veća Svetozara Vukmanovića od 7. septembra 1956. godine: „... Mi ne posmatramo razvitak naše privrede, kao privrede koja se dotiče sa drugim ekonomikama, samo na onim tačkama gde nužda međusobne razmene traži aktivnije privredne odnose. Naprotiv, naša privreda, kao i naša politika uopšte, teži za što svestranijim i dubljim odnosima privredne saradnje, zasnovane na trajnijoj i dugoročnijoj potrebi razmene dobara, razmene iskustava, međusobnoj pomoći ... Osim toga, baš zbog politike povezivanja sa inostranim ekonomikama i što šireg uključivanja u svetsko tržište, mi nismo težili za tim da razvijemo podjednako svaku proizvodnju. Zaostajanje jedne ili druge proizvodnje (sredstva za proizvodnju ili sredstva za potrošnju) koriguje se odgovarajućom razmenom sa inostranstvom, a ne težnjom za autarhičnošću ... Takođe dugoročna ekonomska saradnja na bazi jednakosti postepeno može dovesti do međunarodne podele rada i racionalnije proizvodnje u nacionalnim ekonomikama. Ovakva ekonomska politika donela je vidne rezultate, čak uprkos greškama, koje su bile neizbežne u istoriskom poduhvatu jedne nerazvijene zemlje, koja je težila da pre svega sopstvenim snagama stane u red ekonomskih naprednijih zemalja.”

N. P.

EKONOMSKI INSTITUTI¹

U Jugoslaviji radi 15 instituta koji proučavaju ekonomsku problematiku, u prvom redu osnovne i dugoročne probleme naše privrede, kao što su proučavanje kretanja nacionalnog dohotka, akumulacije, radne snage, investicija, poljoprivrede i poljoprivredne politike, produktivnosti rada, metodologije planiranja, kreditiranja, lokacije preduzeća, uporednog razvoja pojedinih oblasti, sirovinске baze, privredne istorije itd. Od ovih instituta četiri su savezna, šest republičkih, a pet su pri fakultetima. Instituti pri fakultetima, osim naučnog, imaju i nastavno-pedagoški karakter.

Teritorijalna podela je ovakva: sedam instituta se nalazi u Beogradu, tri u Zagrebu, tri u Ljubljani i po jedan u Sarajevu i Skoplju.

Pet instituta su na samostalnom finansiranju, a devet na budžetu. (Svi instituti pri fakultetima su na budžetu odgovarajućeg fakulteta.)

INSTITUTI U BEOGRADU

Ekonomski institut FNRJ

Institut se bavi proučavanjem osnovnih problema privrednog razvoja i analizom tekućih problema, što je doprinos rukovođenju ekonomskom politikom. Institut prikuplja i obrađuje ekonomsku dokumentaciju i održava veze sa srodnim institucijama u inostranstvu. Osnovan je 1947 godine, pretežno kao biblioteka. Tek od 1951 godine se sve više usmerava ka naučnoistraživačkom radu. Institut ima 46 službenika. Direktor je Jovan Radaković. Institut raspolaže jednom od najbogatijih ekonomskih biblioteka i dokumentacija u zemlji. Ima 32.000 knjiga, 816 časopisa i 4.800 ekonomskih dokumenata. Budžetska je ustanova.

Institut izdaje stalnu godišnju publikaciju „Privreda FNRJ” u kojoj se analiziraju privredna kretanja u odgovarajućoj godini. Publikacija je počela da izlazi 1952 godine; u prvom godišnjaku je data privredna analiza razdoblja od 1947 do 1952 godine.

Među važnija izdanja Instituta spadaju: „Razvitak privrednog sistema FNRJ” u četiri knjige. (Ova publikacija obuhvata pregled razvitka sistema na osnovu zakona i zakonskih propisa. Knjiga I obuhvata period od početka Narodnooslobodilačke borbe do donošenja Ustava, II od donošenja Ustava do donošenja Zakona o Petogodišnjem planu, III od donošenja Zakona o Petogodišnjem planu do donošenja Osnovnog zakona o upravljanju i IV od toga vremena do kraja 1956 godine), „Stanbeno pitanje u gradovima FNRJ”, „Investicije na području Hrvatske između dva svetska rata”, „Privredni sistem i proizvodni odnosi Jugoslavije u periodu 1918 — 1941 god”, „Analiza ekonomike Jugoslavije pred II svetski rat”, „Savremena država i privredno planiranje”.

Od internih radova najznačajniji su: studija o investicijama od oslobođenja do danas, studija o kretanju nacionalnog dohotka od 1938 — 1956 god. itd. Saradnici Instituta rade studije i elaborate za potrebe Saveznog izvršnog veća i drugih ustanova, a jedan od važnijih zadataka je i prikupljanje i obrada ekonomske dokumentacije.

Institut je osim toga preveo nekoliko značajnih ekonomskih dela iz svetske literature: „Ekonomski razvitak Evrope posle II svetskog rata”, „Proizvodnja i rashodi u poljoprivredi”, „Uloga države u privredi”.

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Institut se bavi praćenjem i proučavanjem međunarodne privrede i politike i savremenih problema međunarodnog prava. Prikuplja i razrađuje dokumentaciju, izrađuje analize i studijske radove iz navedenih oblasti, za potrebe Narodne

skupštine, Saveznog izvršnog veća i Državnog sekretarijata za inostrane poslove, priprema kadrove za spoljnopolitičku službu. Razvija veze sa inostranstvom; organizuje predavanja i konferencije istaknutih stranih ekonomista, pravika i političara.

Osnovan je 1947 godine. Ima 99 službenika i 15 spoljnih saradnika. Direktor je Vlajko Begović. Institut raspolaže stručnom bibliotekom od 20.000 knjiga i oko 300 stranih časopisa i listova. Budžetska je ustanova.

Institut izdaje četiri periodične publikacije: „Međunarodni problemi”, „Dokumentacioni bilten”, „Spoljnopolitička dokumentacija” i „Svetska privreda”. Izdao je 13 knjiga, kao napr. „Zbornik radova iz međunarodnog prava”, „Pregled međunarodnih ugovora”, „Savremeni međunarodni radnički pokret”, „Dokumenti i materijali o II svetskom ratu”, „Trst”, „Ratne tajne otkrivene na sudu u Nirnbргу”. Institut izdaje i informativne biltenе, od kojih je izišlo 29 brojeva. Napr. bilten o SAD, o SSSR-u i zemljama Istočne Evrope, Dalekom Istoku itd.

Institut za proučavanje produktivnosti rada

Institut se bavi proučavanjem, predlaganjem i predumizanjem mera za unapređenje produktivnosti rada.

Osnovan je 1954 godine. Ima 30 službenika i jednog spoljnog saradnika. Direktor je inž. Stjepan Han. Institut raspolaže bibliotekom od 3.500 knjiga. Budžetska je ustanova.

Institut povremeno izdaje svoj »Bilten«. Dosada je objavio niz studija o produktivnosti rada pojedinih fabrika u tekstilnoj industriji, rudnicima uglja, eksploataciji šuma, termoelektranama. Institut je, osim toga, izdao veći broj studija koje tretiraju opšte probleme produktivnosti rada i njegovog merenja i preveo iz te oblasti nekoliko stranih radova. Institut nekoliko puta godišnje vrši opšta merenja produktivnosti rada.

Institut za spoljnu trgovinu

Institut se bavi proučavanjem spoljnotrgovinskih problema koji su od interesa za našu zemlju, a naročito za Komitet za spoljnu trgovinu i Saveznu spoljnotrgovinsku komoru.

Osnovan je 1956 godine. Direktor je dr. Vladimir Perrot. Ustanova je na budžetu Savezne spoljnotrgovinske komore.

Izdaje stalnu publikaciju »Nedeljni komentari«, a izradio je opširniju studiju »Teze uz dokumentaciju za izradu desetogodišnje spoljnotrgovinske perspektive«, kao i nekoliko monografija.

Ekonomski institut N.R. Srbije

Institut se bavi proučavanjem baznih dugoročnih problema privrednog razvoja i izradom monografija o razvoju pojedinih privrednih grana.

Osnovan je 1947 godine. Ima 37 službenika i dva spoljna saradnika. Direktor je Kosta Mihajlović. Raspolaže bibliotekom od 11.343 knjige. Ustanova je na samostalnom finansiranju.

Neki radovi instituta su javno publikovani, dok su ostali umnoženi za internu upotrebu.

Institut je javno publikovao 17 radova od kojih su značajniji: »Proizvodne snage NR Srbije«, »Ekonomska analiza Majdanpeka«, »Problemi izgradnje novih objekata prehrambene industrije NRS«, »Ekonomski efekat potapanja Drinske Doline«, »Narodni dohodak«, »Pitanje plata u FNRJ«, »Ekonomsko-društvene osnove sistema školstva u FNRJ«, »Ekonomski problemi elektroprivrede NRS« itd.

Radova umnoženih za internu upotrebu ima 18, od kojih su glavni: »Potrebe sela Srbije u industriskim proizvodima«, »Socijalno-ekonomska struktura sela Vojvodine«, »Problemi goriva u NRS«, »Problemi našeg rečnog saobraćaja«, »Stanovi i stanbeni problemi«, »Problem cena i njihovih dispariteta« itd.

¹ Svi podaci su uzeti iz dokumentacije Ekonomskog instituta FNRJ, koji je za ovu svrhu sproveo jednu anketu o broju i radu ekonomskih instituta. U ovoj informaciji nisu obrađene razne ustanove koje proučavaju probleme tehnološkog procesa proizvodnje, biro pri ustanovama i preduzećima i poljoprivredne ogledne stanice.

Institut za izučavanje ekonomskih problema N.R. Srbije

Institut je pri Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Bavi se razvijanjem naučnoistraživačkog rada iz svih oblasti ekonomskih nauka koje se predaju na fakultetu, podizanjem mladih naučnih kadrova, povezivanjem nauke, nastave i prakse i sl. Osnovan je 1948/49 školske godine; ima 10 službenika i tri spoljna saradnika; upravnik je dr. Dragoslav Todorović. Budžetska je ustanova.

Institut je publikovao 6 radova, od kojih su značajniji: »Britanska zajednica naroda«, »Francuska i njeni prekomorski posedi«, »Položaj seljaštva u XIX veku«, »Industrija uglja FNRJ«, »Ciklično kretanje kapitalističke privrede«. U internim radovima Institut je analizirao probleme ili završne račune nekoliko seljačkih radnih zadruga i slično. Radova umnoženih za internu upotrebu ima 6.

Institut za ekonomiku poljoprivrede

Institut se bavi proučavanjem ekonomike poljoprivrede i zakonitosti njenog razvitka, predlaganjem mera iz oblasti svojih istraživanja, popularisanjem naučnih metoda gazdovanja, vođenjem poljoprivredne dokumentacije itd.

Osnovan je 1954 godine; ima 89 službenika i 7 spoljnih saradnika; direktor je Svetolik Popović. Institut raspolaže bibliotekom od 23.500 knjiga. Ustanova je na samostalnom finansiranju.

Institut je izradio 11 radova iz oblasti ekonomike većih poljoprivrednih dobara, vrši stalnu anketu o individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, izradio je studiju o »makazama cena« industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, zatim nekoliko radova iz oblasti samog procesa proizvodnje u poljoprivredi i slično.

INSTITUTI U ZAGREBU

Ekonomski institut N.R. Hrvatske

Ima isti zadatak kao Ekonomski institut FNRJ i N.R. Srbije, s tim što je težište rada na proučavanju pokrajina i užih oblasti.

Osnovan je 1952 godine; ima 20 službenika; direktor je dr. Rikard Lang. Institut raspolaže bibliotekom od 6.624 knjige. Budžetska je ustanova.

Institut je umnožio 32 rada iz oblasti odnosa cena selograd, monografije većeg broja industrijskih grana i pojedinih preduzeća, mehanizacije u NRH, nacionalnog dohotka NRH, problema privrednog razvoja nekih područja NRH. Najobimniji i najznačajniji rad instituta je »Materijali o privrednom razvitku N.R. Hrvatske«.

Institut je izradio oko 150 internih elaborata, pretežno manjih. Među njima je značajan obimni rad o industriji nafte u FNRJ, o problemima investicija, poljoprivrede, tržišta, dohotka i slično.

Institut za ekonomske nauke Pravnog fakulteta u Zagrebu

Institut se bavi naučnim i nastavnim radom, a članovi su mu nastavno osoblje fakulteta i tri spoljna saradnika.

Osnovan je 1953 godine; direktor je Rudolf Bičanić. Na budžetu je fakulteta.

Publikovao je dva rada: »Nepoljoprivredno zanimanje u seljačkom gospodarstvu« i »Dohodak seljačkih gospodarstava u FNRJ i NRH 1952 — 1955 god«. Institut održava i postdiplomski seminar za doktorande i saradnike instituta.

Zavod za poljoprivrednu ekonomiku NRH

Zavod se bavi proučavanjem ekonomskih problema svih grana poljoprivrede, daje mišljenja i upućuje zainteresovane i sređuje poljoprivrednu dokumentaciju.

Osnovan je 1945 godine; ima 9 službenika; direktor je Drago Vodopija. Ustanova je na samostalnom finansiranju.

Publikovao je dva rada: »Radne norme i naplata rada u SRZ« i »Poljoprivreda Baranje«.

Interni radovi se sastoje iz analize problema poljoprivrede za pojedine oblasti i srezove.

INSTITUTI U LJUBLJANI

Ekonomski institut N.R. Slovenije

Ima isti zadatak kao ekonomski instituti u Beogradu i Zagrebu. Osnovan je 1955 godine; ima 16 službenika; direktor je dr. Leo Geržinič. Budžetska je ustanova.

Institut nije javno publikovao svoje radove. Obradio je 12 studija, od kojih većinu na zahtev Zavoda za planiranje. To su: »Stanbeno pitanje FNRJ«, »Komunalne usluge i fondovi«, »Socijalna zaštita«, »Kulturna delatnost«, »Zdravstvo« »Školstvo« i dr.. Ove su studije rađene za potrebe izrade perspektivnog plana.

Institut za političku ekonomiju i srodne grane pravno-ekonomskog fakulteta

Institut se bavi proučavanjem metodoloških pitanja analize narodne privrede. Osnovan je 1950 godine; ima 6 službenika; direktor je Albin Orthaber. Budžetska je ustanova. Institut radi na metodici analize potrošnje i na metodici bilansiranja društvenog bogatstva.

Kmetijski institut N.R. Slovenije

Institut se bavi proučavanjem problema poljoprivredne proizvodnje, savremene poljoprivredne tehnike i povezivanjem nauke i prakse. Institut u toj oblasti koordinira rad sa nastavnim praksom na srodnim fakultetima i u drugim ustanovama. Najstariji je institut u F.N.R. Jugoslaviji. Osnovan je 1898 godine pod imenom »Kmetijska kontrolna in pokosna postaja«. Institut ima i dve ispostave: u Mariboru i Kopru. Ima 111 službenika, i to: u Ljubljani 67, u Mariboru 34 i u Kopru 10. Ima 8 spoljnih saradnika, i to uglavnom profesora sa Agronomskog i Veterinarskog fakulteta. Direktor je Pavel Žaucer. Raspolaže bibliotekom od 4.000 knjiga. Ustanova je na samostalnom finansiranju, a prima subvenciju iz budžeta.

Među važnije radove koje je institut publikovao spadaju sledeći radovi: »Poročilo o delu za leto 1954«; »Boj američkemu kaparju«; »Varstvo rastlin s kemičnim sredstvi« itd.

INSTITUT U SARAJEVU

Ekonomski institut Ekonomskog fakulteta

Institut se bavi naučnoistraživačkim i nastavnim radom. Osnovan je 1956 godine. Ima 4 stalna službenika i 14 spoljnih saradnika, nastavnika i asistenata fakulteta. Direktor još nije postavljen. Budžetska je ustanova. Dosada još nije publikovao svoje radove.

INSTITUT U SKOPJU

Ekonomski institut

Institut se bavi proučavanjem privrede Makedonije, prvenstveno razvoja i rasporeda proizvodnih snaga, podele i razmene, privredne istorije, i prikuplja i sređuje privrednu dokumentaciju. Osnovan je 1947 godine; ima 16 službenika; direktor je Vančo Burzevski. Budžetska je ustanova pod rukovodstvom Ekonomskog fakulteta.

Među javno publikovanim radovima poznati su: »Razvitak poljoprivrede u Makedoniji« i »Bibliografija privredne istorije Makedonije«.

Institut je za interne potrebe obradio 16 tema iz oblasti nacionalnog dohotka; monografije nekoliko industrijskih preduzeća, zanatstva, poljoprivrednih gazdinstava, nekih industrijskih grana, stanbenog pitanja i slično.

J. R.

PARTIZAN JUGOSLAVIJE — SAVEZ ZA TELESNO VASPITANJE

Posle oslobođenja zemlje na sastanku delegata svih federalnih odbora u Beogradu je 7 i 8 maja 1945 godine izabran Fiskulturni odbor Jugoslavije. Tada su utvrđeni opšti principi novog pokreta za fizičku kulturu: masovno i svestrano razvijanje fizičke kulture i kroz nju prosvetno, političko i opšte vaspitanje, povezivanje fizičke kulture sa opštenarodnim zadacima i problemima u cilju očuvanja tekovina Narodnooslobodilačke borbe, obnove i izgradnje zemlje, dostojno reprezentovanje jugoslovenske fizičke kulture u svetu itd.

Zatim se u celoj zemlji osnivaju fiskulturna društva, mesni, okružni i republički fiskulturni odbori.

U toku 1945 godine u raznim krajevima naše zemlje održana su masovna trčanja u prirodi, štafeta trčanja kroz sve delove Jugoslavije uoči rođendana maršala Tita, u kojima je učestvovalo preko 10.000 fiskulturnika, preko 200 manjih i većih sletova u selima i gradovima, sa blizu 300.000 učesnika, i brojne priredbe federalnih razmera. U istoj godini postignuti su uspesi u organizovanju novog fiskulturnog pokreta: održane su skupštine fiskulturnih društava sve do skupština federalnih odbora, na kojima su izabrana rukovodstva.

Krajem 1946 godine Fiskulturni savez Jugoslavije imao je 749 fiskulturnih društava i 1.271 fiskulturni aktiv sa 231.962 člana. Za značku fiskulturnika prijavilo se 93.547 takmičara, na prolećnom krosu učestvovalo je 206.800, a na jesenjem 173.727 učesnika, u Titovoj štafeti bilo je 84.575 učesnika.

Prvi kongres Fiskulturnog saveza Jugoslavije održan je od 27 do 31 januara 1947 godine u Beogradu. Na njemu su konstatovani uspesi u osnivanju aktiv i društava, u organizaciji rada i takmičenja, u razvoju nekih grana sporta koje pre rata uopšte nisu postojale, u međunarodnim odnosima i surutinama. Posebno je zabeležena značajna fiskulturna aktivnost na omladinskim radnim akcijama (Brčko-Banovići, Posavski Kanal, kanal na Raji itd.).

Godine 1947 održan je, između ostalog, Prvi savezni slet fiskulturnika u Beogradu sa 15.000 učesnika. Sledeće, 1948 godine na IX sveskoloskom sletu u Pragu učestvovalo je 3.200 naših fiskulturnika.

IV plenum Fiskulturnog saveza Jugoslavije (održan 31 avgusta, 1 i 2 septembra 1947 godine u Sarajevu) i V plenum (održan 12 i 13 decembra 1947 godine u Beogradu) zaključili su da se „osnuju odbori za opšte fizičko obrazovanje, sa zadatkom da osnivanjem grupa za opšte fizičko obrazovanje započnu sa ozbiljnim i sistematskim radom na svestranom telesnom vaspitanju naših fiskulturnika“.

Do II kongresa Fiskulturnog saveza Jugoslavije, održanog 16 i 17 aprila 1948 godine u Beogradu, zabeleženi su ovi uspesi: značku fiskulturnika osvojilo je 50.000 takmičara, održane su masovne fiskulturne priredbe, prolećni i jesenji krosovi, Titova štafeta, fiskulturni sletovi, smučarski i biciklistički krosovi, rad sportova na vodi, narodni višboji, partizanski marševi itd.

U zaključcima ovog II kongresa se, između ostalog, kaže: „U dosadašnjem razviku fiskulturnog pokreta bilo je i propusta i slabosti. Još uvek su preuski redovi fiskulturnih organizacija. One, svojim formama i programom, ne pružaju masama trudenika svestrano telesno obrazovanje, potreban odmor i razonodu. U fiskulturnim i sportskim organizacijama nema dovoljno sistema rada ni dovoljnog vežbanja. Kongres smatra da su tokom dosadašnjeg razvika u Fiskulturnom savezu Jugoslavije sazreli uslovi za dalje razvijanje i osnivanje posebnih fiskulturnih i sportskih organizacija, koje će neposredno i sa jasno određenim programom i ciljem moći da prihvate i razviju široku inicijativu i raznovrstan interes za fiskulturu i sport koji postoji na terenu. Naročito važnim zadatkom kongres smatra stvaranje jedne gimnastičke organizacije, koja će putem časova opšteg fizičkog obrazovanja obuhvatiti stotine hiljada trudenika grada i sela i pružiti im kroz redovno vežbanje svestrano telesno vaspitanje. Sastavljen od raznih fiskulturnih i sportskih organizacija, Fiskulturni savez Jugoslavije moći će i ubuduće, kao jedinstvena i organizovana snaga našeg fiskulturnog pokreta, temeljitij i još uspešnije izvršavati svoje opšte zadatke i putem svih svojih sastave njih organizacija postići još veće uspehe u masovnom i kvalitetnom razviku fizike i sporta“.

Osnivačka skupština Gimnastičkog saveza Jugoslavije održana je 18 aprila 1948 godine u Beogradu.

Do II godišnje skupštine Gimnastičkog saveza Jugoslavije, održane od 19 do 21 februara 1950 godine u Zagrebu, naglo je porastao broj članstva i gimnastičkih društava. Tako je časove vežbanja redovno posećivalo oko 60.000 fiskulturnika, na sreskim sletovima bilo je 328.543 učesnika, u Titovoj štafeti 605.564, na prolećnom i jesenjem krosu preko 1,5 milion učesnika, osvojeno je 60.000 znački fiskulturnika i preko 50.000 pionirskih znački. Na radnim akcijama osvojeno je 72.000, a u Armiji oko 80.000 znački. Na raznim takmičenjima u vežbanju na spravama učestvovalo je preko 1.000, a na državnom prvenstvu preko 600 takmičara. Na ovoj skupštini, međutim, konstatovano je da su društva u celini nedovoljno aktivna i da još ne predstavljaju centre koji našoj omladini pružaju mogućnost aktivnog fiskulturnog rada, te je zaključeno: „Osnovni zadatak je aktivizacija gimnastičkih društava i podizanje organizacije na kvalitetno viši nivo, što će u isto vreme doprineti da Savez postane privlačna organizacija; školovanje i usavršavanje prednjaka i što većeg broja dobrovoljnih amaterskog kadra, poboljšanje materijalne baze i učvršćenje sreskih odbora, poboljšanje saradnje sa ostalim organizacijama“.

Organizacija „Partizan“

Od 1948 do 1951 godine Gimnastički savez je napredovao tako da su novembra 1951 godine bila 462 gimnastička društva sa 100.147 članova. To je bilo jezgro nove organizacije „Partizan Jugoslavije — savez za telesno vaspitanje“. Novo ime usvojeno je na III skupštini Gimnastičkog saveza Jugoslavije, održanoj 11 i 12 novembra 1951 godine u Ljubljani.

Osnovni zadatak organizacije „Partizan“ prema Statutu jeste podizanje telesno i moralno zdravih, snažnih i svesnih graditelja socijalizma i branilaca nezavisnosti zemlje.

Pored telesnovaspitnih zadataka, organizacija „Partizan“ radi na podizanju zdravlja i prosvetavanja, vodi propagandu protiv uživanja alkohola i nikotina među članovima, naročito kod omladine, neguje kulturno-prosvetni i zabavni život, razvija drugarstvo i kolektivni život, smisao za štednju i potstiče članstvo na dobrovoljni rad.

Organizacija „Partizan“ ima jedinstven pozdrav: „Zdravo“, vežbaće odelo, uniformu, značku, oznake i zastave. Praznik organizacije je 25 maj, rođendan maršala Tita.

Organizacije „Partizana“ su: Savez Jugoslavije, 6 republičkih saveza, Pokrajinski savez APV, Oblasni savez Kosova i Metohije, sreski savezi i društva. U toku je obrazovanje opštinskih saveza. Društva, kao osnovne organizacije preko kojih se ostvaruju ciljevi Saveza, osnivaju se svuda gde postoje uslovi, tj. na produkcijom i teritorijalnom principu (u fabrikama, školama, opštinama, selima, fakultetima i sl.).

Članstvo se deli na aktivno, pomažuće i počasno. Aktivno članstvo obuhvata 10 kategorija: muška i ženska deca — tzv. „cicibani“ (3—6 godina), muška i ženska deca (6—10 godina), pioniri i pionirke (10—14 godina), omladinici i omladinke (14—18 godina) i članovi i članice (preko 18 godina).

Od 1951 do 1956 godine broj članstva i društava je u stalnom porastu.

Godina	Broj članstva	Broj društava
1951	100.147	462
1953	210.674	871
1955	248.097	1.012
1956	269.827	1.171

Krajem 1955 godine „Partizan“ je imao 374 sopstvena doma i 425 vežbališta.

Na čelu organizacije „Partizan“ nalazi se Savezna uprava koju bira skupština. Članovi Izvršnog odbora uprave su: predsednik Kreačić Otmar, potpredsednik Radovanović Milivoje, sekretar Bajalski Risto, Drulović Miloško, Gritić Ivica, Tatalović Nikola, Poljšak Dana, Pustišek Dr Ivko, Kavčić Janko, Šepa Milica, Polić Branko, Miksić Stevan, Polić Zoran.

U društvima „Partizana“ odvija se raznovrstan sportski život. Ovoj aktivnosti nije cilj postizanje visokih sportskih dostignuća — rekorda. Takav cilj imaju prvenstveno takmičenja i rad sportskih saveza za pojedine grane sporta, čiji se rad objedinjuje u Savezu sportova Jugoslavije. Sportski život u organizacijama „Partizana“ ne zasniva se na aktivnosti kroz strogo odvojene sportske sekcije, kao što je to slučaj u sportskim društvima, već se odvija preko masovnog učešća članstva jedne kategorije svrstanog popovremeno u ekipe odgovarajućeg sporta. Taj princip omogućuje da članstvo u toku godine učestvuje na takmičenjima u više sportova, i ona su onda brojnija. Zato je glavna svrha „Partizana“ masovnost i svestranost.

Članstvo „Partizana“ se putem sportske aktivnosti upoznaje sa osnovama pojedinih grana fizičke kulture. Rukovodstva — pre svega društvenih uprava — staraju se da članstvo postigne i odgovarajući proceđni takmičarski rezultat. To masovno i svestrano uvođenje članstva u sportski život koristi opštem razviku kvalitetnog sporta. U tom pogledu organizacija „Partizan“ i predstavlja rezervoar kvalitetnog sporta u zemlji.

Organizacija osnovne ciljeve postiže putem redovnih i vanrednih časova telesnog vežbanja, javnih vežbi, akademija, sletova, partizanskih igara, logorovanja, izleta i drugih oblika. Ona koristi sve grane telesnog vežbanja (atletika, plivanje, smučanje, streljaštvo, vežbanje na spravama, strojeve vežbe, proste vežbe, ritmika, veslanje, borilačke vežbe, sportske igre: odbojka, košarka, mali i veliki rukomet, fudbal, skokovi u vodu, stoni tenis i dr.).

Samo u prvoj polovini 1955 godine održana su 1.884 društvena takmičenja u smučanju, plivanju, odbojci, vežbanju na spravama, stonom tenisu i drugim sportovima,

sa 70.154 učesnika. U istom periodu održano je 1.168 društvenih javnih vežbi i akademija, sa 106.814 učesnika, 110 društvenih logorovanja, oko 600 izleta, niz raznovrsnih pionirskih takmičenja (naprimer, u višeboju), orijentacionih pohoda itd.

Organizacija „Partizan“ je već niz godina organizator štafete u čast rođendana pretsednika Republike maršala Tita. U ovoj opštenarodnoj proslavi učestvuje godišnje prosečno preko milion nosilaca i pratilaca štafete.

Osnovno takmičenje organizacije „Partizana“, koje se održava od društvenih do saveznog takmičenja, jeste takmičenje u narodnom višeboju. To takmičenje obuhvata — prema kategoriji — od 5 do 12 disciplina, i to: strojeve vežbe, vežbe na spravama i tlu i atletske discipline. Pobednička odeljenja bore se na saveznom takmičenjima za prelazne zastave pretsednika Republike Josipa Broza Tita u I, II i III razredu. Program III razreda narodnog višeboja predviđen je isključivo za seoske organizacije.

U poslednje tri godine održane su značajne republičke manifestacije telesnog vaspitanja, i to: 1954 godine: Republički slet „Partizana“ Hrvatske u Zagrebu, sa 7.000 učesnika; Republički slet „Partizana“ Slovenije u Ljubljani, sa 9.800 učesnika; Prve partizanske igre Bosne i Hercegovine u Sarajevu, sa 3.150 učesnika; 1955 godine: Pokrajinski slet „Partizana“ Slovenije u Celju, sa 5.120 učesnika; Pokrajinski slet „Partizana“ Slovenije u Kopru, sa 7.000 učesnika; 1956 godine: Prvi slet „Partizana“ Srbije u Kragujevcu, sa 21.318 učesnika; Pete partizanske igre Makedonije u Skoplju, sa 15.000 učesnika; Prvi slet „Partizana“ Crne Gore u Titogradu, sa preko 5.000 učesnika.

Pored ovih značajnih priredbi, održavane su i društvene javne vežbe, sreski sletovi i partizanske igre. U 1956 godini sve je to okupilo blizu 200.000 učesnika, računajući tu i velike republičke sletove.

U okviru organizacije „Partizana“ postoji i jedna aktivnost u kojoj ova organizacija razvija telesne vežbe i do najvišeg kvaliteta. To su vežbanja na spravama. U ovoj disciplini „Partizan“ organizuje kvalitetna takmičenja od društvenih do saveznih, kao i međunarodna takmičenja. Od završetka rata do danas naša muška reprezentacija imala je 14 međunarodnih susreta (4 pobeđe), a ženska takođe 14 (9 pobeđa).

Sem malog broja stalnih prednjaka, sav stručni i organizacioni rad u „Partizanu“ obavlja se na dobrovoljnoj, besplatnoj osnovi. Briga o uzdizanju kadrova, pre svega prednjaka, koji vode praktični telesnovaspitni i sportski rad, od prvenstvene je važnosti. Polovinom 1955 godine bilo je 3.841 muških i 2.296 ženskih prednjaka i prednjačkih pripravnika. Prednjački pripravnici vode odeljenja, a prednjaci pojedine kategorije. Za uspešan rad organizacije potreban je veći broj prednjaka, jer prema sadašnjem stanju organizacije — 269.827 članova — bilo bi potrebno još oko 2.000 prednjaka, računajući da jedan prednjak dolazi na 30 vežbača.

Narodne vlasti, političke i društvene organizacije su pružale organizaciji „Partizan“ u dosadašnjem radu materijalnu i moralnu podršku. U 1952 godini, naprimer, zajednica je samo za održavanje i opravku domova dala 90 miliona dinara. Sada, pak, materijalnu pomoć „Partizanu“ pružaju komune, srazmerno svojim mogućnostima. Pismo Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije iz 1952 godine bilo je od naročite važnosti za dalji razvoj fiskulturnog pokreta uopšte, a posebno za razvoj masovne fizičke kulture.

„Pogrešnu i isključivu orijentaciju samo na sportove, na isključivo kvalitetne ekipe i rekordere — pojedince — kaže se u pismu CK KPJ — treba u prvom redu da zameni briga i staranje partiskih i društvenih organizacija i organa vlasti za razvoj masovne fizičke kulture naroda. „Partizan — savez za telesno vaspitanje“, kao najmasovnija fiskulturna organizacija treba da bude baza za svestranu fizičku kulturu naroda i da u svoje redove okupi najveći broj radničke, seoske i školske omladine“.

Na II skupštini, održanoj 9 i 10 maja 1953 godine u Beogradu, „Partizan Jugoslavije — savez za telesno vaspitanje“ učlanio se u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije.

Na III skupštini „Partizana Jugoslavije“, održanoj 14 januara 1956 godine u Beogradu, zabeleženo je okupljanje od preko 20.000 novih članova i stvaranje preko 100 novih društava u odnosu na stanje u 1954. godini, zatim osposobljavanje preko 1.000 novih prednjaka itd. Najvažniji zadatak sada je uporan rad na stvaranju novih društava i proširenju postojećih, osposobljavanje novih prednjaka, uključivanje u rad saveza svih grana telesnog vežbanja radi potpune svestranosti članstva, veća briga o organizovanju društvenog života, zdravstvene zaštite i potpunije saradnje sa sportskim organizacijama.

Sprovodeći zaključke III skupštine uprava „Partizana Jugoslavije“ prihvatila je na sastanku, održanom 13 oktobra 1956 godine u Beogradu, smernice novog programa za budući period. Najvažniji zadaci su: redovno i sistematsko telesno i moralno vaspitanje, specijalno telesno vežbanje kroz pojedine grane i briga o raznodni i odmoru članstva. Novim oblicima daće se još više potstrebka za pojedinačne uspehe, naročito u pogledu svestranosti.

S. N. — S. M.

IZVORI:

Prvi kongres Fiskulturnog saveza Jugoslavije (dve brošure), Centralni odbor FISAJ-a, Beograd, 1947 god.

Drugi kongres Fiskulturnog saveza Jugoslavije, propagandno odeljenje FISAJ-a, Beograd, 1948 god.

Osnivačka skupština Gimnastičkog saveza Jugoslavije, izdavački centar FISAJ-a, Beograd, 1948 god.

Statut „Partizana Jugoslavije — savez za telesno vaspitanje“, „Partizan Jugoslavije“, Beograd, 1953 god.

Treća skupština „Partizana Jugoslavije“, „Partizan“ — Novinsko-izdavačka propagandna ustanova, Beograd, 1956 god.

SPORTISTI NA XVI OLIMPIJADI U MELBURNU

Na XVI olimpijskim igrama u Melbournu od 22 novembra do 8 decembra 1956 godine učestvovala su dve naše ekipe i 13 sportista — pojedinaca. U konkurenciji sportista iz 67 zemalja naši pretstavnici osvojili su 3 srebrne olimpijske medalje.

Fudbal: Pobedama nad reprezentacijama SAD od 9 : 1 i Indije 4 : 1 naša reprezentacija plasirala se u finale, gde je izgubila od fudbala SSSR-a sa 0 : 1, te je zauzela drugo mesto. Time je naša fudbalska reprezentacija osvojila srebrnu olimpijsku medalju. Naša reprezentacija je igrala u sastavu: Radenković (Vidinić), Koščak, Radović (Biogradlić), Šantek, Spajić, Krstić II, Šekularac, Antić, Papec, Veselinović, Mujić (Lipošinović).

Vaterpolo: Pobedama u susretima sa reprezentacijama Australije od 9 : 1, Rumunije 3 : 2, SSSR-a 3 : 2, SAD 5 : 1, Italije 2 : 1, neresenom igrom sa nemačkim vaterpolistima od 2 : 2 i porazom od reprezentacije Mađarske na 1 : 2 naši reprezentativci su na olimpijskom vaterpolu turniru osvojili drugo mesto i time i srebrnu medalju. Boje naše zemlje branili su: Kovačić, Cipci, Kačić, Žuželj, Ježić, Radončić, Franković.

Plivanje: U plivanju na 200 m prsno za žene Vinka Jerićević zauzela je četvrto mesto u vremenu od 2 : 55,8 minuta.

Veslanje: Perica Vlašić, u skifu, nije se plasirao za finalnu trku. U četvrtfinalnoj grupi on je stigao prvi u vremenu od 7 : 31,3 minuta, ali u polufinalnoj trci nije ponovio ovaj uspeh.

Atletika: U trčanju na 110 m. s preponama Stanko Lorgor zauzeo je peto mesto u vremenu od 14,7 sekundi. U polufinalnoj trci Lorgor je pretrčao stazu za 14,6 sekundi.

Na 5.000 m. Veliša Mugoša je u finalnoj trci odustao. U finale se plasirao stigaši drugi u svojoj polufinalnoj grupi u vremenu od 14 : 25,6 minuta.

U maratonu (42.196 m.) Franjo Mihalić je stigao drugi u vremenu od 2 : 26 : 32,0 č. i time osvojio srebrnu olimpijsku medalju. Mihalić je jedini naš sportista-pojedinac koji je na XVI olimpijskim igrama osvojio medalju.

Hicem od 51,69 m. Dako Radošević je zauzeo osmo mesto u bacanju diska.

Bacivši kladivo 60,36 m. Krešimir Račić je zauzeo šesto mesto. Tim hicem Račić je premašio dotadašnji olimpijski rekord.

Nada Kotlušek bacila je disk 42,16 m. i zauzela osmo mesto u ženskoj konkurenciji.

Bacivši kuglu 14,56 m. odnosno 14,49 m. Nada Kotlušek i Milena Usenikova zauzele su osmo odnosno deveto mesto u ženskoj konkurenciji.

Rvanje: U muva kategoriji Borivoje Vukov deli peto i šesto mesto. On je na poene pobedio Švedanina Johansona i Belgijanca Mevisa, a takođe na poene izgubio od Mađara Berenjija.

Branislav Simić je zbog povrede u prvom susretu odustao od takmičenja u srednjoj kategoriji.

Streljaštvo: U gadanju malokalibarskom puškom (po 40 metaka iz ležećeg, klečećeg i stojećeg stava) Zlatko Mašek je, u konkurenciji 49 strelaca, zauzeo dvadeseto mesto, postigavši 1.141 poen od 1200 mogućih. U olimpijskom maču (60 metaka iz ležećeg stava) Zlatko Mašek je postigao 595 poena od 600 mogućih i zauzeo šesnaesto mesto.

Biciklizam: U drumskoj trci na stazi dugoj 187 km. i 731 m. Veselin Petrović je stigao na cilj dvadeset šesti u vremenu od 5 : 26,58 č, odnosno za 5,41 minuta iza pobednika.

R. - M. M.

DESET GODINA »NARODNE TEHNIKE« SAVEZA ZA TEHNIČKO VASPITANJE»

III Kongres „Narodne tehnike“ održan 17 i 18 decembra 1956 godine u Beogradu, sumirao je značajne rezultate desetogodišnje delatnosti na tehničkom vaspitanju naroda.

Na zajedničkom sastanku predstavnika vazduhoplovaca, radio-amatera, motociklista i foto-amatera održanom 18 februara 1946 godine predloženo je da se obrazuje nova organizacija za tehničko vaspitanje »Tehnika i sport«. Aprila 1946 godine počela je raditi Savezna komisija »Tehnika i sport«. Zbog toga što je preuzela sportske discipline: motociklizam i automobilizam, kajakaštvo i jedrenje na vodi komisija »Tehnika i sporta« je osnovana pri Fiskulturnom savezu Jugoslavije.

Dok su slične organizacije pre Drugog svetskog rata služile za zabavljanje uskog kruga ljudi, »Tehnika i sport« je društvena organizacija za tehničko vaspitanje u kojoj su ljudi upoznavali tehniku i ovladavali tehničkim sredstvima u interesu izgradnje socijalizma.

Organizacija »Tehnika i sporta« je u toku 1946 i 1947 godine u neprekidnom porastu u svima granama. Tako je na kraju 1946 godine ova organizacija imala 7.133 člana, a na kraju 1947 godine 20.482 člana. Tada je radilo 85 društava: 29 vazduhoplovnih, 27 automobilsko-motociklističkih, 10 radio-amaterskih, 9 brogarskih, 5 društava ljubitelja tehnike i 5 foto-amaterskih društava. Za godinu i po dana rada je na tečajevima iz raznih oblasti tehnike obučeno 10.647 polaznika.

Na I saveznoj konferenciji »Tehnika i sporta« 28 marta 1948 godine doneta je odluka o stvaranju samostalne organizacije »Narodne tehnike«. Na II kongresu Fiskulturnog saveza Jugoslavije, održanom 17 aprila 1948 godine u Beogradu, odlučeno je da se »Tehnika i sport« izdvoji iz ove organizacije. Sva prava i obaveze »Tehnika i sporta« prešli su na »Narodnu Tehniku«.

»Narodna tehnika« je po statutu dobrovoljna, masovna i patriotska organizacija, koja doprinosi podizanju nivoa tehničke kulture, omogućavajući svojim članovima ne samo da se svestrano upoznaju s tehnikom i njom ovladaju, nego da je i unapređuju.

Do I kongresa »Narodne tehnike«, koji je održan 6 i 7 februara 1949 godine, organizacija je postigla dobre rezultate u industrijskim centrima; dok je uspeh na selu bio prilično slab; u to vreme je u selima bilo svega 30 klubova. Uoči održavanja I kongresa organizacija je imala 448 klubova tehnike, sa 32.891 članom, 192 vazduhoplovna, automobilsko-motociklistička, pomorsko-brodarska, radio-amaterska i foto-amaterska društva, sa 42.918 članova. Ukupno je bilo 660 osnovnih organizacija, sa 75.815 članova. Organizacije »Narodne tehnike« su imale: 152 vazduhoplovne i brogarske radionice, 62 automobilske radionice, 63 radio-amaterske radionice, 3 vazduhoplovno-modelarske škole, 17 vazduhoplovno-jedrilicaških škola, 27 auto-škola, 4 pomorsko-brodarske škole, 47 foto-laboratorija i 10 radio-amaterskih laboratorija, u kojima su članovi organizacije sticali znanja iz tehnike. Razne tečajeve je samo u toku 1947—1948 godine završilo 28.865 članova.

Posle I kongresa organizacija je veoma aktivna: stvaraju se klubovi tehnike, ljubitelja tehnike i stanice mladih tehničara, tako da se delatnost nije odvijala samo u klubovima pet stručnih saveza. U 1949, 1950 i 1951 godini organizacije »Narodne tehnike« su naročito aktivne na vanarmiskom vojnom vaspitanju naroda. Smanjuje se administrativni i profesionalni aparat, koji je do tada bio u stalnom porastu, usled čega je organizacija bila počela gubiti društveni i amaterski karakter.

Broj osnovnih organizacija i članova neprekidno je rastao. Evo pregleda tog porasta:

Godina	Broj organizacija	Broj članstva	Obučeno kadrova
1946	50	7.133	2.215
1947	158	22.530	8.435
1948	452	75.815	20.430
1949	950	200.000	33.527
1950	1.813	411.757	66.793
1951	3.600	450.000	90.000

U toku 1951 godine zanemaruju se klubovi tehnike a njihovo članstvo prihvataju odgovarajući savezi. Po prestanku rada velikog broja klubova tehnike »Narodnu tehniku« uglavnom sačinjavaju samo savezi i njihove organizacije. Međutim je praksa pokazala da je takva orijentacija pogrešna i da je zbog toga broj članova posle 1951 godine opao. To je uslovljeno i naglim smanjenjem profesionalnog kadra, kao i ukidanjem niza povlastica koje je u materijalnom pogledu organizacija dotada imala. Prelaz na novi privredni sistem, kao i decentralizacija i demokratizacija političkog i društvenog života — zatekli su organizaciju »Narodne tehnike« nedovoljno spremnu. Organizacija je dotle dobivala znatnu finansijsku i drugu materijalnu pomoć od države, imala je veliki profesionalni aparat, te se sada teško snalazila u novonastalim uslovima. Osnovni uzrok stagnacije i opadanja »Narodne tehnike« u 1952 i 1953 godini leži u neprilagodnosti tim novim uslovima. Opadanje organizacija i članstva od 1951 do 1953 godine izgleda u brojkama ovako:

Godina	Broj organizacija	Broj članova
1951	3.600	450.000
1953	2.000	250.000

Na sastanku Centralnog odbora »Narodne tehnike« sa predstavnicima glavnih odbora 18 marta 1953 godine odlučeno je da se ponovo aktiviziraju društva »Narodne tehnike« opšteg tipa sa mnogostrukom delatnošću iz svih grana tehnike. Nepunu godinu dana kasnije takvih društava bilo je 328.

Prema nepotpunim podacima od 1949 do kraja 1953 godine, razne škole, kursove i tečajeve je završilo oko 230.000 polaznika. Istovremeno se delatnost »Narodne tehnike« znatno proširila, kadrovi su stekli više znanja, a sportska aktivnost i međunarodne veze organizacija su ojačale.

Na II kongresu »Narodne tehnike« 2 i 3 februara 1954 godine konstatovana je stabilizacija organizacije. Najvažniji zadatak »Narodne tehnike« postaje svestran i masovan rad. Zato je na II kongresu ime organizacije i prošireno u »Narodna tehnika — Savez za tehničko vaspitanje«.

Organizacija »Narodne tehnike« od 1954 godine sve bolje i uspešnije radi na tehničkom obrazovanju naroda. »Narodna tehnika« je na kraju 1956 godine imala 2.545 organizacija, sa 286.147 članova. Od toga 217 organizacija na selu, 258 u školama, 432 društva »Narodne tehnike« i 1.688 strukovnih organizacija pojedinih saveza. Kurseve, škole, tečajeve u organizacijama »Narodne tehnike« je do sada završilo oko 390.000 polaznika. »Narodna tehnika« raspolaže sledećim materijalnim sredstvima: sa 232 laboratorije, 644 radionice, 958 motornih vozila, 141 radio-stanicom, 134 jedrilice na vodi, 428 aviona i jedrilica, 1.326 padobrana i 70 aerodroma.

Na III kongresu »Narodne tehnike« 17 i 18 decembra 1956 godine je usvojen novi statut, prema kome je »Narodna tehnika« masovna društvena, patriotska organizacija, koja u svojim organizacijama i njihovim delovanjem u masama razvija rad na tehničkom obrazovanju i vaspitanju naroda, u cilju podizanja tehničke kulture naroda i doprinosu izvršenju zadataka socijalističke izgradnje naše zemlje i jačanja njene odbranbene moć.

Osnovne organizacije »Narodne tehnike« su: društva »Narodne tehnike« i klubovi i društva stručnih saveza »Narodne tehnike«: Automobilsko-motociklističkog saveza, Saveza foto i kino-amatera, Saveza radio-amatera, Saveza brodaraca i kajakaša, Elektromašinskog saveza i Saveza građevinaca. Osnovne organizacije se osnivaju na teritorijalnom i proizvodnom principu.

Društva »Narodne tehnike« su organizacije za opšte-tehničko obrazovanje u kojima članovi stiču i usavršavaju znanje iz svih oblasti tehnike za koje postoje potrebe, uslovi i interesovanje članstva. To se postiže putem predavanja, demonstracija, izložbi, prikazivanja tehničkih filmova, ekskurzija itd. Društva ovim oblicima rada obuhvataju i one koji nisu članovi organizacije, i ona u tom cilju sarađuju sa drugim organizacijama, preduzećima, školama, zadrugama itd. Članovi društava, pohađanjem kursova i kružoka i praktičnim radom u društvenim radionicama, stiču i usavršavaju svoja znanja iz raznih grana tehnike. Članovi društava i klubova stručnih saveza se ne bave tehnikom svestrano nego se uže, specijalistički usavršavaju iz oblasti određene grane tehnike.

Najviši organ »Narodne tehnike« u FNRJ jeste Kongres, koji se sastaje najmanje jedanput u četiri godine. Kongres bira Centralni odbor, a ovaj predsedništvo, koje rukovodi radom organizacije.

Sastav predsedništva Centralnog odbora »Narodne tehnike«: predsednik Leskošek Franc, potpredsednici Božičević Ivan, Vujašinović Todor i Han Stjepan, generalni sekretar Filipi Slavko, Banović Luka, Bosnar Josip, Dragustin Mirolav, Đuknić Ilija, Jeremić Žika, Kuruzović Ratko, Mutapović Dragoslav, Nakićenović Slobodan, Rupena Mara, Stojanović Bratislav, Todorović Voja i Tomša Tošo.

»Narodna tehnika« je od 3 februara 1954 godine član Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.

STRUČNI SAVEZI

Stručni savezi — članovi »Narodne tehnike« samostalno rešavaju sva pitanja koja se odnose na njihovu delatnost. Savezi su do 1948 godine radili u sastavu komisije »Tehnika i sport«; otada se razvijaju samostalno u okviru organizacije »Narodne tehnike«. Područja delatnosti stručnih saveza su uže oblasti tehnike, ali svima njima je zajednički cilj podizanje tehničke kulture naroda.

Automobilsko-motociklistički savez Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od 27 juna 1948 godine. Na kraju 1956 godine je bilo 340 automobilsko-motociklističkih društava, sa 43.977 članova. Jedan od osnovnih zadataka saveza je obuka vozača motornih vozila. Za 10 godina je u auto-školama i na kursovima Saveza obučeno: 73.952 automobilista (amatera i profesionalaca), 30.389 motociklista i 4.688 traktorista — ukupno 109.029 vozača motornih vozila. Savez ima 440 auto-škola i kursova sa preko 500 amatera i profesionalnih nastavnika; raspolaže sa 1.530 društvenih školskih vozila. U okviru Automobilsko-motociklističkog saveza je razvijena i sportska aktivnost. Na tom području su postignuti značajni rezultati: međunarodne trke u Opatiji »Nagrada Jadrana«, reli-takmičenja »Jadranski reli«, koji se boduje za evropski šampionat, Međunarodne trke u Beogradu, spidvej-takmičenja na pistama u Crikvenici i Osijeku — na kojima se takmičilo za svetsko prvenstvo u spidveju — postali su tradicionalna takmičenja sa internacionalnim karakterom. Savez se pored toga bavi problematikom saobraćaja i puteva i razvijanjem automobilsko-motociklističkog turizma. Savez je član Saveza sportova Jugoslavije i Turističkog saveza Jugoslavije. Automobilsko-motociklistički savez Jugoslavije je član Međunarodne automotobilске federacije (FIA), Međunarodne motociklističke federacije (FIM) i Međunarodne turističke zajednice (AIT). Kroz članstvo FIA i AIT Automobilsko-motociklistički savez Jugoslavije je ujedno i član Svetske organizacije za automobilizam i turizam (OTA).

Savez radioamatera Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od 20 juna 1948 godine. Osnovne organizacione jedinice Saveza su radio-klubovi. Aktivnost radio-klubova se odvija u sekcijama: konstruktorskoj, PPS, UKT, nastavnoj, društvenoj, kao i na raznim nižim, srednjim i višim tečajevima što zavisi od konkretnih uslova. Na kraju 1956 godine je bilo oko 300 radio-klubova, sa preko 23.000 članova. Od ovog broja radio-operatori čine samo mali deo: oko 1.000. Oni održavaju veze sa oko 250 klupskih i ličnih stanica širom sveta. Međutim radioamaterstvo u Jugoslaviji ne služi samo zadovoljavanju pasije pojedinaca u održavanju radio-amaterskih veza niti se smatra kao sport, već u nacionalnim granicama predstavlja društveni pokret za podizanje radiotehničkog znanja, a u međunarodnim okvirima služi saradnji i uspostavljanju boljeg razumevanja i prijateljstva među narodima. Pored stručnog rada sa članstvom iz raznih oblasti radiotehnike, radio-klubovi i za one koji nisu njihovi članovi organizuju tečajeve iz oblasti osnova elektrotehnike i radotehnike, primene elektriciteta u domaćinstvu itd. Savez radio-amatera Jugoslavije je od 1952 godine član Međunarodne radio amaterske unije (IARU).

Savez brodaraca i kajakaša Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od 23 januara 1949 godine. Zadaci Saveza su da kod članova i ostalih radnih ljudi razvija i gaji ljubav prema moru, rekama i jezerima, da ih upoznaje sa tradicijama našeg brodarstva, da razvija ljubav prema našoj mornarici. Rad osnovnih organizacija Saveza se odvija kroz gradnju plovniha objekata na amaterskoj osnovi i kroz plovidbe, odnosno takmičenja članova u njima. Cilj Saveza brodaraca i kajakaša je razvijanje organizacija jedrilica, kajakaša i brodarica motornih brodova, a u njima i modelarskog rada. Savez je na početku 1956 godine imao 173 organizacije: 69 jedriličarskih društava, 48 kajakaških i 56 mešovitih društava. U njima je bilo 13.343 člana: 8.289 jedrilica, 4.774 kajakaša, 203 modelara i 77 motonautičara. Savez je tada imao 941 jedrilicu, 1.549 kajaka, 118 modela i 7 motornih čamaca. Savez brodaraca i kajakaša Jugoslavije je član Međunarodnog jedriličarskog saveza

»International Yacht Racing Union« (YURU) i Međunarodnog kajakaškog saveza »International Canoe Union« (ICF).

Savez foto i kino-amatera Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od 9 januara 1949 godine. Na kraju 1956 godine je bilo 376 foto-klubova i 7 kino-klubova, sa 26.650 članova. Osnovni zadatak Saveza je kvalitetno podizanje fotografije i amaterskog filma. Pored toga, organizacije Saveza se sve više uključuju i u razne grane društvenog života. Radio-klubovi i kino-klubovi su pružili veliku pomoć prosvetnim vlastima u kinofikaciji nastave, prikazivanju nastavnih filmova u školama i uopšte u uvođenju fotografije kao očiglednog sredstva u nastavi. Kursove u organizaciji Saveza je završilo 59.400 polaznika, koji su se upoznali sa fotografijom i osposobili se da se njom samostalno bave. Savez foto i kino-amatera Jugoslavije je član Međunarodne federacije za fotografsku umetnost i Međunarodnog saveza kino-amatera.

Elektromašinski savez Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od kraja 1950 godine. Savez je na kraju 1956 godine imao 156 organizacija sa oko 16.000 članova. Rad osnovnih organizacija se zasniva na doslednom amaterizmu, a svako komercijalizovanje se onemogućuje. Organizacije Saveza su značajnu delatnost pokazale na polju elektrifikacije sela, podizanjem malih aero-elektrana, mikrocentrala snage 60 i 120 W. Na inicijativu Elektromašinskog saveza je do kraja 1956 godine elektrificirano 36 sela. Razne kursove u organizaciji Saveza je završilo oko 35.000 polaznika.

Savez građevinaca Jugoslavije postoji kao samostalna organizacija od 3 juna 1951 godine. Republički odbori Saveza postojali su na kraju 1956 godine u narodnim republikama Srbiji, Hrvatskoj, Makedoniji i Crnoj Gori. Na kraju 1955 godine je bilo 230 klubova, društava i sekcija Saveza građevinaca, sa 17.200 članova. Kursove u organizaciji Saveza je završilo oko 35.000 omladinaca i radnika, koji su učili kako će se koristiti alat i materijal da gradnja bude ekonomična, funkcionalno ispravna i estetska. Članovi organizacije su izgradili 14 malih hidrocentrala, 18 kanala za navodnjavanje zemljišta, i tome slično. Savez je, pored toga, saradivao sa školama, kako bi se uspešno sprovodilo tehničko obrazovanje, i na njegovim kursovima za obuku nastavnih kadrova je bilo preko 15.600 slušalaca.

U okviru »Narodne tehnike« deluje takode i **Udruženje pronalazača**, čiji je I kongres održan 17 juna 1956 godine u Ljubljani.

Vazduhoplovni savez Jugoslavije. — Kao i ostali savezi, i Vazduhoplovni savez Jugoslavije je do 1948 godine radio u okviru komisije »Tehnika i sport«, a od 25 aprila 1948 godine postoji kao samostalna organizacija. Savez je do 22 maja 1953 godine radio u okviru »Narodne tehnike«, a otada nije član ove organizacije, i deluje potpuno samostalno. Pošto je krajnji cilj Vazduhoplovnog saveza takode podizanje tehničke kulture naroda, to on saraduje sa organizacijom »Narodne tehnike«.

Nosioci celokupne delatnosti Vazduhoplovnog saveza su aero-klubovi, kojih je na kraju 1956 godine bilo 149, sa 29.394 člana. Pored toga radi 318 klubova vazduhoplovnog podmlatka, sa 12.797 članova podmlatka. Vazduhoplovnih škola ima 50. U Vazduhoplovnom savezu radi 436 nastavnika, amatera i stalnih, i 149 mehaničara i ostalog osoblja. Organizacije vazduhoplovnog saveza su raspolažale na kraju 1956 godine sa 311 jedrilica raznih tipova, 169 aviona i 951 padobranom, sa 56 autovitara i 83 razna transportna sredstva. Dosada je obučeno 26.288 vazduhoplovnih modelara, 12.291 jedrilicar, 30.792 padobranca i 3.217 motornih pilota. Članovi Vazduhoplovnog saveza su postigli u jedriličarstvu 16 nacionalnih rekorda, od kojih 2 svetska; u padobranstvu 4, od kojih 3 svetska; u motornom vazduhoplovstvu 2 nacionalna rekorda.

R - M. M.

IZVORI:

Izveštaj na III Kongresu »Narodne tehnike«.
Statut »Narodne tehnike — Saveza za tehničko vaspitanje«.

JUGOSLOVENSKI STAV O DOGAĐAJIMA U MAĐARSKOJ

23 oktobra 1956 godine su u Budimpešti otpočele velike demonstracije. Demonstranti su zahtevali da se izvrše radikalne promene u mađarskoj politici, izmene u vladi i u rukovodstvu Partije mađarskih radbenika. Demonstracije su prerasle u oružane borbe. 24 oktobra je Imre Nad postao pretsednik vlade. Tog dana rano ujutro su i sovjetske trupe stupile u oružanu akciju protiv ustanika. 25 oktobra je Janoš Kadar zamenio Ernea Gereu na dužnosti prvog sekretara PMT. Sovjetske trupe su povučene iz Budimpešte. Borbe nisu prestale. Tih dana PMT je gotovo prestala da deluje kao organizovana politička snaga na terenu. U takvoj situaciji reakcionarne snage su počele sve više da koriste opravdani revolt radnih masa za svoje ciljeve.

29 oktobar

PISMO JOSIPA BROZA TITA PRETSEDNIŠTVU PARTIJE MAĐARSKIH TRUDBENIKA

U pismu koje je Josip Broz Tito, u ime CK SKJ, uputio predsedništvu PMT kaže se, između ostalog, da je dugogodišnja štetna politika odgovornih političkih faktora u Mađarskoj dovela »do raskoraka između težnji radnih ljudi ka socijalističkom napretku i delatnosti državnog i političkog rukovodstva i, najzad, do izbijanja oružanih borbi«. U nastavku pisma apeluje se na mađarski narod da uloži sve napore da bi se obustavilo dalje prolivanje krvi. Ističući da radni ljudi Jugoslavije imaju puno razumevanje za »ogorčenje mađarskog naroda prema greškama i zločinima iz prošlosti«, Josip Broz Tito piše da bi bilo izvanredno štetno ako bi »opravdano ogorčenje potkopalo veru radnih ljudi u socijalizam i neophodni razvitak socijalističke demokratije«. On je izrazio uverenje da svesni borci za socijalizam u Mađarskoj neće dopustiti da reakcionarni elementi iskoriste nastale događaje za svoje antisocijalističke ciljeve. »Jugoslovenska javnost je jednodušno pozdravlja uspostavljanje novog državnog i političkog rukovodstva i deklaraciju vlade Narodne Republike Mađarske od 28. o. m.«. Pozivajući još jedanput na obustavljanje krvoprolića, pismo Generalnog sekretara SKJ se završava željom da mađarska radnička klasa »na bazi nove političke platforme i čvrsto povezana sa svojim novim političkim rukovodstvom, ostvari opravdane težnje mađarskog naroda«.

Vlada Imre Nade je gubila poziciju za pozicijom. Neodlučna i pritisnuta silom događaja koji su je pretekli ona je proglasila neutralnost Mađarske, objavila napuštanje Varšavskog pakta, obratila se velikim silama za međunarodnu garantiju mađarske neutralnosti itd. 4. novembra je objavljeno saopštenje o obrazovanju nove vlade pod imenom Mađarska revolucionarna radničko-seljačka vlada, na čelu sa Janošem Kadarom. Objavljena je i deklaracija nove vlade a sovjetske oružane snage ponovo su stupile u akciju u celoj zemlji. Borbe su nastavljene.

4 novembar

KOMENTAR SPOLJNOPOLITIČKOG UREDNIKA »TANJUGA«

»Poslednjih dana — pisao je urednik »Tanjuga« — naša javnost je za zabrinutošću pratila sve jaču tendenciju da reakcionarni elementi dobiju dominirajuću ulogu i postupke tih snaga u gradovima, naročito u Budimpešti, sa ubijanjem nevinih ljudi, sa paljenjem knjiga i sa parolama koje su sve više mirisale na povratak iz Hortijevih vremena i vremena »njilaša«.

Na taj način — nastavlja komentator — opravdani revolt naroda protiv politike Rakošija, Gereu i drugih počeo je da dobija tok koji očigledno nisu želeli ni one snage koje su u većini, a čiji je cilj bio da eliminišu sve te negativne pojave prošlosti«.

Ukazujući na to da su takvom obrtu događaja doprinele i »izvesne snage van Mađarske«, pre svega reakcionarni elementi iz mađarske emigracije, urednik »Tanjuga« piše da bi jačanje tih negativnih pojava bilo opasno. Sa gledišta očuvanja mira, sa gledišta razvika progresivnih snaga u Mađarskoj i sa gledišta sudbine onih pozitivnih tekovina mađarskog naroda koje su bile izvojevane u prošlosti.

Pošto je naglasio da u Mađarskoj i u drugim zemljama Istočne Evrope nije moguć povratak na stare režime, a da je razvoj događaja u Mađarskoj ipak »otvorio izvesne apetite i izazvao želje u suprotnom pravcu«, komentator dodaje da je moguć »jedan sasvim drugi, normalniji razvitak, koji će omogućiti jačanje stvarnih demokratskih odnosa na bazi istinskog socijalističkog razvika... Program-

ski govor novog pretsednika mađarske vlade Janoša Kadara obećava jedan takav razvitak, pogotovu ako imamo u vidu program nove vlade, koji ispunjava one želje zbog kojih je počeo revolt od 23 oktobra«.

»Jugosloveni žele — nastavlja urednik »Tanjuga« — da želje izložene u tom programskom govoru dobiju punu afirmaciju i mogućnost za primenu, da se stvore uslovi koji će regulisati odnose između Mađarske i Sovjetskog Saveza na novim osnovama, na bazi principa pune ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje stvari: to bi stvorilo realne uslove za povlačenje sovjetskih trupa iz Mađarske i novu situaciju, gde bi socijalistički razvitak počivao na naporima i interesima samog mađarskog naroda«.

Što se tiče intervencije sovjetskih trupa, urednik »Tanjuga« piše: »Naravno, mi smatramo negativnom samu činjenicu da je nova mađarska vlada morala da se obrati za pomoć Sovjetskoj armiji. Upotreba stranih trupa za raščišćavanje unutrašnjih prilika u suprotnosti je s principijelnim stavovima na kojima Jugoslavija gradi svoju spoljnu politiku i koji treba da vladaju u međunarodnim odnosima. Međutim mi ne možemo preći preko činjenice da je upotreba tih trupa proizvod takvog negativnog razvika o kome smo napred govorili«.

11 novembar

GOVOR GENERALNOG SEKRETARA SKJ JOSIPA BROZA TITA U PULI

U govoru održanom aktivu Saveza komunista Jugoslavije sa teritorije Istre, Josip Broz Tito je rekao da su zbivanja u Mađarskoj vrlo komplikovana. »Kad su mađarski radnici i progresivni elementi — rekao je Josip Broz Tito — počeli sa demonstracijama, a zatim sa svojim otporom i oružanim akcijama protiv rakošijevskog metoda i daljeg produžavanja tog kursa, po mom dubokom uverenju nije se tada moglo govoriti o kontrarevolucionarnim tendencijama. Može se reći da je žalosno i tragično što je tu reakcija mogla da nađe veoma plodno tle i da postepeno stvari skreće u svoje vode, iskorišćavajući za svoje ciljeve opravdani revolt koji je bio u Mađarskoj«.

Analizirajući uzroke događaja u Mađarskoj, Josip Broz Tito se osvrnuo i na svoje razgovore sa sovjetskim rukovodiocima u Moskvi: »Mi smo kazali da Rakošijev režim i sam Rakošij nemaju nikakvih uslova da vode mađarsku državu i da je dovedu do unutrašnjeg jedinstva, nego naprotiv da mogu dovesti do vrlo teških posljedica. Nažalost, sovjetski drugovi nisu nam verovali«.

Zamenjivanje Rakošija Gereom bilo je pogrešno, rekao je Josip Broz Tito, jer je Gere nastavio da vodi istu politiku: »Ljudi u Mađarskoj bili su apsolutno protiv staljinističkih elemenata, koji su još bili na vlasti, tražili su njihovo uklanjanje i prelazak na put demokratizacije«. Opisavši kako je došlo do oružanog sukoba, Josip Broz Tito je nastavio: »Bila je to fatalna greška da se pozove sovjetska vojska u vrijeme kada su još trajale manifestacije... To je još više razjarilo taj narod i tako je došlo do spontanog ustanka, gdje su se našli komunisti i protiv svoje volje zajedno sa raznim reakcionarnim elementima«.

Ukazujući na to da su se u ustanak umešali reakcionarni elementi, Josip Broz Tito je rekao: »Bio je tu veliki broj ljudi koji nije za komunizam, koji nije samo protiv Rakošija, nego i protiv socijalizma uopšte. I to se sve umiješalo. Ove reakcionarne sile nisu se usudile da prije dignu glavu, bez obzira na sve pozive izvana na ustanak, bez obzira na pomoć koju su iz inostranstva dobijale, niti su imale snage i kurazi da stanu sve dok su mislile da je Partija jedinstvena i monolitna. Ali čim su vidjele da se Partija pocijepala i da je ogroman dio partiskog članstva ustao protiv Rakošijeve klike i ostataka prošlosti, one su se odmah umiješale«.

»Te reakcionarne sile su vrlo brzo, kroz dva-tri dana, pokazale svoj pravi lik. Kako, u opštenarodnom revoltu protiv svega onog što se u prošlosti radilo tadašnje rukovodstvo nije pokazalo želju da ukloni elemente koji su revoltirali mađarski narod i da krene jednim zbilja mađarskim putem razvika socijalizma, sa svim njegovim unutrašnjim specifičnostima, stvari su ubrzo krenule drugim

pravcem i reakcija je sve više počela da dominira. Taj opravdani revolt i ustanak protiv jedne klike pretvorio se u ustanak čitavog naroda protiv socijalizma i protiv Sovjetskog Saveza. I komunisti koji su bili u redovima ustanika, hoćeš-nećeš, na kencu su se našli u borbi ne za socijalizam, već za povratak na staro, čim je reakcija uzela stvari u svoje ruke. Oni su se protiv svoje volje našli u takvom položaju».

Generalni sekretar SKJ je zatim ukazao na to da je Vlada Nađa bila energičnija, da se nije kolebala, da je odlučno ustala protiv anarhije i reakcije »možda bi stvari krenule pravilnim putem i možda ne bi došlo do intervencije sovjetske vojske«. Postavljajući pitanje da li je sovjetska intervencija bila potrebna Josip Brez Tito je rekao: »Prva intervencija nije bila potrebna. Prva intervencija, koja je došla na poziv Gere, bila je apsolutno pogrešna. Druga pogreška bila je u tome što odgovorni ljudi, umjesto što su čekali na drugu intervenciju, nisu učinili smjesta ono što su učinili kasnije, kad je došlo do druge sovjetske intervencije, — tj. stvorili novu vladu i izdali deklaraciju. Da su prije stvorili novu vladu i izdali takvu deklaraciju, vjerovatno bi se radnički i komunistički elementi odvojili od reakcionarnih elemenata i lakše bi bilo izaći iz te kritične situacije«. Josip Broz Tito je dodao da su događaji u Mađarskoj »zauzeli takve razmjere... da se jasno vidjelo da će tu doći do strahovitog pokolja, do strahovitog građanskog rata, gdje socijalizam može biti potpuno pokopan i gdje može doći do trećeg svjetskog rata. Jer samo miješanje sa zapada i ponovni dolazak na vlast hortijevaca i stare reakcije sovjetska vlada ne bi mogla tolerirati«.

Opisujući snaženje i aktivnost reakcionarnih elemenata i ističući da »vlada Nađa nije ništa činila da bi to spriječila«, Josip Broz Tito je govorio o drugoj sovjetskoj intervenciji:

»Jasno je, mi smo kazali i uvijek ćemo to kazati, da smo protiv miješanja i upotrebe strane vojne sile. Šta je sada manje zlo? Ili kaos, građanski rat, kontrarevolucija i novi svjetski rat, ili intervencija sovjetskih trupa koje su tamo bile? Ono je katastrofa, a ovo je pogreška. I razumije se, ako to spasi socijalizam u Mađarskoj, tada ćemo, drugovi, moći da kažemo, iako smo protiv miješanja, da je sovjetska intervencija bila nužna. Ali da su oni prije preduzeli sve što je trebalo, ne bi došlo ni do kakve vojne intervencije. Do ove pogreške je došlo zbog toga, što oni, nažalost, još uvijek misle da vojna sila rješava sve. A ona ne rješava sve.«

»Ja sada samo mogu da kažem — nastavio je Josip Broz Tito — da je ono prvo najgora što se moglo dogoditi, a ovo drugo, intervencija sovjetskih trupa, da je takođe loše, ali ako dovede do toga da se sačuva socijalizam u Mađarskoj, tj. dalja izgradnja socijalizma u ovoj zemlji i mir u svijetu, onda će to jednog dana postati pozitivno, s tim da se sovjetske trupe obavezno povuku onog momenta kad se stanje u ovoj zemlji sredi i umiri«.

Josip Broz Tito je analizu događaja u Mađarskoj završio zaključkom da, posmatrajući sadašnji razvitak u toj zemlji i perspektivu: socijalizam ili kontrarevolucija, »mi moramo braniti današnju Kadarovu vladu, mi joj moramo pomoći«.

Nova vlada Janoša Kádára je, uz pomoć sovjetskih trupa, nastojala da normalizuje prilike pretežno prisilnim merama. U isto vreme, ubrzano su se stvarali radnički saveti i u fabrikama i na teritorijalnom principu, izražavajući težnju radnika ka direktnijem učešću u vlasti. Vlada je, uglavnom suzbijala takve težnje radničkih saveta. Opšti štrajk se produžavao. Spoljne snage nastojale su da utiču na dalji tok događaja.

U to vreme mađarsko pitanje izneseno je i pred Ujedinjene nacije, postajući predmet velikih polemika i pokušaja uticajna na razvitak događaja u Mađarskoj.

7 decembar

GOVOR POTPRESEDNIKA SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA EDVARDA KARDELJA U SAVEZNOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

Učestvujući u diskusiji o predlogu Saveznog društvenog plana za 1957 godinu, Edvard Kardelj, potpredsednik Saveznog izvršnog veća se osvrnuo i na događaje u Mađarskoj. On je analizu mađarskih događaja počeo konstatacijom da je »jedan antidemokratski sistem birokratskog despotizma, protiv volje radničkih masa, godinama vodio određenu samovoljnu politiku jedne klike. To je najzad dovelo do oružane akcije, u kojoj je glavna snaga bila radnička klasa, to jest upravo ona klasa koja jedino može biti nosilac

socijalističkog preobražaja mađarskog društva. Pri tome nije najvažnije ko je sve koristio taj revolt radničke klase i kakvim je sve parolama ona nasledala kad se stihiski digla protiv nečega što je društveno postalo nepodnošljivo i reakcionarno. Mnogo je važnije konstatovati da je jedan politički sistem u ime socijalizma ustvari postao kočnica daljeg socijalističkog razvitka do takve mere da je morao da izazove radničku klasu, to jest glavnu snagu socijalističkog kretanja, na oružani otpor zato jer ta klasa nikakvim drugim putem nije mogla da izrazi svoju volju«.

Zauzimajući stav prema diskusiji koja se vodi u štampi nekih komunističkih partija oko toga da li su za revolucionarne događaje u Mađarskoj krive pojedine greške ranije vlade ili politički sistem, Edvard Kardelj je rekao da pojava grešaka ne bi dovela do tako odlučne reakcije masa da su ove imale mogućnosti da izraze svoje težnje u pravcu menjanja diskreditovane politike rukovodstva. »A kada socijalističke radne mase nemaju mogućnosti da izraze takve težnje i da ispravljaju greške — nastavio je Edvard Kardelj — onda je jasno da se radi upravo o postojanju jednog određenog političkog sistema koji odvaja mase od vlasti. Takav sistem mora, pre ili kasnije, dovesti najpre do odvajanja rukovodstva od masa, čim politika tog rukovodstva dođe u konflikt sa elementarnim interesima radnih masa a zatim i do akcije tih masa protiv takvog političkog sistema... Mi podrazumevamo u ovom slučaju pod političkim sistemom — dodao je Edvard Kardelj — ukupnost svih onih političkih formi i metoda koji odvajaju socijalističke radne mase od neposrednog uticaja na vlast i koji jačaju birokratske elemente u partiji i državi, predajući im korak po korak u ruke pojedine poluge vlasti, koja se time mora degenerisati u nešto drugo nego što je vlast radničke klase«. Upravo takav proces se odigrao u Mađarskoj.

Ukazujući na to da u socijalističkom pokretu postoje dve pogrešne i štetne ocene o oružanom ustanku u Mađarskoj — jedna koja polazi od tvrdnje da je tu u pitanju unapred pripremljena kontrarevolucija, kojoj su išle na ruku greške ranijeg političkog rukovodstva, a druga koja tvrdi da je reč o revoluciji za slobodu i nacionalnu nezavisnost — Edvard Kardelj smatra da se u prvom slučaju zavaravaju oči pred činjenicama, a u drugom se »u krajnjoj liniji stvari svode na to da se pod slobodom podrazumeva više-partijski sistem klasične buržoasko demokratije, a pod nezavisnošću vraćanje na stare pozicije mađarskog nacionalizma«.

Edvard Kardelj ukazuje na to da je mađarska radnička klasa iako stihiski ipak, jedino ona, delovala socijalistički. Uprkos tom što je bila pod uticajem raznih sitnoburžoaskih apstraktnoliberalističkih fraza, ona je ustala u odbranu društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, obrazovala radničke savete, i ujedinjavajući te savete, trudila se da dođe do uticaja na centralnu vlast. Naglašavajući da bi bilo teško govoriti o tome da li bi mađarska radnička klasa uspeła da drži te pozicije u toku dalje borbe za vlast, E. Kardelj kaže da je verovatnije da bi, socijalističke snage u sukobu sa povampirenim buržoasko-reakcionarnim snagama, uspele da održe socijalističku ekonomsku bazu mađarskog društva, ali da se nije mogao isključiti ni ozbiljan poraz radničke klase i socijalizma, a time i pretvaranje Mađarske u objekt veoma opasnog međunarodnog sukoba.

Prelazeći na pitanje sovjetske intervencije u Mađarskoj, E. Kardelj je rekao da je Jugoslavija u principu protiv stranih intervencija, ne samo zbog prava naroda da sami rešavaju svoje unutrašnje suprotnosti, već i zbog toga što u društvenim krizama intervencije same po sebi ne rešavaju probleme. Ni sovjetska intervencija u Mađarskoj, sama po sebi ne može učiniti ništa u smislu rešavanja unutrašnjih suprotnosti, ali će zaoštriti stvari i dovesti do teških posledica ako bi postala kočnica u rešavanju problema unutrašnjeg političkog sistema. »Međutim — nastavio je Edvard Kardelj — smatrali smo takođe mogućim da bi sovjetska intervencija koju su očigledno prvenstveno izazvali postojeći međunarodni uslovi — mogla da bude pod određenim uslovima manje zlo za Mađarsku, tj. pod uslovom da prekrati dalje prolivanje krvi, ali da dozvoli uspostavljanje takve vlade i takve politike u Mađarskoj koja će na

bazi jednog izmenjenog političkog sistema okupiti sve socijalističke snage i obezbediti radničkoj klasi, preko radničkih saveta i drugih sličnih organa radničke klase. da zaista dobije onaj uticaj na državnu politiku koji ranije nije imala. »Samo takve pozitivne posledice mogle bi opravdati sovjetsku intervenciju. Ako tih posledica ne bude, onda će biti istoriski osuđen i sam akt intervencije«.

Edvard Kardelj je ukazao na to da intervencija nije »početak greha«, već njegova posledica i da po njegovom mišljenju prilikom sovjetske intervencije u Mađarskoj nije igralo odlučujuću ulogu pitanje socijalizma, nego odnos snaga u postojećim međunarodnim odnosima. Poremećaj tog odnosa mogao bi ugroziti i mir u Evropi: »Nema sumnje da je čak i u našem stavu taj momenat morao da igra određenu ulogu, akamoli u stavu sovjetske vlade«.

»...Mi ipak smatramo, ukoliko se govori o socijalizmu, da se sudbina socijalizma na Istoku Evrope danas ne rešava u opredeljivanju za ili protiv sovjetske intervencije, iz prostog razloga jer je ona najvećim delom bila uslovljena postojećom međunarodnom situacijom — rekao je Edvard Kardelj i dodao: »Kardinalno pitanje današnje Mađarske je upravo u činjenici koja se danas u izvesnim komunističkim partijama najodlučnije negira, a to je ono pitanje o kome danas treba govoriti: radi se o potrebi korenitih izmena u političkom sistemu a ne o promeni ljudi i ispravljanju pojedinih grešaka«.

Polazeći od tih pretpostavki, rekao je E. Kardelj, »mi smo smatrali neophodnim dati političku podršku Kadarovoj vladi, očekujući, ili nadajući se da će ta vlada biti sposobna i da će hteti da ide upravo kursom povezivanja sa radničkom klasom, tj. sa radničkim savetima, kao i sa drugim istinski demokratskim i socijalističkim strujanjima u Mađarskoj, uključujući i takve elemente iz bivše vlade Imre Nada. Pod takvim uslovima vlada Janoša Kádara mogla bi postati polazna tačka jedne socijalističke demokratske koncentracije, oslonjene prvenstveno na radničke savete, i time dovesti do formiranja jedne samostalne i dovoljno snažne demokratske, ali i bezuslovno socijalističke unutarnje snage koja bi mogla uspostaviti mir i poverenje naroda i obezbediti uslove za povlačenje sovjetskih trupa, kao i prijateljske odnose sa Sovjetskim Savezom. . . U suprotnom slučaju. . . i ta jedina mogućnost će biti upropašćena, a socijalizmu u Mađarskoj biće zadat još jedan udarac.«

E. Kardelj je dalje kazao da u poslednjim događajima najviše iznenađuje strah mađarskih komunista od radničkih saveta. Potsećajući na to da je Lenin imao smelosti da izbaci parolu »sva vlast sovjeticima« iako boljševici u sovjeticima nisu imali većinu, Edvard Kardelj je dodao da u Mađarskoj niko nije imao smelosti da postavi taj zahtev, čak ni sami radnički saveti. »Ipak su ti radnički saveti bili jedina realna socijalistička snaga koja bi se verovatno brzo izlečila tuđih uticaja« ako bi ponela odgovornost za vlast u fabrikama, u samoupravnim zajednicama i u centru. Pošto komunisti u Mađarskoj radničkim savetima ne prilaze tako, oni ih sami sve više guraju pod uticaj malograđanskih i nacionalističkih, pseudo-demokratskih elemenata.

Deo izlaganja Edvard Kardelj je posvetio ulozi inteligencije u događajima u Mađarskoj. U onom delu mađarske inteligencije, koja je svojim idejnim uticajem preovlađivala u tim danima, »nije se našao niko ko bi imao sposobnosti i smelosti da kaže masama da slobode i demokratije nema, ako iza nje ne stoji određen odnos društvenih snaga, određena društvena struktura, a u revolucionarnoj akciji i određena realna društvena snaga, i da je prema tome kardinalni problem revolucije da prvenstveno uspostavi tu snagu, koja može biti samo socijalistička, pa da se onda može zaista govoriti o jednom političkom sistemu demokratije, i o jednoj jasnoj sadržini demokratije«. On je rekao da je ta inteligencija — bez obzira na dobru socijalističku volju velikog njenog dela, videla samo rđave posledice starog političkog mehanizma a da nije mogla objasniti uzroke i ukazati na izlaz koji bi vodio ka napretku socijalizma i demokratije. »Ona nije bila sposobna da stvara, nego je samo rušila. A kada je taj posao bio obavljen, ona se zatekla na lažnoj demokratskoj i nacionalističkoj tradiciji XIX veka. To je ustvari bila kapitulacija. Kapitulacija pred staljinizmom i kapitulacija pred buržoaskim poretom. Priznanje potpune

sopstvene nemoći«. Edvard Kardelj je dalje rekao da je mađarska inteligencija do poslednjeg momenta držala radničke savete u izolaciji od stvarne političke vlasti, ni u jednom momentu nije proklamovala zahtev da vlast treba dati jednom organizmu čiji stub će biti radnički saveti i samoupravne lokalne zajednice, socijalističke komune. »Ni u jednoj fazi, međutim, ona nije znala da ukaže na prave društvene snage koje bi zaista mogle da budu nosilac slobode i demokratije... na radničke savete, na komune i druge slične forme socijalističkog demokratizma«. Edvard Kardelj je rekao da je ta inteligencija, svojom sopstvenom dezorijentisanosti, često dezorijentisala radničku klasu. »Zbog činjenice što nije bila sposobna da kao zamenu za Rakosijev režim predloži nešto drugo sem obnavljanja starog političkog buržoaskog mehanizma, ta inteligencija je radničke savete gurnula u stranu, oduzela im svaku perspektivu i često ih pretvarala prosto samo u štabove za vođenje praktičnog otpora, ali formuliranje političkog programa je u ime demokratije sve više prepuštala reakcionarnim snagama«.

»Tragedija mađarske revolucije je upravo u tome što su ti idejni jalovi elementi silom prilika postali njeno političko rukovodstvo, jer nikakvog drugog rukovodstva nije bilo. Ali je još katastrofalnije da se u Mađarskoj nisu našle nikakve druge snage i centri socijalističke svesti, koji bi mađarskoj radničkoj klasi mogli da ponude neku drugu alternativu, a ne samo vraćanje nazad na pozicije buržoaskog političkog sistema ili staljinizma«.

Radnička klasa je u takvim uslovima delovala stihiski, ali ipak socijalistički stvaranjem radničkih saveta, sa tendencijom njihovog ujedinjavanja u jedinstven zemaljski sistem. »U njenoj, više ili manje stihiskoj, akciji ipak se jasno odražavala tendencija da se u formi radničkih saveta i njihovog ujedinjavanja radnička klasa organizuje kao država«. Razlog što se taj proces nije razvio do kraja, je u tome što mu je nedostajala svesna orijentacija i jasan cilj i u odsustvu »bilo kakvog uticajnijeg revolucionarnog i realističkog socijalističkog subjektivnog faktora«. Postavljajući pitanje kako se moglo desiti da mađarski socijalizam doživi tako težak idejni slom, E. Kardelj je detaljno osvetlio i materijalne faktore koji se isprečavaju razvitku socijalizma, a i pustoš koju su staljinističke dogme ostavile u glavama boraca za socijalizam. »Sam politički sistem i sama Partija, koja bi trebalo da bude prema svom statusu najprogresivnija snaga u zemlji, sprečili su mogućnost za nastajanjem kadrova koji bi mogli da izraze i da ponesu progresivne socijalističke tendencije u Mađarskoj«. Takvom nenormalnom stanju stvari treba pripisati činjenicu da je Petefi-klub, sa mešavinom raznorodnih elemenata inteligencije, mogao postati jedan od glavnih idejnih i političkih orijentatora masa.

Govoreći o dezorijentaciji progresivnih socijalističkih snaga u Mađarskoj, Kardelj je nastavio: »Umesto što su učinili besplodne pokušaje na liniji restauracije komunističke i drugih političkih partija, progresivne socijalističke snage u Mađarskoj su ustvari trebale onih revolucionarnih dana da se tuku za pobjedu principa direktne demokratije, afirmacijom jedinstvenih radničkih saveta i samoupravnih lokalnih zajednica kao glavnog stuba nove socijalističke vlasti jer samo u takvim demokratskim organima su socijalističke snage mogle ponovo da se same preporode i da tu, ovako preporođene, opet postanu prvorazredni faktor. Međutim, mađarski komunisti su bili suviše opterećeni okamenjenim dogmama prošlosti da bi bili sposobni za jedan takav radikalni preokret i, kolikogod izgledalo paradoksalno, ipak je tačno da su se komunisti pre odlučili da predu na klasični buržoaski višepartiski sistem, čak ako bi time prepustili Mađarsku reakcionarnim snagama, nego da se odreknu iluzije o svojoj sopstvenoj masovnoj partiji koju su mase već napustile, jer je takav tip partije za njih bio oličenje birokratskog despotizma. Mađarskoj su u onim danima itekako bili potrebni progresivni borci za socijalizam, ali ne staljinističkog tipa i ne organizovani u starom tipu političke partije makar pod kakvim imenom ona nastupala. Oni su trebali da budu tamo gde je radnička klasa i unutar radničke

klase, a za takav metod trebali su da pronadu i nove forme organizacije i metode rada.

Pošto je ta misao bila rukovodećim mađarskim komunistima tuđa i pošto nikako nisu mogli da izađu iz starih šema, oni su se morali posle početnog izdvajanja najokorelijih staljinista ponovo pocepati. Jedan deo je naseo lažnim slobodarskim parolama i idealiziranju buržoasko-demokratskog sistema i počeo da podržava izgradnju paralelne vlasti pored radničkih saveta, i u krajnjoj liniji protiv radničkih saveta jer se te dve forme ne mogu pomiriti.

Edvard Kardelj je dalje rekao:

»Drugi deo dobronamernih komunista uplašio se takvog razvika stvari, u kome su zaista dobivale sve više maha snage buržoaske restauracije. Taj isti strah je paralizirao i pasivizirao takođe veliki deo radničke klase, koji u Nadovoj vladi više nije video perspektivu za sebe a istovremeno se plašio povratka na staro — staljinističko. Tako je došlo do odvajanja jednog dela komunista od Nadove vlade, bilo pasiviziranjem, bilo traženjem utočišta kod Sovjetske armije. I za te k-muniste revolucionarni radnički saveti su bili tuđ mehanizam koji navodno ugrožava pozicije Komunističke partije u mehanizmu vlasti i prema tome ne može biti polazna tačka za izgradnju novog socijalističkog političkog sistema. Nužan produkt takvog stanja stvari bila je zatim sovjetska intervencija i formiranje vlade Janoša Kadara«.

Potpredsednik Kardelj je kasnije dodao:

»Razume se, pošto nijedna ozbiljna komunistička frakcija ni u jednom momentu nije bila sposobna da formuliše, pa čak nije ni pokušavala da formuliše jasnu i određenu platformu o ulozi, zadacima, i ciljevima radničkih saveta kao glavnog stuba obnovljenog političkog mehanizma mađarskog socijalizma, zato su i sami radnički saveti dolazili s vremenom sve više pod uticaj raznih pseudodemokratskih parola, koje su u suštini imale za cilj da odvoje od vlasti radničke savete i da ih svedu samo na ulogu nekakvog političko-sindikalnog pretstavnika radnika u državnom mehanizmu, koji se izgrađivao van i nezavisno od radničkih saveta«.

»Mađarski događaji — rekao je E. Kardelj — su tragedija savremenog socijalističkog pokreta, ali oni su isto tako i u još većjoj meri pouka i potsticaj međunarodnom socijalizmu. Oni su, pre svega, potsticaj svim onim progresivnim socijalističkim težnjama, koje se izražavaju u shvatanjima da politički sistem socijalističke države prelaznog doba mora da se razvija, tako da li najnaprednija materijalna i duhovna kretanja radnih masa, čija se svest već formira u uslovima društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, mogla da dolazi svakodnevno do izražaja i da deluje u pravcu neprekidnog menjanja zastarelih formi. To je smisao zahteva za demokratizacijom, koji se danas čuje kao glavni zahtev u mnogim zemljama koje su na putu socijalističkog razvika«.

Potpredsednik Edvard Kardelj je naglasio da je danas međunarodni odnos društvenih snaga takav da se dalja sudbina socijalizma više ne određuje toliko odbranom postignutih rezultata nego daljim razvojem socijalizma. »Socijalizmu je potreban jedan zdrav demokratski kritički odnos prema sopstvenim rezultatima, potrebna mu je neugasiva i duboka želja za sve boljim rešenjima, a u prvom redu za sve boljim rešenjima u pogledu odnosa među ljudima. Čitav politički sistem savremenog socijalizma mora biti tako postavljen da bi ta tendencija i ta želja mogle svuda da dodu do izražaja... Zato demokratizam mora biti bezuslovno sastavni element socijalizma.«

»Izgradnja socijalizma je organski društveni proces u kojemu rukovodeća snaga sama treba da se bori za oslobođenje socijalističkih snaga i za zaštitu tih snaga od intervencije raznih nesocijalističkih faktora« — rekao je potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj u svom govoru u Saveznoj narodnoj skupštini.

SLUČAJ IMRE NAĐA I DRUGOVA

2. novembra jedan od rukovodilaca iz Nadove okoline pitao je jugoslovenskog poslanika u Budimpešti da li bi bilo moguće da se izvestan broj lica koja bi se našla u opasnosti od pogroma sklene u jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti. Na osnovu toga razgovora u noći uoči 4. novembra

zatražili su i dobili azil u zgradi jugoslovenske ambasade u Budimpešti bivši predsednik mađarske vlade Imre Nađ, grupa njegovih saradnika i članovi njihovih porodica. Oni su napustili ambasadu 22. novembra, pošto je vlada Janoša Kadara dala garancije jugoslovenskoj vladi za njihovu ličnu bezbednost. Međutim, Nađeva grupa je, umesto svojim kućama, odvedena u nepoznatom pravcu. Mađarska vlada je kasnije saopštila da su oni zatražili odobrenje da odu u Rumuniju.

22. novembar

SAOPŠTENJE DRŽAVNOG SEKRETARIJATA ZA INOSTRANE POSLOVE FNRJ

Državni sekretarijat za inostrane poslove FNRJ izdao je saopštenje u kome se kaže da su se 2. novembra 1956. god. neki saradnici bivšeg mađarskog predsednika vlade Imre Nađa obratili poslaniku FNRJ u Budimpešti s pitanjem da li se izvestan broj lica »ugroženih od pogroma« može skloniti u ambasadu. Jugoslovenska vlada je 3. novembra odgovorila na ovo pitanje u principu pozitivno i 4. novembra su se u zgradu ambasade FNRJ sklonili: bivši predsednik vlade Imre Nađ, bivši državni ministar Geza Lošonci, bivši članovi pripremnog komiteta Mađarske socijalističke radničke partije Zoltan Santo, Ferenc Donat i Đerd Lukač, zatim Gabor Tancoš, Šandor Harasti, Ferenc Janoš, Đerd Fazekas, Janoš Siladi, Peter Erdeš, Zoltan Vaš, Julija Rajk, Ferenc Nador, Ujhelji, Vašarhelji i petnaest žena sa sedamnaestoro dece. Zoltan Vaš, Peter Erdeš, Đerd Lukač, Zoltan Santo i Ferenc Nador su, po sopstvenoj odluci, 18. novembra napustili ambasadu.

U saopštenju se kaže da je vlada FNRJ u međuvremenu ulagala napore da se nađe rešenje problema koji je proizašao iz davanja azila Nađu i ostalima. 21. novembra je postignut razmenom pisama između obeju vlada sporazum između vlade FNRJ i vlade NR Mađarske. Vlada NR Mađarske je, u svom pismu od 21. novembra potvrdila garancije koje je već ranije usmeno bila dala pretstavniku vlade FNRJ, izjavivši da neće protiv Imre Nađa i ostalih preduzimati nikakve mere zbog njihove prošle delatnosti, i tako garantovala njihovu bezbednost. »Pošto je na taj način — kaže se u saopštenju — pomenutim licima obezbeđen slobodan povratak njihovim domovima, oni su smatrali da više nema potrebe da ostanu u jugoslovenskoj ambasadi i odlučili su da se vrate svojim kućama«. Imre Nađ i ostali napustili su 22. novembra u 18.30 časova ambasadu.

23. novembar

VLADA FNRJ TRAŽI OD MAĐARSKE VLADE OBAVEŠTENJE O TOME ZAŠTO SE LICA KOJA SU NAPUSTILA JUGOSLOVENSKU AMBASADU NISU VRATILA SVOJIM KUĆAMA

Državni potsekretar za inostrane poslove Dobrovoje Vidić je primio otpravnika poslova ambasade NR Mađarske u Beogradu J. Kutija i saopštio mu da su Imre Nađ i ostali, na osnovu sporazuma između vlade FNRJ i vlade NR Mađarske, napustili jugoslovensku ambasadu u Budimpešti — u autobusu koji im je ministar oružanih snaga i javne bezbednosti dr. Ferenc Minih stavio na raspoloženje za odlazak kućama — ali da dosad ova lica nisu stigla svojim kućama. Vlada FNRJ je zatražila od vlade NR Mađarske »hitnu informaciju o tome zašto se gore pomenuta lica nisu vratila svojim kućama, kako je to bilo utanačeno u sporazumu dveju vlada od 21. ovog meseca«. Vlada FNRJ smatrala bi kršenje ovog sporazuma flagrantnom povredom ne samo postojećih prijateljskih odnosa između obeju zemalja, nego i opšteprihvatljivih normi međunarodnog prava.

24. novembar

NOTA VLADE FNRJ MAĐARSKOJ VLADI U VEZI SA KRŠENJEM SPORAZUMA O NAĐU I DRUGOVIMA

Dobrovoje Vidić je predao J. Kutiju notu kojom vlada FNRJ ulaže najenergičniji protest zbog kršenja sporazuma od 21. novembra i traži od mađarske vlade da taj sporazum odmah sprovede u delo.

U noti se izlaže istorijat jugoslovensko-mađarskih pregovora o regulisanju problema u vezi sa azilom pruženim Nađu i drugovima i napominje da je jugoslovenska vlada smatrala da se ovo pitanje može rešiti na jedan od sledećih dva načina: a) garantovanjem lične bezbednosti tim licima i njihovim povratkom kućama ili b) omogućavanjem da napuste Mađarsku i koriste azil u Jugoslaviji. Glede vlade FNRJ je pretstavniku mađarske vlade izložio

državni potsekretar Dobrivoje Vidić, koji je 19. novembra posetio Budimpeštu.

U noti se zatim kaže da je predsednik vlade NR Mađarske Janoš Kadar u svom odgovoru od 21. novembra prihvatio prvi od dva jugoslovenska predloga i da je vladi FNRJ dao pismenu izjavu u kojoj se kaže da »prema Imru Nađu i članovima njegove grupe ne želi primeniti kazne zbog njihovog prošlog delovanja«. U nastavku note se opisuje kako su sovjetski vojni organi, uprkos protestu jugoslovenskih diplomatskih službenika, odveli autobus sa Imre Nađem i ostalima u nepoznatom pravcu.

»Jugoslovenska vlada smatra napred izloženi postupak flagrantnim kršenjem postignutog sporazuma« — kaže se u noti i izjavljuje se da vlada FNRJ nikako ne može prihvatiti verziju da su Imre Nađ i ostali dobrovoljno otišli u Rumuniju, jer je upoznata sa njihovom željom da ostanu u svojoj zemlji, kao i s tim da su za vreme boravka u jugoslovenskoj ambasadi odbili predlog da odu u Rumuniju.

NOTA VLADE FNRJ VLADI SSSR

Dobrivoje Vidić je savetniku ambasade SSSR u Beogradu F. N. Grjaznovu predao tekst note koja je upućena mađarskoj vladi. U prilogu tom tekstu se kaže: »Informišući vladu SSSR o gornjem, vlada FNRJ mora da izrazi vladi SSSR svoje iznenađenje zbog toga što su sovjetski organi u Mađarskoj sprečili izvršenje pomenutog sporazuma. ... Iz toga razloga vlada FNR Jugoslavije obraća se vladi Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, očekujući da će ona učiniti sve što je potrebno da se omogući izvršenje navedenog sporazuma«.

1 decembar

„ISTINA O SLUČAJU NAĐ“ — ČLANAK SPOLJNOPOLITIČKOG UREDNIKA „TANJUGA“

U opširnom napisu urednika »Tanjuga« se citiraju izvodi iz pisama koja su razmenile jugoslovenska i mađarska vlada u vezi sa problemima nastalim iz činjenice da su Imre Nađ i njegovi drugovi koristili azil u jugoslovenskoj ambasadi. Iz dokumenata se vidi da je mađarska vlada insistirala da Nađ i ostali odu u Rumuniju a da je vlada FNRJ stala na gladište da odluka zavisi isključivo od lica koja su dobila azil u ambasadi FNRJ. Pošto su Nađ i ostali odbili predloge ove vrste, mađarska vlada je, u svom pismu od 21. novembra, garantovala njihovu bezbednost i izjavila da se mogu slobodno vratiti svojim kućama. Iz članka urednika »Tanjuga« se vidi takođe da je državni potsekretar Vidić, primajući ovo pismo, stavio rezerve na jedan njegov deo, gde se dovode u sumnju motivi zbog kojih je vlada FNRJ pružila azil Nađu i drugovima takvim formulacijama kao što je, na primer, ona da »davanje azila Imru Nađu i njegovoj grupi nije prosto davanje azila privatnim licima«. Na kraju članka se kaže da bi jugoslovenska vlada i javnost sa zadovoljstvom primili rešenje spora oko neizvršenja postignutog sporazuma.

6 decembar

NOTA VLADE FNRJ MAĐARSKOJ VLADI

Vlada NR Mađarske je na jugoslovensku notu od 24. novembra odgovorila svojom notom, u kojoj se kaže da »slučaj Imre Nađa i drugova predstavlja unutrašnje mađarsko pitanje«, da mađarska vlada nije prekršila sporazum, i izražava se nada da se ovo pitanje može smatrati okončanim.

U odgovoru jugoslovenske vlade, koji je uručen otpravniku poslova mađarske ambasade u Beogradu, kaže se da jugoslovenska vlada izražava svoje neslaganje s tvrdnjom da je ovde reč o unutrašnjem pitanju. Protiv takvog shvaćanja govori i činjenica da je o pitanju nastalom oko azila Nađu i drugovima sklopljen jedan međudržavni sporazum. Pošto sporazum nije izvršen, ovo pitanje se ne može smatrati okončanim.

21 decembar

IZJAVA PRETSTAVNIKA ZA ŠTAMPU DRŽAVNOG SEKRETARIJATA ZA INOSTRANE POSLOVE

Pretstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na konferenciji za štampu izjavio da je sovjetska vlada nedavno odgovorila na jugoslovensku notu od 24. novembra,

da se taj odgovor slaže sa stavom mađarske vlade i da se on proučava. Mađarska vlada još nije odgovorila na drugu jugoslovensku notu od 6. decembra.

11 januar

IZJAVA PRETSTAVNIKA DRŽAVNOG SEKRETARIJATA ZA INOSTRANE POSLOVE

Na pitanje da li se slučaj Imre Nađa može smatrati rešenim, jer neki znaci pokazuju da su jugoslovensko-mađarski odnosi na putu normalizacije, predstavnik DSIP-a je odgovorio da su odnosi između Jugoslavije i Mađarske normalni, a slučaj Imra Nađa poznat.

„MAĐARSKO PITANJE“ PRED UJEDINJENIM NACIJAMA

(Stav jugoslovenske delegacije)

„Situacija u Mađarskoj“ se nalazila do sada na dnevnom redu nekoliko sednica Saveta bezbednosti koji je sazvan 28. oktobra, na dnevnom redu vanrednog zasedanja Generalne skupštine koje je počelo 4. novembra i na dnevnom redu XI zasedanja Generalne skupštine UN koje je počelo 12. novembra.

28 oktobar

Stalni predstavnik Jugoslavije u UN dr Jože Brilej je na sednici Saveta bezbednosti izjavio da jugoslovenska vlada sa zabrinutošću prati događaje u Mađarskoj ali da ne gleda povoljno na iznošenje situacije u toj zemlji pred Savet bezbednosti, jer to znači isto što i iskorišćavanje tragične situacije u Mađarskoj u političke svrhe. »Mađarskoj vladi treba dati vremena i mogućnosti da uspostavi mir — rekao je Jože Brilej — a njene napore u tom pravcu ne bi trebalo ometati. On je dodao da bi ti razlozi razumljivo naveli jugoslovensku delegaciju da glasa protiv stavljanja ovog pitanja na dnevni red ali da će se ona, budući da je jugoslovenska vlada u principu protiv »svakog učešća stranih trupa«, uzdržati od glasanja.

3 novembar

Dr Brilej je izjavio da bi, ukoliko se potvrdi da su u Budimpešti već počeli pregovori o povlačenju sovjetskih trupa iz Mađarske, trebalo odložiti debatu u Savetu bezbednosti da bi se omogućilo obavljanje pregovora u što boljoj atmosferi.

8 novembar

Pošto je izložio razloge koji su prouzrokovali oktobarske i novembarske događaje u Mađarskoj, kao i razvoj tih događaja, dr Brilej je, na vanrednom zasedanju Generalne skupštine UN, rekao da je gladište jugoslovenske vlade u vezi sa poštovanjem suverenih prava naroda poznato i izrazio je nadu da će se problem sovjetskih trupa u Mađarskoj rešiti sporazumom u duhu deklaracije sovjetske vlade od 30. oktobra. »Što manje uplitanja u mađarsku situaciju, sa ma koje strane — rekao je Jože Brilej — to bolje, jer je mađarski narod zreo da sredi svoju situaciju«. Ističući da nacrt rezolucije koju su podnele SAD (u kojoj se traži da SSSR odmah obustavi svoju akciju u Mađarskoj a, pored ostalog, predlaže pružanje pomoći ovoj zemlji u hrani i lekovima), ne ukazuje na kurs koji bi mogao voditi poboljšavanju situacije u Mađarskoj, dr Brilej je izjavio da će se uzdržati od glasanja o tom nacrtu.

9 novembar

Dr Jože Brilej je na sednici Generalne skupštine izjavio da će podržati američku rezoluciju ukoliko u nju budu usvojeni i predloženi amandmani¹, da rezolucija pet zemalja (Kube, Irske, Italije, Pakistana, Perua) kojom se traži povlačenje sovjetskih trupa i održavanje slobodnih izbora u Mađarskoj pod nadzorom UN ne bi doprinela uklanjanju teškoća u Mađarskoj već bi pre pogoršala situaciju.

Budući da amandmani na rezoluciju SAD nisu usvojeni, jugoslovenska delegacija se uzdržala od glasanja. Ona je glasala protiv rezolucije pet zemalja a za austrisku rezoluciju u kojoj se traži pomoć Ujedinjenih nacija civilnom stanovništvu u Mađarskoj i poziva generalni sekretar da sa odgovarajućim organizacijama razmotri problem pomoći izbeglicama iz Mađarske.

¹ Pretstavnicima Indije, Indonezije, Cejlona i Burme nastojali su, svojim amandmanima, da potenciraju humanitarne elemente američke rezolucije a da otupe njenu propagandističku ostricu.

19 novembar

Uzimajući reč u diskusiji o predlogu kubanske rezolucije u kojoj se mađarska i sovjetska vlada pozivaju da »odmah prekinu deportovanje mađarskih građana i vrte kućama one koji su već deportovani sa mađarske teritorije«, član jugoslovenske delegacije na XI zasjedanju Generalne skupštine UN dr Mladen Iveković je izjavio da će njegova delegacija glasati protiv ove rezolucije. »Ovom akcijom se nastoji prikazati stanje još tragičnijim nego što je ustvari i pridodati nove veštačke probleme već postojećim ozbiljnim problemima da bi se stalno oživljavalo pitanje i pružio izgovor za nove intervencije. Na taj način ohrabruje se antagonizam i izaziva zategnutost kako u Mađarskoj tako i u UN i u međunarodnim odnosima uopšte,« — rekao je Mladen Iveković.

21 novembar

Šef jugoslovenske delegacije Koča Popović je pozvao Generalnu skupštinu da jednoglasno usvoji indisko-cejlonsko-indonežansku rezoluciju kojom se, između ostalog, od mađarske vlade traži da primi na svoju teritoriju posmatrača UN. On je rekao da je »tragedija koja je zadesila Mađarsku u prvom redu dokaz i turobna ilustracija teškoća koje doživljava određena zatvorena grupa zemalja ujedno i naša zajednička tragedija koja je nastala kao rezultat nakaradnog stanja u nekim od ovih zemalja ali isto toliko i kao rezultat stvorenih važećih međunarodnih odnosa, pre svega odnosa između dva velika bloka«. Koča Popović je rekao da se najpovoljniji izlaz ne može naći na liniji daljeg međusobnog optuživanja već samo na zajedničkoj liniji smirenja situacije.

Jugoslovenska delegacija glasala je protiv kubanske rezolucije, uzdržala se od glasanja za rezoluciju triju aziskih zemalja kojoj su dodati belgijski amandmani i koja je time pogoršana, a za rezoluciju² kojom se od generalnog sekretara UN i visokog komesara za izbeglice traži da nastave napore u cilju pružanja pomoći izbeglicama iz Mađarske i da se istovremeno zahteva od vlada da preduzmu napore u cilju povratka izbeglica u domovinu.

28 novembar

Koča Popović je ponovo uzeo učešća u nastavku generalne debate. Osvrćući se na probleme u vezi sa Mađarskom, on je rekao da je pozitivna evolucija u Mađarskoj moguća i da je ona već u toku. Konstatovao je, takođe, da u zemljama Istočne Evrope nije više moguć povratak na staro »bilo da se pri tome radi o povratku na ono što se obično naziva »staljinizmom« — sem u slučaju ozbiljnog pogoršanja međunarodnih odnosa — ili o povratku na stare režime«.

4 decembar

U nastavku debate o Mađarskoj, dr Mladen Iveković je potsetio da se jugoslovenska delegacija trudila da deluje u pravcu smirivanja i stabilizovanja situacije u toj zemlji, da ona, ni u Ujedinjenim nacijama, nije podržavala one akcije koje su išle za posebnim računima i propagandnim efektom. On je dodao da jugoslovenska delegacija ipak smatra da mađarska vlada nije učinila sve što je bilo potrebno i što su situacija u zemlji i zabrinutost u svetu nalagale. Mladen Iveković je zamerio mađarskoj vladi što nije »bez odlaganja, ne gubeći vremena«, prihvatila inicijativu generalnog sekretara UN Daga Hamaršelda da ode u Budimpeštu. Odlaganje te posete, koje se predlaže u odgovoru mađarske vlade, moglo bi sasvim da promaši njenu svrhu.

Dr Mladen Iveković je zatim upoznao Generalnu skupštinu sa činjenicama i jugoslovenskim gledištem u vezi sa »aferom Nad«. Što se tiče predloga pokrenutih u rezoluciji 14 zemalja³ koja se nalazila pred Generalnom skupštinom — odašiljanje posmatrača u Mađarsku i »druge zemlje« — Iveković je rekao da jugoslovenska delegacija ostaje na svojim dosadašnjim pozicijama i da će u skladu s tim

glasati. U vezi sa sugestijom o upućivanju posmatrača u »druge«, po svoj prilici Mađarskoj susedne zemlje: »Jugoslovenska delegacija je ovlašćena da izjavi da ovu inicijativu ne smatra korisnom i da jugoslovenska vlada nije raspoložena da takve posmatrače primi«. Takvom praksom bi se stvari samo komplikovale a »efekat ovakvog »posmatranja« bi bio ravan nuli«.

5 decembar

Dr Mladen Iveković je izjavio da će jugoslovenska delegacija glasati protiv rezolucije 14 zemalja zbog toga što ona može da kompromituje pozitivni razvitak situacije u Mađarskoj. Prilikom glasanja jugoslovenska delegacija je glasala protiv te rezolucije.

9 decembar

Dr Jože Brilej je obavestio generalnog sekretara UN da jugoslovenska vlada ne može primiti na teritoriju Jugoslavije posmatrača UN, jer bi se tom akcijom moglo proširiti područje napetosti i na taj način još više pogoršati situacija, a vrednost takvih posmatrača bi bila, u najmanju ruku, krajnje dubiozna.

11 decembar

Jugoslovenski delegat dr Mladen Iveković je u Generalnoj skupštini UN održao govor u kome je, između ostalog, rekao da se njegova delegacija rukovodila stavom da se u Mađarskoj odigravala borba za slobodu i nezavisnost a da se ona u isto vreme suprotstavljala tendencijama koje su ovu borbu htele da okrenu u pravcu ciljeva koji nemaju ničeg zajedničkog sa interesima mađarskog naroda. On je dodao da poslednji događaji u Mađarskoj nažalost nisu takvi da bi mogli ublažiti nespokojstvo. Dr Iveković je, takođe, izrazio žaljenje što je mađarska delegacija donela odluku da napusti Skupštinu i ukazao na važnost misije poverene generalnom sekretaru UN u Mađarskoj. On je, govoreći o predlozima rezolucije koji su se upravo nalazili pred Generalnom skupštinom, izjavio da jugoslovenska delegacija ne može podržati nacrt rezolucija 20 zemalja (Argentina, Australija, Belgija, Čile, Kolumbija, Danska, Dominikanska Republika, Salvador, Island, Italija, Holandija, Norveška, Pakistan, Peru, Filipini, Španija, Švedska, Tajland, Turska i SAD), jer je ona »pre prikladna da povećava nego da smanji napetost«. (U toj rezoluciji se, između ostalog, traži od sovjetske vlade da se »odmah odrekne svake vrste mešanja u unutrašnje poslove Mađarske«, da u prisustvu posmatrača UN povuče svoje oružane snage iz te zemlje.)

13 decembar

Jugoslovenska delegacija uzdržala se od glasanja o predlogu rezolucije 20 zemalja. Do glasanja o predlogu rezolucije četiri zemlje nije došlo, jer su je predlagači povukli.

11 januar

Jugoslovenska delegacija uzdržala se pri glasanju o predlogu rezolucije⁴ kojom se odlučuje o osnivanju komiteta od pet članova za proučavanje situacije u Mađarskoj.

JUGOSLOVENSKA POMOĆ MAĐARSKOJ

13 novembar

Vlada FNRJ donela je odluku da Narodnoj Republici Mađarskoj dodeli pomoć u namirnicama i građevinskom materijalu (pirinču, pasulju, sapunu, ogrevnom drvetu, staklu, rezanoj građi i cementu) — u ukupnoj vrednosti od 150 miliona dinara.

11 januar

Pretstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na konferenciji za štampu izjavio da se mađarska vlada nedavno obratila jugoslovenskoj vladi s molbom za kredit. Molba je s jugoslovenske strane blagonaklono razmotrena i mađarskoj vladi je otvoren kredit u visini od 2 miliona dolara.

G. A.

⁴ Predlagači: Argentina, Belgija, Kanada, Čile, Kolumbija, Španija, SAD, Francuska, Irska, Italija, Japan, Liberija, Norveška, Novi Zeland, Pakistan, Holandija, Peru, Filipini, Dominikanska Republika, Velika Britanija, Salvador, Švedska, Tajland, Turska.

Beograd, 12 januar 1957 godine

² Predlagači: Argetina, Danska i SAD.

³ Predlagači: SAD, Argetina, Australija, Belgija, Kuba, Danska, Salvador, Irska, Italija, Holandija, Norveška, Pakistan, Švedska i Tajland.

JUGOSLOVENSKI STAV O SUECKOJ KRIZI

Dvadeset šestog jula 1956 godine predsednik Republike Egipta Gamal Abdel Naser je saopštio na velikom mitingu u Aleksandriji odluku egipatske vlade da nacionalizuje Suecku kompaniju.

Nacionalizacija je izazvala negativno reagovanje britanske i francuske vlade kao i vlada nekih drugih zemalja. Protiv Egipta je pokrenuta prava kampanja. Francuska i Velika Britanija su pokušale da nametnu svoja rešenja Egiptu. U tom cilju su sazvale konferenciju u Londonu na koju su pozvale ograničen broj zemalja po svom vlastitom izboru.

Govoreći o stavu Jugoslavije prema nacionalizaciji Suecke kompanije, predsednik FNRJ Josip Broz Tito je, u svojoj izjavi direktoru »Tanjuga« od 11 avgusta 1956 godine, rekao sledeće:

»Što se tiče same nacionalizacije Suecke kompanije, mi smo mišljenja da niko ne može osporiti pravo jednoj suverenoj zemlji da na svojoj teritoriji izvrši nacionalizaciju bilo čega, ako smatra da je to u interesu naroda i suvereniteta države. U ovom slučaju to je utoliko jasnije što se ustvari radi o jednoj egipatskoj kompaniji koja podleže egipatskim zakonima i jurisdikciji. Mi smatramo da je briga o održavanju Kanala i o njegovom normalnom funkcionisanju, kao i uprava i odbrana Kanala, sastavni dio suverenog prava Egipta. Razumije se da je princip slobodne plovidbe uopšte, a posebno princip slobodne plovidbe Sueckim Kanalom, bez ikakve diskriminacije, stvar koja interesuje čitav svijet — i sigurno je da nijedna zemlja kroz čiju teritoriju prolazi jedan tako značajan međunarodni put neće uskratiti odgovarajuću međunarodnu obavezu. I egipatska vlada se izjasnila za poštovanje jedne takve obaveze«.

Govoreći o Londonskoj konferenciji predsednik Tito je rekao da »nikakva konferencija ne može diskutovati o pravu Egipta na nacionalizaciju Suecke Kompanije« i zatim naglasio da »jedna međunarodna konferencija može diskutovati samo o uslovima primjene principa slobodne plovidbe, i to uz ravnopravno učešće Egipta, bez nametanja odluka Egiptu«.

U cilju mirnog rešenja spora koji je izbio oko Kanala između Egipta i ostalih zainteresovanih zemalja, egipatska vlada je 11 septembra predložila vladama tih zemalja i generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija obrazovanje pregovaračkog tela, sastavljenog od predstavnika zemalja — korisnica Sueckog Kanala.

Jugoslavija je podržala ovu inicijativu Egipta. U noti DSIP-a Ambasadi Egipta u Beogradu od 13 septembra kaže se da je »Vlada FNRJ od početka spora oko nacionalizacije Sueckog Kanala i regulisanja slobodne plovidbe Kanalom zastupala mišljenje da rešenje ovog spora treba tražiti isključivo putem pregovora svih zainteresovanih zemalja korisnica ovog Kanala, uzimajući u obzir suverena prava Egipta i međunarodnu zainteresiranost za obezbeđenje plovidbe ovim Kanalom«.

Suecki spor došao je pred Ujedinjene nacije, pred Savet bezbednosti.

Na sednici Saveta bezbednosti od 9 oktobra 1956 godine državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović je rekao da ne može biti nikakve sumnje da je bivša kompanija egipatsko pravno lice, u skladu sa osnovnim zakonom o kompaniji i principima međunarodnog privatnog prava, i da je egipatska vlada, nacionalizujući ovu kompaniju, postupila striktno u okviru sfere svoje unutrašnje jurisdikcije.

Koča Popović je izrazio uverenje da se rešenje sueckog problema može naći mirnim putem: »Ubedeni smo da se rešenje može naći, zato što ne vidimo ništa što bi iz osnova bilo nepomirljivo s interesima koji su u pitanju.

Naprotiv, trebalo bi očekivati da se oni spoje u zajednički interes — kako politički, tako i ekonomski — svijuz zainteresovanih: da promet kroz Kanal teče slobodno i efikasno. Mi smo potpuno svesni da će takvo rešenje zahtevati strpljive i istrajne napore, pomirljiv duh i znatnu dozu realizma od strane svijuz.«

Izraelski i anglo-francuski napad na Egipt. — Svet je očekivao da će zainteresovane zemlje naći rešenje za suecki spor. Bili su usvojeni zajednički principi na kojima bi se moglo naći rešenje spora, pretstavnici tri najzainteresovanije vlade — Velike Britanije, Francuske i Egipta — složili su se da pristupe pregovorima u cilju konačnog rešenja spora. Pa ipak Egipt je postao objekt oružanog napada Izraela, a zatim i Velike Britanije i Francuske.

Noću između 29 i 30 oktobra izraelske vojne jedinice prodrle su na egipatsku teritoriju i napale baze u oblasti Kuntile i Ras el Akaba. Pravac izraelskog nadiranja bio je Suecki Kanal.

Jugoslavija je odmah osudila izraelsku agresiju. Državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović izjavio je 30 oktobra da »Jugoslovenska vlada smatra da je ova akcija izraelske vlade i vojske protivna članu 2 Povelje UN i da ima sve karakteristike agresije koja ugrožava svetski mir. Protiv takvog postupka Savet bezbednosti je u smislu člana 39 Povelje dužan da preduzme odgovarajuće mere. Jugoslovenska vlada će zastupati ovu kvalifikaciju izraelskog postupka pred Savetom bezbednosti i predložiti odnosno podržati hitno preduzimanje efektivnih mera predviđenih Poveljom u svrhu uspostavljanja mira i neodložnog povlačenja izraelskih snaga na izraelsku teritoriju«.

Savet bezbednosti se 30 oktobra sastao na vanredno zasjedanje i usvojio dnevni red sa sledećom formulacijom: mere za hitno obustavljanje vojne akcije Izraela protiv Egipta.

Jugoslovenski delegat u Savetu bezbednosti dr Jože Brilej je izjavio: »Izraelska agresija mora biti obustavljena — izraelsko-arapski sukob, čije je implikacije isuviše teško sagledati, mora po svaku cenu biti izbegnut. Savet bezbednosti mora delovati, i to brzo«.

Dr Jože Brilej podržao je predlog američke rezolucije za koju je kasnije i glasao. Rezolucijom se traži obustava vatre i povlačenje izraelskih trupa na demarkacionu liniju.

Pod izgovorom da bi neprijateljstva u Egiptu »mogla ugroziti slobodu plovidbe Sueckim Kanalom« Velika Britanija je u zajednici sa Francuskom uputila 30 oktobra posle podne ultimatum Egiptu u kome je tražila od egipatske vlade da pristane na »privremeni boravak anglo-francuskih trupa u sueckoj zoni«. Ove vlade su Egiptu i Izraelu uputile poziv da smesta obustave »ratne akcije na kopnu, moru i u vazduhu«, i da povuku svoje vojne snage »na udaljenost od deset milja od Sueckog Kanala«.

Uzimajući reč u debati u Savetu bezbednosti dr Jože Brilej je taj akt Velike Britanije i Francuske ocenio kao »jednostranu primenu sile«. On je rekao: »Od Egipta se traži da se odrekne neospornih prava na samoodbranu koja su potvrđena članom 51 Povelje OUN. Od njega se isto tako traži da prihvati okupaciju dela svoje teritorije od strane dve strane sile. On je suočen s krutim vremenskim rokom u najgoroj manifestaciji onoga za što smo mi smatrali da je postalo preživela politika ultimatum«.

Predsednik Egipta Naser primio je istog dana, 30 oktobra, britanskog ambasadora u Kairu i saopštio mu da se anglo-francuski ultimatum Egiptu ne može prihvatiti.

Predsednik Tito je dao 30 oktobra izjavu u kojoj je oštro osudio izraelsku agresiju na Egipt i anglo-francuski ultimatum: »Na Bliskom Istoku došlo je do otvorene agresije Izraela protiv Egipta, koja je stvorila ratnu situaciju i pretila da se pretvori u rat velikih razmera sa nedoglednim posledicama i nepredviđenim ishodima«.

»Ja sam u nekoliko navrata, a naročito u svojoj izjavi od 11. avgusta 1956, upozoravao na ozbiljnu situaciju u tom delu sveta. To su isto učinili i odgovorni pretstavnici mnogih drugih zemalja. Moglo se očekivati da će odgovorne vlade tražiti i naći rešenja da se miroljubivim putem otklone teškoće i nađe sporazumno rešenje za ovaj spor. I baš u vreme kad su se već stvorili izvesni preduslovi za sporazum — kao naprimer, usvajanje zajedničkih principa na kojima bi se moglo naći praktično rešenje sueckog pitanja — a za koje su glasale i Engleska i Francuska — taj put je odbačen i prešlo se na akcije kojima se želi silom da nametnu jednostrana rešenja po cenu izazivanja rata. Sem toga, treba istaći da su vlade Engleske i Francuske saopštile svoju jednostranu nameru ne čekajući na akciju Ujedinjenih nacija i čak blokirajući rad Saveta bezbednosti, koji se već bio sastao da raspravi pitanje i donese rešenje«.

»Ako ova agresija ne bude zaustavljena putem zajedničkog nastojanja svih članica Organizacije Ujedinjenih nacija, to može imati nedogledne posledice za mir u tom delu sveta, i ne samo u njemu. Jer nemoguće je i nedopustivo da se u naše doba pitanja kao što je suecko rešavaju putem sile. Zbog toga svet s pravom očekuje da će se Organizacija Ujedinjenih nacija, i svaki njen član posebno, rukovoditi trajnim interesima međunarodne zajednice i da će osudom ove agresije i pretnji, svim merama koje im stoje na raspoloženju, sprečiti rat i povratiti veru čovečanstvu u mogućnosti obezbeđenja mira i saradnje među narodima« — rekao je predsednik Tito.

Pošto Svet bezbednosti, usled veta Velike Britanije i Francuske, nije mogao da donese nikakvu odluku o prekidu vatre i povlačenju izraelskih trupa sa egipatske teritorije, jugoslovenski delegat dr Jože Brilej predložio je 31. oktobra Savetu bezbednosti rezoluciju kojom se traži vanredno zasedanje Generalne skupštine.

»Svet bezbednosti, — kaže se u jugoslovenskom predlogu rezolucije, — smatrajući da je akcijom koja je preduzeta protiv Egipta stvorena teška situacija, vodeći računa o činjenici da je nedostatak jednoglasnosti među stalnim članicama Saveta u sadašnjem slučaju sprečio Svet da vrši svoju glavnu odgovornost, koja se sastoji u očuvanju mira i međunarodne bezbednosti, — odlučuje da se, u saglasnosti s rezolucijom 377 Generalne skupštine, hitno sazove vanredno zasedanje Generalne skupštine radi davanja odgovarajućih preporuka«.

Jugoslovenski predlog rezolucije je posle uporne borbe u Savetu bezbednosti usvojen sa sedam glasova. Francuska i Velika Britanija glasale su protiv, dok su se Australija i Belgija uzdržale od glasanja.

Uprkos jasno izraženom stavu većine članova Saveta bezbednosti, Velika Britanija i Francuska pristupile su realizaciji svoga ultimatumu upućenog Egiptu.

31. oktobra su počele vazduhoplovne anglo-francuske operacije protiv pojedinih tačaka na Sueckom Kanalu i bombardovan je Kairo.

Istog dana uveče Jugoslovenska vlada je izdala saopštenje u kome se kaže sledeće: »Čitav jugoslovenski narod i Vlada FNRJ saznali su sa dubokim uzbuđenjem i ogorčenjem o otpočinjanju anglo-francuske agresije na Egipat i o zverskom bombardovanju Kaira. U ime naroda Jugoslavije, Jugoslovenska vlada izražava svoje simpatije egipatskom narodu — žrtvi agresije i njegovoj vladi. Jugoslovenska vlada očekuje da će svi narodi sveta i njihove vlade osuditi agresiju i zajedničkim naporima uspeti da je zaustave«.

1. novembra se Generalna skupština Ujedinjenih nacija na predlog jugoslovenske delegacije sastala na vanredno zasedanje. Ona je sa 64 glasa usvojila predlog američke delegacije u kojem se traži da Velika Britanija, Francuska i Izrael odmah obustave vatre, da se povuku sa egipatske teritorije i da se preduzmu mere za ponovno otvaranje

Sueckog Kanala. Protiv rezolucije su glasale Velika Britanija, Francuska, Izrael, Australija i Novi Zeland, a od glasanja su se uzdržale Belgija, Kanada, Laos, Holandija, Portugalija i Južnoafrička Unija.

Uprkos pozivu Generalne skupštine na obustavu vatre, britansko i francusko vazduhoplovstvo nastavilo je bombardovanje, a izraelske trupe su nastavile napredovanje kroz Sinajsku Pustinju u pravcu Sueckog Kanala.

4. novembra je Generalna skupština UN odlučno ponovila zahtev za obustavu vatre i povlačenje trupa iz Egipta.

Na istoj sednici Generalne skupštine UN usvojena je i rezolucija o formiranju izvanredne međunarodne sile UN koja treba da obezbedi obustavljanje neprijateljstava.

6. novembra su se anglo-francuski komandosi iskrcali kod Port Saida s obe strane ulaza u Suecki Kanal. U Port Fuadu i Port Saidu su vođene ogorčene borbe. Anglo-francuskim snagama je pošlo za rukom da okupiraju ovo područje.

8. novembra, tj. dva dana posle okupacije Port Saida i Port Fuada, Velika Britanija, Francuska i Izrael su pod pritiskom UN i svetskog javnog mnjenja, prekinuli vatra u Egiptu, ali su i dalje odbijali da se pokore odlukama UN o povlačenju trupa s egipatske teritorije.

Jugoslovenska vlada je 9. novembra obavestila generalnog sekretara UN Daga Hamarselda da je spremna staviti Ujedinjenim nacijama na raspoloženje kontingent oružanih snaga, pod uslovom da Egipat izrazi svoj pristanak.

10. novembra je egipatska vlada u principu prihvatila ideju o osnivanju međunarodnih snaga UN. Sutradan su počeli pregovori između egipatske vlade i komandanta snaga UN generala Bernsa i postignut je sporazum o uslovima pod kojima će snage UN vršiti svoju misiju u Egiptu.

11. novembra je predsednik Tito održao u Puli govor u kome se osvrnuo i na događaje na Srednjem Istoku.

Govoreći o napadu anglo-francuskih i izraelskih snaga na Egipat predsednik Tito je između ostalog rekao sledeće:

»To je najtipičnija agresija, koja se ničim ne razlikuje od nekadašnjih klasičnih agresija kolonijalnih sila. Potpuno je ista. Ljudi koji su doveli do ove agresije danas se, po mom mišljenju, kaju, jer nisu uspjeli. Oni su mislili, prvo, da će Egipat slistiti za nekoliko dana a Naseru srušiti, drugo, da je u svijetu takva psihoza da se ljudi neće miješati, da ih Organizacija Ujedinjenih nacija neće osuditi, jer će u njoj dobiti većinu. Ali preračunali su se. Dogodilo se obratno. Egipat nije krahirao, iako je pretrpio velike gubitke, njegova se armija dobro borila i intervencionisti nisu uspjeli da zauzmu cio Kanal, makar dalje pripucavaju. Egipatski narod nije srušio Naseru, kako je Idn očekivao. U samoj Engleskoj, laburisti su vrlo oštro istupili protiv agresije i vladine politike. U Ujedinjenim nacijama ogromna većina osudila je ovaj akt agresije i sada je u procesu stvaranja međunarodne policije za Egipat, gdje smo i mi ponudili naš kontingent. Naime, sami Egipćani su to molili, a vjerovatno ćemo i mi poslati naš kontingent vojske«.

Stalni jugoslovenski predstavnik u Ujedinjenim nacijama dr Jože Brilej i jugoslovenski vojni izaslanik u SAD general major Franjo Knebl vodili su 13. novembra pregovore s predstavnicima Sekretarijata UN i s njima se sporazumeli da Jugoslavija stavi na raspoloženje međunarodnih snaga UN motorizovane jedinice u jačini od 715 oficira, podoficira i vojnika.

Prva grupa od 44 jugoslovenske vojnika i oficira stigla je 17. novembra avionom u Egipat. Ostali deo jugoslovenskog kontingenta stigao je u Egipat brodovima 29. novembra.

Povlačenje anglo-francuskih trupa iz Egipta izvršeno je u potpunosti 22. decembra. Izraelske snage povlačile su se sporo, uništavajući za sobom sistematski sve komunikacije i objekte, tako da su se 22. decembra nalazile oko 80 kilometara istočno od Sueckog Kanala*.

J. S.

* Informacija se zasniva na materijalu objavljenom zaključno sa 22. decembrom 1956. godine.

MEĐUNARODNI UGOVORI ZAKLJUČENI U TOKU 1956 GODINE

FNRJ je u toku 1956 godine zaključila veliki broj međunarodnih ugovora. Ovde je izložen pregled tih ugovora, po zemljama i po hronološkom redu. Jedan deo ugovora je već ratifikovan odnosno odobren od Saveznog izvršnog veća¹. Ukoliko uz ugovor nije naznačeno da li je ratifikovan ili ne, znači da je ratifikacioni postupak u toku.

DVOSTRANI (BILATERALNI) UGOVORI

Albanija

Zapisnik sa IV zasedanja glavne jugoslovensko-albanske komisije za ispitivanje graničnih incidenata održanog od 16 do 18 aprila u Tirani.

Sporazum (razmena nota) o davanju na besplatno korišćenje zgrada poslanstava u Beogradu i Tirani, zaključen 1 avgusta u Beogradu. Sporazum je stupio na snagu sa razmenom nota, sa važnošću na neodređeno vreme, a može se otkazati u svako doba, uz otkazni rok od mesec dana.

Konvencija o čuvanju, održavanju i obnovi graničnih piramida, međupiramida i ostalih graničnih oznaka na jugoslovensko-albanskoj granici, potpisana u Tirani 16 avgusta. Stupa na snagu po odobrenju obeju vlada, a važenje joj je 10 godina. Ako pre isteka ovoga roka ne bude otkazana na 6 meseci ranije, njeno važenje se produžava na neodređeno vreme, s tim da se može otkazati u svako doba, uz otkazni rok od 6 meseci.

Zapisnik sa vanrednog zasedanja glavne mešovite jugoslovensko-albanske komisije za ispitivanje graničnih incidenata održanog u Titogradu od 4 do 10 septembra.

Sporazum o vazdušnom saobraćaju, potpisan u Tirani 23 novembra. Primenjuje se od dana potpisivanja, a stupa definitivno na snagu po odobrenju obeju vlada. Zaključen na neodređeno vreme, s tim da se može otkazati u svako doba, uz otkazni rok od 12 meseci.

Protokol o preletanju zajedničke državne granice, potpisan u Tirani 23 novembra. Zaključen je na neodređeno vreme i može se otkazati u svako doba, uz otkazni rok od 3 meseca. Stupio je na snagu sa danom potpisivanja.

Sporazum o vodoprivrednim pitanjima, zaključen u Beogradu 5 jula. Stupa na snagu sa danom razmene ratifikacionih instrumenata, a važi 5 godina. Ukoliko ga jedna od strana ugovornica ne otkaze na godinu dana pre isteka ovoga roka, automatski će se produžavati na po 5 godina, a može se otkazati na godinu dana pre isteka svakog perioda.

Zapisnik sa V redovnog zasedanja glavne mešovite jugoslovensko-albanske komisije za ispitivanje graničnih incidenata, održanog od 10 do 17 decembra u Beogradu.

Austrija

Protokol o drugom zasedanju mešovite komisije na osnovu sporazuma o uvođenju i saobraćaju međudržavnih turističkih autobuskih linija, održanom na Bledu 24 i 25 januara.

Protokol o pregovorima vođenim u Beogradu od 1 do 8 marta između jugoslovenske i austrijske delegacije o uređenju izvesnih pitanja nastalih pri sprovođenju sporazuma o nepokretnoj imovini austrijskih dvovlasnika u jugoslovenskoj pograničnoj zoni i sporazuma o uređenju pograničnog prometa između Jugoslavije i Austrije od 15 marta 1953 godine. Stupio je na snagu 3 jula sa razmenom nota, a važi neodređeno vreme. Protokol je odobrilo 18 juna Savezno izvršno veće.

Protokol o pregovorima vođenim u vremenu od 1 do 8 marta o uređenju izvesnih pitanja iz sporazuma o nekretninama austrijskih dvovlasnika u FNRJ.

Protokol o sporazumu između Generalne direkcije PTT FNRJ i Saveznog ministarstva za saobraćaj i podržavljenih preduzeća Republike Austrije i Generalne direkcije pošta Austrije o ubrzanju prenošenja i razmene pošte u međunarodnom saobraćaju, potpisan u Beogradu 10 maja. Protokol se primenjuje od 3 juna, a definitivno stupa na snagu kad se sa njim saglasne obe poštanske uprave.

¹) Savezno izvršno veće ratifikuje uredbu, međunarodne ugovore i druge sporazume koji imaju karakter opštih propisa.

Koordinacioni odbor Saveznog izvršnog veća odobrava međunarodne sporazume koji se ne podnose na ratifikaciju i koji nemaju karakter opštih propisa o regulisanju prava i obaveza građana i organizacija (sporazumi kojima se sprovode u život ili izvršuju već ratifikovani međunarodni ugovori i drugi sporazumi kojima se privremeno uvode u život trgovinski sporazumi, kojima se određuju granični prelazi i slično).

Veterinarski sporazum, potpisan 16 juna u Zagrebu. Zaključen na neodređeno vreme, a najranije se može otkazati po isteku 2 godine od njegovog važenja, uz otkazni rok od 6 meseci. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade.

Protokol o prvom zasedanju stalne jugoslovensko-austrijske komisije za Muru, potpisan u Mariboru 24 oktobra.

Protokol o razgovoru jugoslovensko-austrijske dvovlasničke komisije sastavljene u smislu tačke 3 beogradskog protokola od 8 marta 1956 godine, potpisan u Radencima 20 oktobra. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade.

Protokol o trećem zasedanju mešovite komisije na osnovu sporazuma o uvođenju u saobraćaj međunarodnih turističkih autobuskih linija, potpisan u Beču 27 novembra.

Australija

Sporazum o razmeni paketa između FNRJ i Komonvelta Australije postignut razmenom nota u Beogradu 28 februara. Stupio na snagu 1 marta prema sporazumu poštanskih uprava obeju država. Važenje mu je na neodređeno vreme, uz otkazni rok od godinu dana. Savezno izvršno veće je odobrilo ovaj sporazum 2 juna.

Belgija

Sporazum o regulisanju međusobnih potraživanja iz osnova posleratne repatrijacije građana obeju zemalja, potpisan u Beogradu 21 marta. Stupa na snagu kada ga odobre obe vlade. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18 juna.

Sporazum (razmena nota) o produženju važenja do 28 februara 1957 godine trećeg dodatnog protokola od 1 marta 1954 godine uz trgovinski sporazum između FNRJ i Belgisko-luksemburske ekonomske unije, potpisan u Brislu 29 februara. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Brazilija

Sporazum (razmena nota) o produženju važenja platnog sporazuma od 24 juna 1954 godine do 11 juna 1956 godine, postignut u Rio de Žaneiru 23 marta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Sporazum (razmenjena pisma) o produženju trgovinskog sporazuma od 24 juna 1954 godine, sa važenjem do 1 septembra 1956 godine, postignut 9 juna.

Bugarska

Protokol o robnoj razmeni za 1956 godinu, potpisan u Sofiji 10 februara. Primenjuje se od dana potpisivanja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 maja.

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan u Sofiji 10 februara. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade. Zaključen je sa važenjem za pet godina, i ukoliko ne bude otkazan na 12 meseci pre isteka ovog perioda, važenje mu se automatski produžava za daljih 5 godina. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 25 maja.

Protokol o primeni klauzule najpovoljnije nacije između FNRJ i NR Bugarske, potpisan u Sofiji 10 februara, sa važenjem od 5 godina, uz otkazni rok od 3 meseca. Ako ga ni jedna strana po isteku ovoga roka ne otkaze, produžavaće se iz godine u godinu, sa mogućnošću otkaza u svako doba, uz otkazni rok od 3 meseca. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15 oktobra.

Zapisnik sa petog zasedanja centralne mešovite granične komisije za ispitivanje i rešavanje incidenata nastalih na jugoslovensko-bugarskoj granici, održanog od 8 do 12 marta u Beogradu. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18 juna.

Ugovor o uzajamnoj pravnoj pomoći, potpisan u Sofiji 23 marta. Stupa na snagu 30 dana po razmeni ratifikacionih instrumenata, a važi na neodređeno vreme, i sa mogućnošću otkaza, uz otkazni rok od godinu dana. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 20 juna, a razmena ratifikacionih instrumenata je izvršena 27 decembra.

Protokol o preletanju zajedničke granice, potpisan u Sofiji 4 aprila, sa važenjem na neodređeno vreme i mogućnošću otkaza, uz otkazni rok od 3 meseca. Stupio je na snagu sa danom potpisivanja.

Sporazum (razmena nota) o razmeni zvaničnih publikacija između obe zemlje, zaključen u Sofiji razmenom nota od 29 februara i 16 aprila. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15 oktobra.

Protokol o izradi novog opisa granične linije i novih skica položaja graničnih piramida na jugoslovensko-bugarskoj granici, potpisan u Sofiji 16 juna. Stupio je na snagu 3 avgusta kada su ga odobrile obe vlade.

Konvencija o čuvanju, održavanju i obnovi granične linije, graničnih piramida i graničnih oznaka na jugoslovensko-bugarskoj granici, potpisan u Sofiji 16 juna. Stupa na snagu po odobrenju obeju vlada i važi 10 godina; a ako je jedna od strana ugovornica ne bude otkazala na 6 meseci pre isteka roka, onda se produžava na neodređeno vreme, sa istim otkaznim rokom. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 15 oktobra.

Sporazum o uređenju pogranične službe za putnički, prtljažni i robni saobraćaj između Jugoslovenskih železnica i Bugarskih državnih železnica, potpisan u Niškoj Banji 22. maja, sa važenjem na neodređeno vreme, uz otkazni rok od 3 meseca. Stupa na snagu po odobrenju obeju strana.

Zapisnik o načinu i vremenu izvršenja snimanja, izrade situacionog plana i projekta za regulaciju graničnog sektora reke Timoka, potpisan u Negotinu 5. jula. Ovaj zapisnik je sastavni deo zapisnika od 18. decembra 1955. godine o istom pitanju i podleže uvidu nadležnih organa.

Konvencija o kulturnoj saradnji, potpisana u Beogradu 24. decembra, a stupa na snagu po razmeni ratifikacionih instrumenata, sa važenjem od 5 godina. Ako ne bude otkazana na 6 meseci pre isteka roka, onda će se automatski produžavati na dalje periode od po 5 godina, sa istim otkaznim rokom.

Zapisnik sa šestog zasedanja centralne mešovite granične komisije za ispitivanje i rešavanje incidenata nastalih na jugoslovensko-bugarskoj granici, održanog u Sofiji od 22. do 26. novembra.

Protokol o robnoj razmeni za 1957. godinu, potpisan u Beogradu 29. decembra.

Burma

Protokol o kupovini burmanskog pirinča od strane FNRJ kupovini jugoslovenske potrošne robe, mašina, opreme i druge robe od strane Burmanske Unije i platni i obračunski postupak u izvršenju protokola, potpisan u Rangunu 7. marta. Stupio je na snagu sa danom potpisa, a važenje mu je 5 godina. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 15. oktobra.

Sporazum o dugoročnoj saradnji na razvijanju industrije, korišćenju energetskih izvora i prirodnih bogatstava i na drugim poljima privrede, potpisan u Rangunu 7. marta. Stupio je na snagu sa danom potpisa, a važi do 1. decembra 1960. godine, uz otkazni rok od 12 meseci, ako ga jedna strana ne otkáže.

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan u Rangunu 7. marta. Stupio je na snagu sa danom potpisivanja, a važi do 31. decembra 1960. godine, ukoliko ga jedna od strana ugovornica ne otkáže 12 meseci pre isteka roka. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 19. decembra.

Čehoslovačka

Protokol o razmeni robe za 1956. godinu, potpisan u Pragu 16. februara. Primenjivaće se retroaktivno od 1. januara, a stupio je definitivno na snagu 15. maja po odobrenju obeju vlada. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 15. maja.

Privremeni sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan 11. februara u Pragu. Stupio je na snagu sa razmenom nota 11. maja, a važi na neodređeno vreme. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 25. maja.

Sporazum o kreditiranju nabavke industrijskih proizvoda i robe široke potrošnje u Čehoslovačkoj, potpisan u Pragu 11. februara. Stupio je na snagu 11. maja, po odobrenju obeju vlada, a važiće dok svaka strana ugovornica ne izvrši obaveze koje proističu iz njegovih odredaba.

Sporazum o dugoročnim isporukama i o kreditu, potpisan u Pragu 11. februara. Stupio je na snagu 15. maja po odobrenju obeju vlada.

Sporazum o regulisanju otvorenih imovinskih pitanja, potpisan u Pragu 11. februara. Stupio je na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 6. juna.

Sporazum o vazdušnom saobraćaju, potpisan 28. februara. Primenjuje se od dana potpisivanja, a stupio je na snagu po odobrenju obeju vlada; važi na neodređeno vreme, uz otkazni rok od godinu dana. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 20. juna.

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan u Beogradu 3. jula, važi pet godina; a ukoliko ga ni jedna strana ne otkáže 12 meseci pre isteka ugovorenog perioda, on će se prećutno produžavati na dalje periode od po 5 godina, uz isti otkazni rok. Primenjuje se od dana potpisivanja.

Sporazum o poštanskoj službi, potpisan 26. oktobra u Pragu. Stupa na snagu 1. u mesecu koji naiđe 30. dana posle notifikacije da su ga odobrile obe vlade. Zaključen je na neodređeno vreme, uz mogućnost otkaza 3 meseca unapred.

Danska

Sporazum (razmena nota) o produženju protokola o razmeni robe i protokola o plaćanju od 13. novembra 1953. godine, za period od 1. jula 1956. do 30. juna 1957. godine, potpisan u Kopenhagenu 19. jula.

Ekvador

Deklaracija o uspostavljanju diplomatskih i trgovinskih odnosa između FNRJ i Republike Ekvadora, potpisana 10. januara u Santijago de Čileu. Savezno izvršno veće ju je odobrilo 18. juna.

Finska

Sporazum o produženju važenja drugog dodatnog protokola trgovinskog sporazuma od 1. oktobra 1948. godine, potpisanog juna 1956. godine, za period od 1. jula 1956. godine do 30. juna 1957. godine, postignut 27. aprila. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16. oktobra.

Francuska

Prose-verbal sa II zasedanja Jugoslovensko-francuskog komiteta za unapređenje privrednih odnosa, održanog 18. i 19. i 20. aprila u Beogradu.

Prose-verbal sa III zasedanja Jugoslovensko-francuskog komiteta za privrednu saradnju i tehničku pomoć, održanog od 8—12. oktobra u Parizu.

Grčka

Drugi dopunski protokol uz sporazum o ekonomskoj saradnji i trgovinskoj razmeni od 28. februara 1953. godine, potpisan u Beogradu 3. aprila. Primenjuje se privremeno od 1. aprila 1956. godine, a definitivno je stupio na snagu 4. septembra po odobrenju obeju vlada. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 18. juna.

Zapisnik sa zasedanja delegacija FNRJ i Kraljevine Grčke održanih u vremenu od 23. do 30. marta u Solunu o pitanju nivoa vode Dojranskog Jezera, potpisan 31. marta u Solunu. Stupio je na snagu 25. juna po odobrenju nadležnih vlada.

Protokol o ekonomskoj saradnji i tehničkoj pomoći, potpisan u Atini 11. septembra. Stupa na snagu po odobrenju obeju vlada.

Protokol o pregovorima održanim u Atini od 11. juna do 11. septembra, potpisan u Atini 11. septembra.

Konvencija o zaštiti bilja, zaključena u Atini 11. septembra, sa važenjem od 5 godina. Ukoliko se ne otkáže godinu dana pre isteka ovog roka, automatski će se produžavati na periode od po 5 godina, uz isti otkazni rok. Stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata.

Sporazum (razmenjena pisma) o saradnji u oblasti turizma, potpisan u Atini 11. septembra.

Sporazum o dopuni člana 5. aranžmana o kontroli, čuvanju i održavanju graničnih oznaka na jugoslovensko-grčkoj granici zaključenog 22. januara 1930. godine u Solunu, potpisan u Lerinu 10. novembra, Stupa na snagu po odobrenju obeju vlada.

Konvencija o čuvanju i održavanju svetlosignalnih uređaja i plovnih signala kojima je obeležena jugoslovensko-grčka granica na vodama Prespanskog i Dojranskog Jezera, sa važenjem od 10. godina. Ako ne bude otkazana na 6 meseci pre isteka roka, produžava se na neodređeno vreme, sa istim otkaznim rokom. Stupa na snagu po odobrenju nadležnih organa obeju strana.

Holandija

Sporazum o robnoj razmeni, potpisan u Beogradu 24. januara, a ratifikovalo ga Savezno izvršno veće 19. decembra.

Opšta konvencija o socijalnom osiguranju, potpisana 1. juna, Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 19. decembra.

Indija

Trgovinski sporazum od 31. marta. Primenjuje se od dana potpisivanja i važi do 31. decembra 1959. godine. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 19. decembra.

Sporazum o uzajamnom priznavanju brakova sklopljenih pred konzularnim vlastima između indijskih državljana u FNRJ i jugoslovenskih državljana u Indiji, postignut razmenom nota u Beogradu 21. novembra 1955. i 12. maja ove godine.

Indonezija

Trgovinski sporazum, potpisan u Beogradu 14. decembra.

Iran

Sporazum o uzajamnom oslobođenju davanja *cautio iudicatum solvi* pred jugoslovenskim i iranskim sudovima, postignut razmenom nota u Beogradu 9. i 14. maja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15. oktobra.

Italija

Zapisnik o odlukama stalne mešovite jugoslovensko-talijanske komisije za sprovođenje Videmskog sporazuma od 20. avgusta 1955. donetim na trećem zasedanju, održanom u Ljubljani od 16. do 21. januara. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 2. juna.

Sporazum o specijalnim tehničkim isporukama, potpisan u Beogradu 1. marta. Sporazum se primenjuje od dana potpisivanja, a stupio bi na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Važi na neodređeno vreme, a Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 20. juna.

Sporazum o tehničkoj saradnji, potpisan u Beogradu 1. marta. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade, a važi 5 godina. Ukoliko ga ni jedna strana ne otkáže 3 meseca pre isteka roka, on bi se prećutno produžio na neodređeno vreme, sa istim otkaznim rokom. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 14. jula.

Sporazum o ribarenju talijanskih ribara u jugoslovenskim vodama, potpisan u Beogradu 1. marta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 20. jula.

Aranžman jugoslovenskog Saveznog zavoda za socijalno osiguranje i talijanskog Nacionalnog zavoda za socijalno osiguranje i drugih zavoda za sprovođenje članova 54, 55 i 56 Videmskog sporazuma, potpisan u Trstu 27. marta. Stupio je na snagu 10. maja, a važi do 31. decembra 1956. godine i smatra se prećutno produženim iz godine u godinu, ukoliko se ne otkáže do 30. decembra svake godine. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 2. juna.

Protokol o prvom sastanku mešovite komisije, predviđene članom 9. sporazuma o drmskom transportu putnika, potpisanog u Rimu 31. marta 1955. godine. Sastanak je održan u Opatiji 9 i 10. aprila. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18. juna.

Zapisnik odluka stalne jugoslovensko-talijanske mešovite komisije za sprovođenje Videmskog sporazuma od 20. avgusta 1955. godine. Odluke su usvojene na četvrtom zasjedanju, održanom u Vidmu od 16. do 20. aprila.

Protokol sa sastanka jugoslovensko-talijanske mešovite komisije o razvoju razmene između FNRJ i Italije u okviru trgovinskog i platnog sporazuma od 31. marta 1955. godine, potpisan u Beogradu 26. maja. Stupio je na snagu sa danom potpisa, a Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 16. oktobra.

Zapisnik sa petog zasjedanja stalne mešovite jugoslovensko-talijanske komisije, formirane na osnovu člana 62. Videmskog sporazuma od 20. avgusta 1955. Zasjedanje održano od 16. do 22. juna u Ljubljani.

Zapisnik sa sastanka jugoslovensko-talijanske delegacije pošta, održanog 11 i 12. juna, i zapisnik sa sastanka jugoslovenske i talijanske delegacije za telekomunikacije, održanog 7, 8 i 9. juna u Trstu.

Sporazum o uzajamnim uslugama, zaključen između Jugoslovenskog registra brodova i Registro Italiano navale, potpisan 19. septembra u Rimu. Stupio je na snagu sa potpisivanjem i ostaće u važnosti najmanje godinu dana od dana potpisa, a produžiće se na neodređeno vreme, uz mogućnost otkaza u svako doba, sa otkaznim rokom od 6 meseci.

Sporazum postignut razmenom pisama o sporazumu o specijalnim isporukama od 1. marta 1956. godine, postignut u Beogradu 13. decembra. (Ovim sporazumom se utvrđuje da neće stupiti na snagu sporazum o specijalnim isporukama od 1. marta 1956. godine, već će se o ovom pitanju voditi novi pregovori).

Dodatni protokol uz sporazum o ribolovu od 1. marta 1956. godine, potpisan u Beogradu 13. decembra. Ugovoreno je da čini sastavni deo sporazuma o ribolovu.

Izrael

Trgovinski sporazum, potpisan u Jerusalamu 13. juna. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade i važi za period od jedne godine, s tim što će se prećutno produžavati na po godinu dana, uz mogućnost otkaza, sa otkaznim rokom od 3 meseca. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 19. decembra.

Jordan

Zapisnik pregovora mešovite jugoslovenko-jordanske komisije, održanih od 27. do 29. februara u Damasku.

Južnoafrička unija

Sporazum o recipročnom oslobađanju od carina robe uvezene za potrebe karlarnog konzularnog osoblja, postignut razmenom nota u Keptaunu 29. juna i 3. jula.

Kina

Sporazum o poštanskoj službi i sporazum o telekomunikacijama, potpisan u Beogradu 14. februara sa važenjem na neodređeno vreme, uz mogućnost otkaza 3 meseca unapred. Stupaju na snagu kad ih odobre obe vlade. Savezno izvršno veće ih je odobrilo 2. juna.

Trgovinski i platni sporazum, potpisan u Beogradu 17. februara. Primenjuje se od dana potpisa i važi do 31. decembra 1956. godine, a ukoliko ga 3 meseca pre isteka ovoga roka jedna od ugovornih strana ne otkáže, važenje će se automatski produžavati za dalje periode od po godinu dana, sa istim otkaznim rokom. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 6. juna.

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan 17. februara u Beogradu. Važi za period od 5 godina a ukoliko ga 12 meseci pre isteka ovog roka jedna od strana ugovornica ne otkáže, automatski će se produžavati za dalji period od po 5 godina, sem ako koja od strana ugovornica izrazi želju da njegovo važenje prestane ranije, u kojem slučaju ga može otkazati sa otkaznim rokom od 12 meseci. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18. juna.

Mađarska

Konvencija o održavanju i obnovi granične linije i graničnih oznaka na jugoslovensko-mađarskoj granici, potpisana u Beogradu 18. januara. Stupila je na snagu na dan razmene ratifikacionih instrumenata 22. septembra. Zaključena je na 10 godina, i ako se ne otkáže

na 6 meseci pre isteka ovog roka, prećutno će se produžavati na neodređen rok, s mogućnošću otkaza na 6 meseci unapred. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 8. juna.

Zapisnik jugoslovensko-mađarske komisije, sastavljen 3. marta 1956. godine u Subotici o utvrđivanju zajedničkih mera za 1956. godinu za odbranu od ledene poplave. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18. juna.

Sporazum o regulisanju nerešenih finansijskih i privrednih pitanja, potpisan u Beogradu 29. maja. Stupio je na snagu sa danom potpisa.

Sporazum o tehničkoj saradnji, potpisan u Beogradu 25. maja, sa važenjem od 5 godina, uz otkazni rok od godinu dana. Automatski će se produžavati na po 5 godina, sa otkaznim rokom od godinu dana.

Sporazum o izmeni sporazuma o načinu predupređenja i ispitivanja graničnih incidenata na jugoslovensko-mađarskoj granici, zaključenog 28. avgusta 1953. godine u Baji. Ovaj sporazum je potpisan 5. maja u Budimpešti. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade i sastavni je deo sporazuma o načinu predupređenja i ispitivanja graničnih incidenata od 28. avgusta 1953. godine.

Sporazum o robnoj razmeni i platni sporazum, potpisani u Beogradu 21. juna. Stupaju na snagu kad ih odobre obe vlade i važi do 31. decembra 1957. godine. Ukoliko se ne otkáže na 3 meseca pre isteka ovog roka, produžavaće se za sledeću godinu i dalje, uz mogućnost otkaza na 3 meseca. Savezno izvršno veće je ratifikovalo ove sporazume 19. decembra.

Zapisnik o predmetu donetih odluka i konstatacija sa sedmog zasjedanja glavne mešovite komisije, održanog od 7. do 11. maja u Budimpešti. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16. oktobra.

Poslovnik jugoslovensko-mađarske komisije, predviđene u članu 2. sporazuma o regulisanju nerešenih finansijskih i privrednih pitanja, potpisanog u Beogradu 29. maja 1956. godine; opšti uslovi isporuke robe po sporazumu o regulisanju nerešenih finansijskih pitanja i pravila stručne arbitražne komisije, obrazovane na osnovu istog sporazuma. Svi ovi instrumenti su potpisani 16. jula u Budimpešti i stupili su na snagu sa danom potpisivanja.

Sporazum o vazdušnom saobraćaju, potpisan u Beogradu 21. jula. Privremeno se primenjuje od dana potpisivanja, a definitivno stupa na snagu kad ga odobre obe vlade. Zaključen je na neodređeno vreme, s mogućnošću otkaza u svako doba. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 15. novembra.

Protokol o pregovorima za proširenje privredne saradnje, potpisan u Beogradu 19. septembra.

Zapisnik delegacija Vlade FNRJ i Vlade NR Mađarske o reparaciji iz Jugoslavije mađarskih izbeglica, kao i vraćanju materijala koji su sobom izbeglice donele u Jugoslaviju a vlasništvo je NR Mađarske. Zapisnik je potpisan u Beogradu 29. novembra. Ovaj zapisnik će biti podnet na odobrenje obema vladama.

Nemačka (zapadna)

Zajednički protokol o pregovorima između jugoslovenske i nemačke delegacije o privrednim i finansijskim pitanjima, potpisan u Bonu 10. marta.

Ugovor o privrednoj saradnji, potpisan u Bonu 10. marta. Stupa na snagu mesec dana po razmeni ratifikacionih instrumenata. Zaključen je na neodređeno vreme. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 25. maja.

Ugovor o regulisanju izvesnih potraživanja iz oblasti socijalnog osiguranja, potpisan u Bonu 10. marta. Stupa na snagu mesec dana po razmeni ratifikacionih instrumenata. Savezno izvršno veće ratifikovalo ga je 25. maja.

Sporazum o regulisanju jugoslovenskih posleratnih komercijalnih dugova, potpisan u Bonu 10. marta. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 25. maja.

Sporazum o regulisanju zahteva na oštetu za restitucije koje se ne mogu ostvariti iz zahteva protiv nemačke obraćunske kase, potpisan u Bonu 10. marta. Stupio je na snagu sa danom potpisivanja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 25. maja.

Sporazum Jugoslovenskih železnica i Nemačkih saveznih železnica u cilju regulisanja obaveza bivših Nemačkih železnica Rajha prema ranijim Jugoslovenskim državnim železnicama, postignut razmenom pisama 5 i 8. marta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15. maja.

Sporazum između Generalne direkcije pošta FNRJ i Ministarstva pošta i telekomunikacija Nemačke Savezne Republike o regulisanju obaveza predašnje nemačke Reichspost, potpisan u Beogradu 5. marta. Stupio je na snagu sa danom potpisivanja, a Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15. maja.

Sporazum o produženju do 30. juna 1956. godine drugog dodatnog sporazuma o robnoj razmeni od juna 1954. godine, koji je postignut razmenom nota u Beogradu 26. marta i 23. aprila. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16. oktobra.

Treći dodatni sporazum uz sporazum o robnoj razmeni od 11. juna 1952. godine, zaključen u Beogradu 17. jula, važi od 1. jula 1956. do 30. juna 1957. godine.

Sporazum (razmena pisama) o uvozu potrošne robe predviđene članom 3 sporazuma o privrednoj saradnji od 10 marta 1956 godine, potpisan 17 jula.

Sporazum o carinskom postupanju sa dunavskim brodovima, potpisan u Beogradu 17 jula. Stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata, a važi na neodređeno vreme; otkazni rok je 3 meseca pred kraj kalendarske godine.

Protokol uz sporazum o carinskom postupanju sa dunavskim brodovima od 17 jula 1956 godine. Kao odredbe o ratifikaciji, stupanju na snagu i otkazu primenjuju se odredbe iz navedenog sporazuma o carinskom postupanju sa dunavskim brodovima.

Protokol o tumačenju i sprovođenju sporazuma o privremenom regulisanju plovidbe na Dunavu, zaključenog 26 juna 1954 godine. Protokol je potpisan u Beogradu 17 jula. Stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata i istovremeno sa navedenim sporazumom od 26 juna 1954 godine.

Sporazum o uvozu literature, postignut razmenom nota u Beogradu 2 i 3 novembra. Važi od 3 novembra 1956 do 31 oktobra 1957 godine. U tom periodu se može otkazati na mesec dana unapred. Posle isteka ovog perioda, ukoliko ne bude otkazan, automatski će se produžavati na godinu dana, sa otkaznim rokom od mesec dana.

Protokol o pregovorima o obeštećenju jugoslovenskih državljana nad kojima su za vreme rata u nemačkim koncentracionim logorima vršeni vivoeksperimenti, potpisan u Beogradu 11 oktobra.

Norveška

Sporazum (razmenom nota) o produženju do 30 juna 1956 godine dopunskog protokola uz trgovinski sporazum i sporazum o plaćanju od 30 avgusta 1946 godine, postignut u Beogradu 14 februara. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 2 juna.

Trgovinski sporazum, potpisan 30. maja. Primenjuje se od 1 jula a važi na neodređeno vreme, uz otkazni rok od 3 meseca. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 9 oktobra.

Poljska

Sporazum o službi telekomunikacija i sporazum o poštanskoj službi, potpisani u Beogradu 7 marta. Stupili su na snagu početkom prvog tromesečja koje sledi danu razmene nota o njihovom usvajanju od strane obeju vlada. Zaključeni su na neodređeno vreme, sa otkaznim rokom od 3 meseca. Savezno izvršno veće ih je odobrilo 15 maja.

Sporazum o kulturnoj saradnji, potpisan u Beogradu 6 jula. Važi 5 godina: a ukoliko se ne otkáže 6 meseci pre isteka toga roka, produžavaće se na periode od po 5 godina, sa istim otkaznim rokom. Stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 19 decembra.

Sporazum o kreditu za kupovinu u Poljskoj, industrijske i saobraćajne opreme, potpisan u Varšavi 31 januara. Stupio je na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata 24 jula. Sporazum će važiti dotle dok svaka strana ugovornica ne izvrši sve svoje obaveze koje iz njega proističu. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 19 aprila.

Zapisnik sa prvog zasedanja mešovite jugoslovensko-poljske komisije za naučno-tehničku saradnju, održanog u Beogradu od 19 do 29 septembra.

Protokol o robnoj razmeni za 1957 godinu, potpisan u Beogradu 27 novembra. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade.

Dopunski protokol uz sporazum o kreditu za nabavku u Poljskoj industrijske i saobraćajne opreme od 31 januara 1956 godine, potpisan u Beogradu 27 novembra. Primenjuje se od dana potpisivanja i čini sastavni deo osnovnog sporazuma od 31 januara 1956 godine.

Protokol sa drugog zasedanja mešovite jugoslovensko-poljske komisije za naučno-tehničku saradnju, potpisan u Varšavi 17 decembra.

Protokol sa I zasedanja mešovite jugoslovensko-poljske komisije za naučno-tehničku saradnju, potpisan u Varšavi 17 decembra.

Rumunija

Sporazum o poštanskoj službi, potpisan u Bukureštu 13 januara. Zaključen je na neodređeno vreme, a stupio je na snagu 1 avgusta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 2 jula.

Sporazum o vazdušnom saobraćaju, potpisan u Beogradu 1 februara, a zaključen na neodređeno vreme, sa mogućnošću otkaza od 12 meseci unapred. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 8 juna.

Zapisnik sa zasedanja jugoslovensko-rumunske hidrotehničke komisije, održanog u Vršcu od 11 do 18 marta, na osnovu člana 1 sporazuma o hidrotehničkim pitanjima, zaključenog u Bukureštu 7 aprila 1955 godine, i pravilnika o radu jugoslovensko-rumunske hidrotehničke

komisije, potpisan u Vršcu 18 marta. Savezno izvršno veće je odobrilo ove instrumente 2 juna.

Zapisnik sa trećeg zasedanja mešovite komisije za ispitivanje i rešavanje incidentata na jugoslovensko-rumunskoj granici, održanog u Novom Sadu od 2 do 6 aprila.

Veterinarsko-sanitarna konvencija, potpisana u Beogradu 4 avgusta, sa važenjem od 5 godina. Ako nijedna strana ugovornica na godinu dana pre isteka roka ne otkáže konvenciju, njeno važenje se automatski produžava na neodređeno vreme, uz otkazni rok od godinu dana. Stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 9 oktobra.

Protokol i zapisnik o razgovorima delegacija FNRJ i NR Rumunije o mogućnostima korišćenja vode Dunava u derdapskom sektoru u mirnodopske svrhe, potpisani u Oršavi 2 oktobra.

Konvencija o zaštiti poljoprivrednog i šumskog bilja od štetočina i bolesti, potpisana u Bukureštu 25 septembra, sa važenjem od 5 godina. Ako godinu dana pre isteka roka ne bude otkazana, važenje joj se automatski produžava na neodređeno vreme, sa otkaznim rokom od godinu dana.

Konvencija o sprečavanju i suzbijanju zaraznih i parazitskih bolesti u pograničnom području, potpisana u Beogradu 13 oktobra, sa važenjem od 5 godina. Ako ne bude otkazana na godinu dana pre isteka roka, ona se automatski produžava na neodređeno vreme, sa otkaznim rokom od godinu dana.

Zapisnik sa zasedanja jugoslovensko-rumunske hidrotehničke komisije, potpisan u Temišvaru 5 oktobra.

Trgovinski i platni sporazum, potpisani na Brionima 27 oktobra.

Sporazumi su zaključeni na neodređeno vreme, uz otkazni rok od 6 meseci. Stupaju na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Savezno izvršno veće ih je ratifikovalo 19 decembra.

Protokol o robnoj razmeni za period 1957—1960 godine, potpisan na Brionima 27 oktobra. Privremeno će se primenjivati od 1 januara 1957 godine, a na snagu stupa kada i trgovinski sporazum, i njegov je sastavni deo.

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, potpisan na Brionima 27 oktobra, sa važenjem od 5 godina. Ako ne bude otkazan na godinu dana pre isteka ovog roka, važenje mu se automatski produžava na daljih 5 godina, sa otkaznim rokom od godinu dana. Stupa na snagu kad ga odobre obe vlade.

Sporazum o kulturnoj saradnji, potpisan na Brionima 27 oktobra sa važenjem od 5 godina. Ako ga na 6 meseci pre isteka roka ni jedna strana ne otkáže, važenje mu se automatski produžava na daljih 5 godina, sa istim otkaznim rokom.

SSSR

Protokol o robnoj razmeni za 1956 godinu. Potpisan u Beogradu 6 januara i stupio je na snagu sa danom potpisivanja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 24 aprila.

Sporazum o saradnji u izgradnji industriskih preduzeća u FNRJ, potpisan u Beogradu 12 januara, sa važenjem na neodređeno vreme. Primenjuje se od dana potpisivanja. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 8 juna.

Sporazum o saradnji na razvoju istraživanja u oblastima nuklearnih nauka i korišćenju nuklearne energije u mirnodopske svrhe, potpisan u Beogradu 28 januara, sa važenjem na neodređeno vreme. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 8 marta.

Sporazum o davanju zajma FNRJ od strane SSSR-a. Potpisan je u Moskvi 2 februara, a stupio je na snagu 17 aprila, sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Važi do isplate zajma datog po ovom sporazumu. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 26 marta.

Sporazum o robnom kreditu. Potpisan je u Moskvi 5 februara, a stupio je na snagu 17 aprila, sa razmenom ratifikacionih instrumenata. Važi do isplate datog kredita odnosno na neodređeno vreme, uz mogućnost otkaza na 2 meseca unapred.

Konvencija o kulturnoj saradnji, potpisana 17 maja u Moskvi. Stupila je na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata 31 jula. Zaključena je na 5 godina, a ako se ne otkáže na 6 meseci pre isteka ovoga roka, automatski se produžava na neodređeno vreme, sa istim otkaznim rokom. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 20 juna.

Sporazum (razmena pisama) o uzajamnoj isporuci naučnopopularnih školskih i tehničkih filmova, postignut u Beogradu 28 marta.

Protokol o izvršenju uzajamnih isporuka robe predviđenih za 1955 godinu, potpisan u Beogradu 19 aprila. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18 juna.

Zapisnik sa prvog zasedanja jugoslovensko-sovjetske komisije o naučno-tehničkoj saradnji i statut ove komisije, potpisani u Moskvi 4 maja. Savezno izvršno veće je odobrilo ove instrumente 14 juna.

Protokol o dopunskim isporukama robe u 1956 godini, potpisan u Beogradu 6 juna. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 14 juna.

Konvencija o regulisanju pitanja državljanstva lica sa dvojnim državljanstvom, potpisana u Moskvi 22 maja, sa važenjem na neodređeno vreme. Stupila je na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata 31 jula. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 3 jula.

Sporazum (razmena nota) o službi informacija, postignut 14 juna. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 19 decembra.

Protokol o sporazumu o saradnji u izgradnji industrijskih preduzeća od 12 januara 1956 godine, potpisan u Moskvi 2 avgusta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Sporazum (razmena nota) o recipročnom tretmanu slanja diplomatske pošte između Beograda i Moskve i obratno valizom, postignut u Beogradu 21 juna, sa važenjem od godinu dana. Ako se 3 meseca pre isteka važenja ne otkáže, automatski se produžava za narednu godinu, sa istim otkaznim rokom. Stupio je na snagu sa danom razmene nota.

Akt o prijemu i predaji sa spiskom jugoslovenskih arhivskih fondova koje je Vlada SSSR-a predala Vladi FNRJ, sačinjen u Moskvi 27 avgusta.

Protokol drugog zasedanja jugoslovensko-sovjetske komisije za naučno-tehničku saradnju, potpisan u Beogradu 5 oktobra.

Protokol mešovite komisije sastavljene na osnovu člana 8 trgovinskog sporazuma od 5 januara 1955 godine, potpisan u Beogradu 4 decembra.

S A D

Amandman uz ugovor o potjoprivrednim viškovima, potpisan u Beogradu 19 januara. Stupio na snagu sa danom potpisa.

Sporazum o proširenju carinskog imuniteta na karijerne konzule. Postignut je razmenom pisama u Vašingtonu 21 maja, a stupio je na snagu 30 jula. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 18 juna.

Sporazum o oslobođenju i korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 14.011.029.000 dinara za nabavku opreme, materijala i robe za oružane snage FNRJ, postignut razmenom pisama u Beogradu 18 i 21 maja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Sporazum o oslobođenju i korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova, sa priloženim aneksom, u iznosu od 2.377.700.000 dinara postignut razmenom pisama u Beogradu od 11 maja i 1 juna.

Sporazum sa aneksom u pogledu oslobođenih sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 5.788.600.000 dinara za gradnju hidroelektrana, transformatorskih stanica i linija, postignut razmenom pisama u Beogradu 11 maja. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Sporazum o korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 6.597.227 dinara za administrativne troškove organizacije CARE, postignut razmenom pisama u Beogradu 27 aprila i 3 maja.

Sporazum o korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 906.900.000 dinara za gradnju železničkih čvorova, postignut u Beogradu razmenom pisama 4 i 14 juna.

Sporazum o oslobođenju dinarskih sredstava iz kontrapart-fondova, postignut u Beogradu razmenom pisama 31 maja i 12 juna.

Sporazum o oslobođenju 2.030.900.000 dinara iz kontrapart-fondova, postignut razmenom pisama u Beogradu od 28 maja i 17 juna.

Sporazum o korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 1.882.771.000 dinara za gradnju puteva koje gradi JNA, zaključen razmenom pisama u Beogradu od 29 jula i 2 avgusta.

Sporazum o korišćenju sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 35.000.000 SAD-dolara za gradnju luka i drugih saobraćajnih objekata u Jugoslaviji, postignut razmenom pisama u Beogradu od 25 jula i 2 avgusta.

Sporazum sa aneksima u vezi korišćenja sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 5.364.900.000 dinara za gradnju klanica i hladnjača, postignut razmenom pisama u Beogradu od 28 maja i 7 juna.

Sporazum u pogledu korišćenja sredstava iz kontrapart-fondova u iznosu od 1.430.000.000 dinara za unapređenje poljoprivrede, postignut razmenom pisama u Beogradu 20 septembra.

Sporazum o isporuci poljoprivrednih proizvoda, potpisan u Beogradu 3 novembra i stupio na snagu sa danom potpisa.

Sporazumi o zajmu sa Exim-bankom u iznosu od 15 i 9 miliona SAD dolara, potpisani u Vašingtonu 3 decembra.

Sporazum o oslobođenju 6.150.776.— din. iz kontrapart-fondova za administrativne troškove organizacije CARE u Beogradu, potpisan u Beogradu 19 decembra.

Švajcarska

Protokol o jugoslovensko-švajcarskim pregovorima u pogledu avansa VIII, potpisan u Bernu 15 avgusta. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 16 oktobra.

Švedska

Sporazum o produženju važenja od 1 jula do 31 decembra 1956 godine protokola o robnoj razmeni od 6 jula 1955 godine, postignut razmenom pisama 29 juna.

Sporazum o produženju važenja do 30 juna 1957 godine protokola o robnoj razmeni od 6 jula 1955 godine, postignut razmenom pisama 18 decembra u Beogradu.

Turska

Sporazum o obeštećenju turskih dobara, prava i interesa nacionalizovanih u Jugoslaviji. Potpisan je u Beogradu 13 jula, a stupa na snagu sa razmenom ratifikacionih instrumenata.

Protokol o robnoj razmeni za period od 15 jula 1956 do 31 avgusta 1957 godine. Ugovoreno je da će se smatrati sastavnim delom trgovinskog sporazuma od 26 februara 1953.

Urugvaj

Sporazum o plaćanju, potpisan u Montevideu 20 maja. Stupa na snagu 15 dana po razmeni ratifikacionih instrumenata i otače na snazi godinu dana, s tim što će se prećutno produžavati ako ga jedna od strana ugovornica ne otkáže na 3 meseca pre isteka ugovora. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 16 novembra.

Velika Britanija

Sporazum o produženju otplate i smanjenju kamate na današnji srednjoročni dug u Velikoj Britaniji. Postignut je razmenom nota u Londonu od 26 marta. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 13 novembra.

VIŠESTRANI (MULTILATERALNI) UGOVORI

Jugoslavija je u 1956 godini potpisala neke multilateralne ugovore: pod rezervom ratifikacije. Dok ne budu ratifikovani, takvi ugovori ne obavezuju našu zemlju, te nisu dati u niže navedenom pregledu.

FNRJ je u ovoj godini ratifikovala neke multilateralne ugovore zaključene ove ili ranijih godina. Iako su neki od njih zaključeni ranijih godina, i oni su navedeni u ovom spisku, jer njihovo pravno dejstvo prema Jugoslaviji počinje ove godine.

Konvencija o borbi protiv zaraznih bolesti u pograničnim krajevima između FNRJ, NR Bugarske i Kraljevine Grčke, potpisana u Atini 30 marta 1956 godine. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 9 oktobra.

Sporazum zaključen između poštanskih uprava FNRJ, Savezne Republike Austrije i Nemačke Savezne Republike o uvođenju direktnog saobraćaja poštanskih kola na relaciji Beograd—Salzburg—Minhen i obratno u vozu »Tauern-ekspresu«. Sporazum je potpisan u Beču 23 jula 1956 godine i važi na neodređeno vreme, uz otkazni rok od tri meseca. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 15 decembra, a na snagu je stupio pošto su ga odobrile poštanske uprave triju zemalja.

Sporazum između FNRJ, SSSR-a i Nemačke Narodne Republike o saradnji u izgradnji preduzeća aluminijumske industrije u Jugoslaviji, potpisan u Moskvi 1 avgusta 1956 godine. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 4 septembra.

Završni akt IV konferencije Ujedinjenih nacija o tehničkoj pomoći, potpisan u Njujorku 13 novembra 1953 godine. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 14 juna.

Završni akt V konferencije Ujedinjenih nacija o davanju tehničke pomoći, potpisan u Njujorku 26 novembra 1954 godine. Savezno izvršno veće ga je odobrilo 14 juna.

Konvencija o osnivanju »Eurofima«, evropskog društva za finansiranje nabavki železničkog materijala, rađena u Bernu 20 oktobra 1955 godine. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 3 jula.

Međunarodna konvencija o prevozu robe putnika železnicama (CIM i CIV); protokoli A i B izrađeni na diplomatskoj konferenciji u Bernu od 16 do 18 juna 1955 godine koji se odnose na transport robe

železnicama. Ovi instrumenti su za Jugoslaviju stupili na snagu 1. marta 1956. godine.

Sporazum o obeležavanju gradilišta, sa izmenom evropskog sporazuma od 1950 i dopunom konvencije od 1949 o drumskom prometu, i protokol od 1949 o obeležavanju puteva, potpisan u Ženevi 16. decembra 1955. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 9. oktobra.

Konvencija o noćnom radu dece u industriji (revidirana 1948), usvojena na 31. zasjedanju Međunarodne organizacije rada u San Francisku 10. juna 1948. godine. Savezno izvršno veće ju je ratifikovalo 9. oktobra.

Međunarodni sporazum o pšenici od 1956. godine, potpisan u Londonu 25. aprila 1956. godine. Važi do 31. jula 1959. godine. Savezno izvršno veće ga je ratifikovalo 13. novembra.

Revidirani standardni sporazum između FNRI, Ujedinjenih nacija, Međunarodne organizacije rada, Organizacije za poljoprivredu i ishranu UN, Organizacije UN za nauku, prosvetu i kulturu, Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo, Svetske zdravstvene organizacije, Svetske meteorološke organizacije i Međunarodne unije za telekomunikacije u vezi sa pružanjem tehničke pomoći. Zaključen je u Beogradu 26. juna 1956. godine, sa važenjem na neodređeno vreme, uz otkazni rok od 60 dana. Primenjuje se od potpisivanja, a na snagu definitivno stupa od dana kad pretsednik Uprave za tehničku pomoć notifikuje da ga je odobrio nadležni jugoslovenski organ.

Međunarodna konvencija o noćnom radu žena zaposlenih u industriji, od 10. jula 1948. godine, donesena na 31. zasjedanju Međunarodne organizacije rada u San Francisku. Savezno izvršno veće je ratifikovalo ovu konvenciju i ratifikacioni instrument je upućen generalnom direktoru Međunarodne organizacije rada u Ženevi radi deponovanja. Ova konvencija će za Jugoslaviju stupiti na snagu godinu dana od dana deponovanja ratifikacionog instrumenta.

M. K.

JUGOSLOVENSKI PREGLED

INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRISUĆNIK O JUGOSLAVIJI

Publikacija izlazi krajem svakog meseca. / Godišnja pretplata 3.000 dinara. / Tekuć račun kod Narodne banke br. 1032—T—645. / Redakcija: Ulica Dečanska 12, tel. 28.368. / Administracija: Ulica Kosmajska 7, tel. 27-778, pošt. fah 62 / Beograd
Štampa Beogradskog grafičkog zavoda, Beograd

FEBRUAR 1957

2

